

Arhiepiscopia Aradului

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

ANUARUL

FACULTĂȚII DE TEOLOGIE
ORTODOXĂ DIN ARAD

ANUL UNIVERSITAR
2015-2016

Apare cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului **Dr. Timotei Sevcicu**
Arhiepiscopul Aradului

ARAD
2017

Înaltpreasfințitul Părinte
Dr. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Președinte de onoare:
ÎPS DR. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Coordonatori:
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Arhid. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

DTP: Toma S. Muntean

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad

ISSN 2558 - 8605

ISSN-L 2558 -8605

CUPRINS

† TIMOTEI Arhiepiscopul Aradului Cuvânt Înainte	11
STUDII.....	13
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Alexander Schmemmann – unitatea și înnoirea teologiei ortodoxe într-o lume secularizată	15
Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan Dimensiunea duhovnicească a formării tinerilor în învățământul Teologic Universitar	29
Arhid. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru Viața Maicii Domnului reflectată în textul coranic	40
Pr. Conf. Univ. Dr. Vasile Vlad Căderea în păcat – eșec existențial	73
Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus Desfacerea căsătoriei după legislația canonică din secolele XII-XIV.....	87
Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu O analiză a ultimei ediții a Liturghierului din 2012	106
Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada Iubire și cunoaștere în tradiția patristică.....	119

Conf. Univ. Dr. Mircea Buta Duhul slujirii liturgice și spiritul spectacolului	135
Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg Mântuirea, temă centrală a teologiei Sfântului Evanghelist Luca. O analiză lexicală statistică și comparativă	148
Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu Biserica Britanică în primii ani după cucerirea normandă	164
Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Basa Împreună slujitori la altarul neamului românesc din Arad, Banat și întregul Ardeal: ierarhi, profesori ai școlilor teologice din Arad și Tipografia Diecezana	180
Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean Aspecte istorice și cultural-muzicale din viața Parohiei ortodoxe Lipova	196
Pr. Lect. Univ. Drd. Ioan Lazăr Cunoașterea lui Dumnezeu în gândirea Părintelui Ilarion V. Felea....	218
Lect. Univ. Dr. Marcel Tang Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad în timpul lui Roman Ciorogariu (1907-1917) – document și oglindă a tradiției teologice arădene.....	235
Momente și documente ale Sfântului și Marelui Sinod	248

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ.....	255
Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu Activitatea de Cercetare a Profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. An universitar 2015-2016.....	257
STUDENȚII FACULTĂȚII	275
Studentii Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2015-2016	277
DIPTICUL PROFESORILOR	287
Dipticul Profesorilor, ostenitorilor și ctitorilor Institutului Teologic, Academiei Teologice și Facultății de Teologie din Arad	289
CRONICA	291
Cronica Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în anul 2016	293

CUVÂNT ÎNAINTE

ANUARUL Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad reprezintă imaginea formativ-științifică și academică a acestei instituții de învățământ teologic superior din Vestul României. Prin această nouă serie continuăm strădaniile profesorilor din perioada interbelică, oferind o imagine cât mai completă asupra preocupărilor academice și a manifestărilor științifice și teologic-culturale derulate în Facultatea de Teologie în cursul unui an. În Anuarul Facultății sunt cuprinse studii specifice fiecărei secții și discipline teologice, activitatea cadrelor didactice din anul care a trecut, cronica evenimentelor Facultății și date privind studenții teologi. Pe parcurs s-a încercat redactarea unor materiale proprii genului respectiv, de data aceasta la nivelul cerut.

Inițiem editarea Anuarului Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad cu ocazia împlinirii celor 25 de ani de învățământ teologic arădean în Universitate. Rădăcinile Facultății noastre le putem fixa într-o tradiție teologică viguroasă, printre puținele din România, de la începutul secolului al XIX-lea. Preparandia (1812), Institutul Teologic (1822) – cu 3 ani de studiu din 1824 – și Academia Teologică (1927) – cu 4 ani de studiu – reprezintă repere incontestabile ale identității și legitimității noastre teologice. De aceea, Anuarul va ilustra pe de o parte, dinamica tradiției în actualitate, iar pe de altă parte, strădaniile profesorilor de teologie ortodoxă din Arad de a exprima un învățământ teologic superior, de calitate în partea de Vest a României.

Astfel, pe lângă revista *Teologia*, revistă cotate internațional, în care sunt publicate studii ale profesorilor de teologie din țară și străinătate în limbile de circulație internațională, cu un impact major în dinamica cercetării științifice, Facultatea mai editează și publicația pastoral-misionară *Calea Mântuirii*, adresată în special mirenilor și celor interesați de cunoașterea aspectelor credinței Bisericii. La aceste publicații adăugăm

volumul anual *Studia Doctoralia*, adresat studenților doctoranzi, *Anuarul Facultății* și volumele Simpozioanelor naționale și internaționale.

Astfel, teologia ortodoxă arădeană integrată în Universitate, se dovedește a fi o teologie a Bisericii. Acest efort editorial sperăm să sporească vizibilitatea instituției, desigur imaginea ei academică, oferind astfel celor interesați, certitudinea funcționării unei Facultăți puternic ancorate în dinamica învățământului teologic românesc și european.

Nădăjduim că harul lui Dumnezeu care a înmulțit cu fiecare an din sfertul de veac scurs, roadele osteneților profesorilor și studenților Facultății, azi în sărbătoare, va călăuzi mereu munca ce o desfășoară aici spre o cât mai frumoasă încununare.

† TIMOTEI
Arhiepiscopul Aradului

STUDII

ALEXANDER SCHMEMANN – UNITATEA ȘI ÎNNOIREA TEOLOGIEI ORTODOXE ÎNTR-O LUME SECULARIZATĂ

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Abstract

In this study, the author highlights Alexander Schmemmann's contribution to the renewal of Orthodox theology in the second half of the 20th century. The unified vision between dogma and Liturgy and between dogmatic and cult, with emphasis on ecclesial experience centred on the Eucharist consists the idea that Schmemmann used to build a living and realistic theology on. He speaks about the missionary, pastoral and prophetic dimension of theology, about its eschatological dimension and overcoming the separation between theology and the Church experience. Schmemmann seeks to address the challenges facing the Church in a secular world and stresses the sacramental role of understanding Baptism and Eucharist. Over time the accents on liturgical centralism had undergone multiple criticisms and generated theological positioning for overcoming the scholastic schemes of understanding theology.

Key words

Alexander Schmemmann, theology, secularization, unity of dogmatic and cult, Eucharist, renewal and unity in theological education

1. Alexander Schmemmann – teologie și experiență eclesială

Teologii emigrației ruse au adus o contribuție de excepție la înnoirea teologiei ortodoxe în secolul al XX-lea, prin depășirea modelelor scolastice din teologie și reasumarea metodei patristice. Dintre aceștia amintim pe S. Bulgakov, G. Florovsky, Vl. Lossky, C. Kern, N. Afanasiev, P. Evdokimov, L. Uspensky. Fără echivoc, Alexander Schmemmann (1921-1983), reprezintă una din culmile teologiei ruse din diaspora și unul din exponenții de seamă ai neopatristicii ortodoxe din secolul al XX-lea. Format în umbra istoricului A. N. Kordiosehnev, patrologului George Florovsky, filosofului Nicolai Berdiaev și a liturgistului N. Afanasiev, Alexander Schmemmann urmărește în elaborarea operei sale teologice orientarea teologică a Institutului Sfântul Serghie din Paris, „caracterizată îndeosebi printr-o sinteză sau îmbinare ciudată între teologia patristică și filosofia europeană modernă”¹. De aceea putem să-l integrăm pe Schmemmann într-o perspectivă liberal-progresistă întâlnită și la S. Bulgakov, N. Afanasiev, P. Evdokimov, O. Clement, în care încearcă să răspundă liturgic-dogmatic și spiritual provocărilor lumii contemporane lui. Această perspectivă se deosebește de cea tradițional-patristică reprezentată de Lossky, Florovsky și Uspensky².

Aria lui de cercetare este Teologia liturgică în conexiune cu Dogmatica și Spiritualitatea. El depășește în abordările sale Manualele de Liturgică din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, inițiind o mistagogie a cultului fundamentată patristic și cu ecou în concretul vieții creștine din cadrul unei lumi secularizate. Motivul principal care îl determină pe Schmemmann la o nouă abordare a teologiei nu este atât debarasarea de influențele Apusului, cât redobândirea forței teologiei prin asumarea metodei patristice, pentru a da mărturie într-o lume secularizată. Rămânând pe pozițiile unei teologii abstracte, influențate de scolastica medievală, relevanța teologiei ortodoxe într-o lume secularizată era pusă sub semnul îndoielii. A. Schmemmann, ca și alți teologi ortodocși, își dă seama că trebuie să exprime o teologie vie, dinamică, experimentală și eclesială, pentru a avea ecou în viața concretă a omului cuprins în mrejele secularizării lumii din secolul al XX-lea.

¹ Pr. Dr. Cornel Toma, *Lex orandi, lex est credendi sau unitatea dintre dogmă, spiritualitate și cultul Bisericii*, Prefață la Alexander Schmemmann, „Introducere în teologia liturgică”, trad. Ierom. Vasile Bârză, Editura Sofia, București, 2002, p. 7.

² C. Toma, *Lex orandi, lex est credendi...*, pp. 8-9.

Efortul teologic depus pentru înțelegerea realismului cultului, a sărbătorilor și a simbolismului slujbelor poate fi interpretat ca o acțiune de reaşezare a semnificațiilor profunde ale vieții creștine în Biserică și lume după acumulările istorice succesive nedorite și influențele nefaste ale Apusului. Nu toate aspectele pe care le pune în dezbatere sunt asumate de teologii ortodocși, însă multe din acestea, reprezintă contribuții importante în dezvoltarea și înnoirea teologiei ortodoxe. Viziunea unitară asupra teologiei și fundamentarea acesteia pe experiența Bisericii rămâne un aspect pe care Schmemmann l-a afirmat cu putere și a avut ecou în conștiința teologică a secolului al XX-lea.

Efortul decantării teologiei de excrescențele istorice și doctrinare nefaste, analiza fenomenelor și aspectelor doctrinare asupra cărora proiectează de cele mai multe ori o nouă lumină, o schimbare substanțială de optică teologică, primenirea teologiei și revelarea sensurilor ei autentice într-o lume secularizată, constituie motive întemeiate care fac din Alexander Schmemmann unul dintre cei mai prolifici teologi ortodocși ai secolului al XX-lea³. Aspectele critice ale operei sale teologice apar în jurul „criteriului” euharistic care dobândește centralitate și prin care încearcă să interpreteze și să aprofundeze toate aceste problematice amintite.

2. Unitatea dintre dogmă și Liturghie – relevanța în teologie

Alexander Schmemmann argumentează, într-un mod remarcabil, unitatea dintre dogmatică și Liturghie, dintre dogmă și cult. Unitatea dintre dogmatică și cult, unitatea dintre dogmă și Liturghie, devine fundamentală pentru viața Bisericii și pentru exprimarea teologiei ortodoxe într-o lume secularizată. De la această conștiință a unității a pornit Alexander Schmemmann atunci când a militat pentru depășirea influențelor apusene. El arată că în Biserica primară educația era văzută ca „un tot indivizibil cuprinzând învățământul, experiența liturgică și efortul spiritual”⁴. În contextul unei lumi secularizate, Schmemmann reafirmă această realitate unificată. Fără a eluda spiritualitatea, aprofundează unitatea dintre dogmă și Liturghie. Această viziune depășea atât abstractismul teologiei, cât și lipsa de relevanță a acesteia pentru

³ A se vedea Andrew Louth, *Modern Orthodox Thinkers. From the Philokalia to the present*, SPCK, London, 2015, pp. 194-210.

⁴ Alexander Schmemmann, *Din apă și din Duh. Studiu liturgic al Botezului*, trad. Pr. Prof. Ion Buga, Editura Symbol, București, 1992, p. 180.

experiența eclesială concretă a omului. În studiul despre Euharistie afirmă unitatea dintre Euharistie-Liturghie-Biserică și riscul ca acestea să fie înțelese separat.

„... considerăm important să menționăm scoaterea Euharistiei din Liturghie, și prin aceasta, separarea Euharistiei de Biserică, de sensul și esența ei eclesiologică. Desigur, separarea aceasta nu este vizibilă în exterior, căci spiritul tradiției este prea puternic în Biserica ortodoxă spre a schimba formele străvechi ale slujirii divine. Totuși, această separare este reală”⁵.

În studiul liturgic asupra Botezului, Schmemmann caută să demonstreze că fiecare ritual este o concretizare, revelare și expresie a credinței Bisericii așa încât dacă avem credință pentru a înțelege slujba și slujba împlinește credința fiind epifania ei existențială. El arată că această normă trebuie introdusă în educația creștină, în sistemul de învățământ teologic așa încât Biblia, doctrina, cultul, spiritualitatea să nu mai fie izolate una de alta, supuse pericolului abstractismului intelectual. Schmemmann așează Botezul ca punct de plecare în înțelegerea și experiența unei astfel de unificări.

„Ceea ce trebuie deci făcut – și botezul este aici un punct de plecare evident – este să reunim învățământul cu experiența Bisericii așa cum este ea revelată și comunicată în cult, în așa fel ca învățământul să devină explicația acestei experiențe și cultul să devină împlinirea credinței. Dar pentru aceasta, trebuie ca și cultul să fie concretizarea și expresia lui „*lex orandi*” a Bisericii”⁶.

Urmând linia școlii istoric-liturgice, Schmemmann militează pentru unitatea dintre dogmă și cult, pentru unitatea dintre dogmatică și cult, teologia liturgică ne mai fiind văzută strict prin prisma regulilor tipiconale și canonice, ci ca o disciplină fundamentală care stă în relație interioară cu dogmatica și spiritualitatea. În acest aspect Alexander Schmemmann aduce o contribuție substanțială, alături de accentuarea realismului liturgic prezent în cadrul Bisericii, cu accente eshatologice.

„Este caracteristic că în cursurile noastre de teologie dogmatică, care nu pot trece sub tăcere învățătura primară a Bisericii, se vorbește despre Împărăția lui Dumnezeu cu zgârcenie, cu nepăsare și plictiseală. Împărăția este accentuată în eshatologie, în învățătura despre „soarta finală a lumii și a omului” – transpusă în învățătura „despre Dumnezeu

⁵ Al. Schmemmann, *Euharistia – Taina Împărăției*, trad. Pr. Boris Răduleanu, Editura Anastasia, București, p. 35.

⁶ Al. Schmemmann, *Din apă și diin Duh. Studiu liturgic al Botezului*, pp. 180-181.

ca Judecător și Răsplătitor”. În ceea ce privește evlavia, adică trăirea personală a credincioșilor în parte și aici eshatologia s-a îngustat până la individualismul extrem (...) Această îngustare treptată, acest prejudiciu și, în sfârșit, schimbarea aproape totală a eshatologiei creștine prin ruperea ei de tema și de strălucirea Împărăției au avut o influență covârșitoare în dezvoltarea conștiinței liturgice a credincioșilor”⁷.

Pentru Schmemmann, cultul liturgic are o valoare doctrinară, așa încât nu numai cultul are o structură doctrinară bine definită, ci și dogma se fundamentează pe cultul Bisericii. „Tragedia teologică și liturgică a erei post-patristice e că slujba, cultul Bisericii a fost depozată de funcția sa liturgică, redus fiind la simple categorii cultice”⁸. Ieșirea dintr-o astfel de criză ar implica în viziunea lui Schmemmann o sarcină dublă capabilă să restabilească legătura interioară, indisolubilă dintre *lex credendi* și *lex orandi*: *o critică liturgică a teologiei și o critică teologică a Liturghiei*⁹.

El propune ca liturgologul să redevină teolog și să adopte profunzime, ținând cont de contextul teologic în cercetarea sa, iar în *lex orandi* să redescopere pe *lex credendi*, să facă din pietatea liturgică o cale de cunoaștere și înțelegere teologică. În esență „problema liturgică a timpurilor noastre e astfel aceea de a reda Liturghiei sensul ei teologic, iar teologiei dimensiunea ei liturgică”¹⁰. Acest demers are în vedere viața omului modern pentru care teologia trebuie să redescopere ca proprie „regulă de credință” acel *lex orandi* al Bisericii, iar Liturghia să se reveleze ea însăși ca *lex credendi*¹¹. Prin aceste considerații, Schmemmann nu militează doar pentru o viziune unitară în interiorul teologiei ortodoxe, divizată sub influențele occidentale, ci pentru o viziune unitară asupra vieții creștine, a înțelegerii unitare a mesajului și experienței Bisericii în lume. Prin această acțiune, dogmele nu rămân propoziții abstracte întrucât sunt integrate și înțelese într-o dimensiune doxologică, experimentală a Bisericii, iar cultul nu reprezintă doar un ansamblu de rituri și gesturi, ci centru de iradiere a credinței Bisericii, textele liturgice având o structură biblică și patristică, doctrinară. O viziune asupra unității dogmei cu spiritualitatea și cultul Bisericii o întâlnim dezvoltată

⁷ Al. Schmemmann, *Euharistia – Taina Împărăției*, p. 49.

⁸ Al. Schmemmann, *Introducere în Teologia liturgică*, p. 196.

⁹ Al. Schmemmann, *Introducere în Teologia liturgică*, p. 199.

¹⁰ Al. Schmemmann, *Introducere în Teologia liturgică*, p. 207.

¹¹ Al. Schmemmann, *Introducere în Teologia liturgică*, p. 208.

și în teologia ortodoxă română de părintele Dumitru Stăniloae (1903-1993) și, într-o formă incipientă de părintele Ilarion V. Felea (1903-1961)¹², urmați de părinții profesori Ion Bria, Dumitru Popescu, Ioan Ică sn, Ioan I Ică jr.

2. Teologia euharistică în contextul unei lumi secularizate

Pe lângă implicațiile eclesiologice ale termenului *sobornost*, teologia ortodoxă din secolul al XX-lea a elaborat prin N. Afanasiev o concepție eclesiologică în care Euharistia este centrală. Unul din cei mai reprezentativi teologi ortodocși care asumă și nuanțează viziunea lui Afansasiev, dar o și depășește, în ceea ce privește eclesiologia euharistică, este Alexander Schmemmann. Eclesiologia euharistică este argumentată și de alți teologi contemporani ca I. Zizioulas, B. Bobrinsky, O. Clement.

Afirmând rolul central al Euharistiei în cultul și spiritualitatea ortodoxă, Schmemmann urmărește să depășească înțelegerea Bisericii într-o viziune administrativ-juridică de tip scolastic. Părintele Profesor Ică identifică ideile eclesiologiei euharistice, în germene, dar într-o articulare hristocentrică, într-un studiu al părintelui George Florovsky din 1929. În ceea ce privește influența părintelui George Florovsky asupra gândirii teologice a lui Schmamann, aceasta s-a făcut în două aspecte fundamentale pe care le întâlnim dezvoltate în lucrările lui: a) teoria dublei metamorfoze de influență apuseană catolică și protestantă, a teologiei și spiritualității ortodoxe; b) eclesiologia euharistică care are drept fundament relația dintre Biserică, Euharistie și eshatologie.¹³ Totuși trebuie să facem o distincție esențială între hristocentrismul

¹² Cristinel Ioja, *O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română*, vol. 2, Editura Prouniversitaria, București, 2013, pp. 367-380.

¹³ C. Toma, *Lex orandi, lex est credendi...*, p. 12. Pentru influența dublei metamorfoze în gândirea lui Schmemmann a se vedea lucrarea *Biserică, lume, misiune*, trad. Maria Vințeler, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 190. Dacă azi, atât teologia cât și Liturghia au încetat, într-un grad substanțial să-și realizeze în Biserică funcția care le revine, provocând astfel o criză profundă, asta e în primul rând pentru că ele au „divorțat” una de cealaltă; pentru că *lex credendi* s-a înstrăinat de *lex orandi*. Captivitatea apuseană a teologiei ortodoxe a alterat în viziunea lui Schmemmann nu numai relația dintre *lex credendi* și *lex orandi*, ci și *mintea teologică* și conceptul și experiența Liturghiei, locul și funcția sa în viața Bisericii, pe de altă parte. Schmemmann deplânge faptul că, în acest context al influenței vestice, Liturghia a încetat să mai fie văzută și experimentată ca *epifanie* a credinței Bisericii, ca realitate a experienței sale ca Biserică și sursă a teologiei. (p. 193).

eclesial profestat de Florovsky și euharistocentrismul eclesial profestat de Afanasiev, Schmemmann și Zizioulas.¹⁴ Un punct critic al teologiei lui Schmemmann îl constituie faptul că în cadrul renașterii euharistice se relativizează Taina Spovedaniei, aceasta fiind considerată o barieră pentru Taina Euharistiei și nu o condiție fără de care nu se poate concepe comuniunea euharistică.¹⁵ Condițiile pentru comuniunea euharistică sunt reduse la dragostea pentru Dumnezeu și la rugăciunile pentru iertarea păcatelor credincioșilor.¹⁶ Schmemmann afirmă în mod reducționist că „niciodată pregătirea nu constă în calculul și analiza pregătirii sau nepregătirii, ci în răspunsul iubirii la iubire”.¹⁷

Teologia euharistică la Schmemmann naște o atitudine euharistică și dincolo de zidurile locașurilor de cult. Plecând de la sintagma lui Feuerbach, „omul este ceea ce mănâncă”, Schmemmann arată că „în-treaga lume apare ca o atotcuprinzătoare masă de ospăț pentru om” și această masă rămâne potrivit Scripturii imaginea centrală a vieții.¹⁸ Această temă a *mâncării*, Schmemmann o leagă de Euharistie și o contrapune consumării creației în mod autonom, subliniind că mâncarea fără binecuvântarea lui Dumnezeu nu are consistență și mai ales implicații soteriologice. O asemenea concepție întâlnim dezvoltată și la Ioannis Zizioulas¹⁹. Această raportare a omului la lumea creată de Dumnezeu este înțeleasă pe coordonatele darului: Dumnezeu oferă lumea din iubire, în dar, omului, iar omul este chemat să ofere lumea în dar, din iubire, lui Dumnezeu în Taina Euharistiei. Creștinul apusean leagă misiunea sa în lume de Cuvânt pe care îl opune sacramentului, în timp

¹⁴ C. Toma, *Lex orandi, lex est credendi...*, p. 15. A se vedea și Pr. Prof. Dr. Ioan Ică sn, *Implicațiile eclesiologiei euharistice privind unitatea Bisericii din perspectivă ortodoxă și interconfesională*, „Altarul Reîntregirii”, an XII (2007), nr. 2, pp. 57-72; Cornel Toma, *Eclesiologia euharistică în teologia ortodoxă contemporană – un nou capitol de teologie al sintezei neopatrstice și al mișcării liturgice de reînnoire ortodoxă*, „Altarul Banatului”, an XII (LI) (2001), nr. 10-12, pp. 36-48; Idem, *Teologia euharistiei la Alexander Schmemmann*, „Altarul Banatului”, serie nouă, an IX (1998), nr. 7-9, pp. 12-37.

¹⁵ C. Toma, *Lex orandi, lex est credendi...*, p. 40.

¹⁶ Al. Schmemmann, *Postul cel Mare*, trad. Andreea și Laurențiu Constantin, Editura Doris, București, 1998, p. 135.

¹⁷ Al. Schmemmann, *Postul cel Mare*, p. 243.

¹⁸ Al. Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, trad. Pr. Prof. Aurel Jivi, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 7.

¹⁹ Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie*, trad. Caliope Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999.

ce creștinul răsăritean înțelege Biserica ca sacrament al prezenței și lucrării lui Hristos în lume.²⁰ „Poate că ortodocșii n-au reușit să vadă implicațiile reale ale „sacramentalismului” lor, dar înțelesul lui fundamental cu siguranță nu este acela al evadării într-o „spiritualitate” atemporală, departe de lumea anostă a acțiunii”²¹

Pentru A. Schmemmann, „a-L binecuvânta pe Dumnezeu nu este un act religios sau cultic, ci chiar mod de viață”²², mod de viață care izvorăște din acea experiență vie și neîntreruptă a Bisericii. Preocuparea lui Schmemmann, într-o lume secularizată, este de a identifica ce fel de viață proclamăm atunci când în calitatea noastră de creștini, mărturisim că Hristos a murit *pentru viața lumii*? Secularismul cu înstrăinarea progresivă și rapidă a culturii și civilizației de experiența sacramentală a lui Hristos în Biserică, constituie, în viziunea lui Schmemmann, un fenomen înlăuntrul lumii creștine și – surprinzător – un fenomen imposibil în afara creștinismului: „secularismul este alcătuit din adevăruri creștine care au luat-o razna”.²³ În acest context, sesizează renunțarea omului modern și contemporan la o viziune euharistică asupra lumii și a vieții, formalismul instaurat sub influența scolastică în Tainele Bisericii, eșecul structurării timpului lipsit de dimensiunea liturgică, desțelenit din duhul sărbătorii și golit de perspectiva eternității. Dar, cea mai mare provocare rămâne, pe de o parte înțelegerea greșită a eshatologiei dimpreună cu Taina Împărăției, iar pe de altă parte ruperea Cuvântului de Taină în Liturghie și Biserică:

„Ruptura dintre Cuvânt și Taină a determinat tot atâtea urmări dăunătoare și în învățătura despre taine. (...) Rupându-se de Cuvânt, care este întotdeauna Cuvânt despre Hristos (...) tainele se rup, se separă într-un anumit sens de Hristos. Desigur, Hristos rămâne și în teologie și în evlavie întemeietorul tainelor, dar încetează să fie conținutul lor, tainele nu mai sunt, înainte de toate, Darul prin care Hristos se dăruiește pe Sine Însuși și își dăruiește viața Sa divino-umană Bisericii și credincioșilor (...). În tradiția liturgică și spirituală, esența Bisericii se împlinește tocmai în neîntrerupta legătură a Cuvântului și a Tainei (...). Prin Taină, noi devenim părtași Aceluia care vine și rămâne cu noi prin Cuvânt; destinația Bisericii constă în a binevesti pe Acela. Cuvântul

²⁰ Al. Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, p. 21.

²¹ Al. Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, p. 22.

²² Al. Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, p. 13.

²³ Al. Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, p. 139.

consideră taina ca fiind împlinirea sa, căci în Taină, Hristos Cuvântul devine viața noastră. Cuvântul adună Biserica pentru a se întrupa în ea. Prin ruperea Cuvântului de Taină, Taina este amenințată să fie înțeleasă ca magie, iar Cuvântul fără Taină este amenințat să fie redus la doctrină. Taina este tocmai interpretarea Cuvântului, căci interpretarea Cuvântului mărturisește totdeauna Cuvântul care devine Viață (...). Taina este tocmai această mărturie și, ca urmare, în ea este izvorul, principiul și baza interpretării și înțelegerii Cuvântului, izvorul și criteriul teologiei”²⁴.

Dincolo de comandamentele unei lumi secularizate, în fața căreia religia creștină se află încă într-o poziție de capitulare, Schmemmann plasează viața și concepția creștină despre lume într-o perspectivă eclezial-sacramentală, misionară și chiar ecumenică, ultimele două hrânindu-se din cea dintâi, perspectivă pe care nu dorește atât să o analizeze, cât să o confirme. De aceea, sunt puse în lumină fundamentele viețuirii creștine, uitate sau contrafăcute, ca urmare a diverselor mutații și influențe doctrinare și acumulări istorice. Denunțând cu „robustețe ortodoxă” dar și cu o notă de optimism, interpretările eronate, practicile aberante și reducăționismele nefaste, sedimentate în spațiul Bisericii și

²⁴ Al. Schmemmann, *Euharistia, Taina Împărăției*, pp. 73-74. Fără a separa Cuvântul de Taină și Taina de Cuvânt, Ortodoxia nu separă nici Euharistia de ansamblul Liturghiei, mărturisind prezența lui Hristos în Biserică în diferite moduri, împărtășirea euharistică fiind în același timp capătul final al tuturor și scopul final al Liturghiei credincioșilor. Despre diferitele moduri de împărtășire de Hristos în Liturghie vorbește părintele Dumitru Stăniloae și pe urmele lui și părinții profesori Ioan I. Ică și Dumitru Popescu (A se vedea Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, pp. 170-186; Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, *Modurile prezenței personale a lui Hristos și a împărtășirii cu El în Sfânta Liturghie și în spiritualitatea ortodoxă*, în vol. „Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae, (1903-1993), Sibiu, 1993, pp. 335-358; Cristinel Ioja, *Teologie și viață. Relevanța teologiei ortodoxe în lumea contemporană* (convorbiri cu Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu), Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, pp. 152-156). Boris Bobrinskoy afirmă că „Împărtășirea în «Liturghie a Cuvântului» și «Liturghie Euharistică» este de fapt relativă. Există celebrări ale Cuvântului fără Euharistie. Dar Liturghia Cuvântului își află finalitatea în Euharistie, care este ea însăși modelată de Cuvânt; Cuvântul însoțește și interiorizează Euharistia” (*Taina Preasfintei Treimi*, trad. Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, p. 211). Din această perspectivă, nici numai Cuvântul, nici numai Taina realizează întâlnirea personală cu Hristos, ci amândouă în mod complementar, însă Taina este temelia Cuvântului. A se vedea și John Breck *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, trad. Monica E. Herghelegiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999, p. 14-17.

al viețuirii creștine, Schmemmann redescoperă realitatea ultimă a cultului și necesitatea ca această realitate – Hristos – să fie reactualizată deplin și autentic în viața creștinilor prin Euharistie. Deși întâlnim un centralism al Euharistiei în teologia părintelui Schmemmann, după cum am subliniat anterior, totuși, întâlnim și o analiză extraordinară dogmatic-liturgică a Tainei Botezului, un veritabil efort teologic și duhovnicesc de redescoperire a semnificației fundamentale a acestei Taine într-o lume secularizată. Această analiză are scopul să evidențieze importanța și valoarea acestei Taine, interpretarea și înțelegerea ei teologică, uneori greșită, precum și dimensiunea ei mistică, soteriologică și misionară. Botezul, în opinia lui Schmemmann, deși se săvârșește și nimeni nu este împotriva lui, totuși este absent din viața noastră, nu este conștientizat și de aici diferitele „tragedii” din viața Bisericii. Absența Botezului din viața noastră este strâns legată de absența Botezului din cultul Bisericii, el devenind o „ceremonie privată”, săvârșită în afara Liturghiei.²⁵ Primejdiei care amenință viața creștină într-o lume secularizată, prin adaptarea aproape mutuală la posibilitățile din ce în ce mai comode și relative ale omului contemporan, trebuie să i se opună perspectiva inversă și anume, adaptarea omului contemporan la măsurile dumnezeiești ale unei vieți autentic creștine, descoperite, în opinia lui Schmemmann, în Euharistie.

Întreg demersul teologic al lui Schmemmann se înscrie în efortul de a identifica și diagnostica, plecând de la realitatea sacramentală a Bisericii, situația Bisericii Ortodoxe în a doua jumătate a secolului al XX-lea, „într-o lume radical diferită care a modelat mentalitatea și forma ideilor noastre și toată viața noastră ca Ortodoxie”.²⁶ Această interogație asupra Ortodoxiei este susținută în gândirea teologului rus din exil de acuitatea fenomenului secularizării și de creșterea masivă a diasporei ortodoxe în Apus. Schmemmann vede în aceste realități sfârșitul unei epoci și începutul altei epoci pentru Ortodoxie, considerând criza creată de secularizare chiar benefică pentru Ortodoxie, criza și

²⁵ Al. Schmemmann, *Din apă și din Duh. Studiu liturgic al Botezului*, pp. 28-29. Tragedia este că Botezul este notat undeva într-un registru, dar nu și în memoria vie a creștinului, el ne mai făcând nici o legătură directă între botez și el însuși sau între el însuși și Biserică.

²⁶ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 16. A se vedea și Al. Schmemmann, *Postul Mare*, pp. 137-174.

tensiunea fiind „singura modalitate normală a relației Bisericii cu lumea, cu orice lume”²⁷.

Criza de care vorbește părintele Schmemmann și care pătrunde viața Bisericii, își are rădăcinile în două evenimente majore și fără precedent în istoria Bisericii:

„Primul eveniment este tragicul și spectaculosul colaps al lumii ortodoxe vechi și organice, care, cu numai câteva secole în urmă apăsarea „de sine stătătoare”, veridică, locaș etern și transformarea Bisericii în scena unor atacuri violente lansate de un secularism totalitarist extrem și împotriva religiei, împotriva naturii spirituale și a vocației omului. Al doilea aspect, este creșterea masivă în Apus a diasporei ortodoxe care înseamnă sfârșitul izolării Ortodoxiei în zonă și totala sa identificare cu Estul și totodată începutul unui nou destin în Apus și în cultura apuseană”²⁸

3. Înnoirea teologiei ortodoxe. Criza de identitate a teologiei și re-centrarea ei pe viață și experiență

În gândirea părintelui Schmemmann nu lipsește, în contextul analizei crizei amintite, rechizitorul la adresa teologiei, care este văzută ca o teologie ruptă de viața Bisericii, divorțată de experiență, fapt pentru care se poate vorbi despre o criză de identitate a teologiei „mereu în căutare de temeuri, presupoziii și metode a propriei identități și de aceea e fără efect în Biserică și în lume”.²⁹ Rechizitorul la adresa teologiei ortodoxe continuă, aceasta fiind percepută

„ca o abstracție intelectuală, fără a putea fi undeva aplicabilă: ca un joc intelectual pe care oamenii lui Dumnezeu – clerici și laici – îl ignoră pur și simplu. Azi, în Biserica noastră, teologii profesioniști constituie un fel de *lumpen proletariat*, și, ce e și mai tragic, ei par să se fi împăcat cu acest statut. Teologia nu mai reprezintă conștiințiozitatea Bisericii, reflecția despre ea însăși și despre problemele ei. A încetat să mai fie pastorală în sensul înfrumusețării Bisericii cu norme esențiale și mântuitoare, a încetat, de asemenea să mai fie mistică, în sensul ei de a comunica oamenilor despre Dumnezeu, despre cunoașterea Lui, care constituie însăși conținutul vieții veșnice. O teologie înstrăinată față de

²⁷ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 19.

²⁸ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 16.

²⁹ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 35.

Biserică și o Biserică îndepărtată de teologie: cam aceasta e prima dimensiune a crizei actuale”.³⁰

Acest rechizitoriu la adresa teologiei se înscrie în eforturile de înnoire ale teologiei din a doua jumătate a secolului al XX-lea cu accentul pe debarasarea teologiei ortodoxe de influențele dublei metamorfoze a teologiei apusene.

În ceea ce privește o reînnoire consistentă a teologiei și a vieții Bisericii în general, Schmemmann propune o înrădăcinare „în eshatologia creștină redescoperită”. El arată că eshatologia nu este o evadare din lume, dimpotrivă, este izvorul și fundamentul doctrinei creștine despre lume și activitatea Bisericii în lume.³¹ Deci, reînnoirea Bisericii și a teologiei constă în „îndepărtarea și distrugerea aceluia „divorț” dintre gândirea Bisericii și experimentarea Împărăției lui Dumnezeu”³².

Printre sarcinile teologiei ortodoxe identifică nu căutarea *relevanței* ci a Adevărului. Plecând de la acest principiu de bază al teologiei, Schmemmann afirmă trei dimensiuni de manifestare a teologiei în salvarea lumii. Pentru el teologia a fost și trebuie să fie *pastorală, misionară și profetică*³³. Schmemmann relaționează criteriul unei teologii autentice cu modalitatea în care aceasta răspunde nevoilor Bisericii. Astfel, este nevoie de afirmarea legăturii dintre Tradiția Bisericii și viața reală a oamenilor în contextul unei lumi secularizate. A. Schmemmann demască divorțul dintre teologie, viața și nevoile concrete ale Bisericii și exprimă în sinteză sursele acestei înstrăinări. Teologia academică „se limitează la un cer restrâns de intelectuali profesioniști, scriind și muncind de fapt unul pentru altul (căci cine mai citește teologie; chiar dacă ar vrea, cine e capabil să citească limbajul lor *super-tehnicizat și ezoteric?*) și pe măsură ce trece timpul sunt din ce în ce mai nerăbdători să-și satisfacă și să-și împlinească cercetările în alte discipline academice. S-au obișnuit cu indiferența supremă a Bisericii față de lucrările lor deoarece, în siguranța lor de nezdruccinat, ei dau vina pe anti-intelectualismul clerului și al laicilor. Însă ceea ce ei par să nu realizeze e că acest „antiintelectualism” e într-un fel, rezultatul direct al propriului lor „in-

³⁰ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, pp. 186-187.

³¹ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 219.

³² Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 223. „Cu cât gândim mai mult în termeni euharistici și eshatologici, cu atât vom fi mai acut conștienți de faptul că moda acestei lumi trece și că lucrurile dobândesc sens, rost, consistență și realitate numai în raport cu venirea lui Hristos și a slavei Sale” (p. 326).

³³ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, 168.

telectualism de tip exclusivist”, al disprețului lor cvasimaniheist față de nevoile practice ale Bisericii, al reducerii teologiei la un simplu și inocent joc de „interesante puncte de vedere” și de note științifice imbecabile la subsol. Iar trista ironie a situației este că, ignorați fiind de Biserică, ei nu sunt acceptați nici de așa numita „comunitate intelectuală”, căci pentru ea, în ciuda tuturor eforturilor, ei rămân doar niște mistici neștiințifici *ad captatiam benevolentiae*”³⁴.

Schmemmann dorește un angajament ferm al teologiei academice cu soteriologia prin prisma manifestării practice a acesteia după modelul Părinților Bisericii, care nu au făcut teologie ca simplu exercițiu intelectual, ci au urmărit prin teologie ghidarea omului spre propria-i desăvârșire în Hristos. El invită pe teologi la o identificare a *problemelor reale ale omului*, la o identificare a metamorfozelor teologiei în situația concretă culturală, a terminologiei teologice și chiar în exprimarea omiletică a preoților³⁵.

Dimpreună cu această restaurare a teologiei academice, Schmemmann afirmă, în perspectivă ecumenică, exigențele misiunii teologiei și anume: a) evidențierea Adevărului în contextul Mișcării ecumenice și b) deschiderea reală spre valorile creștine apusene, fără a sacrifica Adevărul pentru vreun relativism teologic³⁶. Mai mult, afirmarea Adevărului fără compromisuri ține de dimensiunea profetică a teologiei. Modelul teologilor în ceea ce privește o teologie fără compromisuri și totodată centrată pe cerințele practice și reale ale Bisericii sunt Sfinții Părinți.

„Părinții înșiși sunt cel mai bun model de teologizare, ei au exorcizat, au transformat și au încreștinat o lume și o cultură atât de opusă Evangheliei, exact cum este lumea și cultura de azi. În această sarcină și îndatorire, teologia pare să dea greș. Am bănuiala că a eșuat din cauza unul dublu reducăționism subtil și inconștient, care o recondiționează – istoric și intelectual, moștenit din Apus, care trebuie combătut și denunțat”³⁷.

Cu alte cuvinte, Schmemmann se referă la depășirea înțelegerii teologiei doar ca și concept desprins de viața Bisericii și, prin urmare, la depășirea înțelegerii Părinților doar într-o perspectivă intelectuală, de

³⁴ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, pp. 171-172.

³⁵ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 174.

³⁶ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 178.

³⁷ Al. Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, p. 29.

inițiatori ai unor idei și sisteme conceptuale autoritative de teologie³⁸. Părinții Bisericii nu teologhiesc despre Biserică, pentru ei Biserica nu este *obiect*, ci *subiect* al teologiei, realitatea care face posibilă cunoașterea lui Dumnezeu, a omului și a lumii³⁹.

Practic, Alexander Schmemman deplânge „schizofrenia” în care teologia ortodoxă operează într-o lume secularizată, printr-o atenție formală asupra unor aspecte exterioare și o ignorare aproape totală a vieții reale, dimpreună cu viața autentică a Bisericii. El demonstrează această deviere a teologiei ortodoxe de la scopurile și mijloacele de manifestare prin lipsa de capacitate în detectarea și denunțarea diverselor erezii care se ascund sub o mască eclesială sau teologic-terminologică. Mai mult, deplânge lipsa de coerență a teologiei rămase în schemele scolasticii apusene și incapacitatea acestea de a transfigura și orienta omul și cosmosul spre Împărăția lui Dumnezeu. A. Schmemann problematizează asupra motivației, sensului și scopului teologiei ortodoxe, în mod realist și contextual, în vederea regăsirii în unitate eclesial-sacramentală și eshatologic-istorică a menirii ei în mărturisirea lui Hristos în lume.

³⁸ Al. Schmemann, *Biserică, lume, misiune*, pp. 29-30.

³⁹ Al. Schmemann, *Biserică, lume, misiune*, p. 33.

DIMENSIUNEA DUHOVNICEASCĂ A FORMĂRII TINERILOR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Abstract

The study refers to the process of training young scholars in the perspective of the ministry in Christ's Church. In this process, the spiritual formation is a necessity for the university theological educational institutions understood as such by those in charge of the educational process. The spiritual dimension of the training of young theologians is a challenge for the current school of theology, especially now that the Christian message is experiencing a sharp secularization. Young people who are at the faculty of theology come from parishes where they start their process of religious formation. Hence the importance of maintaining a close relationship between faculty and parish. Once in college, the young man must blend the study with prayer, the acquired theological knowledge with personal aspirations and with the community aspirations of the Church. Theological schools must make their own assessments to understand what they managed to achieve of this fundamental mission of the theological faculties, to understand the current challenges in the way of such a process and what prospects lie ahead for its improvement.

Key words

Theological education, young people in the Church, the spiritual formation of young people, the Faculty of Theology and parish

1. Considerații generale

Actul sau procesul de formare a tinerilor în perspectiva slujirii Bisericii lui Hristos reprezintă o prioritate a Trupului eclezial, evidențiindu-se prin aceasta, că Biserica manifestă permanent conștiința ei pastorală și misionară. Astfel, comunitatea eclezială mărturisește responsabilitatea ei în ceea ce privește transmiterea credinței mântuitoare de la o generație la alta, dar, și de a rămâne fidelă Întemeietorului și Capului ei, Iisus Hristos. Acesta a înzestrat Biserica Sa cu toate darurile și puterile, pentru a putea să răspundă în orice loc și timp, la mulțimea întrebărilor, pe care lumea i le adresează.

În ceea ce privește formarea duhovnicească a tinerilor, care se îndreaptă spre Teologie, trebuie să subliniem faptul, că această dimensiune educativă reprezintă *o necesitate, o provocare și o șansă*, pe care dascălii de teologie trebuie să le sesizeze, să le înțeleagă și să le urmărească în tot ceea ce privește lucrarea lor luminătoare prin intermediul actului didactic.

În primul rând, formarea duhovnicească reprezintă pentru instituțiile noastre de învățământ teologic universitar o necesitate. Motivul pentru care sesizăm necesitatea acestei dimensiuni a formării tinerilor teologi pornește de la caracterul slujirii preoțești, pe de o parte, și de la semnificația învățăturii Bisericii, care nu este o ideologie, o simplă filosofie, o abstracțiune etc., pe de altă parte, ci un ferment care are puterea de a preface viața omului după chipul lui Hristos. Slujirea preoțească presupune o identificare a purtătorului harului preoției cu însăși misiunea pe care acesta o are de îndeplinit în Biserică și în societate; dar, nu mai puțin, învățătura creștină se cere a fi întrupată, în primul rând, în viața celor care se pregătesc să fie misionarii sau apostolii lui Iisus Hristos în vremea noastră.

În al doilea rând, dimensiunea duhovnicească a formării tinerilor teologi, reprezintă o reală provocare pentru școala de teologie actuală, mai ales acum, când mesajul creștin este confruntat cu o accentuată secularizare, fenomen ce tinde să îndrepte în mod dramatic privirea omului contemporan în mod exclusiv spre realitățile imediate, spre plăcerile și reușitele superficiale și trecătoare. De această stare de lucruri sunt atinși mai ales tinerii, care sunt mai vulnerabili în ceea ce privește lupta spirituală cu aceste manifestări ale duhului secularizării vremii noastre. A contracara asemenea stări de lucruri reprezintă o reală provocare pentru dascălii de teologie ortodoxă.

În al treilea rând, preocuparea pentru formarea duhovnicească a tinerilor reprezintă și o șansă pe care nu avem voie să o irosim. Este un fapt demn de reținut, că procesul didactic din învățământul teologic

universitar trebuie să identifice acele metode și instrumente de lucru, prin care să poată răspunde cu succes la mulțimea provocărilor îndreptate spre acest tip de pregătire didactică, teologică, ce nu poate fi desprins de dimensiunea duhovnicească.

Vom încerca în cele ce urmează, să surprindem câteva din elementele sau aspectele mai importante care compun acest ansamblu al formării duhovnicești a tinerilor teologi.

2. Tinerii în Biserică

Nu putem vorbi de formarea tinerilor teologi, în general, fără a lua în considerare locul și rolul tinerilor în comunitatea eclezială, care este parohia, ca treapta cea mai concretă și directă a Bisericii, unde tinerii au primit noua lor identitate, cea creștină, bucurându-se încă de la Botez, de darul înnoirii vieții lor în Iisus Hristos. Tinerii sunt legați de Biserică, având ca început al acestei legături Taina Botezului. Ei cresc apoi biologic, dar, au toate premisele să crească și în credință și în valorile Evangheliei Mântuitorului Iisus Hristos. Ei sunt integrați în rugăciunea Bisericii, dar și în educația creștină, prin lucrarea pastoral-misionară a acesteia. Acolo unde preoții sunt conștienți de menirea lor, tinerii sunt atrași spre Biserică, spre slujbele ei și, mai ales, spre Sfânta Liturghie, iar, de aici ei sunt antrenați prin diferitele programe ale parohiei la întreaga slujire a acesteia: cultul liturgic, activitate catehetică și misionară și lucrarea filantropică samarineană. În felul acesta putem vedea o continuitate între actul încorporării sacramentale a tinerilor în Biserică și prezența și lucrarea lor în Biserică. Prin prezența lor în viața Bisericii tinerii evidențiază faptul, că ei au trecut de la înțelegerea tinereții doar sub aspectul biologicului, al erotismului, înțeleasă ca explozie de vitalitate biologică, care nu crează, ci dizolvă, care nu este ziditoare, ci care dărmă. Contrar acestei înțelegeri a tineretului și a tinerilor, Biserică are o altă viziune asupra acestora, căci

„Creștinismul este veșnica tinerețe divină revărsată în istorie. El e tinerețe veșnic vie, permanet actuală. Regenerarea vieții și înnoirea omenirii nu e posibilă decât prin participarea la viața lui Iisus Hristos, la tinerețea Lui cea fără de moarte... De aceea, și tineretul dacă vrea să fie nou, dacă vrea să fie creator trebuie să-și hrănească sufletul cu energii divine, să-și plăsmuiască viața după modelul lui Hristos, să participe la tinerețea Lui cea neveștejită”¹

¹ Mitropolit Nicolae Mladin, *Prin zbuciumul vremii*, Sibiu, 1947, pp. 109-110.

3. Preluarea tinerilor din viața parohială sau altfel spus: legătura dintre facultatea de teologie și parohie

Responsabilitatea formării duhovnicești a tinerilor teologi nu începe doar din momentul selectării lor în cadrul facultăților de teologie. Deși am putea crede, că influența educativă a instituțiilor teologice ar începe abia după ce tinerii sunt acceptați în cadrul acestor instituții, totuși, nu trebuie omis faptul, că pentru a putea avea rezultate pozitive în formarea studenților teologi, trebuie să existe o legătură a unei facultăți de teologie cu locul de unde provin tinerii, respectiv, cu parohiile. Recomandările sincere ale preoților parohi sau chiar ale Consiliilor parohiale oferă un punct de pornire esențial pentru întreg procesul educativ și duhovnicesc al așezămintelor teologice universitare. Primele repere de trăire duhovnicească le dobândesc tinerii prin participarea lor la viața liturgică, de rugăciune și de slujire a parohiei. Acolo (în parohie) se manifestă primele semne ale vocației pentru Preoție, primele experiențe duhovnicești, prin care tinerii conștientizează faptul, că învățătura creștină reprezintă pentru ei împlinirea sensului vieții lor, că le îmbogățesc și înfrumusețează viața lor interioară, îndemnându-i la fapte de iubire față de Dumnezeu, față de Biserică, cu tot ce înseamnă aceasta și față de oameni. Altfel spus, a neglija aceste premize educaționale importante înseamnă a prejudicia de la început întreg procesul de formare duhovnicească al studenților teologi. Nu trebuie să existe un hiatus între cele învățate și trăite în parohia de unde provine tânărul și facultatea de teologie pe care acesta dorește să o urmeze. Pentru ca educația superioară a tinerilor teologi să reușească, dar, și pentru ca o facultate de teologie să-și pună în valoare întreg potențialul ei teologic, cultural, bisericesc și duhovnicesc trebuie menținută și dezvoltată relația creatoare a ei cu parohia.

4. Atmosfera generală în interiorul instituțiilor de învățământ teologic

Odată intrat pe porțile unei facultăți de teologie, tinerii conștientizează faptul, că ei au intrat într-un loc sau într-un spațiu, care se deosebește de alte locuri sau spații, unde tinerii îmbrățișează o meserie, sau se pregătesc pentru o profesie oarecare. Acest simțământ l-am avut fiecare dintre noi la vremea respectivă, când am avut prima tangentă cu o școală de teologie. De aceea, pentru ca formarea duhovnicească a tinerilor teologi să reușească, trebuie să avem în vedere și aceste trei

premize, care deschid calea unei profunde transformări duhovnicești a acestora. Din perspectiva dascălilor de teologie este esențială crearea în instituțiile noastre teologice o atmosferă, care să permită începutul lucrării duhovnicești în acea școală. Aici putem menționa realizarea acelei stări sau așezări firești și duhovnicești a întregului complex de relații și de situații într-o școală teologică, căreia să-i fie străină crearea de grupuri sau grupulețe de interese nepotrivite, care prejudiciază în-suși actul didactic, și, în mare măsură compromis formarea duhovnicească a studenților. Totul trebuie să se desfășoare într-un așezământ teologic superior de învățământ potrivit celor mai înalte standarde de cunoaștere, de modelare a caracterului religios-moral al tânărului și după coordonatele clare ale onestității și valorii.

Nici nu mai trebuie să subliniem cât de gravă este situația când între dascăli de teologie apar adversități sau dușmăanii, abdicări de la responsabilitățile lor educative și duhovnicești, compromițând conlucrarea academică frățească care trebuie să domnească într-o școală teologică și scăzând în mod alarmant exigențele academice și implicit calitatea actului educativ; această stare negativă din interiorul școlii va fi percepută de studenți ca un „model” pentru ei, contrar relațiilor caracterizate de înțelepciune creștinească și de frățietate, pe care ar trebui să și le împrădiere și ucenicii în ale teologiei. Profesorii de teologie sunt părinți duhovnicești pentru studenții lor, de aceea, ei trebuie să inițieze cu aceștia un permanent dialog, prin care ei să poată cunoaște problemele reale ale acestora, atât din punct de vedere strict didactic, cât și duhovnicesc și personal, propunând cele mai potrivite soluții, pentru depășirea oricărui impas, ce poate fi întâlnit în viața lor.

5. Studiul și rugăciunea

Într-o școală de teologie sunt câteva coordonate fundamentale, strâns legate unele de altele, sprijinindu-se reciproc, pe care atât dascălii, cât și studenții ar trebui să le urmărească cu atenție: studiul și rugăciunea, pilda Apostolilor și a Părinților Bisericii, împletirea muncii fizice și intelectuale cu meditația teologică și cugetarea la profunzimile credinței celei vii și mântuitoare. În ceea ce privește studiul propriu-zis, acesta trebuie să fie stimulat, configurat și îndrumat de profesori, care vor veghea ca „vinul” învățaturii celei sănătoase să fie prezentat în „vase” potrivite, pentru a se păstra sau reține cât mai bine. Temele propuse, modul lor de prezentare, accesibilitatea acestora și relevanța lor pentru viața Bisericii și a slujirii preoțești vor sta în atenția permanentă a

dascălilor de teologie. Cursurile nu trebuie să devină un monolog plictisitor și nesemnificativ, ci trebuie să fie de așa manieră prezentate, încât ele să stârnească atenția studenților, repetarea stereotipă a acelorași expresii, transformându-se într-un veritabil „limbaj de lemn teologic”; dimpotrivă, acestea ar trebui să-i provoace la o gândire creatoare și să-i determine să dialogheze cu profesorul. În felul acesta, ei nu vor mai fi apatici, neinteresați de ceea ce li se prezintă, ci vor intra într-o dinamică a gândirii împreună cu profesorul, care-i va ajuta la adâncirea cunoașterii teologice, sesizând totodată relevanța celor prezentate atât pentru ei personal, cât și pentru misiunea preoțească, la care se simt chemați. În acest context, ei vor afla de exemplul Apostolilor, al Marilor Părinți ai Bisericii și chiar al marilor teologi români, care au strălucit prin pilda lor didactică și statura lor duhovnicească.

Pe de altă parte, studiul nu trebuie înțeles, ca pe un demers rece, abstract și distant de viață; dimpotrivă, acesta trebuie împletit cu rugăciunea. Prin rugăciune teologul trăiește mai profund ceea ce aude el la orele de curs.

„Teologul trebuie să participe la această rugăciune și la viața Bisericii, căci teologia vrea să cunoască pe Dumnezeu din experiența lucrării Lui mântuitoare asupra oamenilor. Dar nu o va cunoaște, dacă nu intră într-un raport personal de dragoste cu Dumnezeu și cu credincioșii, prin rugăciune. Deci și mai mult e teolog cel ce se roagă cu ceilalți membri ai Bisericii.”²

Deci rugăciunea este o lucrare sfântă indispensabilă teologului sau viitorilor teologi, căci prin ea ne apropiem în modul cel mai deplin de Dumnezeu și de semenii, dar, prin ea experimentăm în mod direct tainele credinței, care fără rugăciune rămân abstracte și nu ni se deschid în profunzimile lor. Căci

„în rugăciunile Bisericii, în cultul ei respiră duhul ei unitar, e transparent orizontul ei eshatologic, ținta ei de desăvârșire în Hristos. O teologie care se hrănește din rugăciunea și viața duhovnicească a Bisericii e o teologie care redă și aprofundează gândirea și trăirea ei duhovnicească și lucrarea ei sfințitoare și slujitoare.”³

² Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, (prescurtat TDO), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediția a III-a, București 2003, vol. I, p. 103.

³ D. Stăniloae, *TDO*, p. 104.

Actul de teologhisire la care sunt antrenați tinerii studenți teologi este un act plin de responsabilitate, căci el se întemeiază pe Revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos.

„A teologhisi înseamnă, mai întâi de toate, a adapta înțelegerea umană la gândirea divină despre om și lume; înseamnă a realiza o trecere, de la experiența de sine și a lumii, ca realități autonome, la o experiență radical nouă de sine și a lumii: aceea trăită în lumina Revelației și în comuniune vie cu Dumnezeu.”⁴

În actul didactic din facultățile de teologie, prin studiu și prin rugăciune, se realizează tocmai această trecere de la gândirea personală autonomă și autosuficientă a omului, la o gândire teonomă, care Îl are pe Dumnezeu-Iubire în centrul reflexiei teologice și care deschide gândirea umană spre a putea primi complexitatea și profunzimea adevărilor fundamentale ale Revelației.

„Adaptarea înțelegerii noastre la Revelație sau mai precis la gândirea lui Dumnezeu, exprimată în cuvântul și făptuirea Sa, este totdeauna o schimbare, o convertire, o metanoia (schimbarea modului de a gândi și viețui). Or, tocmai această metanoia este punctul de plecare al vieții spirituale creștine și al teologiei.”⁵

Cu alte cuvinte, viața duhovnicească nu poate fi înțeleasă fără procesul lui metanoia, care se adâncește prin studiu, meditație și prin rugăciune.

5. Rolul duhovnicului și al profesorilor de teologie în formarea duhovnicească a tinerilor teologi

În fiecare facultate de teologie există cel puțin un duhovnic, care are misiunea de a se îngriji în mod special de formarea duhovnicească a studenților. Acesta trebuie să-și folosească responsabilitățile sale în acest sens, nu într-un mod întâmplător, haotic, incoerent, ci elaborând un proiect duhovnicesc bine gândit și structurat, coerent și complex, prin care să urmărească exigențele fundamentale ale formării viitorilor slujitori ai Bisericii. Duhovnicul însoțește și stimulează participarea studenților la viața liturgică, de rugăciune și meditații a tinerilor teologi. El are capacitatea teologică, culturală și chiar psihologică, de a sesiza vibrația mai puternică sau mai redusă a tinerilor față de

⁴ † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Teologie și spiritualitate*, Editura Bisilica a Patriarhiei Române, București 2010, p. 202.

⁵ † Daniel, *Teologie și spiritualitate*, p. 202.

viața duhovnicească și față de pregătirea lor constantă pentru slujirea Bisericii. Îi va încuraja pe cei cu o vocație bine conturată să pășească cu curaj mai departe pe acest drum, precum și va întreprinde eforturi pentru a dezvolta și în cei mai precari din punct de vedere spiritual germenii vocației, care așteaptă să fie descoperiți și ajutați să se dezvolte. Altfel spus, duhovnicul nu-i poate privi pe toți studenții teologi la fel, după cum și metodele sale nu trebuie să fie aceleași pentru toți, ci să aibă în vedere specificul fiecăruia. Numai astfel va reuși cu mai mare succes să realizeze o adevărată operă de artă duhovnicească, prin care să pregătească pe viitorii apostoli ai credinței, după chipul Sfinților Apostoli și al Marilor Părinți ai Bisericii. Misiunea indispensabilă a duhovnicului într-o facultate de teologie evidențiază faptul că toate

„cunoștințele teologice multiple trebuie unificate printr-o spiritualitate liturgică profundă după modelul Sfinților Părinți, mari teologi și păstori de comunități ecleziale. Cunoștințele teologice devin ziditoare sau formative, când cunoașterea teologică intelectuală se desăvârșește în comuniune euharistică sacramentală. Altfel spus, cunoaște cu adevărat tainele credinței cel ce participă liturgic la ele”.⁶

Duhovnicul, prin lucrarea sa face această trecere de la cunoașterea de la catedră a tainelor credinței la celebrarea și experiența lor liturgică și duhovnicească. Numai în felul acesta teologia sau educația teologică din cadrul instituțiilor de învățământ superior devine în același timp „științifică și mistică, academică și practică. Faptul că teologia ortodoxă devine științifică nu constituie o problemă decât dacă ea nu mai are finalitate sfințitoare, adică se rupe de viața comunității de credință.”⁷

Pe de altă parte, trebuie evidențiat faptul, că duhovnicul într-o facultate de teologie nu este izolat; activitatea lui nu se desfășoară în izolare instituțională, ci în conlucrare cu aceea a celorlalți profesori, care la rândul lor și ei gândesc tot în acest sens, cu privire la finalitatea studiului teologic și la legătura care trebuie să existe, în Ortodoxie, între catedră și altar sau amvon. Profesorii de teologie nu trebuie să se izoleze, la rândul lor, de activitatea duhovnicului din facultate, ci trebuie să-l sprijine concret pentru o lucrare de formare duhovnicească rodnică. Mai trebuie adăugat și faptul că, potrivit tradiției bisericești de la noi, profesorii de teologie trebuie să fie și ei clerici, adică sensibili față

⁶ † Daniel, *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București 2009, p. 304.

⁷ † Daniel, *Misiune pentru mântuire...*, p. 304.

de formarea duhovnicească a ucenicilor lor și disponibili pentru a-l seconda pe duhovnic în lucrarea lui formativă. Numai existând această conlucrare, Biserica va putea să primească slujitori vrednici și jertfelnici, zeloși și responsabili pentru misiunea lor viitoare.

6. Importanța programelor duhovnicești, ca parte integrantă a formării tinerilor

Pentru ca lucrarea de formare duhovnicească să-și atingă scopul ei firesc, comunitatea academică teologică din facultate trebuie să elaboreze și programe concrete, ce vor avea darul de a forma duhovnicește pe tinerii teologi. Voi enumera câteva din aceste programe, care mi se par a fi mai elocvente din această perspectivă. În primul rând, trebuie susținut, dar, și reevaluat mereu programul de rugăciune al studenților, care pare a se fi diminuat în ultimii ani. Acest program trebuie susținut nu numai de duhovnicul facultății, ci și de toți dascălii de teologie. În al doilea rând, o relevanță aparte au săptămânile duhovnicești din preajma marilor Posturi de peste an. Aceste săptămâni duhovnicești s-ar cuveni să fie adevărate oaze duhovnicești pentru întreaga facultate, care să însemne un progres pentru aceasta, din mai multe puncte de vedere. În al treilea rând, practica spovedaniei și a împărtășaniei studenților este indispensabilă pentru formarea lor duhovnicească. Rugăciunile și meditațiile din aceste zile primesc o semnificație aparte, la a căror reușită contribuie toți profesorii. Și, în fine, dar, nu în ultimul rând, o valoare specială au cercurile studențești de lectură, meditație și comentariu din operele Marilor Părinți ai Bisericii, precum și ale marilor teologi și duhovnici. Aceste cercuri duhovnicești vor ajuta la consolidarea vieții duhovnicești a studenților teologi, în urma identificării și asumării trăsăturilor esențiale ale spiritualității Bisericii lui Hristos, pe care Părinții de odinioară au știut să o trăiască în mod pilduitor.

7. Implicarea tinerilor teologi în lucrarea misionară a facultății, ca manifestare a formării lor duhovnicești

În plin proces de creștere duhovnicească, studenții teologi nu trebuie să fie străini de modul în care se trăiește adevărul de credință mântuitor de către credincioșii din parohii, dar, ei trebuie să aibă ocazia să poată vedea, totodată, și pe preoți în lucrarea lor pastoral-misionară. În felul acesta tinerii teologi vor putea să evalueze în ce măsură statura lor duhovnicească este suficientă pentru a face față unei lucrări

pastorale concrete. În fond, procesul didactic și duhovnicesc are o relevanță covârșitoare pentru viitorul slujitor al Bisericii, care, din când în când, trebuie să fie aplicat la nivel parohial. De aceea, școala teologică va gândi un program misionar al ei, în virtutea căruia, studenții teologi, însoțiți de unul sau doi profesori vor descinde în parohii, pentru a se integra timp de câteva ore în viața reală, concretă a Bisericii. Timpul cel mai potrivit pentru astfel de misiuni este, fără îndoială, cel al Posturilor de peste an, dar, el poate fi aplicat și cu diverse alte prilejuri, ca de pildă: sărbători creștine, evenimente mai speciale din viața parohiilor sau ale școlii teologice înseși etc. Astfel, ei vor cânta la strună, vor rosti predici sau cateheze, ori, vor întreprinde vizite pastorale la credincioși, însoțiți de preoții locului etc., silindu-se să pună în lumină ceea ce au dobândit de-a lungul anilor în acel așezământ de luminare a minții și a sufletului, care este școala teologică.

Activitatea misionară a facultății este o necesitate atât pentru ea însăși, cât și pentru o înviore a vieții bisericești și duhovnicești a parohiei. Este o necesitate pentru ea însăși, deoarece prin astfel de programe sau proiecte ale facultății se reliefează faptul, că școala teologică nu dezvoltă o „teologie de cabinet”, abstractă, ruptă de viața oamenilor, iar, pe de altă parte, parohiile simt prin prezența unei școli teologice în mijlocul lor, un impuls în ceea ce privește înviorearea credinței, o confirmare a zelului lor misionar și o încurajare pe calea propovăduirii și mărturisirii credinței, dar și a păstrării acesteia. În fond, în felul acesta se regăsesc cu toții în bucuria celebrării aceleiași credințe, simt apartenența lor la același Trup eclezial și se simt uniți toți prin comuniunea euharistică, pregustând împreună darurile Împărăției care va veni.

8. Concluzii

Dimensiunea duhovnicească a formării tinerilor reprezintă un aspect fundamental în viața unei facultăți de teologie, care vine să confirme faptul, că teologia nu este o învățătură teoretică, fără căldură și viață, ci, dimpotrivă, ea este în conținutul ei experiența tainei unirii lui Dumnezeu cu omul, prin Iisus Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu întrupat, prin puterea Duhului Sfânt.

Procesul formării duhovnicești a tinerilor nu trebuie să înceapă doar odată cu intrarea lor pe porțile școlii teologice, ci el trebuie să aibă drept premiză, chiar în formă incipientă, experiențele duhovnicești din viața parohiei de unde aceștia provin. Acolo au loc primele bucurii și trăiri ale tainei credinței, precum și primele interogări ale tânărului

cu privire la locul și rolul lui în Biserică și în lume, precum și conștientizarea dorinței lui de a sluji ca preot Biserică și pe credincioși.

Intrarea tinerilor într-o facultate de teologie reprezintă pentru ei un univers cultural și spiritual, care-i interesează și fascinează la început, pe unii dintre ei, dar, care, pe alții, îi lasă mai puțin atrași spre acesta, dacă nu chiar indiferenți. Un așezământ teologic superior privește formarea duhovnicească a tinerilor ca pe o misiune necesară, complexă, dificilă și plină de responsabilitate pentru prezentul și viitorul Bisericii. De aceea, întreaga comunitate academică a facultății concepe și concretizează împreună un proiect teologico-duhovnicesc viabil, prin care să se urmărească pas cu pas etapele formării duhovnicești a studenților teologi.

În acest context, o responsabilitate specială revine duhovnicului facultății, care, sprijinit de către dascălii de teologie dezvoltă acest proces necesar, dar și problematic, punându-și întreaga măiestrie didactică și pastorală pentru a ajunge la roade duhovnicești concrete. Sunt necesare metode și instrumente de lucru specifice unui asemenea proces, de care ar trebui să se simtă responsabili toți slujitorii catedrei teologice universitare.

Împlătirea studiului cu rugăciunea, a cunoștințelor teologice dobândite cu aspirațiile personale ale tânărului, dar și cu cele comunitare ale Bisericii, îl vor așeza pe acesta într-o lumină a strădaniilor responsabile permanente, pentru a ajunge la experiența adevărilor de credință, a disciplinei bisericești și a unificării gândirii și a minții, pentru a simți lucrarea harului dumnezeiesc, care transfigurează sufletul omului, prefăcându-l într-un altar al slujirii lui Dumnezeu, a Bisericii, și, implicit, a oamenilor.

În momentul de față, școlile teologice trebuie să-și facă propriile evaluări, pentru a surprinde ceea ce au reușit să realizeze din această misiune fundamentală a unei facultăți de teologie, care sunt provocările actuale în calea unui asemenea proces și ce perspective pot fi întrezărite pentru o îmbunătățire a lui. Prezența noastră la un asemenea Congres al facultăților de teologie ortodoxă din Patriarhia Română este un bun prilej pentru asemenea demersuri.

VIAȚA MAICII DOMNULUI REFLECTATĂ ÎN TEXTUL CORANIC

Arhid. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

Abstract

The study highlights the life of the Virgin Mary as it appears in the Koran, the holy book of Islam. We can find the key moments in the life of the Virgin, such as her birth, her bringing to the Temple, the Annunciation, the Nativity, the defense against the calumnies brought to the Virgin and other moments of her life, each sustained with verses from the Qur'an and from the exegetical tradition of Islam. The study presents the similarities between the Christian and the Islamic teachings about Virgin Mary, but also some fundamental differences in this regard. The person of the Virgin Mary can be a meeting point between Christianity and Islam in the inter-religious dialogue between the two religions.

Keywords

Virgin Mary, History of Religions, Islam and Christianity, the Koran

MOTTO: „Mărește sufletul meu pe Domnul. Și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu, Că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile”

Luca 1, 46-48

I. Introducere

Dacă Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică îi acordă Maicii Domnului un loc bine meritat în iconomia mântuirii, fiind vasul ales de Dumnezeu pentru a face posibilă întruparea Fiului lui Dumnezeu în lumea noastră, suntem, poate, surprinși să constatăm că și credincioșii musulmani cred că Maica Domnului este Fecioară și că destinul ei este strâns legat de cel al Fiului său, Profetul Iisus Hristos. Însă, în conformitate cu învățătura coranică despre Dumnezeu, credincioșii musulmani nu cred că Fecioara Maria (*Maryam* în arabă) este Născătoare de Dumnezeu (*Theotokos*), deoarece nu Îl consideră pe Iisus Hristos ca fiind Fiul lui Dumnezeu, ci doar un mare Profet. Cu toate acestea, este motiv de bucurie pentru noi creștinii, atunci când vedem împlinindu-se profeția Maicii Domnului, relatată de Sfintele Scripturi, în care se spune: „iată, de acum mă vor ferici toate neamurile” (Luca 1, 48), islamul arătându-i Fecioarei Maria o înaltă considerație.

Cinstirea de care se bucură în islam Maryam, Mama Profetului Isa, își are chiar și în prezent importanța ei. Cinstirea Mamei se datorează legăturii cu Fiul său, Isa sau Iisus, considerat în islam unul dintre cei mai mari profeți, înscriindu-se între trimișii lui Allah (*rasul Allah*), cei care au adus Revelația (Evanghelia) și care este precursorul și vestitorul (în concepția islamică) lui Muhammad. Așadar și mariologia islamică stă în legătură tot cu Persoana lui Hristos, după cum în creștinism supravenerarea care i se acordă Maicii Domnului își trage substanța din calitatea ei de a fi Născătoare de Dumnezeu (*Theotokos*).

Musulmanii o numesc pe Fecioara Maria cu numele coranic de „Maryam” și adeseori îi spun „Sayyida”, nume ce semnifică Doamna, Stăpâna și corespunde perfect cu numirea pe care i-o dau creștinii.¹

Cinstirea de care se bucură Maica Domnului se datorează și admirației pe care a avut-o Muhammad față de ea și pe care a transmis-o musulmanilor, ceea ce indică faptul că mariologia creștină cu care a luat contact profetul islamului era foarte dezvoltată în secolele VI-VII, în care a trăit. Muhammad îi rezervă o poziție unică în Coran, poziție pe care nici o altă femeie nu o are, nici chiar soțiile sale preferate (Khadija sau Aisha) și nici fiica mult iubită: Fatima.

În continuare, vom prezenta acele sure și versete coranice (*ayah*) în care sunt surprinse diferite momente din viața Maicii Domnului și vom

¹ G. Gharib, *Musulmani*, în *Nuovo Dizionario di Mariologia* (de acum NDM), Edizione Paoline, Cinisello Balsamo, 1986, pp. 1001-1011.

constata similitudinea lor cu versetele biblice despre Maica Domnului, dar și completările pe care le aduce Coranul în această privință, din literatura apocrifă apărută în mediul creștin, cu care Muhammad a luat contact.

II. Textele coranice referitoare la Maica Domnului

Coranul se referă în mai multe sure la Preasfânta Fecioară Maria și la fiul său, Domnul nostru Iisus Hristos. Fecioara Maria este amintită în 12 sure și în 70 de versete coranice, poziția sa fiind una privilegiată, singulară, termenii pe care-i folosește cartea sfântă a islamului la adresa ei fiind unii admirativi și respectuoși.²

Maica Domnului este singura femeie amintită cu numele în Coran, ceea ce o singularizează între toate femeile lumii. Toate celelalte femei la care se face aluzie sunt citate în mod anonim, fără să li se cunoască numele. Ele apar în textul coranic doar ca: „soția lui Noe”, „soția lui Lot”, „soția lui Faraon”³, „soția lui Imrân” și „regina din Saba”. În timp ce acestea sunt într-un anumit fel puse în umbră, prin numirea lor doar în calitate de soții ale unor personaje celebre, Fecioara Maria e pusă în prim-plan ca protagonistă a unor evenimente de o importanță capitală în istoria sacră conturată de Coran.

„Prezența Mariei în Coran - arată Gino Ragozzino - nu este episodică, cum este cea a altor femei. Figura sa predomină în mai multe locuri din carte. Așa încât se poate afirma, fără riscul de a exagera, că Maria, chiar dacă nu a avut o misiune profetică, fiind femeie, nu este mai puțin importantă decât personajele masculine, cum ar fi Noe, Avraam, Moise, etc.”⁴

Numele Maria poate fi citit în mod explicit de 34 de ori în Coran, din care de 24 de ori este asociat cu numele lui Iisus. Mama și Fiul sunt văzuți întotdeauna împreună și este imposibil să vorbești despre Iisus fără s-o amintești și pe mama Sa. Dar nici în Coran și nici în Noul

² Cf. Maurice Borrmans, *Islam e Cristianesimo. Le vie del dialogo*, Edizione Paoline, Cinisello Balsamo (MI) 1993, pp. 80-81.

³ Chiar dacă Coranul nu-i dă numele soției lui Faraon, tradiția islamică o cunoaște ca fiind Asīya și ea se numără printre cele mai importante femei ale lumii pentru meritul de a se fi îngrijit de Moise, copilul pus într-un coș pe apele periculoase ale Nilului.

⁴ G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 34.

Testament nu apare nici o dată numirea de Fecioara Maria, numire în-sușită mai târziu de Biserică.⁵

Dacă ar fi să facem o sinteză a textelor coranice referitoare la Maica Domnului sub formă tabelară, tabelul ar arăta în felul următor⁶:

Nr. crt.	Viața Profetului	Perioada	Sura	Versete	Numele sursei
1	Perioada mecană (610-622 d. Hr.)	Prima perioadă (612-615 d. Hr.)	19	16-36	Sura Mariei
2		A doua perioadă (615-619 d. Hr.)	43	57	Sura aurului
3		A treia perioadă (619-622 d. Hr.)	21	91	Sura profețiilor
4			23	50	Sura credincioșilor
5	Perioada medineză (622-632 d. Hr.)	-	2	87 și 235	Sura vacii
6		-	3	33-37 și 42-51	Sura familiei Imrân
7		-	4	156, 157, 171	Sura femeilor
8		-	5	17, 46, 72-78, 110-117	Sura mesei
9		-	9	31	Sura căinței
10		-	33	7	Sura tovarășilor
11		-	57	6 și 14	Sura fierului
12		-	66	12	Sura opreliștei

Surele care conțin cel mai mare număr de elemente mariane sunt surele 19, 3 și 5. Sura 19 este numită „Sura Mariei” și este compusă din 98 de versete și se împarte în două părți: versetele 1-56 se referă la Profeții Zaharia, Maria, Avraam, Isaac, Iacob, Ismael, Moise, Aaron, Idris⁷; și versetele 57-98 care conțin o parte parenetică și o atenționare adresată celor care asociază alți zei lui Dumnezeu Cel Milostiv.

⁵ Goffrey Parrinder, *Jesus in the Qur'an*, Oneworld Publications, London, 2014, cap. 6 *Mary (Maryam)*.

⁶ A se vedea în acest sens și G. Gharib, *Musulmani*, în NDM, p. 1003.

⁷ Idris este asimilat de către majoritatea comentatorilor cu Enoh (Hanoch), cel înălțat de viu la ceruri. A se vedea Facerea 5, 18-24. Cf. *Coranul*, Trad. din limba arabă de George Grigore, Editura Herald, București, 2015⁴, nota 56-1, p. 482.

Sura 3, numită „Sura familiei Imrân” este formată din 200 de versete și este bogată în elemente hristologice, conținând multe date care privesc nașterea și activitatea mesianică a lui Iisus.⁸ În Coran apar doar cinci episoade din viața Preasfintei Fecioare Maria: 1. Nașterea Fecioarei; 2. Retragera la Templul din Ierusalim; 3. Bunavestire; 4. Nașterea lui Iisus și 5. Apărarea de o calomnie groaznică.

Critica islamică

Locul privilegiat al Fecioarei Maria în islam reiese și din importanța pe care i-o arată Coranul, sura 19 fiindu-i dedicată. Critica islamică pune în evidență rolul privilegiat al Maicii Domnului în Coran față de Sfânta Scriptură. De aceea, dacă ar fi să facem o paralelă între Coran și Noul Testament - afirmă reprezentanții acestei critici - ar trebui să afirmăm că nu găsim în acesta din urmă nici un capitol dedicat ei. Și din punct de vedere statistic numele de Maria apare mult mai des în textele coranice (34 de ori în text, plus o dată în titlul surei) decât în cele biblice (de mai puțin de 30 de ori). Pe de altă parte, informațiile despre viața Maicii Domnului, aduse de Coran, sunt mai numeroase decât cele pe care ni le oferă Noul Testament, Coranul venind să completeze Revelația biblică în această privință.

Critica creștină

În mod evident, Coranul omite alte evenimente mariane cunoscute nouă din cuprinsul Noului Testament, cum ar fi: vizita la rudenia sa Elisabeta, fuga în Egipt, nunta din Cana Galileii, prezența smerită din timpul vieții publice a lui Iisus alături de Fiul său, dar și prezența la picioarele Crucii și în mijlocul Apostolilor în Biserica ce se naștea.

Pentru a evidenția profilul Maicii Domnului în Coran trebuie consultate textele coranice, urmate de un scurt comentariu, deoarece mariologia coranică are specificitatea sa.

II.1. Nașterea Fecioarei Maria

Iată cum prezintă **sura 3**, *Sura familiei Imrân*, nașterea Maicii Domnului:

«(33) Dumnezeu a ales, înaintea lumilor, pe Adam, pe Noe, neamul lui Abraham, neamul lui Imran,

⁸ Despre comparația dintre cele două sure, privind inclusiv textele mariane, a se vedea Michel Dousse, *Maria la musulmana. Importanza e signifiato della madre del Mesia nel Corano*, Edizioni Arkeios, Roma, 2006, pp. 17-19.

(34) și semințiile lor, ieșite unele din altele. Dumnezeu este Auzitor, Știutor”.

(35) Femeia lui Imran spuse: „Domnul meu! Ție îți închin rodul pântecului meu! Primește-l de la mine! Tu ești Auzitorul, Știutorul.”

(36) După ce născu, ea spuse: „Domnul meu! Am născut o fată.” Dumnezeu știa ceea ce ea a odrăslit, căci un băiat nu este asemenea unei fete. „O voi numi Maria și sub oblăduirea Ta o pun, pe ea și seminția ei, împotriva Diavolului cel blestemat, băut fie cu pietre!”

(37) Domnul său o primi cu bunătate și îi dădu să crească frumos, iar Zaharia îi purtă de grijă. De fiecare dată când Zaharia intra la ea în cameră, găsea alături de ea mâncarea trebuincioasă, așa că el o întrebă: „O, Maria! De unde ai aceasta?” Ea spuse: „De la Dumnezeu, căci Dumnezeu înzestrează pe cine voiește, fără să dea socoteală.”⁹

Din expunerea de mai sus reiese că relatarea coranică concordă cu relatarea Evangheliilor apocrife asupra copilăriei lui Iisus.

«În înțelegerea islamică a credinței o asemenea relatare se află *de facto* pe același plan pe care aceste Evanghelii le ocupă în înțelegerea creștină a credinței: de fapt are consecințe „coranice”. În concepția coranică ea îndeplinește o sarcină similară cu istoriile profetice. Uneori în acestea se reflectă ambientul religios al lui Muhammad».¹⁰

Coranul polemizează cu concepția potrivit căreia Fecioara Maria ar face parte din Sfânta Treime, concepție pe care o regăsim în textul coranic, după opinia unora.¹¹ Această concepție era răspândită în unele comunități creștine de la începutul Evului Mediu din zona Orientului Mijlociu. Mariamiții erau cei mai cunoscuți reprezentanți ai acestei erezii creștine. Aceste grupuri o divinizau pe Fecioara Maria. În islam sunt străine nu doar orice idee despre o natură divină a Maicii Domnului, ci chiar vreun interes mariologic expres, în înțelesul pe care

⁹ Citarea s-a făcut după traducerea din Coran realizată de George Grigore.

¹⁰ S. Balić, *Maria, în Islam - Cristianesimo - Ebraismo a confronto*, a cura di Adel Theodor Khoury, Edizioni Piemme Pocket, Casale Monferrato, 1998, p. 439.

¹¹ Alții opinează că Maria despre care este vorba ar fi sora lui Moise și a lui Aaron.

îl are acest termen în creștinismul catolic și ortodox.¹² Deși vorbim despre o anumită cinstire care i se acordă Fecioarei Maria nu se poate pune semnul echivalenței între aceasta și supracinstirea de care se bucură în creștinism. Venerarea Fecioarei Maria din partea musulmanilor, despre care se amintește în documentele Conciliului II Vatican trebuie privită făcând distincțiile necesare față de creștinism.¹³ Se întâmplă uneori în lumea islamică, în special în Egipt, unde tangența cu creștinismul este mai puternică, să se creadă în apariții ale Maicii Domnului, însă alți musulmani văd în aceasta o formă de superstiție.¹⁴

II.1.1. O fetiță consacrată lui Dumnezeu

În explicarea dată acestui fragment din sura 3, trebuie precizat că spre deosebire de Evangheliile canonice, care o înfățișează pe Fecioara Maria deja ca logodită cu Iosiv (Matei 1, 18; Luca 1, 27), textul coranic ne-o prezintă încă de la nașterea sa, mai mult chiar, de când era în pântecele mamei sale.

Protagonista povestirii este soția lui Imrân, cea care pune bazele familiei, însă ea nu este amintită cu numele. Coranul ignoră numele de Ioachim și nu-l amintește deloc pe cel de Ana, însă comentatorii musulmani ai cărții sacre a islamului sunt de acord în a-i atribui numele de Ana. Imrân este inserat în listă alături de Adam, Noe și Avraam și e posibil ca textul sacru islamic să-l confunde cu Amram tatăl lui Moise și al lui Aaron și Miriam, după cum reiese din Ieșire 6, 20, deoarece o confundă și pe Myriam, fiica lui Amram și sora lui Moise și Aaron, cu Maria, Mama lui Iisus. Imrân este considerat și el profet. Așadar, Maria, fiica lui Imrân, aparține și ea unei stirpe de oameni aleși de Dumnezeu. Doar mai târziu autorii musulmani îi numesc pe Ioachim și Ana cu numele lor, folosindu-se cu siguranță de izvoarele creștine și afirmând categoric că sura se referă la Fecioara Maria, Mama Profetului Isa. Pornind de la această confuzie, critica creștină a pedalat pe slaba cunoaștere de

¹² Chiar și noi când am folosit termenul de mariologie coranică sau islamică am forțat nota, deoarece, în mod propriu, termenul aparține doar teologiei creștine, în special apusene, în Biserica Ortodoxă folosindu-se și cel de teotokologie.

¹³ „Deși ei (musulmanii, n.n.) nu-L recunosc pe Isus ca Dumnezeu, Îl venerază totuși ca profet; o cinstesc pe Mama Lui, Fecioara Maria, și chiar o invocă uneori cu pietate...”, cf. *Declarația despre relațiile Bisericii cu religiile necreștine (NOSTRA AETATE)*, 3 (Religia musulmană), în *Conciliul Vatican II. Constituții, decrete, declarații*, Ediție revizuită, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, București, 2000 p. 222.

¹⁴ S. Balić, *Maria, în Islam - Cristianesimo - Ebraismo a confronto*, p. 439.

către Muhammad a Sfințelor Scripturi creștine și iudaice, iar apariția unor inexactități în cartea sfântă a islamului, considerată infailibilă, copie a Coranului necreat și veșnic,¹⁵ a fost taxată imediat de critica creștină, care va ataca caracterul ei revelat. Tradiția exegetică islamică a încercat în mai multe rânduri să justifice confuzia dintre cele două Marii, confuzie de care a fost conștientă încă de la început. Exegeții musulmani încearcă să demonstreze că, Coranul nu le confundă deloc pe cele două femei. Aparenta confuzie ar sta în faptul că Maria, Mama lui Iisus, este o descendentă a Mariei, fiica lui Imran și calitățile sale morale se aseamănă cu cele ale Mariei și a lui Aaron din Biblie. Alți exegeți au arătat că expresia „sora lui Aaron” nu se referă la Aaron biblic, ci la un omonim, pe când alții susțin că ar fi vorba despre aceeași persoană și nu încearcă să explice deloc confuzia.¹⁶ Toate aceste argumente, după cum se poate lesne observa, vin să justifice textul coranic cu orice preț și nu să ofere o explicație plauzibilă, confuzia fiind evidentă.

Comentatorul arab Ibn al-Athīr, care a trăit în secolul al XIII-lea, referindu-se la Imrān, afirma că:

„Imrān, fiul lui Mathān, descindea din Solomon, fiul lui David. Casa lui Mathān forma conducătorii și cărturarii fiilor lui Israel. În ce-l privește pe Imrān, acesta era căsătorit cu Ana, fiica lui Fāqūdh [...]. Ana era bătrână și stearpă; ea nu avea copii. O dată, pe când stătea la umbra unui copac, a văzut o pasăre care-și hrănea puii. Atunci dorise să aibă și ea un fiu și-L rugă pe Dumnezeu de a-i da unul, pe care ea să poată să-l încredințeze custodiei Templului și în slujba lui Dumnezeu”.¹⁷

După cum se poate constata, relatarea de mai sus este preluată din Evangheliile apocrife, maternitatea Sfintei Ana fiind un semn al milosivirii lui Dumnezeu. Textul coranic o vede pe mama Fecioarei Maria deja însărcinată, închinând lui Dumnezeu rodul pântecelui ei, în speranța că va obține de la Dumnezeu un băiat, deoarece doar copiii de parte bărbătească puteau fi închinați lui Dumnezeu. Însă în rugăciunea și așteptarea sa a ajuns să fie dezamăgită, deoarece a dat naștere unei fete, și astfel Coranul surprinde lamentarea Anei: „După ce născu, ea spuse: «„Domnul meu! Am născut o fată.” Dumnezeu știa ceea ce ea a

¹⁵ Despre caracterul Coranului a se vedea Fernand Comte, *Cărțile sfinte*, Trad. de Dumitru Purnichescu, Editura Enciclopedică, București, 1994, pp. 115-116.

¹⁶ Meir Bar-Asher, *Maria*, în *Dizionario del Corano*, a cura di Mohammad Ali Amir-Moezzi, Arnoldo Mondadori Editore, Milano, 2007, p. 494.

¹⁷ Michel Hayek, *Le Christ de l'islam*, Éditions du Seuil, Paris, 1959, pp. 67-68.

odrăslit, căci un băiat nu este asemenea unei fete» (Sura 3, 36). Apoi, ca împlinitoare a făgăduinței făcute, o închină pe fetița lui Dumnezeu și o puse sub protecția Sa: „O voi numi Maria și sub oblăduirea Ta o pun, pe ea și seminția ei, împotriva Diavolului cel blestemat, bătut fie cu pietre!” (Sura 3, 36). Potrivit exegezei coranice, atribuirea numelui și încredințarea copilei lui Dumnezeu stau pe același plan, deoarece așa cum explică Ibn al-Athīr, numele Maryam înseamnă „devotată”, „consacrata”. Deja din numele care i-a fost dat, Maria este arătată ca fiind cea care este devotată în mod deosebit și dispusă la ascultare (*tā'āt*).¹⁸

Dacă Allah este numit în permanență în Coran „Auzitorul, Știutorul”, se pune întrebarea, cum nu a auzit rugăciunea Anei, și deci cererea de a avea un copil de parte bărbătească? Pentru a avea un răspuns corect la această întrebare, trebuie să presupunem că în hotărârea lui Dumnezeu se ascunde un plan divin pe care El vrea să-l pună în lucrare acum. Această idee reiese din cuvintele care întrerup lamentarea Anei: „Dumnezeu știa ceea ce ea a odrăslit, căci un băiat nu este asemenea unei fete” (Sura 3, 36). Dumnezeu știa mai bine decât ea de ce născuse o fetiță, deoarece El a dorit-o, iar acum o primește cu bunăvoință sub protecția Sa.

Se pare că tatăl, în vârstă, nu a trăit atât de mult încât să asiste la nașterea fiicei, care a fost însoțită și asistată pe perioada creșterii de unchiul Zaharia (Zakariyya').

II.1.2. Semnele bunăvoinței lui Dumnezeu față de Maria

II.1.2.1. *Fecioara Maria - apărută de lucrarea celui rău*

Semnele bunăvoinței lui Dumnezeu față de Fecioara Maria se văd de la început și sunt sugerate de Coran prin versetul: „Domnul său o primi cu bunătațe și îi dădu să crească frumos” (Sura 3, 37). Dacă Evangheliile canonice nu ne spun nimic despre aspectul Fecioarei Maria, Coranul sugerează că Maria creștea sănătoasă și frumoasă. În lumea musulmană există opinia potrivit căreia Maica Domnului a fost cea mai frumoasă și cea mai pioasă dintre femeile din vremea sa. Mai mult decât atât, Dumnezeu și-a menifestat bunăvoința față de copilă făcând-o să crească miraculos, hrănind-o în mod supranatural, așa încât să devină adultă și

¹⁸ G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 48.

să sporească în bunătate, castitate și ascultare, sub atenta supraveghere a preotului Zaharia într-o nișă¹⁹ din Templul de la Ierusalim.²⁰

Copila Maria recunoaște purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de ea: «De fiecare dată când Zaharia intra la ea în cameră, găsea alături de ea mâncarea trebuincioasă, așa că el o întrebă: „O, Maria! De unde ai aceasta?” Ea spuse: „De la Dumnezeu, căci Dumnezeu înzestrează pe cine voiește, fără să de socoteală”» (Sura 3, 37). Același comentator al Coranului, Ibn al-Athîr arăta că:

«Ea [proaspăta mamă] înfășură copila în feșe și o duse la Templu, încredințând-o leviților (abbâr), fiii lui Aaron, care aveau paza Templului din Ierusalim, la fel cum fiii lui Shu'ayb aveau pe cel de la Ka'ba: „Iată - zise - această consacrată!”. Ei o disputau, deoarece aceea era fiica conducătorului lor și a stăpânului jertfelor.²¹ Zaharia ceru să o îngrijească el: „Eu am dreptul mai mult decât oricare altul - spuse - deoarece mătușa ei este soția mea”. „Să tragem la sorți” protestară ceilalți. Și aruncară instrumentele de scris în apa unui râu, probabil Iordanul. Când aruncară instrumentele cu care transcriau Tora, cel al lui Zaharia s-a ridicat la suprafață; în schimb cele ale celorlalți s-au dus la fund».²²

Afirmația lui Ibn al-Athîr se întemeiază pe versetul coranic 44 din sura a treia în care se relatează episodul tragerii la sorți. Comentatorii musulmani sunt de acord cu afirmația că preoții Templului din Ierusalim și-au disputat custodia copilei Maria, lăsată în sanctuar de mama sa și au tras sorți în acest sens. Astfel, punând în apă condeiul lui Zaharia, Dumnezeu și-a făcut cunoscută voința scoțându-l la suprafață, semn al alegerii. Odată încredințată copila lui Zaharia, Dumnezeu continuă să-și arate bunăvoința față de ea. Despre hrana miraculoasă adusă de îngeri, Ibn al-Athîr spunea: „Zaharia vedea deseori la ea fructe din timpul iernii vara și fructe de vară în timpul iernii”.²³

Un alt semn al unei „favori speciale” (*baraka*) pe care Dumnezeu, în absolută libertate, îl acordă unora dintre credincioșii Săi, este acela că Maria este apărată de atacurile diavolului, cel bătut cu pietre.

¹⁹ Cele mai multe dintre nișele din moschei sunt destinate rugăciunii (*mihrāb*) și au ca inscripție acel verset coranic în care se arată că Zaharia de fiecare dată când intra în nișa Mariei în *mihrab*-ul ei, o găsea având mâncare adusă în mod miraculos (3, 37).

²⁰ *Corano*, în Dizionario Enciclopedico di Mariologia, în <http://www.latheotokos.it/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=5063>, 15.07.2016, ora 18.56.

²¹ Este vorba despre Imrân, tatăl Fecioarei Maria.

²² Ibn Athîr, *Kâmil*, 212, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, pp. 68-69.

²³ Ibn Athîr, *Kâmil*, 212, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 69.

Comentatorii musulmani sunt de acord în a susține că o asemenea *baraka* a fost rezervată doar la două ființe omenești: Maria și fiul său Iisus. Bukhārī transmite următoarea zicere a Profetului (*hadith*): „Niciun descendent de-al lui Adam nu se naște fără ca satana să-l atingă, așa încât primul strigăt pe care omul îl scoate (la naștere) este un strigăt provocat de atingerea satanei. Doar Maria și fiul său fac excepție de la această regulă”.²⁴ Implicit, Muhammad recunoaște că nici măcar el însuși nu a beneficiat de această favoare specială.

II.1.2.2. *Fecioara Maria - purificată de Dumnezeu*

Alte favoruri speciale oferite de Dumnezeu Mariei sunt alegerea și puritatea. Coranul afirmă în acest sens:

Sura 3

„(42) Îngerii au spus: „O, Maria! Dumnezeu te-a ales și ți-a dat curățenie. El te-a ales înaintea femeilor lumilor.

(43) O, Maria! fii pioasă față de Domnul tău! Aruncă-te cu fața la pământ și îngenunche cu cei care îngenunche!”

Din aceste verstete din sura 3 reies alte daruri speciale primite de Maica Domnului, daruri făcute de Dumnezeu, cum ar fi: alegerea și puritatea, la care Maria răspunde cu umilință și devoțiune. Puritatea Mariei, afirmată de Coran, nu trebuie înțeleasă ca o puritate de natură spirituală rezultată dintr-o libertate originară, totală și permanentă în fața păcatului. Faptul că Maria, la fel ca fiul său Iisus, a fost lipsită de influența celui rău ne poate conduce la concluzia că ea a fost lipsită și de păcat, că nu a păcătuیت niciodată, însă acest aspect nu interesează teologia islamică.²⁵ Atunci cum pot fi înțelese cuvintele îngerului: „O, Maria! Dumnezeu te-a ales și ți-a dat curățenie”? Ele trebuie înțelese numai în contextul concepției islamice despre puritate, care implică o puritate doar „rituală”, și ca atare, nu are nimic de-a face cu absența păcatului.

„Pornind de la concepția că fiecare musulman se află permanent în prezența lui Dumnezeu, legea islamică prescrie că el are grijă să fie permanent bun și curat. Potrivit legii islamice, puritatea se pierde prin contactul cu lucruri și persoane impure

²⁴ Bukhārī, *Il libro dei profeti*, în J. Jomier, *Bible et Coran*, Éditions du Cerf, Paris, 1959, pp. 105-106.

²⁵ A se vedea G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, pp. 85-86.

sau și prin satisfacerea nevoilor fiziologice. Atunci după aceasta puritatea se redobândește prin spălări cu apă sau, în deșert, cu nisip”.²⁶

Când afirmă că Mariei Dumnezeu i-a dat curățenie, că a fost purificată, Coranul nu înțelege deloc cum înțelege teologia creștină acest lucru, de exemplu, cum ar înțelege teologia catolică că ea ar fi imaculată, pentru simplul motiv că în Coran nu există conceptul de păcat originar, după cum îl prezintă Fericitul Augustin. Deci, atunci când Coranul vorbește despre puritatea Mariei, vrea să spună că prin purtarea de grijă specială a lui Dumnezeu nu a existat niciodată vreun lucru, faptă sau persoană, care să poată să o facă nedemnă de a sta în prezența lor. Această stare de vrednicie în fața oricărei realități i-a fost acordată, ca un dar special, doar Fecioarei Maria și fiului său Iisus. Ei, celei curate i s-a dăruit „un fecior curat” (Sura 19, 19), căci numai o mamă pură poate să dea naștere unui fiu pur. De aceea, maternitatea Mariei este o maternitate singulară, pe care făgăduința mamei sale și purtarea de grijă a lui Dumnezeu o sustrag oricărui contact cu vreun bărbat.

Însă, după afirmarea acestor daruri date de Dumnezeu Fecioarei Maria, după recunoașterea alegerii ei „înaintea femeilor lumilor”, îngerii o îndeamnă la smerenie, pentru că, potrivit Coranului, «alegerea lui Dumnezeu nu trebuie să fie motiv de orgoliu; mai mult, în adevăratul musulman conștiința alegerii generează smerenie, după cum i s-a spus Profetului: „Cel mai cinstit dintre voi înaintea lui Dumnezeu este cel mai temător” (Sura 49, 13)». Smerenia se exprimă cel mai bine în devoțiune, în închinare, după îndemnul Arhanghelului Gavriil: „Aruncă-te cu fața la pământ și îngenunche cu cei care îngenunche!” (Sura 3, 43).

«Prosternarea în fața lui Dumnezeu până la a atinge cu fruntea pământul reprezintă semnul distinctiv al musulmanului. Prin definiție, el este „cel care se prosternează”. Astfel, musulmanul își manifestă și mărturisește islamul său, adică supunerea sa totală lui Dumnezeu».²⁷

Comparația dintre Fecioara Maria și celelalte femei ale lumii reiese din expresia coranică „El te-a ales înaintea femeilor lumilor” (Sura 3, 42), ceea ce ne amintește de două versete din Sfânta Scriptură, unul din Vechiul Testament, în care despre Iaela, soția lui Heber Cheneul se spune că a fost binecuvântată între femei: „Binecuvântată să fie între

²⁶ G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 86.

²⁷ G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 88.

femei Iaela, femeia lui Heber Cheneul! Binecuvântată fie între femeile țării” (Judecători 5, 24), celălalt este versetul din Noul Testament, în care Fecioara Maria afirmă despre sine: „Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile” (Luca 1, 48). Sesizăm imediat diferența dintre cele două versete biblice. Despre Iaela se spune că este binecuvântată între femei, dar se precizează în cuprinsul aceluiași verset că este vorba doar despre femeile din Israel, „între femeile țării”, datorită faptei ei mărețe prin care a salvat poporul evreu de asuprirea străină. În schimb, în versetul lucanic este vorba despre binecuvântarea Maicii Domnului între toate femeile lumii din toate timpurile și locurile, fiindcă a aflat har la Dumnezeu și L-a născut pe Mântuitorul Iisus Hristos. „Prin fapta Iaelei a fost izbăvit un singur popor, pe când prin nașterea lui Iisus Hristos din Sfânta Fecioară s-a adus mântuirea întregului neam omenesc”.²⁸ Aici versetul lucanic se apropie de cel coranic, care vorbește despre alegerea și implicit despre binecuvântarea Maicii Domnului între toate femeile lumii, sau ale „lumilor”, după cum se exprimă Coranul.

II.1.2.3. Fecioara Maria - aleasă de Dumnezeu

În Coran, primul atribut al Fecioarei Maria ar fi alegerea sa specială: „O, Maria! Dumnezeu te-a ales și ți-a dat curățenie. El te-a ales înaintea femeilor lumilor” (Sura 3, 42). Fiind aleasă dintre toate femeile lumii, această alegere este una deosebită, motivată de voința lui Dumnezeu de a-i da Mariei un fiu, care va fi printre cei apropiați Lui.

Sura 3

«(45) Îngerii îi spuseseră: „O, Maria! Dumnezeu îți vestește un Cuvânt de la El: numele său este Cristos, Iisus, fiul Mariei, slăvit în Viața de Acum și în Viața de Apoi, căci el este dintre cei apropiați lui Dumnezeu».

Ali Merad subliniază în mod just că excelența mamei este strâns legată de excelența fiului, căruia, în mod misterios, îi este conferit apelativul de „Cuvânt” (*Kalima*) și demnitatea foarte înaltă de „intim” al lui Dumnezeu.²⁹

²⁸ *Îndrumări misionare*, Coord. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 794.

²⁹ Ali Merad, *Le Christ selon le Coran*, în „Rvue de l'Occident Msulman et de la Méditerranée”, 5 (1968), pp. 85-86.

Potrivit doctorilor *kalam*-ului, credința (īmān) și supunerea în fața lui Dumnezeu (*islam*) se ivesc mai ales din smerenie (*dhill*). În perspectiva înțelepciunii lui Dumnezeu, umilința slujitorului se convertește în apropierea față de El și creează astfel o ierarhie a credincioșilor. Cea mai umilă dintre slujitoarele lui Dumnezeu devine cea mai aleasă dintre creaturi.³⁰

A fi aleasă și purificată de Dumnezeu reprezintă o realitate care marchează vocația profetică, chiar dacă aceasta nu este recunoscută în mod direct de islam în privința Maicii Domnului, și amintește de asemenea cu experiența profetică a lui Muhammad.

II.1.2.4. Fecioara Maria în ierarhia ființelor

În tradiția islamică ulterioară este prezent datul coranic despre Fecioara Maria, încercând să-l clarifice, să-l completeze și să-l explice. Teologii musulmani au dezbătut îndelung despre rolul avut de Mama Profetului Isa și despre locul pe care ea-l ocupă în ierarhia ființelor și dacă este profetesea.

Fecioara Maria în cvartetul celor patru femei alese

Există culegeri de *hadith*-uri în care Maica Domnului este comparată cu cele mai celebre femei reținute de tradiția islamică. Două curente tradiționale ordonează în felul acesta ierarhia celor mai importante femei din lume:

1. Khadîdja - Âsiya - Fâtima - Maria;
2. Maria - Âsiya - Khadîdja - Fâtima.

În privina celei de-a doua ierarhii, în care Fecioara Maria apare pe primul loc, există un *hadith* transmis de Anas Ibn Mâlik. Acesta arată că Muhammad ar fi spus: „Patru femei din întregul Univers s-au distins: Maria, fiica lui ʿImrân, Âsiya soția Faraonului, Khadîdja fiica lui Khuwaykid și Fâtima, fiica lui Muhammad”.³¹ Un alt teolog musulman, Thaʿlabî optează pentru aceeași ierarhie: „Dintre toate femeile Universului, patru sunt mai proeminente: Maria, fiica lui ʿImrân,

³⁰ Cf. G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 90.

³¹ *Sunan At-Tirmidhî*, *Hadith* nr. 3878 și autentificat de Al-Albânî.

Âsiya soția lui Faraon, Khadija fiica lui Khuwaylid și prima soție a lui Muhammad, și Fâtima fiica Profetului”.³²

Fecioara Maria și o altă femeie din tradiția musulmană

Există apoi o altă linie tradițională care din mulțimea femeilor acestei lumi reține doar două. Una dintre acestea este Maria, cea de-a doua fiind fie Khadîdja, soția Profetului, fie Âsiya, soția Faraonului. Astfel, într-un *hadith* se spune că „Abdallâh Ibn Ja’far l-ar fi auzit pe „Ali exprimându-se astfel: «L-am auzit pe Profet că a spus: „Cea mai bună dintre femei a fost Maria, fiica lui `Imrân, și cea mai bună dintre femei din această perioadă este Khadîdja”»». ³³ Observăm că dacă în cazul Mariei nu se precizează o anumită perioadă de timp care i-ar fi probat excelența, ceea ce ne conduce cu gândul la unicitatea ei în mod absolut, în cazul Khadîdjaei se precizează doar că ea este cea mai bună dintre femeile din perioada în care a trăit. În acest sens poate fi citată și tradiția profetică raportată de al-Buhārî.³⁴ El nu rămâne mai prejos de textul coranic, deoarece în tradițiile cele mai autentice putem citi că, potrivit lui Abû Mûsâ al-Aş`arî Trimisul lui Allah ar fi spus: „Au fost mulți oameni perfecți, însă femei care să fi ajuns la perfecțiune au fost doar Maria fiica lui `Imrân și Âsiya soția Faraonului.”³⁵ Tot al-Buhārî este cel care mai culege și o altă tradiție, cea raportată de Abû Hurayrah care a relatat că Profetul islamului ar fi spus: „Femeile coraișiților sunt cele mai bune: călăresc cămilele, se dedică în totalitate copiilor, se îngrijesc de patrimoniul soților”. La acestea Abû Hurayrah a mai adăugat: „Maria, fiica lui `Imrân, nu a călărit niciodată o cămilă”.<sup>36</sup> Tot al-Aş`arî mai transmite o tradiție auzită de la același Profet al islamului, care ar fi afirmat că: „Există mulți oameni perfecți, însă femei perfecte sunt doar Maria fiica lui `Imrân,

³² Al-Tha’labî, *Quias* 372, în M. Hayak, *Le Christ de l’Islam*, p. 77.

³³ *Sahîh Al-Buhārî*, *Hadith* nr. 3432. A se vedea de asemenea *Sahîh Mouslim*, *Hadith* nr. 2430, dar și Mousnad Ahmad 2/252, 2/290 et 2/56. A se consulta *Sunan At-Tirmidhî*, *Hadith* nr. 3877 și autentificat de Al-Albânî.

³⁴ al-Buhārî a trăit în secolul al IX-lea d. Hr., iar culegerea lui este cea mai celebră culegere canonică de *hadith*-uri, adică ziceri atribuite Profetului Muhammad, din Evul Mediu care a ajuns până la noi.

³⁵ *Deti e fatti del profeta dell’Islâm*, raccolti di al-Buhārî, a cura di Virginia Vacca, Sergio Noja, Michele Vallaro, UTET Libreria-Torino, Varese, 2009, p. 424.

³⁶ *Deti e fatti del profeta dell’Islâm*, raccolti di al-Buhārî, p. 424. Qastallânî adaugă faptul că „A călări cămilele nu este un fapt caracteristic pentru perfecțiunea feminină; Maria era perfectă în sens absolut”.

Âsiyah soția Faraonului, iar meritul lui Âsiyah este superior celui al altor femei, după cum *ṭarīd*³⁷ depășește alte alimente”.³⁸ O mărturie asemănătoare poate fi întâlnită și la Ibn Hazm, care consideră că cele mai importante femei sunt două: Maria și Âsiyah. El scrie în felul următor:

„Mulți oameni au atins perfecțiunea. Între femei, numai Maria și Âsiyah soția Faraonului au atins o perfecțiune fără egal: ele au beneficiat de privilegiul rezervat bărbaților, care este profeția”.³⁹

De fapt, Ibn Hazm nu face altceva decât să rămână fidel textului coranic, care le așează pe cele două una după alta, sugerând comparația dintre ele în Sura 66.

Sura 66

(11) Dumnezeu a dat ca pildă credincioșilor pe femeia lui Faraon, când spuse: „Domnul meu! Zidește-mi, la Tine, o casă în Rai! Mântuiește-mă de Faraon și de lucrarea sa! Mântuiește-mă de poporul nedrept!”

(12) Și Maria, fiica lui Imran, care și-a păzit fecioria! Noi am suflat din duhul Nostru asupra ei și ea a mărturisit drept adevărate spusele și Cărțile Domnului său. Ea a fost dintre cei devotați».

Rămâne de discutat asupra caracterului profetic al celor două femei, la care face aluzie Ibn Hazm, asupra felului în care „ele au beneficiat de privilegiul rezervat bărbaților, care este profeția”. Se poate doar intui la ce s-a gândit autorul acestei afirmații. Soția Faraonului a fost considerată profetă în virtutea faptului că ea a devenit mama adoptivă a marelui Profet Moise, iar Fecioara Maria a fost mama-fecioară a Cuvântului insuflat în ea de către Arhanghelul Gavriil și mama unuia dintre cei mai mari Profeți recunoscut de islam, cu siguranță mult mai mult de atât pentru creștini. Coranul reține excelența soției lui Faraon, Âsiyah, ceea ce nu se întâmplă în tradiția iudeo-creștină, în care mama adoptivă a lui Moise apare ca o femeie milostivă, însă nu există grad de comparație între ea și Fecioara Maria în ordinea ființelor acestei lumi.

³⁷ *Ṭarīd*-ul este o supă de bulion cu pâine și carne, mâncarea preferată a arabilor.

³⁸ *Deti e fatti del profeta dell'Islām*, raccolti di al-Buhārī, p. 452.

³⁹ Ibn Hazm, *Fasl-fī al Milal* IV, 132, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 77.

Unicitatea Fecioarei Maria între toate femeile lumii

După cum se poate lesne observa, tradiția profetică islamică consideră că Fecioara Maria a atins perfecțiunea credinței și că s-a deosebit de celelalte femei din această lume. Ea ocupă un loc privilegiat în islam. Se poate constata că în ce privește locul în ierarhia ființelor, cei mai mulți reprezentanți ai tradiției islamice o consideră pe Maria ca fiind cea mai demnă dintre toate femeile și prima dintre creaturi.

Unii teologi afirmă că Maria, dincolo de a fi prima dintre femei, trebuie să fie considerată și „Regina paradisului”.

De exemplu, Damīrī o consideră pe Fecioara Maria ca fiind deosebită în mod absolut. El afirmă că:

„Cea mai onorantă creatură a lui Dumnezeu a fost Adam, pe care Dumnezeu l-a creat cu propriile mâini și pe care l-a învățat toate numele; și cea mai onorantă dintre slujitoarele Lui este Maria, care și-a păstrat fecioria și în care El a suflat propriul Spirit”.⁴⁰

De aceeași opinie cu Damīrī este și Tabarī, care o exaltă pe Fecioara Maria, afirmând despre ea că: „Dumnezeu a numit-o Doamnă peste toate slujitoarele Lui”.⁴¹

G. Ragozzino consideră că cele două opinii exprimate de Damīrī și Tabarī își găsesc cea mai mare rezonanță în atitudinea comună a musulmanilor în ce o privește pe Fecioara Maria, Mama lui Iisus. Această atitudine transcende adesea în mod clar subtilitățile și rezervele doctrine ale iubitorilor de *kalām*.⁴²

II.2. Retragera Maicii Domnului la Templul din Ierusalim

Despre retragera Fecioarei Maria la Templul din Ierusalim ne vorbesc surele 19 și 3:

Sura 19:

«(16) Amintește-o pe Maria în Carte când se retrase de la ei într-un loc de la Răsărit.

(17) Ea puse un văl între ea și ai săi și Noi i-am trimis duhul Nostru ce i se înfățișă ca un bărbat desăvârșit.»

⁴⁰ Damīrī, *Hayât*, II, 374, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 77.

⁴¹ Tabarī, *Annales I / II*, 798, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 77.

⁴² G. Ragozzino, *La Madonna dei musulmani*, p. 92.

Sura 3:

«(37) Domnul său o primi cu bunătațe și îi dădu să crească frumos, iar Zaharia îi purtă de grijă. De fiecă dată când Zaharia intra la ea în cameră, găsea alături de ea mîncarea trebuincioasă, așa că el o întrebă: „O, Maria! De unde ai aceasta?” Ea spuse: „De la Dumnezeu, căci Dumnezeu înzestrea pe cine voiește, fără să dea socoteală”...

(42) Îngerii au spus: „O, Maria! Dumnezeu te-a ales și ți-a dat curățenie. El te-a ales înaintea femeilor lumilor.

(43) O, Maria! fii pioasă față de Domnul tău! Aruncă-te cu fața la pămînt și îngenunche cu cei care îngenunche!”

(44) Aceasta este una din istoriile privitoare la Taina pe care ție ți-o dezvăluim, căci tu nu ai fost printre ei când au aruncat sorți pentru a afla cine se va îngriji de Maria, căci tu nu ai fost printre ei nici când se certau pentru aceasta».

Locul de la Răsărit (*Mihrab-ul*) despre care este vorba în sura 19, versetul 16 poate fi identificat cu o construcție anexă a Templului și era destinată locuirii. Copila Maria se retrage în Templu, împlinind în felul acesta făgăduința mamei sale.

Vălul despre care vorbește sura 19, versetul 17 pus de Fecioara Maria între ea și ai săi, potrivit exegeților Coranului, are o semnificație spirituală: Dumnezeu protejează singurătatea Mariei și o ajută la păstrarea curățeniei, a purității copilăriei, sustrăgînd-o privirilor indiscrete ale celorlalți și pregătind-o pentru misiunea pe care i-o va încredința. Există însă și exegeți care înțeleg versetul în mod literal, considerînd că este vorba despre purtarea unui văl care nu este prescris în mod expres de Coran. Singura menționare a vălului din Coran o găsim în sura 33, v. 59 și se referă la soțiile și fiicele lui Muhammad, dar și la soțiile celor credincioși:

„O, Profetule! Spune-le soțiilor tale, fiicelor tale și femeilor credincioilor să se acopere bine cu *gilbaburile* lor, căci numai așa vor fi recunoscute și nu vor fi necăjite. Dumnezeu este Iertător, Milostiv”.

Deci Coranul prescrie ca femeile să se înfățișeze cu părul acoperit, în locurile publice, reluînd o uzanță mai veche, prezentă într-o largă arie geografică. Ceea ce a făcut ulterior islamul a fost să generalizeze purtarea vălului și să-i acorde statutul de obligativitate în societatea islamică. De aceea, pînă astăzi, femeia musulmană are îndatorirea să-și poarte capul acoperit. În ce o privește pe Fecioara Maria, aceasta nu ar fi făcut

nimic ieșit din comun prin faptul că ar fi purtat vâlul și nu se știe de ce Coranul menționează acest fapt. De aceea, exegeții sunt tentați să considere că vâlul pus „între ea și ai săi” sau „pentru a se ascunde” - după alte versiuni nu ar fi o simplă acoperitoare pentru cap.⁴³

Preotului Zaharia, rudenia sa, îi revine datoria de a o păzi și de a o proteja pe copilă, sarcină dificilă și de mare onoare încredințată lui după ce a obținut-o în urma unei provocări împotriva altor preten-denți.⁴⁴ Despre această provocare se vorbește în versetul 44 al surei 3 în care se arată că preotul Zaharia nu se afla printre cei care „au aruncat sorți pentru a afla cine se va îngriji de Maria”, el nu a fost „printre ei nici când se certau pentru aceasta”.

Maria a trăit mulți ani în Mihrab. Păzită de Dumnezeu în mod deosebit și hrănită în mod miraculos, se afla în compania îngerilor și a lui Gabriel în special, a cărui sarcină era aceea de a o face să conștientizeze demnitatea și poziția sa în planul de mântuire a lumii, de predestinarea și de demnitatea sa nobilă.

Părăsirea Templului s-a întâmplat atunci când Fecioara Maria a ajuns la vârsta pubertății și când potrivit legilor religioase ale purității, tânăra femeie nu mai putea rămâne în incinta sacră de teama de a nu o contamina. Și atunci s-a întors la familia sa, pregătindu-se pentru viața de familie. Însă, în locul unei așteptate căsătorii, Maria își părăsi rudele și se retrase într-o localitate aflată în Răsărit și se acoperi cu un vâl care o ascundea. Cele două decizii despre care vorbește Coranul nu sunt luate în vederea căsătoriei, ci din contră, în vederea alegerii unei vieți solitare. Fecioara Maria a decis să renunțe la familie și să se dedice total adorării lui Dumnezeu. Așa se explică cuvintele adresate îngerului Gavriil: «Ea spuse: „Cum aş putea avea un fecior când nici un om nu m-a atins, și târfă eu nu sunt”» (Sura 19, 20). Acest verset clarifică intenția Mariei de a-și păstra starea feciorelnică.

⁴³ A se vedea în acest sens G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 58.

⁴⁴ Antonino Grasso, *Maria nel Corano e nella tradizione islamica*, în Revista „Laòs” a Institutului Superior de Științe Religioase „San Luca” din Catania, nr. 2 (2002), p. 9.

II.3. Bunavestire

Un alt episod important din viața Maicii Domnului, relatat și de Coran în surele 19 și 3 este cel al Bunevestiri.

Sura 19:

«(17)... Noi i-am trimis duhul Nostru ce i se înfățișă ca un bărbat desăvârșit.

(18) Ea spuse: „La Milostivul caut izbăvire de tine, dacă tu te temi!”

(19) El spuse: „Eu sunt doar trimisul Domnului tău ca să-ți dăruiesc un fecior curat”.

(20) Ea spuse: „Cum aş putea avea un fecior când nici un om nu m-a atins, și târfă eu nu sunt”.

(21) El spuse: „Așa va să fie. Domnul tău spuse: „Aceasta Îmi este ușor. Vom face din el un semn pentru oameni ca milostivie de la Noi. Porunca este neclintită”».

Sura 3:

«(45) Îngerii îi spusera: „O, Maria! Dumnezeu îți vestește un Cuvânt de la El: numele său este Cristos, Iisus, fiul Mariei, slăvit în Viața de Acum și în Viața de Apoi, căci el este dintre cei apropiați lui Dumnezeu.

(46) Încă din leagăn va vorbi oamenilor ca un bătrân. El va fi dintre cei fără de prihană.”

(47) Ea spuse: „Domnul Meu! Cum să am un copil, când nici un bărbat nu m-a atins?” Îngerul spuse: „Dumnezeu creează ceea ce voiește și, când hotărăște un lucru, El spune: „Fii!” Și acesta este.

(48) Dumnezeu îl va învăța Cartea, înțelepciunea, Tora și Evanghelia.

(49) Și iată-l trimis fiilor lui Israel: „Eu v-am adus vouă un semn de la Domnul vostru: vă voi crea vouă din noroi, un chip de pasăre. Voi sufla asupra sa și va fi pasăre, cu îngăduința lui Dumnezeu. Eu îi tămăduiesc pe orb și pe leproși și morților le dau viață, cu îngăduința lui Dumnezeu. Eu vă dau știre ce să mâncați și ce să păstrați în casele voastre. Întru aceasta este un semn pentru voi, de sunteți credincioși.

(50) Eu întăresc Tora dinaintea mea și vouă vă dau dezlegare la o parte dintre cele oprite. Eu v-am adus vouă un semn de la Domnul vostru. Temeți-vă de Dumnezeu și dați-mi ascultare!

(51) Dumnezeu este Domnul Meu și Domnul vostru. Lui închinați-vă! Aceasta este Calea cea Dreaptă”».

Dacă vom face o comparație între cele două sure vom observa că există mai multe diferențe între ele. Sura 3 dă o mai mare importanță cuvintelor Fecioarei Maria, pe când sura 19 oferă mai mult spațiu anunțului angelic. Pe de altă parte, sura 3 amintește că vestea cea bună a fost adusă de „îngeri”, pe când sura 19 arată că mesagerul a fost un „Spirit”, sau un înger care „i se înfățișă ca un bărbat desăvârșit” (Sura 19, 17), având aspect omenesc pentru a nu o înspăimânta pe Maria. Potrivit exegezei islamice duhul despre care este vorba în Sura 19, v. 17 nu este Duhul Sfânt în care cred creștinii, ci un spirit angelic identificat de exegeți cu Arhanghelul Gavriil. La apariția unui necunoscut la izvorul care izvora dintr-o peșteră, un loc solitar, de unde Fecioara scotea apă, reacția ei a fost cea a unei tinere femei surprinse de o apariție neașteptată, care trăiește o stare de tulburare și de teamă și care caută protecție la Dumnezeu, spunând: „La Milostivul caut izbăvire de tine, dacă tu te temi!” (Sura 19, 18). În fața acestei reacții, îngerul spuse: „Eu sunt doar trimisul Domnului tău ca să-ți dăruiesc un fecior curat” (Sura 19, 19).

G. Ragozzino făcând o paralelă cu textul lucanic din capitolul 1, 28-29, care, după cum se știe, începe cu salutul îngerului: „Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată ești tu între femei”, arată de ce termenul grecesc *kekaritōménē* („plină de har”) nu apare și nu poate apărea în textul coranic, nefiind traductibil printr-o singură expresie, deoarece este adresat celei care reprezintă așteptarea mesianică a lui Israel și a întregii omeniri care suspina așteptând izbăvirea, conține și condensează în sine integral istoria mântuirii. Ca atare, este un apelativ exclusiv creștin, neputând fi utilizat în niciun alt context religios.⁴⁵ Islamul nu vorbește despre participarea omului la actul propriei mântuiri și nici despre vreun har acordat ființei umane. El insistă doar asupra „darurilor” pe care Dumnezeu le dă gratuit credincioșilor Săi și asupra unei protecții speciale împotriva lucrărilor malefice, realitate tradusă prin termenul de *baraka*.⁴⁶

⁴⁵ G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, pp. 62-63.

⁴⁶ S. Balić, *Grazia*, în *Islam - Cristianesimo - Ebraismo a confronto*, pp. 268-269.

Făcând o paralelă între textul biblic și cel coranic observăm o altă diferență: în timp ce Coranul amintește în exclusivitate doar ascultarea, supunerea Fecioarei Maria în fața Arhanghelului și față de mesajul adus, Evanghelia după Luca cap. 1, 38 evidențiază consimțământul Mariei, acceptul ei: „Și a zis Maria: Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău! Și îngerul a plecat de la ea”. G. Ragazzino arată că obediența Mariei, care pleacă capul și se supune îngerului, este în perfect acord cu doctrina islamică, în special cu conceptul de *imân*, pe care-l putem traduce prin termenul de „credință”, atrăgând atenția că aceasta nu este echivalentă în mod perfect cu înțelesul creștin al credinței. „Credința creștină înseamnă adeziunea liberă și conștientă la tainele supranaturale; în schimb, *imân* înseamnă supunerea imediată și necondiționată”.⁴⁷

Obiectivul Bunevestiri este nașterea unui Fiu numit „Cuvânt”, Fecioara Maria fiind pe deplin liberă în a-și dea consimțământul. „*Fiat-ul*” („să fie”) Mariei avea să reprezinte imperativul categoric prin care Dumnezeu l-a adus în existență pe Iisus, Fiul după trup al Mariei. Fecioara de la Templu este pe bună dreptate surprinsă și invocă fecioria ei, însă îngerul îi spune că totul se întâmplă cu voia lui Dumnezeu, fapt pentru care ea nu poate să nu accepte un lucru hotărât de El.⁴⁸

În tradiția coranică se consideră că îngerul Gavriil s-a înfățișat Fecioarei Maria în ziua cea mai lungă și mai caldă a anului, în timp ce se afla în afara Mihrabului.⁴⁹ Există mai multe versiuni care explică motivul pentru care Maria și-ar fi părăsit locuința. Între acestea amintim trei: a) Pentru a lua aer în partea de Răsărit a Templului; b) pentru a se purifica printr-o baie rece; c) Pentru a scoate apă dintr-o fântână aflată într-o peșteră.⁵⁰

Arhanghelul i se înfățișează Mariei ca un tânăr puternic, imberb, luminos, atrăgător, cu păr negru și creț, cu ținută elegantă și decentă. Exegeții afirmă că Dumnezeu l-a trimis pe înger sub formă umană pentru că să atragă atenția Fecioarei, pentru a o impresiona, a o influența și

⁴⁷ G. Ragazzino, *La Madonna dei musulmani...*, p. 65.

⁴⁸ A. Grasso, *Maria nel Corano e nella tradizione islamica*, în „*Laòs*”, 2 (2002), p. 11.

⁴⁹ Deși după cum putem observa, tradiția islamică plasează evenimentul Bunevestiri la Ierusalim, în apropierea Templului, Tradiția creștină susține că Bunevestire s-a întâmplat la Nazaret, unde Fecioara Maria și Dreptul Iosiv locuiau.

⁵⁰ Comentatorii musulmani specifică faptul că bunevestire s-a întâmplat într-o zi atât de călduroasă încât apa adusă de Iosiv nu ajunsese, și Maria trebui să meargă la o sursă de apă, la un izvor, care izvora dintr-o peșteră. Acolo i se arată sub înfățișare omească Arhanghelul Gavriil.

pentru a o determina să-i asculte cuvintele. Gavriil suflă în deschiderea tunicii, pe care ea o dăduse jos. Când îngerul a plecat, Maria se îmbracă cu tunica, și concepu pe Iisus⁵¹. Acest tip de interpretare plin de fantezie a fost posibil datorită stilului concis, chiar lacunar pe care îl are textul islamic sacru.

Exegeza coranică afirmă că tânăra Fecioară de la Templu rămâne însărcinată păstrându-și fecioria. Primul care-și dă seama că Maria este însărcinată este verișorul și tovarășul său de muncă de la Templu, Iosiv tâmplarul care constată oboseala Mariei, slăbiciunea și paloarea ei fiind scandalizat de aceasta; deși recunoștea virtuțile Fecioarei și dorea să-i tuteleze inocența, a fost totuși tentat să se debaraseze de ea și să o ucidă. Cel care a intervenit și l-a asigurat de inocența ei a fost același Arhanghel Gavrii și chiar Iisus Însuși în ziua nașterii Sale, explicându-i ceea ce s-a întâmplat cu Maria, prin lucrarea lui Dumnezeu.

La momentul Bunevestiri, Fecioara Maria avea 17 ani după unii exegeți, 13 pentru alții sau de-a dreptul 10. Când era singură, în timpul sarcinii se întreținea cu Iisus, aflat încă în pântec, în discuții pline de dragoste.⁵²

Din relatarea evenimentului Bunevestiri din cele două sure coranice putem lesne observa cum tradiția biblică canonică se împletește cu tradiția apocrifelor, mai ales cu Evanghelia lui Toma sau Evanghelia copilăriei Mântuitorului, din care ne-a ajuns o foarte veche versiune arabă, la care se adaugă și Evanghelia lui Iacob sau Pseudo-Matei. Exemplul cel mai evident îl constituie episodul creării păsărilor din noroi relatat în sura 3, v. 49. Așadar, Muhammad îmbină informații care circulau în mediul creștin pe care-l cunoștea din peregrinările sale. Importantă rămâne ideea de bază potrivit căreia Coranul afirmă fecioria Maicii Domnului.

II.4. Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos

Sura 19

«(22) Ea rămase grea și se retrase într-un loc îndepărtat.

(23) Durerile facerii o cuprinsesă la rădăcina unui curmal. Ea spuse: „Vai mie! Ce bine ar fi fost de-aș fi murit înainte și acum aș fi fost de mult uitată!”

⁵¹ Al-Tha'labī, *Qisas*, 381, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, pp. 72-73.

⁵² A. Grasso, *Maria nel Corano e nella tradizione islamica*, în „Laos”, 2 (2002), p. 12.

(24) De la picioare însă, fu strigată: „Nu te mâhni! Domnul tău a făcut să țâșnească un izvor la picioarele tale.”

(25) Scutură către tine curmalul! El va face să cadă asupra ta curmale coapte.

(26) Mănâncă, bea și limpezește-ți ochii! Când vei vedea vre-un om, spune-i: „Am juruit Milostivului un post așa că nu voi vorbi nimănui astăzi”».

II.4.1. Despre locul și felul în care s-a născut Mântuitorul Iisus Hristos

După cum se poate observa, tradiția islamică nu reține ca loc al nașterii lui Iisus Hristos Betleemul, peștera sau staulul de la marginea localității, după cum afirmă Tradiția creștină, ci ea se întâmplă, într-un loc deschis, lângă un curmal. Potrivit unei tradiții, Fecioara Maria ar fi stat un timp de patruzeci de zile într-o peșteră înainte de naștere.⁵³ Ea ar fi resimțit simptomele nașterii și din pudoare s-ar fi îndepărtat de casă, mergând către Răsărit, într-o localitate îndepărtată de locuința sa.⁵⁴

În ce privește durerile nașterii, aceeași tradiție islamică înregistrează lamentările Fecioarei Maria, unele surprinzătoare și desconcertante⁵⁵,

⁵³ S. Balić, *Maria*, în *Islam - Cristianesimo - Ebraismo a confronto*, p. 440.

⁵⁴ A. Grasso, *Maria nel Corano e nella tradizione islamica*, în „Laòs”, 2 (2002), p. 13.

⁵⁵ Coranul afirmă că Fecioara Maria ar fi avut parte de o naștere dureroasă, ba mai mult suferința o va face să-și dorească moartea. În schimb, Evanghelistul Luca afirmă că Maria „a născut pe Fiul său, Cel Unul-Născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle, căci nu mai era loc de găzduire pentru ei”, fără să amintească ceva despre vreo suferință legată de naștere. De altfel, dintotdeauna, tradiția creștină vorbește despre nașterea plină de bucurie a Mariei. A se consulta în acest sens Antonio Rosmini-Serbati, *Sul parto gaudioso di Maria Santissima*, 1844, în *Alcuni scritti sopra Maria Santissima*, a cura di Bernardino Balsari, Desclée, Roma, 1904, pp. 99-108. A. Rosmini a scris acest articol provocat de un alt articol apărut în „Amico cattolico” în anul 1844, în care se spunea că Maria la Betleem a fost surprinsă de durerile nașterii. Indignat, răspunde în scris în studiul amintit mai sus arătând că nașterea lui Iisus este caracterizată nu de dureri, ci „de o bucurie de negrăit, de bucurii cerești, de răpire și extaz iubitor atât de sublim, pe care omul nu poate să-l și-l imagineze în nici un fel”, cf. A. Rosmini-Serbati, *Sul parto gaudioso di Maria Santissima*, în *Alcuni scritti sopra Maria Santissima*, p. 103. A se vedea și *Testi mariani del secondo millennio. 6 Autori moderni dell'Occidente (secc. XVIII-XIX)*, a cura di Stefano De Fiores și Luigi Gambero, Città Nuova Editrice, Roma, 2005, p. 445, dar și G. Ragozzino, *Lettera di Rosmini sul parto gaudioso di Maria Santissima*, în *Archidiocesi di Capua, XVI Centenario del Concilio di Capua: 392-1992*, Atti del Convegno Internazionale di studi Mariologici, Roma, Torre del Greco: Istituto superiore di scienze religiose Capua și Pontificia Facoltà Teologica Marianum, 1993, pp. 47-458.

însă Coranul nu precizează dacă este vorba despre dureri fizice sau morale, lipsa unui loc unde să nască. Potrivit unor comentatori musulmani ar fi vorba despre durere sufletească⁵⁶, ceea ce ar însemna că implicit, cartea sfântă a islamului ar afirma fecioria Mariei la nașterea lui Iisus.

Nevinovăția Maicii Domnului este confirmată de către Fiul său nou-născut și Unul-Născut, deoarece vocea care se aude dinspre picioare este vocea lui Iisus născut atunci, care intervine pentru a o consola pe mamă, invitând-o să bea apă din izvorul apărut atunci în mod miraculos pentru a-i potoli setea și să se hrănească cu curmale coapte. Pare că această voce s-a auzit după naștere, iar îndemnul confirmă supunerea Maicii Domnului și consacrarea ei în slujba lui Dumnezeu, fiind îndemnată la o postire care nu presupunea doar abținerea de la alimente, ci și rămânerea într-o tăcere plină de învățăminte.

Întâlnim aici o oarecare similitudine între nașterea Mântuitorului și nașterea lui Ismael, părintele neamului arab, din slujnica Agar, care îndepărtată de Sara fuge în pustiu, lângă un izvor de apă și acolo îi vorbește Dumnezeu pe care ea Îl va numi Sta-El-Roi, care se tâlcuiește Te ești Dumnezeu atotvăzător (Facere 16, 15).

Vedem în zilele noastre împlinită profeția din Facere 16, 11-12, în care despre Ismael, părintele neamului arab și al islamului implicit, dacă extrapolăm, se spun următoarele: „(11) Iată, tu ai rămas grea - îi zise îngerul Domnului - și vei naște un fiu și-i vei pune numele Ismael, pentru că a auzit Domnul suferința ta. (12) Acela va fi ca un asin sălbatic între oameni; mâinile lui vor fi asupra tuturor și mâinile tuturor asupra lui, dar el va sta dârț în fața tuturor fraților lui”.

II.4.2. Despre timpul Nașterii lui Iisus în Coran și în tradiția islamică

În ce privește ziua Nașterii Domnului, potrivit unor comentatori ar fi o zi de iarnă, a douăzeci și patra noapte de decembrie, într-o zi de miercuri. Alții susțin că ar fi vorba despre o zi în plină vară, deoarece Maria cere resimțea durerile nașterii, a căutat adăpost de razele puternice ale soarelui la umbra unui curmal, care era încărcat de fructe „proaspete și coapte” (Sura 19, 25). Or, se știe că în Palestina fructele se coc între

⁵⁶ Este vorba despre autori musulmani care aparțin curentului mistic și de aceea ei nu sunt recunoscuți de ortodoxia islamică. Între cei care atribuie tânguiriile Mariei nu durerilor nașterii, ci suferințelor interioare se numără Ibn Atta, Kharraz, Ib Tahir.

lunile iunie și iulie. În acea perioadă se culeg și se mănâncă proaspete.⁵⁷ Acestea au fost argumentele pentru susținerea nașterii lui Iisus într-o lună de vară și nu iarna, după cum se crede în creștinism.

Ullamā, adică experții musulmani ai exegezei coranice încearcă să răspundă și la întrebarea după cât timp de la concepție s-a întâmplat nașterea, opiniile fiind contrastante în acest sens.⁵⁸ Potrivit unora nașterea ar fi survenit după o perioadă normală de nouă luni, alții consideră că în a șasea sau a șaptea lună de graviditate. Alți exegeți reduc foarte mult timpul de la concepție afirmând că nașterea ar fi survenit după numai trei ore: concepere, formarea corpului și nașterea la un interval de o oră una de alta. Ibn ,Abbas consideră că toate cele trei etape ar fi avut loc într-o singură oră, în momentul apusului.⁵⁹ Tendința de a reduce durata perioadei de graviditate a Mariei, până la a o anula, nu poate fi explicată altfel decât ca un efect al unei intenții pioase de a atribui o conotație supranaturală până și acestui moment din viața ei.

II.4.3. Evenimente legate de Nașterea Domnului în tradiția islamică

Tradiția islamică ne oferă și alte date despre Nașterea Mântuitorului. Potrivit acesteia, curmalul lângă care ar fi născut Fecioara Maria ar fi fost un trunchi uscat, fără frunze și fructe, însă în momentul Nașterii Domnului ar fi înverzit în mod miraculos și s-ar fi umplut de fructe. Îndată după Nașterea lui Iisus, idolii s-ar fi prăbușit la pământ peste tot pe unde se aflau și toți demonii s-ar fi înspăimântat foarte mult.⁶⁰ Satana însuși a ocolit pământul pentru a-și da seama ce se întâmplase, însă trecând aproape de locul unde se născuse Iisus, nu și-a putut da seama de nimic, pentru că îngerii s-au strâns roată în jurul Fecioarei Maria

⁵⁷ A se vedea în acest sens G. Ragozzino, *La Madonna dei musulmani...*, pp. 69-70.

⁵⁸ Cf. M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 78.

⁵⁹ Concepția lui Ibn ,Abbas este contrazisă de Coran, în care, potrivit unor traduceri, se spune: „Ea a purtat copilul în pânțele ei”, ceea ce presupune purtarea în pânțece un anumit timp.

⁶⁰ Juristul și exegetul tradiționalist Tabarī, mort în anul 923 d. Hr., a fost cel care va oferi o asemenea explicație, arătând că atunci: „când Maria îl născu pe fiu, idolii, care erau adorați pe tot pământul în afara lui Dumnezeu, au fost răsturnați, cu capul în jos. Demonilor le era teamă și i-a cuprins frica, fără să cunoască motivul”, cf. Tabarī, *Annales I/II*, 727, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, pp. 81-82.

pentru a-L proteja pe copilul nou născut, atingând cu umerii marginea cerului și cu picioarele marginile pământului.⁶¹

Se pare că felul în care a născut Maica Domnului a rămas o aspirație, o dorință și pentru femeile musulmane de-a lungul timpului, existând și în prezent obiceiul ca acest fragment coranic să fie citit femeilor musulmane care urmează să nască, pentru a le încuraja și a le convinge de faptul că Dumnezeu Cel Milostiv și Atotputernic nu le va părăsi, ci le va purta de grijă în încercarea prin care vor trece, așa cum a făcut cu Mama lui Iisus.⁶²

II.5. Apărarea de învinuirile aduse

Despre învinuirile aduse Maicii Domnului și despre dezvinovățirea pe care o aduce copilul Iisus vorbește aceeași sură a Mariei.

Sura 19

«(27) Ea se întoarce la ai săi purtându-l în brațe. Ei spuseră: „O, Maria! Ai făcut ceva neobișnuit!”

(28) O, soră a lui Aaron!⁶³ Tatăl tău nu a fost un om rău și mama ta nu a fost o târfă”.

(29) Ea le făcu semn către el, însă ei spuseră atunci: „Cum am putea vorbi unui copil în leagăn?”

(30) El spuse însă: „Eu sunt robul lui Dumnezeu care Mi-a dăruit Cartea și m-a făcut profet.

(31) El m-a binecuvântat oriunde aș fi. Mi-a poruncit rugăciunea și milostenia cât voi trăi

(32) și să fiu bun cu mama mea. El nu m-a făcut nici nestăpănit, nici năpăstuit.

⁶¹ A. Grasso, *Maria nel Corano e nella tradizione islamica*, în „Laos”, 2 (2002), p. 13.

⁶² A se vedea în acest sens G. Ragozzino, *La Madonna dei musulmani...*, p. 71.

⁶³ Numirea de „soră a lui Aaron” dată Mariei i-a determinat pe cercetătorii nemusulmani ai Coranului să vadă aici o confuzie între Maria - Mama lui Iisus și Maria - sora lui Moise și Aaron, însă Ibn Athīr, oferă următoarea explicație: «Într-adevăr, ea [mama lui Iisus] era dintre fiii lui Aaron, fratele lui Moise. Aceasta înseamnă că era doar rudenia sa, ca și când se spune cuiva: „O, fratele lui cutare!”, pentru a spune „rudenia ei”, cf. Ibn Athīr, *Kāmil* I, 220-221, în M. Hayek, *Le Christ de l’islam*, p. 83. Alți comentatori ai Coranului consideră că Aaron amintit aici este un om decăzut care a trăit în timpul Mariei, cu care ea a fost comparată de calomniiatorii săi. Cu toate acestea, critica creștină rămâne fixată pe ideea unei slabe cunoașteri de către Muhammad a Bibliei și a confuziei între Maica Domnului și sora lui Aaron.

(33) Pacea fie asupra mea, în ziua când m-am născut, în ziua când voi muri, în ziua când voi fi sculat viu».

II.5.1. Un nou-născut își apără mama - mărturia pruncului Iisus

Potrivit exegezei coranice Fecioara Maria după naștere se întoarce acasă la ai săi, știind că pruncul Iisus nu poate face față vieții ascetice aspre pe care o dusesse ea. Și aici are parte de reacția de dezaprobare și de respingere din partea rudeniilor și a cunoscuților, indignați să o vadă cu un copil nou-născut în brațe fără a fi căsătorită. I se cer explicații, însă suspiciunea de necinste nu are nici o justificare pentru că ei ar fi trebuit să știe cine este Maria și să aibă mai multă încredere în ea. Tot tradiția musulmană este cea care afirmă că Iblis, adică diavolul, a fost cel care i-a ispitit pe apropiatii Maicii Domnului, făcându-i să o condamne înainte de a o lăsa să se dezvinovățească.⁶⁴ Cuvintele pline de reproș ale rudeniilor o rănesc pe Maria, și ea ar dori să se apere, însă nu are cum. Să povestească vestirea îngerului și să le explice originea supranaturală a sarcinii și a maternității ei? Cine ar fi crezut-o? Și apoi, nu-și asumase ea un vot al tăcerii? Însă și de această dată Dumnezeu i-a venit în ajutor.⁶⁵

Intervenția lui Iisus în sprijinul Mamei Sale i-a uluit pe toți cei prezenți. Afirmările Sale sunt clare, precise, la fel ca ale unui om matur care își cunoaște țelul spre care trebuie să tindă în viață, și fac dreptate mamei apărându-i nevinovăția și curăția trupeză și sufletească, la fel cum Dumnezeu Și-a arătat purtarea de grijă în momentul nașterii. Copilul Iisus se revelează îndată a fi „robul lui Dumnezeu” (*‘Abd Allah*) și „trimisul” Său (*Rasul Allah*), indicând principalele elemente ale credinței: Cartea Sfântă (revelația), caracterul său profetic, rugăciunea și milostenia. Faptul că pruncul Iisus vorbește încă din fașă și ia apărarea Mamei Sale reprezintă una din minunile lui Iisus, potrivit Coranului. Pe de altă parte, Coranul ne lasă să intuim că Fecioara Maria își amintește cu siguranță, făgăduința făcută de Arhanghelul Gavriil la Bunavestire: „Încă din leagăn va vorbi oamenilor ca un bătrân. El va fi dintre cei fără de prihană” (Sura 3, 46) și îi va invita pe cei apropiați să I se adreseze: «Ea le făcu semn către el, însă ei spuseră atunci: „Cum am putea vorbi unui copil în leagăn?”» (Sura 19, 29). Și după cum i-a promis îngerul, copilul vorbește din leagăn și își apără mama de calomnii.

⁶⁴ Cf. M. Hayek, *Le Christ de l’islam*, pp. 83-84.

⁶⁵ Cf. G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 73.

În sensul celor arătate mai sus, Thirmidhī, mort în anul 892 d. Hr., scriitor fecund și unul dintre cei mai renumiți culegători de *hadith*-uri, comentează această dezvinovățire a Maicii Domnului prin Fiul său, arătând că:

„Dumnezeu a prescris creaturilor o iconomie generală, și le-a obișnuit să o cunoască, să o urmeze, să o respecte. Apoi, în interiorul acestei iconomii generale, Dumnezeu a prevăzut o alta, particulară, care-i dezorientează, descumpănește pe cei mai puțin inteligenți. Însă cel care cunoaște, ia în considerație ambele iconomii și nu este dezorientat. Într-una ca și în cealaltă, Dumnezeu are un plan, pe care-l urmează, dacă dorește, sau pe care-l abandonează, dacă i se pare că așa trebuie. Iconomia pe care a prevăzut-o pentru ansamblul ființelor omeneste este ca fiul să provină dintr-un bărbat și o femeie. Or, El i-a rezervat lui Iisus, fiul Mariei, o iconomie specială, întrucât Maria l-a conceput fără ajutorul unui bărbat”.⁶⁶

Despre legitățile pe care Dumnezeu le-a sădit în creație și pe baza cărora ea rămâne în existență, vorbește și teologia creștină, la fel ca și despre suspendarea, nu desființarea, acestora în anumite momente, cum ar fi în cazul minunilor săvârșite asupra naturii și a oamenilor. Or, în cazul nașterii mai presus de fire a Domnului nostru Iisus Hristos, pentru a se întâmpla „s-a biruit rânduiala firii”, pentru că așa a vrut Dumnezeu, ceea ce a însemnat o suspendare doar pentru acel moment a legității care prevede nașterea copilului dintr-o mamă și un tată. S-ar fi putut ca Thirmidhī să fi cunoscut câteva din principalele afirmații ale teologiei creștine, iar dacă nu a avut acces la dogmele creștine, înseamnă că a ajuns în mod rațional la această concluzie.

II.5.2. Credința și mărturia musulmană despre fecioria Maicii Domnului

Sura 4

(155) «Noi i-am pedepsit [pe evrei] căci au rupt legământul, căci au tăgăduit semnele lui Dumnezeu, căci pe nedrept, i-au ucis pe profeți, căci au spus: „Inimile noastre sunt netăiate împrejur [...]”.

(156) Noi i-am pedepsit, căci au tăgăduit și o mare mârșăvie au spus despre Maria,

⁶⁶ Thirmidhī, *Nawādir* 357, în M. Hayek, *Le Christ de l'islam*, p. 74.

(161) Celor tăgăduitori dintre ei le-am pregătit o dureroasă osândă».

Coranul este deosebit de sever cu cei care nu cred în fecioria Mamei lui Iisus, în nașterea ei care i-a lăsat nestricate peceteile, deoarece consideră că aceștia se îndoiesc de atotputernicia lui Dumnezeu, că aceștia „au tăgăduit semnele lui Dumnezeu”. „Necredincioșii” despre care e vorba sunt înainte de toate, în majoritate, evrei, fiind cei care înainte „i-au ucis pe profeți”, iar acum aduc acuze și injurii Mariei, Mama profetului Isa. Această menționare istorică ne indică faptul că în jurul anului 628 d. Hr., în mijlocul Peninsulei Arabice, în prospera și numeroasa comunitate iudaică din orașul Yatrib, viitoarea Medină (*Madinat al-Nabī*, adică „Orașul Profetului”) se răspândise o groaznică calomnie la adresa Maicii Domnului. Care să fi fost această calomnie nu este dificil de aflat.⁶⁷

Cu mult timp în urmă, odată cu apariția Bisericii creștine, evreii din Țara Sfântă au început să lanseze injurii și să o calomnieze pe Maica Domnului. Deja scriitorul bisericesc Origen, care a trăit în secolele II-III, referindu-se la evreul Celsus, pune în gura lui aceste cuvinte:

«Dar să ne întoarcem din nou la cele spuse de Celsus despre un iudeu oarecare, unde se istorisește că: „mama lui Iisus ar fi fost alungată de tâmplarul care o ceruse în căsătorie pe motiv că ar fi fost acuzată de adulter, în urma unor legături avute cu un soldat oarecare numit Pantira” și să vedem dacă nu cumva cei care au pus în circulație povestea adulterului între Fecioară și Pantira și a repudierii ei de către tâmplar au scornit-o fără nici un temei și de-a dreptul orbește pentru ca să tăgăduiască zămislirea cea tainică din Duhul Sfânt».⁶⁸

Calomnia împotriva Maicii Domnului prezentă la Celsus, poate fi identificată încă din perioada tanaitică, de la începutul secolului al II-lea, Iisus fiind numit pe atunci *ben Pandera*, adică „fiul lui Pandera”.⁶⁹ Calomniatorii au denaturat cuvântul *πάρενος*, transformându-l în

⁶⁷ Cf. G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 76.

⁶⁸ Origen, *Contra lui Celsus*, I, XXXII, în *Origen. Scrieri alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, Studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. T. Bodogae, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești” 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984.

⁶⁹ Această tradiție a calomnierii lui Hristos și a Maicii Domnului poate fi întâlnită în Ghemara, *Sanhedrin* 7, și își are sorgintea în iudaism. Ea va fi combătută de Părinții

Panthiras.⁷⁰ Asupra denaturării înțelesului unor cuvinte atrage atenția Coranul atunci când afirmă următoarele: „Unii evrei răstoarnă Cuvintele de la locul lor [...] Și își răsucesc limbile lovind Legea [...] Dumnezeu i-a blestemat pentru tăgada lor. Ei nu cred, în afara puținora dintre ei” (Sura 4, 46). Asemenea răsuciri ale limbii pentru a denatura unele cuvinte despre care vorbește Coranul echivalau inclusiv cu desconsiderarea și calomnierea Maicii Domnului.

În perioada medievală putem citi alte injurii la adresa lui Iisus provenind tot din tradiția iudaică dintr-o lucrare care se discreditează prin neadevărurile pe care le conține. Este vorba despre lucrarea Toledoth Jeshu, adică „Istoria lui Iisus”.⁷¹

Însă dincolo de controversele cu iudaismul asupra pururea fecioriei Maicii Domnului, Coranul o afirmă în mod expres în mai multe locuri, iar tradiția islamică și-a însușit-o, devenind un adevăr de credință. Iată două versete coranice în acest sens:

Sura 66

(12) „Și Maria, fiica lui Imran, care și-a păzit fecioria! Noi am suflat din duhul Nostru asupra ei și ea a mărturisit drept adevărate spusele și Cărțile Domnului său. Ea a fost dintre cei devotați.”

Sura 21

(91) „Și cea care și-a păstrat fecioria și Noi am suflat în ea din duhul Nostru. Și așa am făcut-o pe ea și pe fiul ei un semn pentru lumi.”

Este interesant de remarcat că în Sura 21, 91 nu este numită „cea care și-a păstrat fecioria” și rămânând fecioară a devenit mamă. Se pare că nu mai este necesar, deoarece cititorul știe că este vorba despre Maria, mama profetului Isa, deoarece numai Maria, în istoria religioasă a omenirii s-a învrednicit să fie în același timp femeie și fecioară.⁷²

Bisericii, începând cu Sfântul Epifanie de Salamina în lucrarea *Adv. haer.* 78, 7, de Sfântul Ioan Damaschin în *De fide orthodoxa* IV etc.

⁷⁰ A se vedea Origen, *Contra lui Celsus*, I, XXXII, în Origen. *Scrieri alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, p. 57, nota 74.

⁷¹ A se consulta în acest sens Riccardi Di Segni, *Il Vangelo del Ghetto*, Newton & Compton Editore, Roma, 1985, un fel de antievangelie de matrice iudaică, folosit pentru uz intern, ironic, desacralizant și sarcastic.

⁷² A se vedea în acest sens G. Ragozzino, *La Madonna dei musulmani...*, p. 77.

Lecturând aceste versete s-ar putea crede că textul coranic exaltă fecioria Maicii Domnului, ca virtute aleasă în ea însăși, demnă de a fi venerată, însă nu este așa. Pentru islam virtuți precum fecioria, frumusețea, inteligența, etc. se află între acele daruri naturale care vin de la Dumnezeu și pe care o femeie le poate avea la căsătorie, fiind daruri mai mult sau mai puțin importante, de la caz la caz.⁷³ De aceea, concepția musulmană asupra fecioriei este străină de viziunea creștină asupra fecioriei Mariei. După mentalitatea musulmană, o femeie fiind liberă să aleagă între feciorie și căsătorie, ea va opta invariabil pentru căsătorie, fiind starea spre care femeia musulmană aspiră, iar maternitatea exclude fecioria. Așa se explică de ce Coranul nu exaltă atât fecioria Mariei, cât atotputernicia lui Dumnezeu, care a suspendat legile maternității în acest caz special, conciliind maternitatea cu fecioria în persoana Maicii Domnului. Maternitatea feciorelnică a Mariei este unul din semnele cele mai vizibile ale atotputerniciei lui Dumnezeu, un semn care se află la același nivel cu crearea lui Adam.⁷⁴

Teologii musulmani nu sunt interesați să știe dacă Maria a rămas fecioară în timpul nașterii și după naștere. Pe musulman îl interesează să creadă și să mărturisească faptul că Maica Domnului L-a conceput pe Iisus rămânând fecioară. Tradiția islamică îi atribuie lui Muhammad această zicere: „Eu mărturisesc că Iisus fiul Mariei este Duhul lui Dumnezeu și Cuvântul său, pe care El la pus în Maria, Fecioara, Sfânta, Pura”, ceea ce înseamnă mărturisirea despre fecioria Maicii Domnului la nașterea lui Iisus.

II.6. Alte momente din viața Maicii Domnului

După nașterea lui Iisus, Sfânta familie merge în Egipt, unde tradiția islamică afirmă că rămâne doisprezece ani. Coranul nu face nici o referire la această perioadă de timp din viața Sfintei Fecioare.

După Nașterea Domnului Hristos nu se mai spune nimic despre viața Maicii Domnului, de acum încolo numele ei putând fi aflat doar în sintagma „Iisus fiul Mariei”. Nu știm, din paginile Coranului, nici cum și-a educat copilul, nici dacă a participat la viața publică a lui Iisus, nici despre participarea la nunta din Cana Galileii și nici la picioarele Crucii sau împreună cu Apostolii în ziua Cincizecimii. Toate aceste detalii pot fi întâlnite doar în Noul Testament. După ce Fecioara Maria și-a împlinit

⁷³ Cf. G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, p. 78.

⁷⁴ Cf. G. Ragozzino, *La Madona dei musulmani...*, pp. 78-79.

misiunea pe care i-a încredințat-o Dumnezeu, aceea de a fi Mama profetului Iisus, Coranul nu se mai interesează de alte aspecte din viața ei.

În Coran nu se amintește nici despre moartea sa, în schimb legenda se ocupă pe larg de acest moment, arătând că Maica Domnului a scăpat de o moarte violentă din mâna persecutorilor săi romani deschizându-se pământul, acesta fiind un semn al harului dumnezeiesc oferit până la sfârșitul zilelor sale.⁷⁵

III. Concluzii

Maica Domnului are o poziție privilegiată, unică în Coran, fiind singura femeie amintită cu numele, apărând în nu mai puțin de 12 sure și de 70 de versete coranice, fapt ce o individualizează între femeile lumii. În timp ce la celelalte femei doar se face aluzie, prin numirea lor în calitate de soții ale unor personaje biblice, Fecioara Maria apare ca protagonistă a unor evenimente de o extraordinară importanță. Chiar una din surele Coranului îi este dedicată: sura a XIX-a numită „Sura Mariei”.

În textul coranic apar menționate principalele momente din viața Maicii Domnului, cum ar fi: nașterea Fecioarei, retragerea la Templul din Ierusalim, Bunavestire, Nașterea Domnului și apărarea de calomnia adusă ei. După acest episod întâmplat la Nașterea Domnului, Coranul nu se mai interesează de viața ei, singurele însemnări în care apare amintită aflându-se în corelație cu Fiul său Iisus numit fiul Mariei.

Între atributele Fecioarei Maria, Coranul consemnează devoțiunea, libertatea față de păcat, curăția, smerenia, ascultarea, supunerea în fața voii lui Dumnezeu și, în special, faptul de a fi aleasă între toate femeile lumii.

În privința informațiilor asupra vieții Maicii Domnului, Coranul oferă unele completări față de Noul Testament, completări luate din apocri-fele care au circulat în Răsărit. Astfel, sunt înfățișate unele evenimente absente din relatarea Evangheliilor, în timp ce altele lipsesc din textul coranic și sunt înfățișate în Evanghelii.

Bucurându-se de o anumită cinstire în lumea musulmană, mai ales din partea femeilor, Maica Domnului poate reprezenta un punct de reper al dialogului interreligios creștin-islamic, cele două religii întâlnindu-se pe terenul mariologiei. Există deja practica recitării din textele coranice care fac referire la Fecioara Maria în întâlnirile bilaterale creștin-islamice.

⁷⁵ S. Balić, *Maria, în Islam - Cristianesimo - Ebraismo a confronto*, p. 440.

CĂDEREA ÎN PĂCAT – EȘEC EXISTENȚIAL

Pr. Conf. Univ. Dr. Vasile Vlad

Abstract

God created man in His image. Making man in His image and likeness, God is repeated in us. Everything that is God through Himself, uncreated, was given to man in a created manner. Therefore, man can not accomplish himself as being, authentically, than in the likeness of his prototype, that is, by deifying himself through the participation in the divine life. Without reference to God, man comes out of his own nature and misses the event of his existence. The whole fullness of the divine Life is the gift and the ontological purpose of the human being. Therefore, the original sin can be rightly called the existential failure. As image of God, man possessed freedom as a component of his existence. Human sin meant a shift in a state contrary to his nature because, away from God, man was away from himself and entered a state which was not his fundamental state, which was out of the life for which he was made. That is why, the Holy Fathers often compare the state of the fallen man to the state of animals. It's a new ontological condition: on one hand, man lost his original ontological state and, on the other hand, man got dressed in an ontological condition similar to that of animals. The new ontological status of the fallen man was governed by darkness and death. His earthly life was turned into a survival. But the fall of man did not mean only man's personal existential failure, but it marked the whole creation.

Key words

Moral Theology, original condition of the human being, human Fall, God's image in man, the likeness of God, existential failure

Dumnezeu a creat pe om după Chipul Său. „În om, Dumnezeu își face autoportretul”, spune Cuviosul Sofronie, pentru că „zindindu-l pe om după chipul și asemănarea Sa, Dumnezeu se repetă în noi”¹. Tot ceea ce este Dumnezeu prin Sine, necreat, a dăruit în chip creat omului². Deiform în însăși natura³ sa, omul nu se putea realiza pe sine, ca existență, în mod autentic, decât în procesul asemănării cu Prototipul său, adică îndumnezeindu-se prin participarea la viața dumnezeiască. Fără raportarea la Dumnezeu omul iese din propria sa fire și își ratează evenimentul existenței sale. Întreaga plinătate a Vieții divine reprezintă datul și finalitatea ontologică a fapturii umane⁴. De aceea numim păcatul primordial drept *eșec existențial*⁵. Chip al lui Dumnezeu omul poseda libertatea ca o componentă (premisă) a existenței sale⁶. Prin libertate omul nu se afla într-o simplă posibilitate de a alege rațional (conștient) între mai multe eventualități, ci în posibilitatea realizării de sine prin *asemănare*. Omul avea capacitatea și menirea structurală de a-și însuși *modul de ființare dumnezeiască*⁷. Renunțarea la *asemănare* a însemnat renunțarea la realizarea de sine,

¹ Arhimandritul Sofronie Saharov, *Rugăciunea – experiența Vieții Veșnice*, traducere Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 165.

² „Omul a fost plăsmuit după chipul și firea Creatorului său... Dumnezeu nu-și arată bunătatea doar pe jumătate, dăruind omului numai o parte din bunătățile Sale și păstrând pentru Sine în chip invidios cealaltă parte, ci își arată suprema bunătate tocmai prin aceea că l-a adus pe om din neființă și l-a copleșit cu tot felul de daruri... firea omenească a fost făcută părtașă la toate bunătățile... în noi sunt ascunse tot soiul de bunătăți, orice virtute, toată înțelepciunea și tot ce se poate concepe mai bun”, Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului XVI*, în volumul PSB 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 49.

³ „Prin lucrarea lui Dumnezeu... i-a întipărit chipul firii dumnezeiești”, Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în Duh și în Adevăr, I*, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul PSB 38, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 20.

⁴ Arhimandritul Sofronie Saharov, *Rugăciunea – experiența Vieții Veșnice*, p. 165.

⁵ Christos Yannaras, *Libertatea moralei*, traducere Mihai Contuniar, Editura Anastasia, București, 2002, p. 23.

⁶ „Tu ești făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Și după cum Dumnezeu are voie liberă și face ce vrea... la fel și tu ai voie liberă...”, Sfântul Macarie, *Omilii duhovnicești XV*, 23, traducere Constantin Cornițescu, în volumul PSB 34, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 160.

⁷ Arhim. S. Saharov, *Viața și învățătura Stareșului Siluan Athonitul*, traducere Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 160.

renunțarea la a fi⁸. Aceasta a însemnat păcatul – înstrăinarea deliberată a omului de temeiul său existențial, Dumnezeu, și prin aceasta renunțarea omului la sine însuși sau pierderea identității absolute pe care i-o conferea Dumnezeu prin iubire (prin participarea omului la comuniune). Păcatul a însemnat trecerea omului într-o stare contrară firii sale pentru că depărtându-se de Dumnezeu s-a depărtat de sine însuși și a intrat în afara a ceea ce era el în mod fundamental, în afara vieții pentru care a fost făcut. Păcatul a însemnat opțiunea pentru o existență înstrăinată întrucât omul, fiind creat pentru a fi al lui Dumnezeu prin fire, păcătuiind s-a făcut potrivnic firii, ajungând "afară de sine"⁹. Starea omului după păcătuire (după înstrăinarea de Dumnezeu) a fost *sub-umană* întrucât omul putea fi cu adevărat firesc doar în Dumnezeu. De aceea Sfinții Părinți compară adesea starea omului căzut cu cea a animalelor. Iată cum descrie Sfântul Simeon Noul Teolog căderea lui Adam:

„omul care a călcat porunca a căzut din viața cea nemuritoare și veșnică. Fiindcă odată călcând Adam porunca lui Dumnezeu și plecând urechea sa la murmurul diavolului amăgitor și lăsându-se convins de el, a ascultat vorbele lui viclene, care vorbeau împotriva Stăpânului Care l-a făcut, a gustat din pom și, privind în chip simțit, *a văzut în chip pătimăș goliciunea trupului său; și așa s-a lipsit pe bună dreptate de bunătățile Lui făcându-se surd*, pentru a nu mai auzi cu urechi vătămate cuvintele dumnezeiești în chip cvenit lui Dumnezeu și duhovnicesc... dar *nemaiputând să vadă nici acea slavă negrăită, ca unul ce și-a desfăcut de bunăvoie mintea de la ea, și și-a fixat mintea în chip pătimăș pe rodul pomului încrezându-se în șarpele care i-a spus: „în ceasul în care veți mânca din el, veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul”* (Facerea 3, 5). Așadar, amăgit cu nădejdea îndumnezeirii și gustând din acesta, *s-a lipsit cu totul de toate bunătățile spirituale (inteligibile) și cerești și a căzut în simțirea pătimășă a fapturilor pământești și văzute; și s-a făcut surd, orb*,

⁸ Ch. Yannaras, *Persoană și Eros*, traducere Zenaida Luca, Editura Anastasia, București, 2000, pp. 244-245.

⁹ „Îmbrăcându-se în uitarea celor dumnezeiești... și uitând că este după chipul lui Dumnezeu cel Bun, nu a mai văzut prin puterea din el pe Dumnezeu-Cuvântul, după Care a fost făcut. Și, *ajungând în afară de sine*, născocesc cele ce nu sunt și le dă chip lor”, Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, VIII, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul PSB 15, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 39.

*gol, nesimțitor față de cele din care căzuse, precum și muritor, stricăcios și irațional, asemănându-se dobitoacelor celor fără de minte*¹⁰.

Sublinierile din textul citat lămuresc eșecul existențial în care a intrat omul prin păcat. E vorba de o nouă condiție ontologică: pe de o parte a pierdut starea ontologică inițială (s-a lipsit de acea slavă negrăită ca unul ce și-a desfăcut de bunăvoie mintea de ea, s-a lipsit cu totul de bunătățile spirituale și cerești) și, pe de altă parte, omul s-a îmbrăcat într-o condiție ontologică similară animalității (instinctualitatea irațională care l-a făcut surd, orb, gol, nesimțitor al realităților dumnezeiești, muritor, stricăcios, irațional asemenea animalelor). La fel cugetă și Sfântul Grigorie de Nyssa: „după ce omul a lepădat chipul dumnezeiesc, s-a sălbăticit, după asemănarea firii necuvântătoare, făcându-se, prin îndeletnicirile cele rele, leu și pardos”¹¹. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie că prin păcat omul

„s-a alăturat dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor lucrând, căutând și voind aceleași ca și ele în tot chipul; ba le-a și întrecut în iraționalitate, mutând rațiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii”¹².

Noua stare ontologică a omului căzut era guvernată de întuneric (nu mai sesiza firesc sensul său și al creației) și de moarte. Viața pământească s-a transformat în supraviețuire. Din omul întreg (unitar) cum fusese înainte de cădere, adică duhovnicesc, firesc și trupesc, a rămas doar omul firesc (psihic) și trupesc. Natura sau firea sa psiho-fizică cu determinismele ei s-a înstăpânit asupra persoanei iar omul a început să-și epuizeze evenimentul existenței în hotarele exigențelor naturii¹³. „Când sufletului îi lipsește Duhul Sfânt, omul, rămânând cu adevărat doar firesc și trupesc, este nedesăvârșit”¹⁴. Este mort duhovnicește: trăiește fără a trăi, vede fără a vedea, aude fără a auzi. Este o supraviețuire opacă, mărginită, o existență înspre nicăieri. Ochii văd doar orizontul material, urechile pot să perceapă doar înțelesurile materiale ale cuvintelor. Toate sunt spre moarte

¹⁰ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice, XIII*, traducere Ioan I. Ică jr., în volumul *Discursuri teologice și etice*, Editura Deisis, Sibiu, 1998, pp. 382-383.

¹¹ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor, Omilia a VIII-a*, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul PSB 29, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 225.

¹² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie, Prolog*, traducere Dumitru Stăniloae, în *Filocalia III*, Editura Harisma, București, 1994, p. 32.

¹³ Ch. Yannaras, *Persoană și Eros*, p. 245.

¹⁴ Sfântul Irineu, *Contra ereziilor V, 6, 1* după Jean Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001, p. 37.

pentru că supraviețuirea e o trăire, o vedere și o auzire numai după trup, numai după lumea materială care împreună cu trupul se corup și se cuprind de moarte. Sfântul Simeon descrie astfel supraviețuirea:

„neprimindu-L (Duhul Sfânt) este mort; iar pe mort cine nu-l va plânge, că părând a trăi, este mort? Iar morții între ei nu se pot niciodată nici vedea, nici plânge. Cei vii însă, văzându-i îi plâng. Căci văd o minune ciudată, văd oameni morți trăind, ba și umblând, și oameni orbi socotindu-se că văd și surzi adevărați socotindu-se că aud. *Căci trăiesc și privesc și aud ca animalele și cugetă ca cei fără de minte, în simțirea lor nesimțită, în viața lor moartă.* Căci încă poate trăi cel ce nu trăiește, încă poate vedea cel ce nu vede și auzi cel ce nu aude. Cum e aceasta? Toți cei care trăiesc după trup câți văd cele de aici și câți aud numai cu ochi trupești cuvintele dumnezeiești sunt surzi, orbi și morți”¹⁵.

Așadar condiția ontologică a omului căzut a însemnat o existență împuținată, strâmbată, îngustată, redusă la lumea opacă a simțurilor în „care domnește doar chinul și moartea”¹⁶. Păcatul a însemnat deschiderea ființială a firii omenești pentru ca răul să intre înăuntrul acesteia. Din momentul căderii răul a cuprins miezul firii omenești¹⁷ pe care a frânt-o în bucățele¹⁸. După păcat omenirea a ajuns „o explozie de indivizi, iar nu de persoane în comuniune”¹⁹.

I. Căderea omului: căderea creației

Căderea omului n-a însemnat însă doar eșecul existențial personal al omului. Ea a marcat și întreaga Creație:

„blestemat să fie pământul în lucrurile tale. În necazuri să te hrănești din el în toate zilele vieții tale. Spini și mărăcini să-ți răsără ție și să

¹⁵ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeiești*, 44, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Studii de teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Craiovei, Craiova, 1990, pp. 615-616.

¹⁶ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos, I*, traducere Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 21.

¹⁷ „Oceanul răului circulă acum în voie în cuprinsul naturii omenești, grație spărturii produse de cedarea primului om... fondul de păcat s-a sălășluit în natura general-umană...”, Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 273.

¹⁸ Firea „la nivelurile inferioare ale ființei denotă în indivizi”, Vl. Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 180.

¹⁹ Rafail Noica, *Celălalt Noica*, Editura Anastasia, București, 1994, p. 166.

mănânci iarba câmpului, rânduiește fiarelor și dobitoacelor necuvântătoare. În sudoarea feței tale să-ți mănânci pâinea ta, până ce te vei întoarce în pământul din care ai fost luat; că pământ ești și în pământ te vei întoarce” (Facerea 3, 17-19).

Înainte de cădere pământul rodea de la sine pentru că era spațiu de dialog dintre Dumnezeu și om. Însă libertatea și lucrarea omului a scos pământul (creația) din raportarea la Dumnezeu. Abordând zidirea înafara lui Dumnezeu, aceasta „nu mai rodește de la sine”, dă spini și pălămidă și se face omului pricină de moarte. Sfântul Simeon Noul Teolog descrie opacizarea Creației pentru omul înstrăinat de Dumnezeu:

„ieșind Adam din rai, toată creația adusă de Dumnezeu la existență din cele ce nu sunt, văzându-l n-a mai voit să strălucească și luna n-a mai voit să se arate, stelele n-au mai voit să se lase văzute, izvoarele n-au mai voit să țâșnească, râurile n-au mai voit să curgă, aerul s-a strâns în sine să nu mai dea puțință de suflare celui ce-l bate, fiarele și toate animalele pământului văzându-l pe om dezbrăcat de slava ce-o avusese mai înainte l-au disprețuit și s-au înfuriat toate îndată împotriva lui. Cerul s-a mișcat, cu dreptate, ca să cadă oarecum asupra lui, și pământul n-a mai binevoit să-l poarte pe spatele lui”²⁰. Zidit de Dumnezeu ca o intersecție, ca o conjuncție între creat și necreat, omul căzut a lipsit creația de Principiul de viață ce-o făcea vie. Păcatul omului a avut reverberații cosmice nebanuite. Pretutindenea s-a introdus destrămarea și moartea. Acolo unde trebuia să stăpânească harul, adică plinătatea vieții dumnezeiești, s-a căscat prăpastia de netrecut a iadului²¹. După cădere omul a rămas în continuare în centrul întregii zidiri „dar nu ca purtător și iconom al plinătății vieții, ci, într-un chip negativ, ca o uriașă rană ce călăuzește spre adâncul pierzaniei pe omul însuși și întreaga creație”²².

II. Capacitatea de cunoaștere a omului după căderea în păcat

Prin cădere toate capacitățile sufletești și trupești ale omului s-au pervertit. „Sufletul a fost făcut, scrie Sfântul Atanasie cel Mare, ca să vadă

²⁰ Sfântul Simeon noul Teolog, *Cuvântări morale I, 2*, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia 6*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 113.

²¹ Vl. Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Bonifaciu, București, București, 1998, p. 117.

²² Zaharia Zaharou, *Hristos – calea vieții noastre*, Editura Bunavestire, Galați, 2003, p. 31.

pe Dumnezeu și să fie luminat de El. Dar în locul lui Dumnezeu el a căutat cele stricăcioase și întunericul”²³. Omul „s-a îmbolnăvit de necunoștința cauzei sale”²⁴. Mintea omului a fost în așa fel făcută ca din fire să-L cunoască pe Dumnezeu și să tindă spre El. Păcatul a însemnat alegerea (prin voință) a celor materiale și sensibile drept direcție și obiect al cunoașterii, dar o cunoaștere simțuală. Aplecându-se spre cele sensibile în chip pătimas, prin pofta stihială și irațională, mintea omului L-a uitat pe Dumnezeu și a atribuit creației însușiri divine. Omul și-a proiectat idoli sau zei prin care să-și justifice și acopere pornirile sale pătimase.

„Mintea, scrie Sfântul Atanasie, scufundându-se în pofte și nălucirile trupești și uitând de cunoștința de Dumnezeu și de slava Lui și folosindu-se de o rațiune fermecată, mai bine zis de o lipsă de rațiune, și-a închipuit că cele văzute sunt zei și slăvea zidirea în locul Ziditorului și a îndumnezeit lucrurile în locul cauzei lor, a Creatorului și Stăpânului Dumnezeu... Și nu a căzut numai în idolatrie, ci cu cât a stăruit mai mult (în închinarea la zei) cu atât și-a născocit superstiții mai noi”²⁵.

Așadar, un prim aspect al patologiei cunoașterii la omul căzut a fost întunericul necunoașterii lui Dumnezeu și idolatria.

Al doilea aspect se referă la cunoașterea lumii și a sensului ei. Mintea omului a fost zidită la început într-o relație intimă cu rațiunile sau înțeleșurile (logoi) Creației. Luminate de Duhul Sfânt facultățile cognitive ale omului cunoșteau faptele potrivit naturii lor firești, intuiau, adică, logosul lor. Universul sensibil era sesizat de mintea omului drept icoană văzută a realității inteligibile. Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie în acest sens:

„întreg Cosmosul inteligibil se arată în întreg Cosmosul sensibil în chip tainic prin formele simbolice, celor ce pot să vadă; și întreg cel sensibil există în cel inteligibil, simplificat în sensurile (logoi) minții. În acela se află acesta, prin înțeleșuri (logoi); iar în acesta, acela, prin figuri. Iar lucrarea lor este una, ca o *roată în roată*, cum zice minunatul văzător al lucrurilor mari, Iezechiel, vorbind, cred, despre cele două lumi (1, 16). Iar dumnezeiescul Apostol zice, la rândul său: „cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la întemeierea lumii, înțelegându-se din fapte” (Romani 1, 20). Iar dacă prin cele ce se văd, se privesc cele ce nu se văd, cum s-a scris, cu mult

²³ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor VIII*, p. 39.

²⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Prolog, p. 31.

²⁵ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor, VIII*, p. 40.

mai vârtos vor fi înțelese prin cele ce nu se văd cele ce se văd, de către cei dedați contemplației duhovnicești”²⁶.

Depărtându-se de Dumnezeu prin păcat mintea omului a început să privească lucrurile din lume și lumea ca atare ca independente de Creatorul lor și ca existând prin sine. „De la călcarea poruncii de către Adam, scrie Sfântul Macarie, mintea stă și se amăgește în lume”²⁷ și nu mai sesizează înțelesurile lumii (logosul lor) în legătură de origine, de structură și de finalitate cu Dumnezeu. Întrucât orice faptură prin natura ei este legată de actul creator al lui Dumnezeu, privirea (cunoașterea) acesteia înafara legăturii ei ontologice cu Creatorul înseamnă a n-o cunoaște în mod real. Astfel, mintea căzută a omului are o *cunoaștere iluzorie a lumii*. Necunoscând lucrurile lumii ca realități create de Dumnezeu, omul le-a conferit atribute absolute și le-a așezat în locul lui Dumnezeu idolatrizându-le. Omul a ajuns astfel să trăiască într-o lume creată de el în chip fals, căreia nu-i cunoaște adevărata semnificație. Sfântul Simeon Noul Teolog exclamă:

„ce sunt lucrurile văzute, o, Dumnezeul meu, nu pot să spun; dar cum ne-am făcut toți oamenii deșerți, nu mai avem o judecată dreaptă despre cele ce sunt (...) sunt învățat că Tu ești Făcătorul tuturor, dar mă silesc să le am pe toate fără Tine”²⁸.

Silindu-se să posede lumea înafara Cauzei ei, omul a sesizat-o doar printr-o rațiune instinctuală - apropiată de cea a animalelor.

„Necunoscând pe Dumnezeu, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, (omul) și-a amestecat cu încăpățănare în toată simțirea toată puterea cugetătoare și așa a îmbrățișat cunoștința compusă și pierzătoare, producătoare de patimă, a celor sensibile”²⁹.

Astfel omul s-a alipit de lume (de cele sensibile) în chip pătimăș, adică irațional-instinctual. Prin urmare, păcatul a adus o dublă mișcare lipsită de obiectivitate a facultății de cunoaștere a omului în raport cu lumea. Pe de o parte considerarea lumii ca o realitate autonomă față de Dumnezeu - și în acest caz mintea umană nu a mai sesizat autentic logos-ul celor ce sunt - și, pe de altă parte, alipirea de lume doar în chip simțual, în mod consumerist.

²⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia – Cosmosul și sufletul, Chipuri ale Bisericii II*, traducere Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 17.

²⁷ Sfântul Macarie, *Omilii duhovnicești XXIV*, 1, p. 198.

²⁸ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii...* 4, pp. 345-346.

²⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie, Prolog*, p. 32.

Al treilea aspect al patologiei facultății de cunoaștere a omului căzut se referă la incapacitatea cunoașterii de sine. Înstrăinându-se în simțurile devenite instincte iraționale și depinzând de acestea în funcționalitatea sa, mintea omului căzut s-a întors cu totul spre cele dinafara inimii sau a interiorității duhovnicești. Părinții au numit acest lucru despărțirea minții de inimă. Înainte de cădere mintea era unită cu inima ceea ce alcătuia „omul lăuntric” sau centrul ontologic al omului din care izvorau toate puterile psiho-fizice. Cunoașterea primordială a minții unite cu inima era intuitivă și presupunea *vederea*, atât a creației cât și a sa ca faptură, în lumina Originii creatoare și a finalității pentru care Dumnezeu le-a zidit. Părăsind lucrarea contemplativă prin înstrăinarea de Dumnezeu (prin păcat), mintea a ieșit din inimă și s-a răspândit în afară într-o activitate discursivă, divizată de centrul ontologic inițial. Mintea s-a umplut de gânduri confuze, nestatornice, dezbinare și împrăștiate, nemaifiind capabilă să le unifice în centrul duhovnicesc al inimii. Întreaga ființă a omului a intrat în dezordine și dezbinare întrucât separarea minții de inimă a însemnat o adevărată schizofrenie ontologică. Omul a ajuns o ființă divizată la toate nivelurile - somatic, psihic, duhovnicesc - iar patimile s-au amestecat în toate facultățile omului sfâșiindu-le și împingându-le contradictoriu în toate direcțiile³⁰.

I.1 Capacitățile afective ale omului după căderea în păcat

În starea sa originară Adam *dorea firesc* doar pe Dumnezeu și se îndrepta spre El cu toată puterea lui de iubire³¹. Facultatea afectivă a omului îl dorea pe Dumnezeu și tindea spre El în chip natural. „Dacă ochiul a fost făcut anume ca să caute lumina și să se sature de ea, iar urechea pentru sunete și toate celelalte după rostul lor, atunci dorința (epitimia) sufletului se împlinește numai când găsește pe Dumnezeu”³². Elanul firesc al

³⁰ „Acum omul (căzut) se mișcă în jurul nălucirilor iraționale ale patimilor, amăgit de iubirea de plăceri, sau în jurul rațiunilor meșteșugurilor, din strâmtorarea impusă de cele de trebuință, sau în jurul rațiunilor naturale, îndemnat de legea firii spre cunoaștere”, Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 120, traducere Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 449.

³¹ „Căci așa trebuia să fie la început: (Adam) să nu fie atras nicicum de nimic din cele de sub el, sau din jurul lui, sau din el, având nevoie de un singur lucru spre desăvârșire: de mișcarea nereținută spre cele de deasupra lui, adică spre Dumnezeu, cu toată puterea lui de iubire”, Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Prolog, p. 32.

³² N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, II, p. 87.

omului spre Dumnezeu însemna suprema bucurie întrucât împărtășirea de cele dumnezeiești îi mijlocea o plăcere nemărginită și o sațietate existențială pe care nu i-o putea oferi nimic din cele create. Capacitatea omului de a se bucura de Cel nemărginit transfera firii umane „acea plăcere dumnezeiască și preafericită”³³ care-i plenifica existența. La început, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, omul avea o unică plăcere: „dobândirea celor dumnezeiești”³⁴ și nu cunoștea plăcerea legată de simțuri³⁵.

Prin păcatul primordial omul și-a mutat dorința dinspre Dumnezeu înspre cele sensibile (pomul oprit). „Diavolul, prin amăgire, l-a convins pe om să-și mute dorința sufletului de la ceea ce este îngăduiat la ceea ce este oprit și să se abată spre călcarea poruncii dumnezeiești”³⁶. Facultatea poftitoare a omului nu s-a exercitat în chip spiritual adică împărtășindu-se de Dumnezeu să se bucure prin El de logosul celor sensibile, de creația materială, ci s-a mișcat spre creaturi „fără Dumnezeu și înainte de Dumnezeu și nu după Dumnezeu”³⁷. Prin aceasta capacitatea afectivă a omului s-a învârtosât, s-a întunecat și s-a predat cu totul simțurilor trupești.

„Protopărintele Adam, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, nereze-mându-și ochiul sufletului în această lumină dumnezeiască, ci pipăind și mângâind cu amândouă mâinile amestecătura materiei, ca un orb, în întunericul neștiinței, s-a aplecat întreg spre simțire, predându-se ei”³⁸.

Înlocuind pe Dumnezeu, ținta dorinței după fire, cu cele ce-i păreau desfătătoare ochilor trupești, Adam și-a predat capacitatea poftitoare plăcerilor din/prin simțuri. Iar aceasta i s-a făcut cadere și moarte. Încetând de a-L mai dori și iubi pe Dumnezeu, afectivitatea omului s-a întors înspre sine, s-a alipit pătimaș de sine.

„(Oamenii) au început să se privească pe ei înșiși. Și privindu-se pe ei înșiși și cunoscându-și trupul și celelalte lucruri sensibile și lăsându-se amăgiți de ele, au căzut în poftele lor, alegând cele ale lor în locul contemplării lui Dumnezeu. Și petrecând în acestea și nevrând să se despartă de cele mai apropiate, și-au închis în plăcerile

³³ Sfântul Grigore de Nyssa, *Despre feciorie V*, traducere Laura Pătrașcu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 36.

³⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuiri la Tatăl Nostru*, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia 2*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 266.

³⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 61, în volumul *Filocalia 3*, p. 336.

³⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuirea la Tatăl nostru*, p. 273.

³⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua 42*, p. 233.

³⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua 42*, pp. 232-233.

*trupului sufletul lor tulburat și tăvălit în toate poftete. Așa, au uitat cu desăvârșire de puterea lor dată de la început de Dumnezeu*³⁹.

Această întoarcere înspre sine a capacității afective a omului și această închidere a ei între granițele plăcerii psiho-fizice va fi numită de Sfinții Părinți *filaftia* (*philautia*) și va constitui sinele sau eul căderii căruia libertatea omului îi va fi robită.

Dorința omului căzut s-a reorientat patologic contra firii sale originare și s-a înscris doar pe coordonatele plăcerii simțurilor. Plăcerea din (prin) simțuri pe care omul a dobândit-o prin păcatul inițial constituie un simulacru al elanului/dorinței duhovnicești sădite în fire de Creator. Iubirea trupească de sine a luat locul iubirii de Dumnezeu.

„După ce și-au întors toată puterea de a iubi și au mutat elanul (dorința, impulsul) minții de la realitățile dumnezeiești spre lucruri pământești și josnice, au lăsat țarina sufletului pradă patimilor; și așa au încetat să se mai înalțe spre cele cerești, iar dorirea (de Dumnezeu și a celor cerești), aproape secătuită, abătută din drumul ei, s-a îndreptat spre patimi”⁴⁰.

Devierea capacității de iubire a omului înspre sine și lume a făcut ca omul căderii să fie tot mai străin de dorința după Dumnezeu. Nu-i cu putință, spune Sfântul Grigore de Nyssa, ca în același timp să năzuim după nunta duhovnicească și după plăcerile trupești⁴¹, așa cum „ochiul nu poate vedea deodată două lucruri, limba nu poate să pronunțe deodată cuvinte în două graiuri, cuvinte ebraice și grecești, de pildă, (așa cum) urechea nu poate auzi în același timp și explicarea unor lucruri și cuvântul celui ce dă învățăături”⁴². Cu cât omul își alipește mai mult inima de plăcerea de sine și de lume cu atât Îl va exclude din dorința sa pe Dumnezeu. „De asta dragostea noastră de Hristos este mai slabă, pentru că *ne irosim toată puterea dragostei noastre în dragostea de cele lumești*”⁴³, scrie Sfântul Ioan Gură de Aur.

Aflându-și desfătarea în afara lui Dumnezeu, existența umană a devenit delirantă. Întrucât trupul și lumea sunt mărginite, ele nu pot oferi capacității afective a omului care aspiră spre infinit, plăceri (desfătări)

³⁹ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor III*, p. 32.

⁴⁰ Sfântul Grigorie de Nyssa, *op. cit.*, IX, p. 45.

⁴¹ Sf. Grigorie de Nyssa *Despre feciorie XX*, 3, p. 80.

⁴² Sf. Grigorie de Nyssa *Despre feciorie XX*, 2, p. 80.

⁴³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Matei IV, IX*, traducere Dumitru Fecioru, în volumul PSB 23, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 61.

absolute⁴⁴. Omul va înlocui o plăcere cu o alta intrând într-o spirală a dependenței de poftele iraționale până la măsura pierderii veșnice de sine (Observăm: - bogatul nemilostiv ajuns în iad este sfâșiat (ars) în continuare de poftele plăcerilor pe care caută veșnic să le astâmpere cerând apă, materie, și nu Duhul lui Dumnezeu).

Dorința pervertită a omului căzut nu-L mai caută pe Dumnezeu ca reper și normă a existenței sale și-L înlocuiește cu plăcerea simțuală, iar poftele ajung să-i fie unicul criteriu normativ. Lumea și semenii devin pentru omul căzut simple instrumente de satisfacere a patimilor și de desfătare a simțurilor. Binele și răul se redefinesc și ajung să se confunde. În conștiința omului căzut păcatul nu mai este privit ca păcat ci foarte adesea ca bine. Aceasta este cu puțință pentru că plăcerea devine criteriul care definește ce este bine și ce este rău. Omul ajunge să caute și să numească bine doar ceea ce-i desfată simțurile (ex. homosexualitatea) pentru simplu motiv că-i produce plăcere, chiar dacă în mod obiectiv starea respectivă este în sine rea. Tot așa omul căderii fuge de binele obiectiv ca de ceva rău pentru că în planul sensibilității nu-i provoacă plăcere.

„Socotind că plăcerea este binele, scrie Sfântul Atanasie cel Mare, s-a folosit rău de numele binelui amăgindu-se și socotind că însăși plăcerea e binele adevărat. E ca și când cineva, ieșit din minți, ar cere o sulită și ar folosi-o împotriva celor pe care îi întâlnește, socotind că aceasta este o faptă înțeleaptă”⁴⁵.

I.2 Capacitatea volitivă a omului după căderea în păcat

O altă componentă a sufletului omenesc este puterea irascibilă (timos). Prin ea Adam, înainte de cădere, trebuia să se împotrivească la tot ceea ce-l putea îndepărta de Dumnezeu, putea să respingă atacurile diavolului, se mobiliza împotriva ispitelor, rețea gândurile răutății aruncate înspre el de cel rău. Prin voință Adam transfera în viața concretă ceea ce puterile minții și puterile afective îi descopereau despre Dumnezeu. Partea irascibilă a sufletului se manifesta la om în Rai ca „mânia neprihănită”

⁴⁴ „Inima omenească așa a fost zidită de la început, mare și largă ca un rezervor, ca să poată cuprinde într-însa pe Însuși Dumnezeu. Aceasta este pricina pentru care nimic din cele de jos nu ne poate sătura, nici nu poate pune capăt dorințelor noastre, ci veșnic rămânem însetați, ca și când nu ni s-ar împlini nici una din dorințele care ne mistuie. Toate acestea pentru că sufletul omenesc este însetat după desăvârșire, după apa cea veșnică și atunci cum ar putea să-l sature această lume a noastră, trecătoare?”, N. Cabasila, *Viața în Hristos, II*, pp. 86-87.

⁴⁵ Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 4, p. 34.

și dinamism duhovnicesc spre dobândirea bunurilor dumnezeiești spre care năzuia Adam prin însăși natura sa.

„Mânia neprihănită, scrie Diadoh al Foticeii, a fost dăruită firii noastre de Dumnezeu care ne-a zidit, mai degrabă ca o armă a dreptății. Dacă s-ar fi folosit Eva de ea împotriva șarpelui, nu ar fi fost robită de plăcerea pătimasă”⁴⁶. „(Iuțimea) ni s-a dat de Dumnezeu ca armă și ca arc; ...dacă e mișcată împotriva gândurilor drăcești le strică și le omoară”⁴⁷. Sfântul Grigorie de Nyssa arată că părțile sufletului - cea cunoscătoare, cea afectivă (dorința) și cea volitivă (irascibilă) lucrează într-o unitate organică neputându-se separa lucrările lor întrucât fiecare se exprimă prin cealaltă și împlinește una alteia lucrarea. „Puterile sufletului ni le-a dat Ziditorul ca pe niște unelte casnice... Să purtăm grijă de păstrarea lor în unire”⁴⁸.

Între acestea partea irascibilă ni s-a dat spre a ne împotrivi răului și a lucra dreptatea:

„răvna, mânia și ura să stea precum niște câini păzitori, de veghe izgonind păcatul și firea să le aibă (afle) ca unelte împotriva furului și vrăjmașului care se strecoară spre paguba comorii dumnezeiești...”⁴⁹.

Capacitățile volitive ale omului zidit trebuiau să îndrepte spre Dumnezeu facultățile cognitive și afective.

„Să ne miște și pe noi, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul cu referire la acțiunea unitară a capacităților sufletului, rațiunea noastră spre căutarea lui Dumnezeu; puterea poftei spre dorirea Lui; iar iuțimea să lupte pentru păstrarea Lui. Mai bine zis, mintea să se întindă întreagă spre Dumnezeu, întărită de iuțime ca de un tonic și aprinsă de dorul poftirii dusă la culme”⁵⁰.

Prin păcat omul și-a pervertit puterea iuțimii (irascibilă, volitivă) astfel încât din mânie neprihănită îndreptată împotriva celui rău și din dinamism duhovnicesc al căutării și păstrării lui Dumnezeu, s-a transformat în slujirea rațiunii căzute și a dorinței pătimase. Sfântul Nichita Stithatul descrie reorientarea patologică a puterii irascibile a sufletului prin păcat astfel:

⁴⁶ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, 62, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia I*, Editura Harisma, București, 1993, pp. 441-442.

⁴⁷ Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute* 31, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia IV*, Editura Harisma, București, 1994, p. 65.

⁴⁸ Sf. Grigorie al Nyssei, *Despre Feciorie XVIII*, 2.4, p. 73 și p. 75.

⁴⁹ Sf. Grigorie al Nyssei, *Despre Feciorie*, XVIII, 3, p. 73.

⁵⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, în volumul *Filocalia 2*, p. 266.

„iuțimea este hotarul dintre poftă și puterea rațională a sufletului, fiind fiecareia dintre acestea ca un fel de armă în mișcarea lor contrară firii sau conformă firii. Poftea și rațiunea, mișcându-se potrivit cu firea spre cele dumnezeiești, iuțimea este fiecareia din ele o armă a dreptății împotriva șarpelui care le șoptește și le înfățișează numai împărtășirea de plăcerile trupului și bucuria de slavă de la oameni. Dar abătându-se acestea de la mișcarea potrivită firii și prefăcându-și puterea în ceea ce este potrivnic firii, și mutându-se de la îndeletnicirea cu lucrurile dumnezeiești spre cele omenești, iuțimea li se face armă nedreptății, spre păcat. Acestea se vor lupta în acest caz și se vor năpusti prin iuțime împotriva celor ce le înfrânează pornirile și poftele lor. Din această pricină iuțimea e mijlocul prin care omul se poate arăta sau făptuitor al celor bune, văzător și cunoscător de Dumnezeu, dacă se mișcă după fire, sau dobitocesc, sălbatic și drăcesc, dacă se abate spre cele potrivnice firii”⁵¹.

Așadar la omul căzut puterile irascibile devin contradaruri. Mânia neprihănită (cea bună care nimicește gândurile cele rele) se transformă în mânie (ură) față de orice nevoință virtuoasă. Ba mai mult mânia se îndreaptă și spre omul care pare un obstacol în dobândirea plăcerilor pătimăse. „Căci iuțimea, spune Isihie Sinaitul, are putere stricătoare. Dacă e mișcată împotriva gândurilor drăcești le strică și le omoară pe acelea; dar dacă se tulbură împotriva oamenilor strică gândurile cele bune din noi”⁵². Și astfel, capacitatea de a urî răul se transformă în ura față de bine indiferent că acest bine este reprezentat de om sau de Dumnezeu.

„Mânia noastră s-a mutat împotriva aproapelui pentru toate cele neînțelepte și nefolositoare”⁵³; „în loc de ura cea de la Dumnezeu, prin care se urăsc cele rele, (diavolul) a aruncat în noi ura cea rea prin care urâm cele bune și pe Dumnezeu”⁵⁴.

⁵¹ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete spre făptuire*, 16, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia* 6, Editura Harisma, București, 2009, pp. 188-189.

⁵² Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute* 31, în volumul *Filocalia* IV, p. 65.

⁵³ Isaia Pustnicul, *Douăzecișinouă de cuvinte*, II, 2, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia* 12, Editura Harisma, București, 1991, p. 43.

⁵⁴ Sfinții Varsanufie și Ioan, *Scrieri duhovnicești* 97, traducere Dumitru Stăniloae, în volumul *Filocalia* 11, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, București, 1990, p. 133.

DESFACEREA CĂSĂTORIEI DUPĂ LEGISLAȚIA CANONICĂ DIN SECOLELE XII-XIV

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Abstract

This study presents the views of the late Byzantine canonists concerning the dissolution of marriage. These canonists included Matthew Blastares (ca. 1335), whose nomokanon, The Alphabetical Collection, enjoyed great popularity during the fourteenth century; as well as Theodore Balsamon (ca. 1140 – c. 1195), John Zonaras (dead after 1189, and Alexios Aristenos (twelfth century), whose commentaries and works remained canonical references for the Orthodox Church.

Keywords:

The Alphabetical Collection, Theodore Balsamon, John Zonaras, Alexios Aristenos, Nonokanon of Fourteen Titles, dissolution of marriage, divorce, remarriage.

Dreptul canonic afirmă adesea idealul și fidelitatea căsătoriei pe tot parcursul vieții. Regulamentele care interzic sau care justifică desfacerea legăturilor conjugale reflectă punctele de vedere cu privire la gen și la comportamentul sexual. Acest studiu va trata punctele de vedere ale canoniștilor bizantini cu privire la desfacerea căsătoriei. Acești canoniști sunt Matei Vlastares (1335), al cărui

Nomokanon, Sintagma Alfabetică, s-a bucurat de o mare popularitate în timpul secolului al XIV-lea; precum și Teodor Balsamon (1140-1195), Ioan Zonaras (mort după anul 1189) și Alexie Aristen (secolul al XII-lea), ale căror comentarii și lucrări rămân referințe canonice pentru Biserica Ortodoxă.

1. Motivele pentru divorț după legislația canonică din secolele XII-XIV

Sintagma Alfabetică a fost o lucrare juridică populară din secolul al XIV-lea și care a supraviețuit într-un număr mare de manuscrise și tradusă simultan pentru utilizarea ei atât în imperiu sârb al lui Ștefan Dușan, cât și în Țara Românească, în limba română¹. Legislația privind divorțul ocupă o mare parte care constituie un întreg capitol, inclusiv citări din legislația imperială². Desfacerea căsătoriei are loc în mod legal pentru cauze care au apărut din acțiuni depuse de către una sau ambele părți conjugale. Conform acestor cauze, divorțul este fie penalizat sau nepenalizat.

La începutul discuției sale, Matei Vlastares afirmă că divorțul prin comun acord a fost înainte fără prihană în conformitate cu „legile vechi și cu practica îndelungată a obiceiului”. Astfel de desfaceri au luat forma: soțul spunându-i soției sale, „soție, gestionează propriile tale probleme”, iar soția, „soțule, gestionează propriile tale probleme”. Acest tip de divorț a fost „eliminat de către creștini” prin enumerarea de către „împărații evlavioși” a cauzelor pentru desfacerea căsătoriei, fără de care este „ilicite să se separe”. După Matei Vlastares, „dreptul civil” și în special „Novela lui Iustinian care stabilește în mod expres cauzele pentru care soțul sau soția trimite un Libellus de repudiare, adică un act de divorț, soțului”, tratează divorțul cel mai complet³.

¹ Titlul întreg al acestui nomocanon este: Sintagma Alfabetică a tuturor subiectelor care sunt cuprinse în sfintele și dumnezeieștile canoane, pregătită și în același timp organizată de Matei, cel mai mic dintre ieromonahi. Textul acestei Sintagme se găsește în volumul al VI-lea al colecției canonice a lui G. Ralli și M. Potli, Sintagma dumnezeieștilor și sfintelor canoane, 6 vols., Atena: G. Chartophylax, 1852-1859 (în continuare, vom cita: Sintagma Ateniană).

² Matei Vlastares, Sintagma Alfabetică, G, cap. 13, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, Atena, 1859, pp. 175-179.

³ Aceasta cel mai probabil se referă la Justinian, Novela 117; de asemenea, se amintește despre practica iudaică a repudiării, o referință cel mai probabil la Ieremia 3, 1.

Există enumerate șase cauze principale de divorț care rezultă din acțiunile soției. Fiecare cauză este luată din legislația imperială și, cu excepția ultimei cauze, de asemenea, ele sunt enumerate într-o altă lucrare juridică importantă pentru studiul dreptului canonic și al dreptului civil, Nomocanonul în XIV Titluri⁴. Acestea sunt citate după cum urmează:

Dacă soția este implicată în vreun complot împotriva Imperiului și nu a evidențiat asta soțului ei⁵;

Dacă o acuzație de adulter s-ar fi făcut împotriva soției și ea ar fi considerată ca o adulteră conform legii⁶;

Dacă ea a complotat împotriva vieții soțului ei în orice fel, sau a consimțit pentru alții să facă acest lucru, și nu l-a evidențiat⁷;

Dacă ea a participat la banchete sau la băi cu bărbați străini, împotriva voinței soțului⁸;

Dacă ea rămâne în afara casei împotriva voinței soțului, dacă nu se întâmplă să fie cu părinții ei, sau el o scoate afară fără cauzele menționate anterior și, neavând părinți, își petrece noaptea afară⁹;

⁴ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma dumnezeieștilor și sfintelor canoane*, vol. I, Atena, 1852, p. 295; pentru semnificația acestui Nomocanon, vezi A. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. III, Oxford, Oxford University Press, 1991, p. 1491.

⁵ Codex Justinianus, 5, 17, §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 1; Epanagoga, 21, 5, 1. I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, 1931, retipărit: Darmstadt, Scientia Aalen, 1962, vol. II, p. 303; Prochiron, 11, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, *Basilicorum Libri LX, Series A, vols (1953-1988)*, 4, p. 1357.

⁶ Codex, 5, 17, 8 §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 2; Epanagoga, 21, 5, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 303-304; Prochiron, 11, 7, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A 4, pp. 1357-1358.

⁷ Codex, 5, 17, 8 §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 3; Epanagoga, 21, 5, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 304; Prochiron, 11, 8, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

⁸ Codex, 5, 17, 8 §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 4; Epanagoga, 21, 5, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 304; Prochiron, 11, 9, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

⁹ Codex, 5, 17, 8 §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 5; Epanagoga, 21, 5, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 304; Prochiron, 11, 10, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

Dacă ea a participat la cursele de cai, teatre, sau vânători, pentru a fi văzută, fără știrea soțului ei sau împotriva interdicției sale¹⁰.

Pentru aceste cauze, bărbatul este capabil să repudieze soția și să obțină zestrea. Soția poate fi acceptată înapoi de către soț în timpul perioadei de doi ani de la repudiere, deși acest lucru ar însemna că el „trece cu vederea delictul săvârșit”.

La rândul său, există cinci cauze care decurg din acțiunile soțului, pentru care soția este în măsură să trimită un libellus de repudiere. De asemenea, și acestea se bazează pe legislația imperială și sunt următoarele:

Dacă soțul conspiră împotriva Imperiului sau, după ce a devenit conștient de faptul că alții conspiră, el nu dezvăluie aceasta împăratului, fie în persoană, sau prin orice alte persoane¹¹;

Dacă soțul complotază împotriva vieții soției, în orice un fel¹²;

Dacă soțul complotază împotriva castității soției prin încercarea de a o preda altor bărbați pentru a comite desfrânare¹³;

Dacă, după ce soțul ei o acuză de adulter, el nu-l poate dovedi¹⁴;

Dacă soțul are relații trupești cu o altă femeie în aceeași casă, sau în același oraș și, după ce a fost avertizat de către soție, de părinții ei, sau de orice altă persoană, el nu dorește să se abțină¹⁵.

¹⁰ Codex, 5, 17, 8 §3; Justinian, Novela 22, 15 §2; Justinian, Novela 117, 8, 6; Epanagoga, 21, 5, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 304; Prochiron, 11, 11, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 147-148; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

¹¹ Codex, 5, 17, 8 §2; Justinian, Novela 22, 15 §1; Justinian, Novela 117, 9, 1; Epanagoga, 21, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 305; Prochiron, 11, 15, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 148; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

¹² Codex, 5, 17, 8 §2; Justinian, Novela 22, 15 §1; Justinian, Novela 117, 9, 2; Epanagoga, 21, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 305; Prochiron, 11, 15, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 148; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

¹³ Justinian, Novela 117, 9, 3; Epanagoga, 21, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 305; Prochiron, 11, 16, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 148; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

¹⁴ Justinian, Novela 117, 9, 4; Epanagoga, 21, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 305; Prochiron, 11, 17, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 148; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1359.

¹⁵ Justinian, Novela 117, 9, 5; Epanagoga, 21, 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 305; Prochiron, 11, 18, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 149; Basilicale, 28, 7, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1360.

Aceste cauze sunt enumerate și în Nomocanonul în XIV Titluri¹⁶. Din cauza lor, soția va putea trimite un act de repudiare, poate obține zestrea ei și poate obține „darul soțului datorită căsătoriei”, adică darul antenuptțial. Dreptul de proprietate asupra darului este deținut în numele copiilor săi sau, în cazul în care nu există urmași din căsătorie, acesta se păstrează de către soție.

Desfacerea nepenalizată a căsătoriei rezultă din trei cauze principale, care sunt, de asemenea derivate din legislația imperială. Aceste cauze sunt: impotența soțului timp de trei ani; intrarea oricăruia dintre soți în viața religioasă, adică în mănăstire și capturarea și soarta nesigură a unuia dintre soți timp de cinci ani¹⁷. În primul caz, darul antenuptțial rămâne soțului și nicio pierdere de proprietate nu are loc pentru nici una dintre părți. Intrarea în viața religioasă este tratată în ceea ce privește relațiile de proprietate, în același mod ca și moartea unuia dintre soți. La acest punct, Matei Vlastares citează din capitolul 5 al Novelei 22 a lui Justinian:

„De aceea, contractantul va fixa printr-un acord un beneficiu care va avea loc în caz de deces al celuilalt. Acest beneficiu este necesar pentru partea lăsată de către cealaltă (fie soțul sau soția poate stabili aceasta), deoarece cel care alege un mod de viață în locul altuia este considerat a fi mort pentru soția lui”¹⁸.

Cu toate acestea, recăsătorirea soțului părăsit nu este discutată în Sintagma lui Matei Vlastares. Deși, dacă atât soțul cât și soția intră în viața religioasă și unul se recăsătorește sau săvârșește desfrânare, copiii

¹⁶ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 295.

¹⁷ Impotența, în *Nomocanonul în XIV Titluri*, 13, 4, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 296; Justinian, *Novela 22, 6*; *Epanagoga*, 21, 2, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 300-301; *Prochiron*, 11, 2, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 145-146; *Basilicale*, 28, 7, 4, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1363; viața religioasă, Justinian, *Novela 22, 5*; *Epanagoga*, 21, 1, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 300; *Basilicale*, 28, 7, 4, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1362-1363; *Nomocanonul în XIV Titluri*, 13, 4, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 297; capturarea, Justinian, *Novela 22, 6a*; *Epanagoga*, 21, 3, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 301; *Prochiron*, 11, 3, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 146; *Basilicale*, 28, 7, 4, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1363, *Nomocanonul în XIV Titluri*, 13, 4, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 297.

¹⁸ Justinian, *Novela 22, 5*; *Epanagoga*, 21, 1, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 300; *Basilicale*, 28, 7, 4, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1363; *Nomocanonul în XIV Titluri*, 13, 4, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 297.

primesc tot din proprietatea părții și, în locul urmașilor, proprietatea intră în vistieria statului¹⁹.

În cele din urmă, Matei Vlastares se referă la sancțiunile pentru un divorț care apare ilegal, fără vreuna din cazurile prevăzute de lege. Aceste sancțiuni includ izolarea ambilor soți într-o mănăstire cu pierderea întregii proprietăți, care, la rândul său este dată fie familiei sau mănăstirii în funcție de faptul dacă ascendenții sau descendenții au consimțit la repudierea ilegală. Dacă reconcilierea are loc înainte de izolare, nu se aplică nicio sancțiune. De asemenea, în cazul în care una dintre părți dorește ca „căsătoria să fie restaurată și dacă cealaltă nu este de acord, sancțiunile prevalează asupra celui care nu a consimțit. „Această discuție se pare a fi o sinopsă a capitolului XI, al Novelei 137 a lui Justinian”²⁰.

Autorul discută despre recăsătorirea celor divorțați numai o singură dată atunci când afirmă:

„Nici soția nu se poate separa de soțul ei prin propria ei voință liberă, nici el de ea, fără hotărârea judecătorească și votul judecătorilor, așa cum aceasta s-a hotărât de către diversele novele justiniene. Astfel, cel ce se căsătorește cu femeia care nu a fost astfel separată, este un adulter”²¹.

Separarea și căsătoria succesivă fără această hotărâre au drept consecință adulterul.

În conformitate cu Novelele lui Justinian, acțiunile de divorț au loc în instanțele civile, deși o măsură, în acest sens, este luată pentru intervenția autorității episcopale. Dacă declarația lui Matei Vlastares este luată ad litteram, hotărârile de divorț ar cădea sub jurisdicția statului, cu excepția cazului când un episcop și instanța episcopală ar deveni implicate în anumite circumstanțe. De exemplu, astfel de cazuri ar putea să aibă loc dacă ambele părți au fost de acord să prezinte diferențele lor la ultima judecată, sau dacă au apărut suspiciuni cu privire la decizia

¹⁹ Justinian, Novela 117, 10; Prochiron, 11, 4, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 146; Prochiron auctum, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. VII, p. 111; cf. Epanagoga, 21, schol. 6, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, pp. 301-302.

²⁰ Basilicale, 28, 7, 6, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1364-1365; acest text este discutat și de către Balsamon, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, pp. 200-202.

²¹ Matei Vlastares, *Sintagma Alfabetică*, G. 13, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 176.

pronunțată de către magistrat, sau de un cleric care a fost implicat în calitate de pârât²².

Totuși nu putem să spunem că Biserica înainte sau în timpul perioadei lui Matei Vlastares nu a emis hotărâri de divorț, sau nu a pretins jurisdicție asupra problemelor matrimoniale. Deciziile lui Dimitrie Homatianul, Arhiepiscopul de Ohrida, ne oferă o mărturie clară că, în secolul al XIII-lea, instanțele episcopale au acordat hotărâri de divorț pe baza unor cauze enumerate mai sus²³.

Cu toate acestea, Matei Vlastares nu se referă la nicio hotărâre de divorț care să fi fost emisă de o autoritate episcopală pe baza cauzelor menționate. Nicio mențiune explicită nu este făcută privind jurisdicția bisericească sau civilă asupra problemelor matrimoniale. În plus, întreaga sa discuție despre divorț este plasată sub titlul de lege, care de-a lungul lucrării indică o sursă legală luată din legislația imperială, care se opune legislației bisericești. Desfacerea căsătoriei este tratată în întregime din punct de vedere al legislației civile și nu se face nicio citare din vreun canon bisericesc²⁴.

²² Această jurisdicție este exemplificată, în special, de către Justinian, în Novela 117, 8, unde judecătorul civil audiază cazurile de divorț și, atunci când este cazul, prezintă partea vinovată episcopului local pentru acordarea unei pedepse bisericești; cf. Justinian, Codex, 1, 4, 7; Justinian, Novela 86, 7; Justinian, Novela 86, 2; Justinian, Novela 123.

²³ În plus față de motivele care decurg din adulter și alte cauze au fost recunoscute, vezi J. B. Pitra, ed., *Analecta Sacra et Classica Spicilegio Solesmensi Parata*, vol. 6, Paris, Roger et Chernowitz, 1891, p. 511-514 (atac asupra vieții soțului); p. 553-556 (soția care este alungată din casă); pp. 557-558 (atac împotriva vieții soțului); de asemenea, pentru o mulțime de puncte de vedere, vezi A. P. Christofilopoulos, "The jurisdiction of ecclesiastical courts during the Byzantine period", în *Hepeteris Hetaireis Buzantinôn Spoudôn*, 18 (1948), p. 192-201; D. Simon, "Byzantinische Provinzialjustiz", în *Byzantinische Zeitschrift*, 79 (1986), pp. 310-343; Michel Angold, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081-1261*, Cambridge, University Press, 1995.

²⁴ Mai multe explicații pot fi propuse pentru includerea unei secțiuni care constă în tratarea desfacerii căsătoriei de către dreptul civil. Prima este că Matei Vlastares a recunoscut numai jurisdicția statului asupra problemelor matrimoniale. Acest lucru nu ar trebui să țină seama de punctul de vedere al implicării Bisericii în toate celelalte aspecte ale căsătoriei așa cum sunt relevate în restul Sintagmei Alfabetice. Prin urmare, observația autorului cu privire la Novelele lui Justinian, cel mai probabil, nu ar trebui luată literal, deoarece aceasta ar implica controlul exclusiv al statului asupra acestor probleme. Mai degrabă, sensul său ar putea consta în punctul principal potrivit căruia divorțul nu ar trebui să aibă loc de comun acord, ci prin cauzele enumerate de legislația lui Justinian. Stabilirea cauzei ar necesita deci hotărârea "judecătorilor", bazându-și părerea lor pe aceste novele. A doua explicație este că Biserica a acceptat o mare parte din această legislație pentru propria ei tratare a desfacerii căsătoriei, iar

2. Desfacerea căsătoriei după legislația canonică din secolele XII-XIV

În ciuda faptului că există prevederi pentru divorț, legătura conjugală este considerată un „consorțiu pentru întreaga viață”, după definiția căsătoriei alcătuită de juristul Herennius Modestinus (secolul al III-lea) și citată ca atare de Vlastares²⁵. Natura unică a acestei relații pe tot parcursul vieții este afirmată în sinopsa lui Matei Vlastares la canonul 4 al Sfântul Grigorie de Nyssa:

„Pentru că Dumnezeu a dat un singur ajutor omului și a înzestrat un singur cap femeii... Pentru fiecare om, orice vas care nu este propriu al lui aparține altuia, chiar dacă nu a recunoscut dreptul de proprietate”²⁶.

Problema căsătoriilor doua și a treia este tratată parafrazănd un pasaj din Omilia XXXVII a Sfântului Grigorie Teologul:

„Grigore cel Mare, care este supranumit Teologul, a afirmat: „prima căsătorie este legală, a doua este iertare, a treia este fărâdelege. Cele ce se află dincolo de acestea sunt ale unei vieți necurate, și există puține exemple ale unei asemenea răutăți”²⁷.

acest lucru a fost reflectat în lucrarea lui Matei Vlastares. Acceptarea dreptului civil pare să fie susținută de includerea acestei legislații în Nomocanonul în XIV Titluri, și prin citările sale extinse de către Teodor Balsamon și Ioan Zonaras în comentariile lor la canoanele bisericești. De exemplu, G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. II, pp. 7-8, 64-65, 506-510; vol. III, pp. 548-549; vol. IV, pp. 121-123, 200-202. În sfârșit, includerea extensivă a dreptului civil poate consta în utilizarea Sintagmei Alfabetice ca un manual juridic pentru instanțele civile din secolul al XIII-lea, care au fost reglementate atât de legislația imperială cât și de cea bisericească. Acest lucru nu pare să fie dovedit sau infirmat de nimic din ceea ce Matei Vlastares a afirmat și rămâne numai o posibilitate.

²⁵ Codex, 9, 32, 4; Digestae, 23, 2, 1; cf. Institutiones, 1, 9, 1; Epanagoga, 16, 1, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 274; Prochiron, 4, 1, în I. Zepos și P. Zepos, *Ius Graecoromanum*, vol. II, p. 124; Basilicale, 28, 4, 1, în H. J. Scheltema și N. Van der Wal, A4, p. 1325, Nomocanonul în XIV Titluri, 12, 13, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. I, p. 271; cf. Comentariul lui Balsamon la canonul 72 al Sinodului VI Ecumenic, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. II, p. 472: „Dreptul civil definește căsătoria ca o împărtășire și consorțiu atât al legii divine cât și umane. Prin urmare, Sfinții Părinți au stabilit că un bărbat ortodox nu este asociat în mod legal cu o femeie eretică, sau invers”. Citat de Matei Vlastares ca o „definiție a căsătoriei”, în *Sintagma Alfabetică*, G. 2. Definiția căsătoriei, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, pp. 153-154.

²⁶ *Sintagma Alfabetică*, M. 14, Sfântul Grigorie de Nyssa, canonul 4, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 374.

²⁷ *Sintagma Alfabetică*, G. 4. Sfântul Grigorie Teologul, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 158. În textul original (grecesc) expresia este cu mult mai dură;

Capul soțului este portretizat ca unic pentru soție în același mod cum Hristos este pentru Biserică. Misterul uniunii conjugale se bazează pe asemănarea uniunii dintre Mire și Biserică, Trupul Lui. Natura acestui mister este privită ca excluzând căsătoria a doua²⁸.

În ciuda acestui fapt, a doua căsătorie este permisă ca o „îngăduință” (sugchoresis) pentru cei văduvi:

„Cu toate acestea, dumnezeiescul apostol Pavel, care a perceput instabilitatea naturii, a permis tinerelor văduve, dacă doreau, să se căsătorească din nou²⁹. Dumnezeieștii Părinți, care nu erau ignoranți în ceea ce privește ridicarea spiritului trupesc, nu au considerat potrivit să împiedice pe acei oameni care aleg să se căsătorească a doua oară. Cu toate acestea, ei nu le-au permis să aibă a doua căsătorie, fără critici”³⁰.

Având în vedere preocupările exprimate de „instabilitate a naturii” și de „ridicare a spiritului trupesc”, concesiunea pare să fi fost făcută în scopul de a satisface pasiunile și, astfel, de a evita relele cele mai mari ale desfrânării și adulterului³¹.

Cea de a treia legătură conjugală este o concesiune similară cu cea din cazul celei de a doua, o indulgență făcută dorinței trupesti, dar motivată de un grad mai mare de imoralitate ca o „desfrânare care a fost temperată, adică nu dizolvată, ci redusă, limitată la o singură femeie” și care implică sancțiuni canonice³². Deși în cazul unui bărbat fără copii, procrearea este prezentată ca un motiv demn de o astfel de căsătorie³³. Aplicarea unei penitențe mai scurte unui astfel de caz pare să

literal ar suna: „ale unei vieți porcești” (n. tr)

²⁸ Pentru o examinare mai atentă a gândirii lui Matei Vlastares privind unirea conjugală, precum și recăsătoria văduvilor, a se vedea Patrick Viscuso, „Purity and Sexual Defilement in Late Byzantine Canon Law”, în *Orientalia Christiana Periodica*, 57 (1991), pp. 399-408; Patrick Viscuso, „The Formation of Marriage in Late Byzantium”, în *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 35 (1991), pp. 309-325.

²⁹ I Corinteni 7, 8-9; a se compara cu I Timotei 5, 11-12.

³⁰ *Sintagma Alfabetică*, G. 4. Cu privire la laicii căsătoriți de două ori, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 156.

³¹ În acest caz special, termenul de „Părinte”, poate a fost identificat cu Sfântul Grigorie Teologul.

³² *Sintagma Alfabetică*, G. 4, Despre cei căsătoriți a treia oară, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 158.

³³ Restricțiile privind căsătoria a treia par să reflecteze punctul de vedere exprimat de Sfântul Grigorie Teologul cu privire la căsătorie în general. Sfântul Grigorie Teologul, Omilia 37, 9: „Atunci când căsătoria este numai aceasta, adică nuntă, și unire a soților și dorința de a dobândi fii moștenitori, atunci este bună nunta, căci aduce pe lume

indice faptul că destrăbălarea considerată a fi implicată este, probabil, într-o măsură mai mică sau pentru un scop în cele din urmă mai bun;

mai mulți oameni care să urmeze voii lui Dumnezeu. Când însă își aprinde dorința trupească și îmbrățișează neînfrânarea și, într-un anume chip, nunta-i devine cale spre cele rele, atunci și eu spun că „nu este de folos omului să se însoare” (Matei 19, 10)”. Comparând fecioria cu căsătoria, Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre prima ca fiind mai bună (kallion) decât căsătoria, dar, de asemenea caracterizează pe aceasta din urmă la fel de bună, deoarece fără ea fecioarele și celibatarii nu s-ar fi născut în lume. Spre deosebire de Sfântul Grigorie Teologul, Matei Vlastares nu face o declarație generală privind procrearea ca o justificare pentru toată căsătoria. Cu toate acestea, vorbind de relațiile conjugale cu un vas sau soție, el afirmă că „legea naturii ar permite utilizarea sa dreaptă” (Sintagma Alfabetică, M. 14, Sfântul Grigorie de Nyssa, canonul 4, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 374). „Legea naturii” în acest context se poate referi doar la relațiile în general, cu nici un alt scop în vedere decât „reducerea legală” a tiraniei naturale. În cazul căsătoriei a treia, demnitatea atribuită procreării nu-l împiedică pe Matei Vlastares de a interzice aceste legături pentru bărbații de peste patruzeci de ani care au deja copii (Sintagma Alfabetică, G. 4, Despre Tomos-ul Unirii, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 159. În acest ultim caz, interdicția se bazează, probabil, pe interesul nașterii de copii din legăturile conjugale anterioare, de exemplu, în ceea ce privește moștenirea. Acesta cel puțin pare a fi unul dintre principalele motive pentru care Matei Vlastares susține poligamia să fie mai rea decât desfrânarea: „pentru că cel care desfrânează doar se nedreptățește pe sine, aruncându-se de bună voie în groapa imoralității. Cu toate acestea, cel ce încheie poate căsătoria a patra sau a cincea pentru el însuși, se bucură de ceea ce canoanele au interzis, și nedreptățește pe copiii lui legitimi semănând cele nelegitime printre aceștia din urmă” (Sintagma Alfabetică, G. 4, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 161). În plus, deși Matei Vlastares susține că impotența soțului este un motiv de divorț, infertilitatea soției nu este un motiv de repudiare de către soțul ei. Procrearea, în acest caz, nu pare să fie o condiție și nici nu oferă, astfel, o justificare pentru existența unei căsătorii legale. Justificarea căsătoriei ca o „reducere legală” pentru nevoile sexuale este similară cu o opinie exprimată de Sfântul Ioan Gură de Aur, potrivit căreia căsătoria există în principal pentru a remedia desfrânarea. Potrivit Sfântului Părinte, unul dintre obiectivele anterioare ale căsătoriei a fost acela de a naște copii care ar servi apoi ca o rămășiță și amintire a vieții tatălui lor, în acest fel furnizând un confort pentru moarte. Învierea se spune că a deplasat nașterea de copii ca scop al căsătoriei (a se vedea, Evelyne Patlagean, „Sur la limitation de la fécondité dans la haute époque byzantine”, în *Annales économies, sociétés, civilisations*, 24 (1969), pp. 1353-1369. Patlagean nu introduce factorul Învierii în analiza ei teologică despre gândirea veche bizantină privind controlul nașterilor și căsătoria. Ea afirmă că gândirea care a predominat în Imperiu, în secolul al IV-lea, a fost următoarea: „Procreația nu este justificarea unică sau suficientă a căsătoriei. Starea cea mai elevată, cea mai dorită este fecioria, liberă de durerile vieții trupești și promisiunea unei fericiri spirituale a cărui elogiul a bântuit literatura timpului. Căsătoria, instituită după cădere, păstrează păcatul ființelor obișnuite care nu ar suporta asceza, la condiția de a nu degenera la rândul său într-o autorizație care, pentru a fi legitimă, n-ar fi mai puțin vinovată. Scopul său adevărat este acesta și nu în înmulțirea inutilă a ființelor umane” (E. Patlagen, „Sur la limitation”, p. 1357).

nașterea de copii³⁴. Legăturile conjugale dincolo de a treia nu mai sunt numite căsătorie, dar sunt considerate ca poligamie, sau „ale unei vieți porcești” (choirôdes bios).

În conformitate cu sinopsa la canonul 9 al Sfântului Vasile cel Mare din Sintagma Alfabetică, este considerată ca fiind „în concordanță cu hotărârea Domnului” faptul că o cauză de adulter „va dizolva în mod egal o căsătorie atât pentru bărbați cât și pentru femei”³⁵. Cu toate acestea, acesta nu este cazul, deoarece practica Bisericii poruncește ca „soții care comit adulter sau desfrânează să fie păstrați de către soțiile lor”. Aceasta face aluzie la clasificarea problemelor extraconjugale ale soției ca adulter (adulterium) și cele ale soțului cu o femeie ca desfrânare (stuprum), o distincție adoptată din dreptul civil roman³⁶.

Canonul 9 al Sfântului Vasile cel Mare se concentrează pe obligația soției. Ele sunt încurajate să rămână cu soții lor chiar și atunci când soții lor sunt infideli:

„Într-adevăr, chiar dacă este bătută, și nesuferind bătăile, femeia trebuie să rabde mai vârtos decât să se despartă de soț. Nu trebuie să se țină seama nici de pierderea averii, pe care ar invoca-o femeia. Dar nici cazul că soțul trăiește în desfrâu n-a fost prevăzut de obiceiul bisericesc și nici n-a fost rânduit femeii să se despartă de soțul infidel, ci să rămână cu el, după fericitul Pavel, din cauză că nu știe care va fi sfârșitul ... în ce mod cea care desface unirea din cauza unui alt motiv ar fi liberă

³⁴ Utilizarea mijloacelor de prevenire a concepției nu este discutată de către Matei Vlastares. Cu toate acestea, se poate specula că, dacă canonistul a avut ocazia de a o comenta, problema ar putea fi încadrată în ceea ce privește mai degrabă promovarea pasiunilor, păcatului și întinării decât de prevenire a procreării. Dat fiind atitudinile lui Matei Vlastares cu privire la natura desfrânată a relațiilor de altfel conjugale legale înainte de primirea Sfintei Euharistii sau după hirotonia întru episcop și implicarea că celibatul este mai curat decât căsătoria, promovarea plăcerii în activitatea sexuală de către soți ar fi văzută probabil de către el ca o folosire imorală și „rea” a ambilor membri într-un „plan pentru plăcerea senzuală” (Sintagma Alfabetică, G. 20, canonul 30 al Sinodului de la Laodiceea, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 196). Pe această bază, Vlastares poate fi posibil să fie condamnat metodele contraceptive. A se vedea, E. Patlagean, „Sur la limitation”, pp. 1356-1358. Metodele privind controlul nașterilor, cum ar fi avortul, sunt tratate de către canonist. Atât cei ce săvârșesc avorturile cât și cei ce le primesc sunt condamnați ca ucigași (Sintagma Alfabetică, G. 28, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, pp. 199-200).

³⁵ Matei 5, 31-32; 19, 9; Marcu 10, 11-12; Luca 16, 18; I Corinteni 7, 10-11.

³⁶ Despre acest subiect, a se vedea Susan Treggiari, *Roman Marriage, Iusti Coniuges From the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford, Clarendon Press, 1991, pp. 262-319.

de vină? Drept aceea femeia care și-a lăsat soțul în mod ilegal și s-a dus la altul este o adulteră”³⁷.

Acest lucru este aproape identic cu versiunea lui Ioan Zonaras din aceeași legislație³⁸. Sintagma lui Matei Vlastares prezintă cu exactitate pe Sfântul Vasile cel Mare ca afirmând că în baza obiceiului care prevalează, soția trebuie să îndure desfrânarea și chiar adulterul soțului ei. Acceptarea acestei discriminări este descrisă în Sintagma lui Matei Vlastares la canoanele Sfântului Grigorie de Nyssa, ca o „concesie” făcută celei mai „slabe”³⁹.

În cadrul acestei secțiuni a lucrării, adulterul este prezentat ca singurul motiv pentru divorț acordat de către Domnul Însuși. Luând în considerare circumstanțele utilizării sale, accentul se pune pe menținerea purității. Prin urmare, Matei Vlastares afirmă că pângărirea unui cleric sau a unui candidat pentru hirotonie rezultă din relația cu o soție care a fost infidelă. Prevenirea unei și mai mari impurități subliniază recomandarea lui Matei Vlastares, potrivit căreia separarea acestor cupluri are loc în cazul în care clericul dorește să-și păstreze demnitatea (schema)⁴⁰ lui. Evitarea acestei poluări prevede, de asemenea

³⁷ Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii, traducere de Dr. Nicolae Popovici și Uroș Kovincici*, vol. II, part. 2, Arad, 1938, p. 61. A se vedea și *Sintagma Alfabetică*, G. 16, canoanele 9, 21, 35 și 77 ale Sfântului Vasile cel Mare, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 186-188; Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 188 către Amfilohie, despre canoane*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 380. În schimb, Sfântul Grigorie Teologul respinge acest obicei și consideră relațiile extraconjugale, fie ale soțului sau ale soției, ca fiind adulter. Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia 37*, 6: „Căci pentru care motiv ei pedepsesc femeia în timp ce pe bărbat îl îngăduie? Iar dacă femeia cu rânduială rea față de patul bărbatului săvârșește preacurvie, și Legea o pedepsește cu o grea pedeapsă pentru acest fapt, pentru ce, totuși, bărbatul, atunci când desfrânează cu o altă femeie, să rămână nepedepsit? Eu nu voi accepta această legiuire, și nu voi încuviința acest obicei. Bărbații au fost legiuitorii acestor legi și din această pricină ... Dumnezeu însă nu va face așa...”. În timp ce Sfântul Grigorie Teologul nu afirmă clar că divorțul este permis pentru soția unui bărbat care a comis adulter, astfel de motive se pare că sunt implicate în această poziție. Și Sfântul Ioan Gură de Aur a respins această practică (a se vedea, Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia V la I Tesaloniceni*, 2, în Migne, P. G., 62, 424-426).

³⁸ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 121.

³⁹ *Sintagma Alfabetică*, M. 14, canonul 4 al Sfântului Grigorie de Nyssa, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 374.

⁴⁰ *Sintagma Alfabetică*, M. 14, canonul 8 al Sinodului de la Neocezareea, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, pp. 375-376: „Canonul 8 al Sinodului de la Neocezareea ... precizează celui care este preot, a cărui soție a comis adulter, fie să se

justificarea canonistului pentru recomandarea că laicii divorțează de soțiile lor infidele:

„Cel care nu divorțează de propria sa soție adulteră este un deținător de casă de toleranță”⁴¹.

Pângărirea căsătoriei de către o soție adulteră este considerată de Matei Vlastares ca o dezonoare a căsătoriei și, în consecință, se recomandă divorțul, în scopul de a susține onoarea patului conjugal.

Divorțul în cazul de adulter este astfel justificat pe baza poruncii Domnului din Sfânta Scriptură și pe respectul pentru legătura conjugală. Alte motive prin extindere pot să fie privite teologic ca situații care duc la adulter și, astfel, în conformitate cu excepția cuprinsă în Sfânta Scriptură. Acest lucru nu ar fi valabil și pentru motivele civile de trădare și tentativă de omor luate direct din dreptul imperial. Se poate argumenta că acestea sunt cazurile în care uniunea conjugală este dezonorată. Cu toate acestea, conceptul de onoare în gândirea lui Matei Vlastares este identificat cu puritatea patului conjugal. Pângărirea este prezentată în ceea ce privește activitatea sexuală necurată.

Permiterea divorțului în alte scopuri decât adulterul este în contradicție cu gândirea teologică a lui Matei Vlastares cu privire la natura pe întreaga viață și unică a fiecărei uniuni conjugale, după care, Dumnezeu a rânduit un singur om ca singurul cap pentru fiecare femeie. Separarea în cazul infidelității poate fi văzută ca fiind în conformitate cu porunca Domnului, dar dacă unicitatea căsătoriilor este afirmată în mod constant posibilitatea de recăsătorire, chiar și în aceste cazuri, nu ar fi permisă. Contractarea de căsătorii suplimentare chiar de către văduvi este privită ca o creștere a imoralității și indulgență a patimilor.

Clasificarea adulterului ca un motiv civil de divorț în Sintagma alfabetică ar permite, de fapt, recăsătorirea în astfel de cazuri, o probabilitate care nu este prevăzută în legislația mai veche a Bisericii care se ocupă cu desfacerea căsătoriei, și anume, canoanele Sfântului Vasile

divorțeze de ea sau dacă nu dorește să se separe de ea să se retragă din preoție. Astfel fiind pângărit prin relația cu o femeie care a suferit pângărire, omul nu ar fi vrednic de preoție fiindcă este necurat... Deși este imposibil pentru un om să primească pe soția adulteră fără rușine și să-i ierte păcatul, acest lucru nu a fost îngăduit pentru cei din tagma preoțească”. În scrierile lui Matei Vlastares, cuvântul schema este folosit pentru a se referi la aspectul exterior, precum și la modul de viață.

⁴¹ Sintagma Alfabetică, M. 14, Legile, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 377; cf. Justinian, Codex, 9, 9, 2; Nomocanonul în XIV Titluri, 1, 32, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. I, p. 73.

cel Mare⁴². De fapt, dispozițiile oricărui motiv de divorț și recăsătorire ulterioară ar reprezenta o contradicție cu legislația capadociană.

Mai multe explicații pot fi propuse pentru această incongruență. Prima este că legislația privind divorțul a fost pur și simplu o chestiune civilă și că aceste legi au fost enumerate, fie ca o comoditate pentru clerul care a slujit în instanțele civile sau doar ca o chestiune de informare, pentru a prezenta legile imperiale în vigoare, dar neacceptate de către Biserică. Faptul că legislația apare sub titlul de „lege” în lucrarea lui Matei Vlastares ar putea fi pusă în lumină pentru a sprijini această poziție. Cazul ar putea fi faptul că titlul indică că aceste legi au fost derivate dintr-o sursă civilă și, prin urmare, nu neapărat acceptate de către Biserică.

Cu toate acestea, Matei Vlastares nu a introdus niciodată o dezmințire în orice secțiune înaintea acestor legi. În prefața sa la Sintagma alfabetică, el afirmă că legislația civilă inclusă în colecție va fi în concordanță cu învățătura Bisericii⁴³. Deși este posibil că probabil câteva legi au fost adăugate care au fost în contradicție cu practica sau învățătura Bisericii, divorțul este o chestiune importantă și constituie o secțiune majoră a Sintagmei alfabetice. Se pare puțin probabil că o astfel de legislație s-ar fi inclus dacă autorul nu ar fi luat-o în considerare în conformitate cu învățătura Bisericii.

Poate o a doua explicație este revelată în discuția despre divorț care urmează imediat după legislația capadociană:

„Atât de mult atunci pentru Sfântul Vasile cel Mare. În conformitate cu Novela lui Justinian, publicată mai târziu, care cuprinde capitolul treisprezece al prezentei scrisori, următoarele, de asemenea, au fost socotite printre alte cauze pe baza cărora este permis pentru femeii de a desface căsătoria lor; în cazul în care soțul stă cu o altă femeie, în mod clar în aceeași casă și oraș și dacă, după ce rudele proprii sale soții îl

⁴² Matei Vlastares nu este clar în ceea ce privește numărul de divorțuri și recăsătoriri premise. Citarea sa din Sfântul Grigorie Teologul cu privire la căsătoriile a doua și a treia ar putea fi interpretată ca fiind aplicabilă celor divorțați, precum și celor văduvi. Deși, în contextul omiliei Sfântului Grigorie Teologul și a secțiunii din Sintagma Alfabetică în care aceasta apare, discutarea despre pluralul căsătoriei se limitează la văduve. Fără o tratare mai mare a problemei de către Matei Vlastares, este dificil să se determine dacă canonistul ar permite căsătoria a treia celor divorțați.

⁴³ Sintagma Alfabetică, Prefața, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 5: „În cele din urmă, am considerat că merită să se alăture la capitolele raportate a canoanelor atât cele scurte cât și cele prescurtate ale legislației civile care ajută și sunt de acord cu sfintele canoane și mărturisesc supraabundent trăinicia lor”.

critică și-i impune să se lase de ea, el nu a fost convins să se abțină de la relațiile sexuale cu ea. Astfel, în aceste condiții, Novela permite soțiilor să desfacă căsătoriile lor din cauza geloziei”⁴⁴.

Aceste din urmă motive de divorț sunt stabilite în Novela 117 a împăratului roman Justinian cel Mare. Matei Vlastares prezintă practica din perioada sa care contrazice obiceiul bisericesc stipulat în canon 9 al Sfântului Vasile cel Mare. El indică faptul că încă din timpul Sfântului Vasile cel Mare a avut loc următoarele: cauzele de divorț au fost prevăzute pentru ambii soți, aceste cauze includ afacerile extraconjugale ale soțului și divorțul, de asemenea, este permis pentru soție. Obiceiul bisericesc care a existat în perioada Sfântului Vasile cel Mare a fost parțial abrogat prin noua legislație imperială, mai exact, prin Novela lui Justinian. În special, cu stipularea cauzelor de divorț, afacerile extraconjugale ale soțului anterior neconstituind un temei pentru desfacerea căsătoriei au fost făcute astfel în conformitate cu prevederile legislației Justiniene⁴⁵.

Aceste puncte sunt prezentate într-o manieră similară și mai explicită de către comentariile lui Ioan Zonaras, Teodor Balsamon și Alexie Aristen. După prezentarea punctelor importante ale canonului 9 al Sfântului Vasile cel Mare, Ioan Zonaras observă:

„Dar acest mare Părinte afirmă că aceste lucruri prevalează în funcție de obiceiul bisericesc din acel moment. Și din Novela împăratului Justinian, promulgată mai târziu, privind desfacerea căsătoriei, care este situată în cartea 28, titlul 7 din Basilicale, sunt socotite printre cauzele prin care este permis pentru femei să desfacă căsătoria următoarele: în cazul în care soțul se află cu o altă femeie în aceeași casă sau oraș și, după ce a fost avertizat cu privire la aceasta din partea rudelor soției, el nu se abține de la relațiile sexuale cu acea femeie, este permis soțiilor să desfacă căsătoria din cauza geloziei”⁴⁶.

Citarea Basilicale-lor indică faptul că legislația Justinianiană a fost adoptată în practică încă din timpul lui Ioan Zonaras și ea a înlocuit obiceiul sau practica descrisă de către Sfântul Vasile cel Mare.

⁴⁴ Sintagma Alfabetică, G. 16, canoanele 9, 21 35 și 77 ale Sfântului Vasile cel Mare, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, p. 187.

⁴⁵ Totuși, aceste chestiuni au continuat să fie privite ca desfrânări și nu adulter. Definiția romană dată adulterului ca fiind legătura sexuală ilegală a unei soții căsătorită cu a treia persoană a continuat și sub legislația lui Justinian.

⁴⁶ G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. IV, p. 122.

Comentariul lui Teodor Balsamon la același canon face acest punct mai clar:

„Sfântul, după ce a fost întrebat, ce ar trebui să se întâmple soților, dacă unul dintre ei ar încheia o altă căsătorie, sau chiar ar comite desfrânare, a făcut un răspuns din diferite scrieri și din obiceiul care a prevalat în acel moment. Cu toate acestea, din moment ce Novela 117 a lui Justinian, situată în titlul 7 din cartea 28, a transformat totul (schedon metetuposen) într-un astfel de canon, citiți voi acest lucru, și, de asemenea, Novela 111. Și în mod clar din primul capitol al aceluiași titlu, de asemenea, până la al șaselea, învățați voi, prin cât de multe feluri sunt desfăcute căsătoriile și cum în prezent soții adulteri sau chiar desfrânații sunt pedepsiți de către dreptul civil”⁴⁷.

Alexie Aristen rezumă definitiv această discuție:

„Și canonul conține aceste lucruri pentru că a fost, de asemenea, permis de legile din acea vreme, ca soții să fie separați unul de celălalt printr-o formulare de cuvinte, chiar și fără o cauză justă. Cu toate acestea, în prezent, nici un soț și nicio soție nu poate să desfacă căsătoria, dacă nu există o cauză justă, despre care Novela lui Justinian stabilește prin lege”⁴⁸.

Comentariile acestor patru canoniști ilustrează acceptarea de către Biserica Ortodoxă a legislației civile cu privire la cauzele de divorț și includerea desfrânării soțului printre aceste cauze.

La rândul său, legislația Sfântului Vasile cel Mare, care s-a aplicat inițial tuturor separărilor maritale, este reinterpretată pentru a fi aplicată la cauzele expulzărilor. Prin urmare, această legislație este grupată în Sintagma Alfabetică mai degrabă sub titlul „În ceea ce privește expulzările ...”, decât plasată sub titlul divorț. În lumina legislației Justiniene, aceste expulzări sunt, așa cum a arătat mai sus Ioan Zonaras, „divorțuri fără motiv” și „fără decizia judecătorilor”. Expulzările sunt separări care sunt cauzate prin abandonul ilegal și dezertare.

În același mod în care Biserica Ortodoxă a acceptat clasificarea din dreptul roman a unei relații extraconjugale a soției ca adulter și cea a soțului cu o femeie ca desfrânare, acceptarea motivelor pentru divorț și căsătoria au fost o concesie pentru o practică adânc înrădăcinată în instituțiile juridice ale Imperiului, ca urmare a vechilor legi și a obiceiului care s-a ținut mult timp”. Când Matei Vlastares vorbește despre

⁴⁷ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 122.

⁴⁸ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 123.

eliminarea divorțului prin consimțământ, aceasta poate fi interpretată în sensul că se confruntă cu condițiile legale și sociale existente prin care Biserica a încercat să-și pună în aplicare învățăturile sale prin compromis⁴⁹. Conform acestei interpretări, divorțul acordat în mod liber de către stat înaintea împăraților creștini a devenit mai restrâns sub influența Bisericii⁵⁰.

Această explicație este susținută de dovezile comentatorilor canonici pe care Matei Vlastares le folosește ca izvoare. Atât Teodor Balsamon cât și Ioan Zonaras au explicat strictețea sau acrivia legislației Sfântului Vasile cel Mare în lumina divorțului ușor, care a existat în timpul său⁵¹. Ei, de asemenea, afirmă că aceeași autorizație nu mai există și că legislația lui Justinian privind divorțul a fost cerută de către Biserică, prin canonul 106 al Sinodului de la Cartagina⁵². În comentariile lor canonice, ambii canoniști includ motivele civile de divorț ca și cauze legitime, în conformitate cu învățăturile Sinoadelor. Ei au vrut să spună că încă din timpul Sfântului Vasile cel Mare, Biserica a reușit să înlocuiască legislația păgână privind divorțul cu legile pe care ea le-a aprobat și că, având aceste cauze prevăzute, învățătura strictă a Sfântului Vasile cel Mare nu a mai fost necesară⁵³.

În timp ce Matei Vlastares nu afirmă astfel de lucruri în mod explicit, prezența legislației imperiale privind divorțul în mijlocul tratării sale canonice a căsătoriei, clasificarea canoanelor Sfântului Vasile cel Mare care se ocupă cu expulzarea, contradicția acriviei Sfântului Vasile cel Mare privind capacitatea soției să divorțeze și greaua lui

⁴⁹ Acceptarea divorțului de către Biserică în Imperiul de Răsărit este considerată un compromis și de către Jean Gaudemet, „Droit romain et principes canoniques en matière de mariage au Bas-Empire”, în Jean Gaudemet, *Sociétés et Mariage*, Strasbourg, Cerdic Publications, 1980, p. 139: „Despre punctul fundamental, singura sau noua doctrină a fost profund inovatoare, indisolubilitatea, Biserica nu a câștigat decât un fel de compromis, principiul păgân a rămas, deși slăbit”.

⁵⁰ Așa cum s-a rezumat în discuția de mai sus (Sintagma Alfabetică, G. 13, Legea, în G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. VI, p. 170: „Într-adevăr, în trecut, a fost posibil oamenilor atât prin vechile legi cât și prin obicei să se desfacă conviețuirile rușinoase, la fel soțul putea spune soției sale, „Soție, gestionează propriile tale probleme”, iar ea soțului ei, „Soțule, gestionează propriile tale probleme”... Dar, în prezent, acest lucru a fost desființat de către creștini. Totuși, împărații evlavioși au enumerat cauzele după nume, singurele prin care este posibil să se desfacă căsătoriile; și este ilicit să se separe fără una dintre acestea”.

⁵¹ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 121-123.

⁵² G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 548-549.

⁵³ G. Ralli și M. Potli, *Sintagma Ateniană*, vol. IV, p. 121-123.

încredere în activitatea ambilor canoniști anteriori indică faptul că el vede, de asemenea, legislația imperială privind divorțul ca acceptabilă pentru Biserică.

În legătura cu acest punct, trebuie subliniat faptul că legislația discutată mai sus cu privire la recăsătorirea văduvilor și a divorțaților se aplică în cazurile de desfacere a căsătoriei care implică numai laicii. În schimb, disciplina care reglementează clerul apare în concordanță cu o teologie a căsătoriei, care ar sublinia unicitatea absolută a primei legături de căsătorie. În timp ce laicii au voie să divorțeze legal și să se recăsătorească fără a-și pierde definitiv statutul lor în Biserică, aceeași legislație este absolut interzisă clerului⁵⁴. Aceștia din urmă sunt ținuți la standardul strict al unei singure căsătorii, chiar și în cazul decesului soției. Două căsătorii sunt absolut interzise și, în concordanță cu Sfânta Scriptura și cu legislația Sfântului Vasile cel Mare, posibilitatea de divorț este permisă numai în cazurile de adulter ale soției. În acest ultim caz, recăsătoria nu este permisă și o slujire activă suplimentară este limitată.

Această schimbare în disciplina lui Matei Vlastares privind căsătoria pare să indice că laicii și clericii sunt conduși de standarde diferite și, probabil, prin extensie, de diferite teologii privind desfacerea căsătoriei. Spre deosebire de clerici, căsătoria unui mirean este considerată desfăcută, recăsătorirea fiind permisă pentru cei divorțați și văduvi. Acest lucru pare să sugereze că fiecare uniune nu este unică și că o soție nu a fost dotată cu un singur cap. În schimb, uniunea clerului ar fi considerată ca indisolubilă cu excepția adulterului și recăsătoria nu este permisă în nici un caz⁵⁵. Canonistul nu arată dacă divorțul clerului ar avea loc pe baza motivelor civile privind adulterul. Cu toate acestea, în cazul în care astfel de adulter a fost tratat doar ca o chestiune spirituală, este foarte posibil ca astfel de cazuri să cadă sub jurisdicția exclusivă a unei instanțe episcopale sau bisericești.

Se pare astfel că există o diferență majoră între laici și clerici în tratarea divorțului, văduviei și recăsătoriei. Laicii par să fie conduși de o teologie a căsătoriei în care concesiile au fost făcute cu privire la condițiile legale și sociale ale Imperiului, în timp ce clericii sunt supuși unei

⁵⁴ Acest lucru presupune că laicii care se căsătoresc după văduvie sau divorț de asemenea se supun epitimii prevăzute de sfintele canoane.

⁵⁵ Într-adevăr, nu este permis soției unui preot să se recăsătorească, în Sintagma Alfabetică, G. 17, în G. Ralli și M. Potli, Sintagma Ateniană, vol. VI, pp. 190-191. De asemenea este necesar ca soția separată a episcopului să fie tunsă în monahism.

teologii în concordanță cu unicitatea căsătoriei afirmată în Sintagma lui Matei Vlastares la legislația capadociană.

Concluzii

În concluzie, scrierile canonice ale canonistului bizantin, Matei Vlastares, afirmă unicitatea unei singure uniuni conjugale în care Dumnezeu „a dat un singur cap femeii”, pe baza canonului 4 al Sfântului Grigorie de Nyssa, scrisorilor canonice ale Sfântului Vasile cel Mare și punctelor de vedere ale Sfântului Grigorie Teologul. În conformitate cu această legislație, a existat o implicare potrivit căreia, cu excepția adulterului, căsătoria este indisolubilă în concordanță cu dreptul divin. Cu toate acestea, Matei Vlastares și de asemenea ceilalți canoniști de mai târziu, cum ar fi Ioan Zonaras, Alexie Aristen și Teodor Balsamon, au stabilit motivele de divorț care au permis recăsătoria și care au fost luate direct din legislația imperială.

Mai multe explicații pot fi propuse pentru această inconsecvență. O posibilitate ar putea fi că legislația privind divorțul a fost pur și simplu o chestiune civilă și că aceste legi au fost incluse în izvoarele canonice de mai târziu, fie ca o comoditate pentru clerul care a slujit în instanțele civile sau chiar ca o problemă de informare. Cea mai probabilă explicație este că includerea unor astfel de motive de divorț a fost o concesie făcută legislației imperiale romane și perceperii slăbiciunii spirituale a laicilor.

A existat o diviziune clară între ceea ce s-a așteptat de la cler și de la laici. Această variație în disciplină a reflectat două abordări diferite privind căsătoria, una care a reprezentat o legislație patristică mai veche în care a fost afirmată indisolubilitatea uniunii nuptiale, în timp ce cealaltă, care a reflectat tradiția romană legală care a permis desfacerea căsătoriei, o contradicție aparentă lăsată nerezolvată.

O ANALIZĂ A ULTIMEI EDIȚII A LITURGHIERULUI DIN 2012

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Abstract

This study analyzes the latest revised edition of the Romanian Liturgikon from 2012, stressing that this is carefully reviewed, from this perspective constituting a reference printed edition of the Liturgikon in Romanian. In order to publish a new edition of this book of worship it is compulsory to take into account this latter revised book of worship. At the same time, we appreciated that the current edition of the Liturgikon from 2012 has to be improved, both in terms of Romanian text fidelity to the original Greek and in terms of uniformity of liturgical usage throughout the whole patriarchy. In this regard, in this study, we made some linguistic and typiconal reflections and appreciation regarding a future edition of the Liturgikon.

Key words

Analysis, latest, edition, Liturgikon, language, Romanian, typiconal, linguistic

Referindu-ne la ultima ediție diortosită a Liturghierului în limba română din 2012, putem aprecia că această ediție este una atent revizuită, constituind din această perspectivă una de referință pentru Liturghierul tipărit în limba română. Pentru publicarea unei noi

ediții a acestei cărți de cult va trebui să se țină seama cu obligativitate de această ultimă ediție diortosită. Sunt foarte binevenite *Lămuririle* privitoare la această ediție a Liturghierului oferite la sfârșitul acestei cărți, în care diortositorii, P.S. Ciprian Cămpineanu și Păr. Arhimandrit Dr. Chiril Lovin, explică din perspectivă teologică dar și lingvistică care au fost te-meurile care au stat la baza îndreptărilor făcute în această ultimă ediție a Liturghierului, așa încât oricine citește aceste explicații, înțelege sensul în-noirilor sau îndreptărilor făcute. În concluzie, ediția 2012 a Liturghierului „aduce o serie întreagă de nuanțe privind sensurile textului Liturghiei în limba română, cuprinzând o serie întreagă de propuneri de termeni liturgici primenitori, cât și multe îmbunătățiri aduse tipicului (în special la Ceasul IX și Utrenie) și ritualului”¹.

Cu toate acestea, ca oricărei alte ediții a Liturghierului în limba română, și ediției din 2012 îi pot fi aduse unele îmbunătățiri, atât în ceea ce privește fidelitatea textului din limba română față de textul original grecesc, cât și în ceea ce privește uniformitatea tipicului liturgic la nivelul întregii Sfinte Patriarhii. În acest sens, în prezentul studiu facem câteva considerații în ceea ce privește o viitoare ediție a Liturghierului:

1. Toate îndreptările făcute în textul Liturghierului din 2012, unele puse între paranteze, ca variantă la textul edițiilor anterioare (ca de pildă *călăuzitor*, ca variantă la *îndreptător*, *statornicie*, ca variantă la *stare*, *armată*, ca variantă la *oaste*, etc.), ar trebui analizate de comisia liturgică a Sfântului Sinod, așa încât într-o nouă ediție a Liturghierului, textul Sfintei Liturghii să fie unitar propus sfințiților slujitori la nivelul întregii Sfinte Patriarhii. Acest fapt ar contribui la stabilirea unei uniformități liturgice în întreaga Patriarhie, evitându-se astfel diferențele de rostire liturgică de la o comunitate la alta și de la un slujitor la altul, eliminându-se în felul acesta posibilitatea unor variante paralele. Cunoaștem din studiile Părintelui Profesor Dr. Ene Braniște, importanța teologică a uniformității liturgice și a slujirii unitare la nivelul unei Biserici autocefale, pentru păstrarea comuniunii liturgice cu întreaga Biserică universală².

¹ Pr. Dr. Lucian Petroaia, *Liturghierul, tezaur de cultură și spiritualitate ortodoxă. Studiu asupra edițiilor în limba română -teză de doctorat-*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2014, p. 172.

² A se vedea în acest sens studiile Pr. Prof. Dr. Ene Braniște privitoare la această temă a uniformității liturgice: *Unitate și varietate în cultul liturgic al Bisericilor Ortodoxe autocefale*, în rev. „Studii Teologice”, an VII (1955), nr. 7-8, pp. 423-444; *Probleme de actualitate*

În ceea ce privesc termenii propuși ca variantă alternativă la formulările din vechile Liturghiere, facem următoarele precizări:

- la începutul ecteniei mari de la Vecernie, Utrenie și de la Sfintele Liturghii, precum și în cazul începutului ecteniilor mici de la aceleași slujbe, variantei din edițiile anterioare ale Liturghierului *cu pace*, îi este oferită ca alternativă formula *în pace*, așezată între paranteze. Formula aceasta tradusă prin *cu pace (în pace)*³ din originalul grecesc este *εν ειρηνη*⁴, traducându-se în mod corect prin *în pace*⁵, întrucât prepoziția *ev* are sensul de *în*, și mai puțin acela de *cu*, exprimând de fapt din perspectivă teologică starea cu care noi trebuie să stăm la rugăciune și să o săvârșim, adică *în pace*. De aceea, sosotim că ar fi bine ca sintagma aceasta să fie redată prin formula *în pace*, dintre paranteze, renunțându-se la formula Liturghierelor anterioare *cu pace*.
- tot în cadrul ecteniei mari de la Vecernie, Utrenie și Sfintele Liturghii, la cererea a treia, variantei din edițiile vechi ale Liturghierului *bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici*, îi este oferită ca alternativă formula *buna stare*, cu varianta *statornicie*, așezată între paranteze⁶. Formula aceasta, traduce terme-

ale bisericilor de azi. Dezvoltate (evoluție) și revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox, în rev. „Ortodoxia” an XXI (1969), nr. 2, pp. 197-215; Câteva opinii, atitudini și propuneri în problema „revizuirii” cultului ortodox, în rev. „Ortodoxia”, an XXV (1974), nr. 3, pp. 451-466; Uniformitatea în săvârșirea serviciilor divine, în rev. „Studii Teologice”, an 1949, nr. 9-10, p. 781-813; Uniformizarea tipicului și a textelor liturgice în cult și în săvârșirea Tainelor, în rev. „Ortodoxia”, an XV (1963), nr. 2, pp. 216-224; Despre „inovații” în săvârșirea serviciilor divine, în rev. „Studii Teologice”, an II (1953), nr. 3-4, pp. 379-303; Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula, Care este atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de problema înnoirii cultului?, în vol. „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică”, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, pp. 15-20; Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula, De ce este necesară și obligatorie uniformizarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română?, în vol. „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică”, vol. 2, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, pp. 15-24; Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula, Este îngăduit să operăm schimbări sau prescurtări în rânduiala Sfințelor Taine și Ierurgii, în vol. „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică”, vol. IV, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dodrogei, București, 2010, pp. 33-38.

³ Liturghier, ediția 2012, pp. 39, 88, 136, 210, 292, 41, 90, 138, 212, 295.

⁴ ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, ΑΚΛΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΣ, ΕΛΛΑΔΟΣ, 1998, p. 6.

⁵ Gh. Badea, Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeuiești Liturghii, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2009, p. 63.

⁶ Liturghier, ediția 2012, pp. 39, 88, 136, 210, 292.

nul *ευσταθεια*⁷ din originalul grecesc, care se traduce prin *buna stare*⁸, adică buna așezare, buna statornicie și nu în sensul unei bunăstări materiale. Socotim că ar fi mai potrivit să redăm termenul acesta doar prin formula *buna stare*, renunțând la acela de *statornicie*, așezat între paranteze.

- la ectenia întreită de la Vecernie, Utrenie și Sfintele Liturghii, la cererea a șasea, în noua ediție a Liturghierului ordinea clerului superior este redată în următoarea formulare: *Încă ne rugăm pentru frații noștri ieromonahi, preoți, ierodiaconi, diaconi, monahi li monahii...*⁹. În textul grecesc se observă următoarea ordine a enumerării treptelor clerului superior, și anume *ιερεων, ιερομοναχων, ιεροδιακονων και μοναχων ...*¹⁰, adică *preoți, ieromonahi, ierodiaconi și monahi*. Prin urmare, ar trebui urmată și în noua ediție a Liturghierului românesc, ordinea enunțată, potrivit textului original din Liturghierului grecesc.
- la ectenia cererilor din cadrul Vecerniei, Utreniei și Sfintelor Liturghii, cererea a patra este redată prin *Înger de pace, credincios îndreptător (călăuzitor)*. În liturghierul grecesc, formularea apare în forma *Αγγελον... οδηγον*, traducându-se corect prin *Înger... călăuzitor*, în sensul călăuzirii vieții noastre duhovnicești prin intermediul îngerului păzitor al vieții noastre. Prin urmare, într-o viitoare ediție a Liturghierului ar trebui renunțat la termenul *îndreptător*, acesta fiind înlocuit prin acela de *călăuzitor*, pentru că termenul *οδηγος*, *ou* are potrivit dicționarului sensul de *îndrumător, călăuzitor*¹¹.

2. În Rânduiala Proscomidiei, ediția Liturghierului din 2012, indică scoaterea *păriticelelor pentru cei morți*¹². Propunem înlocuirea prin formularea *părticele pentru cei adormiți*, întrucât din

⁷ IEPATIKON, p. 6.

⁸ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 84.

⁹ *Liturghier*, ediția 2012, pp. 46, 100, 151, 225, 307.

¹⁰ IEPATIKON, p. 11.

¹¹ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 121.

¹² *Liturghier*, ediția 2012, p. 125.

perspectivă creștină, se folosește în mod corect această sintagmă.

3. În dialogul dintre preot și diacon din *Rânduiala pregătirii sfinților slujitori*, în noua ediție a Liturghierului apare provocarea diaconului tradusă în forma *Vremea este a sluji Domnului*¹³. Cercetând textul original grecesc al Liturghierului, am observat că formula *καιρος του ποιησαι τω Κυριω*¹⁴ se traduce în mod corect prin *Vremea (este) a face Domnului*, traducere care se poate observa și în edițiile anterioare ale Liturghierului, traducând corect verbul *ποιησαι* din *Ieraticonul* grecesc, care potrivit dicționarului înseamnă *a face*¹⁵. De altfel, din perspectiva realismului liturgic, noi intrăm prin intermediul slujirii într-o realitate pe care Domnul o pregătește pentru noi, în care El lucrează împreună cu noi, iar noi suntem făcuți părtași unei lucrări împreună cu El. Așadar, atât traducerea literară a textului grecesc, cât și sensul teologic al formulei este acela de *Vremea este a face Domnului*¹⁶.

4. La *Rugăciunea cântării celei întreit-sfinte*, textul Liturghierului din 2012 păstrează formula întâlnită și în Liturghierele anterioare „... Cel ce ne-ai învrednicit și pe noi smeriții și nevrednicii Tăi robi, și în ceasul acesta, a sta înaintea slavei sfântului Tău jertfelnic și a-Ți aduce datorita închinare și preaslăvire”¹⁷. Analizând însă textul din originalul grecesc am observat că termenul tradus în varianta românească prin adjectivul *datorita* este cel de *οφειλομενη*¹⁸, care derivă de la verbul *οφειλω*, care înseamnă *a datora*¹⁹, referindu-se la închinarea și

¹³ *Liturghier*, ediția 2012, p. 132.

¹⁴ *Dumnezeiasca Liturghie a celui între sfinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur*, ediție bilingvă (greacă-română), Chilia „Buna-Vestire” Schitul Lacu, Sfântul Munte Athos, 2012, p. 33.

¹⁵ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 139.

¹⁶ A se vedea în acest sens și Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Observații și propuneri pentru o nouă ediție a Liturghierului românesc. Contribuție la problema revizuirii cărților noastre de ritual (I)*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an LXIII (1945), nr. 11-12, p. 612.

¹⁷ *Liturghier*, ediția 2012, p. 143.

¹⁸ „ο κατωσας ημας, τους ταπεινους και αναξιους δουλους σου, κε εν τη ωρα ταυτη στηναι κατενωπιον της δοξης του αγιου σου θυσιαστηριου, και την οφειλομενην σοι προσκυνησιν και δοξολογιαν προσαγειν; ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, p. 111.

¹⁹ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 126.

preaslăvirea pe care noi o datorăm lui Dumnezeu, și în nici un caz la închinarea și preaslăvirea pe care noi o aducem lui Dumnezeu ca o conseciță a ceva, adică *datorită* cuiva sau a ceva.

5. La sfârșitul imnului *Sfinte Dumnezeule*, preotul merge în partea de Răsărit a Sfintei Mese, binecuvântând Scaunul cel de sus cu formula *Binecuvântat ești pe Tronul slavei împărăției Tale, Cel ce șezi pe heruvimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin*²⁰. Este foarte important faptul că în noua ediție a Liturghierului din 2012, formula de binecuvântare a Scaunului celui de sus este redată prin cuvântul *Tron* și nu prin cuvântul *Scaun*, așa cum apărea în edițiile anterioare ale Liturghierului. Traducerea acestei formule în ultima ediție a Liturghierului, redă în mod fidel textul din originalul grecesc al *Ieraticonului*, unde termenul folosit este acela de *θρονου*, care se redă prin *tron*²¹.

6. În cazul ecteniei pentru cei chemați, ar trebui renunțat la observația „la nevoie, ecteniile și rugăciunile pentru cei chemați, începând de la *Rugați-vă cei chemați Domnului...* până la *Câți sunteți chemați ieșiți...* (inclusiv), nu se mai pun sau se zic în taină²². Deși această specificare apare și în edițiile anterioare ale Liturghierului, socotim că este bine să se renunțe la ea, întrebuițarea sau neîntrebuițarea ei în cadrul Sfintei Liturghii rămânând, în funcție de situație, la decizia Chiarhului fiecărei Eparhii, mai ales la Liturghiile arhieriești. Socotim necesară omiterea acestei observații, pentru a nu crea în textul oficial al Liturghierului impresia excepției, care poate deveni regulă. Pe de altă parte, actualitatea acestei ectenii rezultă din aceea că ea se adresa și în vechime nu doar catehumenilor, ci deopotrivă lapsilor, și penitenților. Astăzi, ectenia aceasta este la fel de valabilă dacă ne referim la copii mici, încă nebotezați, sau la cei care în regimul politic trecut s-au lepădat de credință, aceștia putând fi încadrați în categoria lapsilor, sau a celor care astăzi luptă împotriva Bisericii, iar după aceea cu pocăință, se reîntorc în Biserică.

²⁰ *Liturghier*, ediția 2012, p. 146.

²¹ Ευλογημενος ει, ο επι θρονου δοξις της Βασιλειας σου, ο καθιμενος επι των Χερουβιμ, παντοτε νυν και αιει και τους αιωνας των αιωνων. Αμιν; IEPATIKON, p. 112. A se vedea în acest sens și Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 296.

²² *Liturghier*, ediția 2012, p. 156.

7. În cuprinsul rugăciunii pentru cei chemați, ne rugăm pentru aceștia astfel: *unește-i cu sfânta Ta sobornicească și apostolească (apostolică) Biserica*²³. În textul grecesc al Ieraticonului, textul acesta apare în forma *ενοσον αυτους τη Αγια σου, Κατολικη και Αποστολικη Εκκλησια ...* Formula *ποστολικη*²⁴ *Εκκλησια* se traduce în mod corect prin *apostolică Biserică*. Forma *apostolească*, așa cum apărea ea în vechile ediții ale Liturghierului socotim că este o formă arhaică. De aceea, considerăm că se poate renunța la termenul *apostolească*, fiind introdus termenul *apostolică* dintre paranteze, în textul noii ediții a Liturghierului.

8. La Vohodul cel Mare al Sfintei Liturghii, ediția Liturghierului din 2012 indică formula *Pe toți cei adormiți din neamurile noastre... frați, surori, fii și fiice*...²⁵. Propunem extinderea acestei formule, precum s-a procedat și în edițiile anterioare ale Liturghierului „*Pe toți cei adormiți din neamurile noastre..., fii și fiice, soți și soții ...*”, mai ales că pomenirile acestea din timpul Vohodului Mare cu Cinstitele Daruri lipsește din Ieraticonul grecesc, aici apărând doar exclamația *Pe voi pe toți dreptslăvitorilor creștini, să vă pomenească Domnul Dumnezeu....*

9. La începutul dialogului preanafoaral din cele 2 Liturghii Ortodoxe este cuprinsă binecuvântarea apostolică din II Corinteni 13, 13: *Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți*²⁶. În nota de subsol a Liturghierului, ediția 2012, diortosotorii explică faptul că *împărtășirea* s-ar traduce mai exact prin *părtășia*. Termenul grecesc pentru *împărtășire* sau *părtășie* este acela de *κοινωνια, ας, η*²⁷. Cuvântul acesta are atât sensul de *părtășie* cât și acela de *împărtășire*. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, termenul de *împărtășire* are sensul de „a împărți cu cineva ceva; a avea parte de același lucru ca

²³ Liturghier, ediția 2012, p. 155.

²⁴ Gh. Badea, Gh. Badea, Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii, p. 41.

²⁵ Liturghier, ediția 2012, p. 164.

²⁶ Liturghier, ediția 2012, p. 171.

²⁷ Gh. Badea, Gh. Badea, Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii, p. 107; a se vedea și Maurice Carez și Francois Morel, Dicționar grec-român al Noului Testament, Editura Societatea Biblică Interconfesioanlă din România, București, 1999, p. 163.

și altcineva; a se face părtaș la ceva, a lua parte la ceva; a primi din...; a comunica, a destăinui cuiva un gând, o idee”²⁸, iar cel de *părtășie* are sensul de „participare la o activitate, la o acțiune; a se bucura de un bun spiritual”²⁹. Prin urmare, sensul fiind unul similar, se poate întrebuința pentru termenul de η koinonia, atât înțelesul de *împărtășire*, cât și cel de *părtășie*.

10. La începutul mării rugăciuni a Anaforalei euharistice, textul din originalul grecesc are următoarea formulare: *Αξιον και δικαιον σε υμειν, σε ευλογειν, σε αινειν σοι ευχαριστειν, σε προσκυνειν εν παντι τοπω της δεσποτειας σου*³⁰. În traducerea românească, diortosatorii Liturghierului din 2012 au folosit aceeași formulare ca și în liturghierele anterioare *Cu vrednicie și cu dreptate este a-ți cânta Ție*³¹. Sensul acestei formulări ar fi însă, potrivit Dicționarului grec-român, următorul: *Vrednic și drept (este) a-Ți cânta (a-Ți înălța imne) Ție...*

11. În partea a doua a Marii rugăciuni a Anaforalei euharistice, formularea din originalul grecesc este următoarea: *Ος, ελθων, και πασαν την υπερ ημων οικομιαν πληρωσας, τη νυκτι, η παρεδιδото, μαλλον δε εαυτον παρεδιδου υπερ της του κοσμου ζωης*³². Această formulare este tradusă în ediția Liturghierului din 2012, prin următoarea formulă: „... Și Acesta, venind și toată rânduiala cea pentru noi plinind, în noaptea în care a fost vândut – sau, *mai degrabă*, când El Însuși S-a dat pe Sine pentru viața lumii...”³³. În edițiile anterioare ale Liturghierului, această formulă era tradusă prin „*mai vârtos*”. Sotim că termenul *vârtos* este un arhaism, și nu poate fi păstrat, dar expresia din Liturghierul ediția 2012 *mai degrabă*, ar putea fi înlocuită prin *mai mult*, arătând faptul că Mântuitorul Hristos S-a dăruit pe Sine pentru noi până la momentul Cinei celei de Taină, urmând ca din acest moment dăruirea Sa față de lume să se intensifice și *mai mult*. Prin urmare, textul ar putea fi tradus, potrivit Dicționa-

²⁸ Dicționarului Explicativ al Limbii Române, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, p. 533.

²⁹ Dicționarului Explicativ al Limbii Române, p. 789.

³⁰ IEPATIKON, p. 124.

³¹ Liturghier, ediția 2012, p. 172.

³² IEPATIKON, p. 125.

³³ Liturghier, ediția 2012, p. 173.

rului grec-român, în noua ediție a Liturghierului prin următoarea formulare: „Care, venind și toată rânduiala cea pentru noi plinind, în noaptea în care a fost vândut, *mai mult*, pe Sine S-a dat pentru viața lumii...”³⁴. De altfel, în textul original al Liturghierului grecesc, după cum se poate vedea expresia *mai mult* este redată prin termenul *μᾶλλον*, care se traduce prin *mai mult, mai bine, în plus*³⁵.

12. Înaintea Epiclezei și a formulei rostite de către preot cu glas mare înaintea acesteia: *Ale Tale dintru ale Tale, Ție Îți aducem de toate și pentru toate*, preotul rostește în taină o rugăciune, redată în noul Liturghier, ediția 2012, în următoarea formulă: *Aducându-ne aminte, așadar, de această poruncă mântuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de mormânt....* Se observă în această rostire faptul că termenul *groapă*, folosit în Liturghierele a fost acum înlocuit cu acela de *mormânt*. Acest fapt este corect, întrucât în Ieraticonul grecesc, termenul folosit este *tov ταφου*, care potrivit dicționarului are sensul de *mormânt*³⁶.

13. La sfârșitul Anaforei liturgice, după Epicleză, preotul se roagă în taină, îngenunchind în fața Sfintei Mese, sau după situație, doar plecându-și capul, în funcție de perioada liturgică a anului bisericesc. Prima rugăciune pe care o rostește este redată în noua ediție a Liturghierului în următoarea formă: *Pentru ca să fie celor care se vor împărtăși, spre trezirea (trezvie) sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea (părtășia) cu Sfântul Tău Duh...*³⁷. Termenul din Ieraticonul grecesc este *nhyiv*³⁸, care potrivit dicționarului are sensul de *trezvie, cumpătare, moderație*³⁹. Așadar, sensul de bază al termenului este însă acela de *trezvie*, referindu-se la acea stare de veghe duhovnicească, de priveghere continuă și de prezență a minții în rugăciune. De aceea, propunem renunțarea la termenul de *trezire*, așa cum

³⁴ Potrivit Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*.

³⁵ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 113.

³⁶ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 161.

³⁷ *Liturghier*, ediția 2012, p. 177.

³⁸ IEPATIKON, p. 126.

³⁹ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 120.

apărea acesta și în vechile Liturghiere și înlocuirea lui prin termenul de *trezvie*, care trebuie scos dintre paranteze și așezat în text.

În ceea ce privește cea de-a doua formulă indicată în această rugăciune cu o variantă paralelă, așezată între paranteze, *împărtășire* (*părtășie*), propunem alegerea unei variante unitare, renunțându-se la punerea unei variante între paranteze, întrucât cei doi termeni *împărtășire* și *părtășie* au sensuri similare, precum am arătat la punctul 9 al prezentului studiu.

14. Partea a doua a rugăciunii pe care o rostește preotul în același moment liturgic de după prefacere, apare în ediția Liturghierului din 2012 în următoarea formulare: „Încă, aducem Ție această *slujire cuvântătoare* pentru cei adormiți întru credință...”⁴⁰, în locul formulării „încă aducem Ție această *slujbă duhovnicească*...” din edițiile anterioare, traducând mult mai corect formula originală din Ieratikionul grecesc *λογικην ταυτην λατρειαν*⁴¹. Cu toate acestea, apreciem că este mult mai corectă formularea *slujbă cuvântătoare*, în loc de *slujire cuvântătoare*, întrucât termenul *latreia* are sensul de *slujbă*⁴², nu de *slujire*. Termenul *slujire* ar putea să se refere mai degrabă la diaconia socială, la acțiunile filantropice. Textul propus de noi, în concluzie ar trebui formulat astfel: „Încă, aducem Ție această *slujbă cuvântătoare* pentru cei adormiți întru credință...”.

Expresia *λογικη λατρεία* este preluată din Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel cap. 12, v. 1, unde apare cu același sens.

15. După rostirea ecfonisului mării rugăciuni a Anaforalei euharistice *Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a slăvi și a cânta preacinstitul și de mare cuviință numele Tău...*, în ediția Liturghierului din 2012 este cuprinsă următoarea indicație tipiconală: „preotul se întoarce către credincioși, și, binecuvântându-i cu mâna dreaptă, din dreptul Ușilor Împărătești, zice ecfonisul: *Și să fie milele marelui Dumnezeu...*”⁴³. Propunem extinderea acestei indicații, cu următoarea precizare: „preotul, se întoarce către credincioși și deschizând Ușile Împărătești, din dreptul lor, îi binecuvintează pe credincioși, zicând: *Și să fie milele mareu-*

⁴⁰ Liturghier, ediția 2012, p. 177. Formula aceasta mai apare și înaintea rostirii cuvintelor prefacerii, la p. 176 a aceluiași Liturghier.

⁴¹ IEPATIKON, p. 126.

⁴² Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeuști Liturghii*, p. 286.

⁴³ Liturghier, ediția 2012, p. 181.

lui Dumnezeu... Apoi, încheie iarăși *Ușile Împărătești*". Este importantă această precizare, întrucât, binecuvântarea nu se poate da *din dreptul Ușilor Împărătești*, cum specifică ediția Liturghierului din 2012, câtă vreme acestea sunt închise.

16. După ecfonismul rugăciunii *Tatăl nostru*, în textul Liturghierului din 2012, indicația tipiconală precizează următoarele: „și, ridicându-se dvera, preotul zice: *Pace tuturor!*”⁴⁴. Aceasta ar trebui completată prin următoarea precizare „ridicând dvera și deschizând *Ușile Împărătești*, din dreptul lor zice: *Pace tuturor!*”, din considerentele enunțate la punctul 13.

17. Provocarea rugăciunii *Tatăl nostru*, în ediția Liturghierului din 2012, se face prin formula liturgică „Și ne învrednicește pe noi, Stăpâne, cu îndrăznire, fără de osândă, să cutezăm a Te chema pe Tine, Dumnezeu-Tatăl Cel ceresc, și a zice”⁴⁵. Cercetând originalul grecesc al Liturghierului, am observat că formula care redă această sintagmă este *σε τον επουρανιον Θεου Πατερα, και λεγιν*⁴⁶, care se traduce în mod corect prin „să cutezăm a Te chema pe Tine Dumnezeule Cel ceresc (Cerescule Dumnezeu), Tată ...”. Această traducere ar fi în acord cu formula, devenită clasică, din Liturghierele anterioare. Ni se pare mult mai corectă această formulă și din perspectivă teologică, întrucât în virtutea darului primit de către fiecare dintre noi la Sfântul Botez, acela de a deveni fii ai lui Dumnezeu după har, putem îndrăzni a-L numi pe Dumnezeu *Tată*. În acest sens, rugăciunea *Tatăl nostru*, devine rugăciunea fiilor către Dumnezeu, Tatăl lor. Întreaga exegeză patristică susține o astfel de interpretare teologică a Rugăciunii Domnești⁴⁷.

18. În cazul rugăciunii *Tatăl nostru*, ar fi de preferat ca textul rugăciunii să fie redat în mod unitar în toate părțile Liturghierului. În ediția din 2012 se pot observa diferențe de punctuație în

⁴⁴ Liturghier, ediția 2012, p. 184.

⁴⁵ Liturghier, 2012, p. 183.

⁴⁶ IEPATIKON, p. 129.

⁴⁷ A se vedea în acest sens Pr. Conf. Dr. Vasile Vlad, *Comentariile patristice la Tatăl nostru în Biserica primelor cinci secole. Perspectivă morală, (teza de doctorat)*, Editura Emia, Deva, 2005.

cadrul aceleiași rugăciuni (...)⁴⁸. A se observa paginile 32, 183 din ediția *Liturghierului* 2012.

19. După provocarea *Să luăm aminte. Sfintele sfinților*, diaconul îl provoacă pe preot pentru a frânge Sfântul Trup de pe Sfântul Disc. Formula acestei provocări este redată în noua ediție a *Liturghierului* în formula *Sfârâmă (frânge), părinte, Sfântul Trup!*⁴⁹, redând forma din originalul grecesc *Μελισον, Δεσποτα, τον αγιον Αρτον*⁵⁰. La această provocare, preotul frânge Sfântul trup, zicând: *Se sfarmă (frânge) și Se împarte Mielul lui Dumnezeu...*⁵¹, redând forma *Ieraticonului* *Μελιζεται και διαμεριζεται ο Αμνος του Θεου...*⁵². Termenul *Μελιζεται* derivă dela verbul *Μελιζω*, care are sensul de *a sfârâma, a dezmembra*⁵³. Prin urmare, ni se pare mult mai corect a traduce expresiile acestea prin *Sfârâmă părinte Sfântul Trup*, cu răspunsul din partea preotului *Se sfârâmă și se împarte Mielul lui Dumnezeu...*, renunțându-se la forma dintre paranteze *frânge*.

20. Textul rugăciunii Amvonului este modificat radical în noua ediție diortosită a *Liturghierului*, față de edițiile anterioare, observându-se o foarte fidelă traducere a textului original grecesc. În expresia *sfințește-i pe cei ce iubesc frumusețea (bună-cuviința) casei Tale*⁵⁴, se observă redarea termenului *ευπρεπειαν*⁵⁵ din *Ieraticonul* grecesc prin termenii *frumusețea (bună-cuviința)*, ceea ce din punctul de vedere al dicționarului este absolut corect⁵⁶, cuvântul acesta având în limba română tocmai această dublă semnificație. Propunem însă ca într-o viitoare ediție diortosită a *Liturghierului* să se opteze pentru una dintre cele 2 variente de traducere a acestui termen, fie prin

⁴⁸ A se observa paginile 32, 183 din ediția *Liturghierului* 2012.

⁴⁹ *Liturghier*, ediția 2012, p. 185.

⁵⁰ IEPATIKON, p. 131.

⁵¹ *Liturghier*, ediția 2012, p. 186.

⁵² IEPATIKON, p. 131.

⁵³ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 114.

⁵⁴ *Liturghier*, ediția 2012, p. 198.

⁵⁵ IEPATIKON, p. 137.

⁵⁶ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, p. 84.

frumusețe, fie prin *bună-cuviință*, din același considerent al creării unei uniformități liturgice la nivelul slujirii liturgice.

De asemenea, textul Rugăciunii Amvonului se continuă prin expresia *tu pe aceștia îi răsplătește, preamărindu-i cu dumnezeiasca Ta putere*⁵⁷. Termenul *preamărindu-i*, are ca și corespondent în originalul grecesc cuvântul *αντιδοξασον*, care are sensul de *a-i slăvi*⁵⁸, având în rădăcina sa termenul *δοξα*, care înseamnă *slavă*. Prin urmare, redarea corectă a expresiei s-ar face în forma: *tu pe aceștia îi răsplătește, slăvindu-i cu dumnezeiasca Ta putere*.

Prezentele observații sunt doar smerite considerații de care se va putea ține cont într-o viitoare ediție a Liturghierului publicat în limba română.

⁵⁷ Liturghier, ediția 2012, p. 198.

⁵⁸ Gh. Badea, Gh. Badea, *Dicționar grec-român și roman-grec al celor trei Sfinte și Dumnezeiești Liturghii*, pp. 33-34.

IUBIRE ȘI CUNOAȘTERE ÎN TRADIȚIA PATRISTICĂ

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Abstract

Eastern Fathers stressed the particular knowledge of Christ-as a knowledge and love, that a knowledge of love between the one who knows and the one that is known. In love and through love, one can discover the way of truth and true knowledge. In this knowledge, really love is presented as the bond of perfection. Also, this characterization of love, as the bond of perfectness, fullness refers to knowledge through love, where knowledge turns into an event or fact open and participants. In this way, knowledge becomes a dynamic reality, opened and relational, not a closed process, only to itself or one man outside. Of course, it is neither strict nor exclusively divine human, but divine-human reality. For St. John, the Evangelist, Christian knowledge is: „And this is eternal life: that they may know You, the only true God, and Jesus Christ, whom thou hast sent” (Jn. 17: 3). This sentence shows that the essence of knowledge is a really spiritual, divine-human relationship, it is identified with life and life-affirming to unite both the love of God in Jesus Christ. The fundamental feature of the knowledge of the New Testament is the coincidence of knowledge and love.

Key words

Love, understanding, communion, The Gospel according to St. John, Eastern Fathers, patristic theology

Introducere

Astăzi nu este ușor să vorbim despre iubire, adevăr și despre realitățile veșnice, pentru că logica timpului nostru ne spune că nu există nimic definitiv: totul se schimbă, totul se scurge și chiar foarte rapid. „A te schimba”, în sensul de a fi modern, a devenit, în multe cazuri, cuvântul de ordine, exercițiul cel mai exaltant al libertății, și în acest fel și contemporanii noștri sunt înclinați deseori să se gândească că este imposibil să ia decizii definitive, care să-i angajeze pentru toată viața, cu implicații pentru eternitate. Dar care este modul corect de a folosi libertatea? Este adevărat că pentru a fi fericiți trebuie să ne mulțumim cu mici și fugitive bucurii momentane, care, o dată terminate, lasă amărăciunea în inimă? Dar, nu aceasta este libertatea adevărată, fericirea nu se dobândește așa. Fiecare dintre noi este creat nu pentru a înfăptui alegeri provizorii și revocabile, ci alegeri definitive și irevocabile, care dau sens deplin existenței. Vedem aceasta în viața noastră: orice experiență frumoasă, care ne umple de fericire, am vrea să nu se mai termine. Dumnezeu ne-a creat din iubire pentru iubire în vederea veșniciei, a pus în inima fiecăruia dintre noi sămânța pentru o viață spirituală care să realizeze ceva frumos, minunat și fără de moarte¹. Suntem invitați să avem curajul alegerilor definitive, veșnice și să le trăim cu fidelitate și devotament! Domnul poate ne cheamă la o dăruire particulară a propriilor noastre persoane: să-I răspundem cu iubire, pentru a exista veșnic!

Dar nu numai oamenii îl caută pe Dumnezeu, ci Însuși Dumnezeu a pornit în căutarea noastră. Însă pornind de la Întrupare se întâmplă ceva uimitor: modul de comuniune mântuitoare cu Dumnezeu se transformă în mod radical și trupul devine instrumentul mântuirii: „Cuvântul S-a făcut trup”, scrie evanghelistul Ioan și un autor creștin din secolul al III-lea, Tertulian, afirmă: „*Caro salutis est cardo*”, trupul

¹ Conform cu concepția patristică ortodoxă, viața duhovnicească, fiindcă este viața lui Hristos „în Duhul Sfânt”, este în esența ei de acum viață veșnică, în care se găsește mântuirea. În consecință, viața duhovnicească și mântuirea se identifică, sunt exact același lucru. Vezi Rom. 5, 17-21; 6. 4, 8, 11, 22, 23; 8, 1-17. Ioan 3, 34-36; 5, 24, 40; 6. 53-58, 63; 17, 2-3; 20, 30. I Ioan 1, 2; 4, 9; 5. 11, 20. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia* 13, 8, PG 60, 519. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul* XX, 5, PG 35, 1069. Sf. Ioan Damaschin, *La Coloseni* 3, 1-4, PG 95, 897 BC. Pr. Paul Florenski, *Stolp i utverzdenie Isrini*, Berlin, 1929, p. 264: „viața duhovnicească este mântuirea și darul prin Domnul Iisus Hristos”.

este fundamentul mântuirii². Faptul că El însuși s-a făcut om și a coborât în abisurile existenței umane, până în noaptea morții, ne arată cât de mult îl iubește Dumnezeu pe om, creatura sa. Împins de iubire, Dumnezeu a pornit spre noi. Dumnezeu este în căutarea mea³.

Și chiar dacă omul uită de Creatorul său, Dumnezeu cel viu și adevărat mereu nu încetează să-l cheme cel dintâi pe primul om la taina - întâlnire a rugăciunii⁴. Este o dovadă de iubire din partea lui Dumnezeu cel credincios, Care este întotdeauna cel dintâi în cadrul rugăciunii, iar gestul omului este mereu un răspuns spre El⁵. Pe măsură ce Dumnezeu se revelează și îl revelează pe om lui însuși, rugăciunea apare ca o chemare reciprocă, un moment de trăire a comuniunii. Prin intermediul cuvintelor și al faptelor, această trăire cuprinde și inima, întreaga persoană, care există prin iubire⁶. „Cel pe care noi îl adorăm – mărturisește Tertulian – este un Dumnezeu unic”. Și continuă, folosind antitezele și paradoxurile specifice limbajului său: „El este invizibil, chiar dacă Se vede, insesizabil, chiar dacă este prezent prin har, de neconceput, chiar dacă simțurile umane Îl pot concepe, de aceea este adevărat și mare!”⁷. Vreau să-L recunosc? Vreau să fiu cunoscut de El, găsit de El? Dumnezeu îi iubește pe oameni. El vine în întâmpinarea neliniștii inimii noastre, a neliniștii întrebărilor și căutărilor noastre, cu însăși neliniștea inimii Sale, care Îl induce să îndeplinească actul final pentru noi: răstignirea. Neliniștea față de Dumnezeu, faptul de a fi în drum spre

² *De carnis resurrectione*, 8, 3, PL 2, 806. În *Fecioara Maria*, cum bine spune V. Lossky, umanitatea a consimțit ca Logosul divin să se facă trup și să sălășluiască printre oameni (*Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, ed. Bonifaciu, 1998, p. 126); kenoza, asumarea umanității, înfierea, unirea ipostatică, și îndumnezeirea ei, se realizează prin și în *Fecioara Maria* (În privința lucrării Maicii Domnului în actul Întrupării a se vedea Νικόλαος Καβάσιλας, *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Αἰειπαρθένου Μαρίας*, in Νικολάου Καβάσιλα, *Ἡ Θεομήτωρ. Τρεῖς Θεολογικὲς Ὁμιλίαις. Κείμενο*, ἔδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 1995).

³ Dacă nu survenea căderea lui Adam, Cuvântul lui Dumnezeu s-ar fi întrupat în mod anavatic, de jos în sus, adică de om prin lucrarea sfințirii. Cf. Georges Florovsky, *The Byzantine Fathers from sixth to eighth century*, Buchervertriebsanstalt, Vaduz, p. 228. Cu privire la dimensiunea cosmică a evenimentului dumnezeiesc al Întrupării lui Hristos a se vedea Hans Urs von Balthasar, *Liturgie Cosmique*, Paris, 1973, pp. 203 ș.u.

⁴ Cf. Arhim. Sofronie, *A-l vedea pe Dumnezeu precum este*, Essex, 1992, p. 312.

⁵ Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 82, 4, PG 58, 742. Vezi Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία, Θεσσαλονίκη*, 1989, vol. 4, pp. 302-303.

⁶ Cf. Jürgen Henkel, *Îndumnezeire și etică a iubirii în opera Părintelui Dumitru Stăniloae*, ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 91.

⁷ *Apologetica*, 171-2.

El, pentru a-L cunoaște mai bine, pentru a-L iubi mai bine și pentru a exista în El, nu trebuie să se stingă în noi⁸.

În acest sens ar trebuie să rămânem mereu învățați. „Căutați fața Lui pururea”, spune un Psalm (104, 4). Augustin, în această privință, a comentat: Dumnezeu este atât de mare încât depășește mereu infinit toate cunoașterea noastră și toată ființa noastră. Cunoașterea lui Dumnezeu nu se epuizează niciodată. Toată veșnicia putem, cu o bucurie crescândă, să continuăm mereu să-L căutăm, pentru a-L cunoaște mereu mai mult și a-L iubi mereu mai mult. „Neliniștită este inima noastră până când nu se va odihni în tine”, a spus Augustin la începutul *Confesiunilor* sale⁹. Da, omul este neliniștit, pentru că tot ceea ce este temporal este prea puțin. Dar suntem cu adevărat neliniștiți față de El? Oare nu ne-am resemnăat cu absența Lui în viața noastră și încercăm să ne fim suficienți nouă înșine? Să nu permitem asemenea reduceri ale ființei noastre umane! Să rămânem încontinuu în drum spre Hristos, în nostalgia de Hristos, în primirea mereu nouă de cunoaștere și de iubire! Aceasta înseamnă că particularitatea cunoașterii exprimă esențialmente unirea celui care cunoaște cu cel care este cunoscut. Dumnezeu - după cum spun Părinții - a încheiat un *sacrum commercium*, un schimb sfânt: El și-a asumat ceea ce era al nostru, pentru ca noi să putem să primim ceea ce era al Lui, devenind asemenea lui Dumnezeu¹⁰. Sf. Grigorie de Nyssa exprimă cu claritate finalitatea preocupărilor noastre, scopul suprem spre care se îndreaptă viața noastră: nu risipirea vieții în lucruri deșarte, ci găsirea luminii care îngăduie discernerea a ceea ce este cu adevărat folositor¹¹. A găsi acest bine suprem în creștinism datorită căruia este posibilă „imitarea naturii divine”¹².

⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste* 1, 9 și *Capete pentru teologie* III, 37 PG 90, 29. Vezi, de asemenea, Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești* 4, 15 (PG 3, 713): „Am spus că înțelegem dragostea, fie divină, fie îngerească, fie cugetătoare, fie sufletească, fie firească drept o putere unificatoare și care ține totul la un loc”.

⁹ *Confesiuni*, I, 1.

¹⁰ Timpul este oferit omului ca spațiu pentru participarea la veșnicie, timpul este mijloc de înaintare continuă către sfințire (Cf. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, PG 91, 1153 și urm. Vezi Vl. Lossky, *Théologie Dogmatique*, în *Messenger de l'Exarchat du Patriarcat russe en Europe Occidentale*, 1964, pp. 211 și urm.).

¹¹ *La Ecclesiast* 1, SC 416, 106-146.

¹² *Despre mărturisirea de credință* PG 46, 244C.

2. Relația dintre cunoaștere și iubire

Vechiul Testament ne-a relevat că Dumnezeu este un Dumnezeu-cu-noui, viu și sfânt¹³. Ce mai adaugă Noul Testament la această imagine sublimă? Putem răspunde: îi introduce o inimă! Și această inimă este afirmația: „Dumnezeu este iubire”. În concepția creștină, iubirea provine de la Dumnezeu, mai mult, însuși Dumnezeu este Iubirea: „Dumnezeu este iubire, și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu, iar Dumnezeu rămâne întru el.” (1 Ioan 4, 16). A spune că Dumnezeu este iubire este la fel cu a afirma că Dumnezeu iubește. Chiar și profeții vestiseră că Iahwé este un Dumnezeu care iubește, însă nici unul nu ajunsese până acolo încât să spună că „Dumnezeu este iubire”. Ce a intervenit nou cu Iisus din Nazaret, care a permis acest salt de calitate? Nimic altceva decât aceasta: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan, 3, 16). În întâlnirea cu Hristos și în iubirea reciprocă experimentăm în noi aceeași viață a lui Dumnezeu, care rămâne în noi cu iubirea Sa perfectă, totală, veșnică. Nu este nimic mai mare pentru om, o ființă muritoare și limitată, decât a participa la viața de iubire a lui Dumnezeu. Prin urmare, Dumnezeu se îngrijește de lume nu pentru că este iubit, ci pentru că o iubește, și a iubit-o chiar de la început, întotdeauna.

Analizând definiția „Dumnezeu este iubire”, ni se deschid cortinele succesive, pe fonduri tot mai ample, în așa fel încât în cele din urmă apare un fond infinit care este Sfânta Treime. Să încercăm să ne apropiem de ea prin strofele Sfântul Grigorie Teologul, unde scrie:

„între marile valuri ale mării vieții agitată încoace și încolo de vânturi puternice, un singur

¹³ Recunoscând caracterul esențial al iubirii, credința creștină a acceptat ceea ce era nucleul credinței lui Israel și, în același timp, a dat acestui nucleu o nouă profunzime și o nouă extindere. În fapt, cel credincios se roagă în fiecare zi cu aceste cuvinte din *Cartea Deuteronomului*, în care el știe că este cuprins chintesența existenței sale: „Ascultă, Israele! Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn. Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta” (6, 4-5). Iisus a unit porunca iubirii lui Dumnezeu și porunca iubirii aproapelui din *Cartea Leviticului*, făcând din acestea o singură poruncă: „Să-l iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (19, 18; cf. Marc. 12, 29-31).

lucru îmi era drag, singura mea bogăție, liniște
și uitare a ostinelilor, lumina Sfintei Treimi”¹⁴.

Nu există iubire fără a iubi o ființă sau un lucru, nu există conștiință care să nu fie conștientă de ceva sau cineva. Pe cine iubește Dumnezeu, din moment ce este iubire? Pe om?... În cazul acesta însă nu se poate spune că este iubire prin sine însuși, dintotdeauna, ci plecând numai de la vreo câteva milioane de ani înainte. Dar mai înainte de toate acestea, ce altceva era Dumnezeu, dacă nu iubire? Iubește El oare universul material? Însă atunci El nu este iubire decât plecând numai de la vreo câteva miliarde de ani mai înainte. Nici aceasta nu este suficient. Răspunsul este Sfânta Treime!¹⁵ Grigorie Teologul face să strălucească lumina Sfintei Treimi, apărând credința proclamată în Sinodul de la Niceea: un singur Dumnezeu în trei Persoane egale și distincte - Tată, Fiu și Duh Sfânt - „întreită lumină care se adună într-o unică strălucire”¹⁶. Așadar, afirmă mereu Grigorie sub călăuzirea sfântului Pavel (1 Cor. 8, 6), „pentru noi există un singur Dumnezeu, Tatăl, de la care vin toate, un singur Domn, Iisus Hristos, prin care există toate, și un Duh Sfânt, în care sunt toate”¹⁷. Dumnezeu este iubire prin sine, constitutiv *ab aeterno*, pentru că întotdeauna există un Dumnezeu iubitor, Tatăl, un Dumnezeu iubit, Fiul, și un Dumnezeu iubire, Duhul Sfânt.

Cuvintele Sf. Ioan evanghelistul (1 Ioan 4, 16) exprimă cu o deosebită claritate ceea ce constituie esența credinței și vieții creștine: chipul creștin al lui Dumnezeu și, în consecință, chipul omului și al demersului său spre eternitate. Pe lângă toate acestea, în același verset, Sf. Apostol Ioan ne oferă o formulă sintetică a existenței creștine: „Noi am

¹⁴ *Poemehistorice* 2, 1, 15 PG 37,1250 ss.

¹⁵ La originea rațiunii lumii stă dragostea necuprinsă a Sfintei Treimi, tot ceea ce ființează în ea sunt expresii, manifestări, daruri ale iubirii Sale desăvârșite, supraabundente (Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 11). Ceea ce se împlinește prin credința creștină într-un Dumnezeu Treimic face posibilă depășirea diferențelor parțiale între oameni și permite realizarea iubirii dezinteresate și a comuniunii persoanelor. Creația noastră implică o participare personală, reală la viața lui Dumnezeu: „așadar, pentru că bunul și preabunul Dumnezeu nu S-a mulțumit cu contemplarea Lui proprie, ci, prin mulțimea bunătății Sale, a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile Sale și să se împărtășească din bunătatea Lui...” (Sf. Ioan Damaschin, *Despre credința ortodoxă*, tr. D. Fecioru, ed. 1984, p. 29).

¹⁶ *Imn de seară*, *Poemehistorice* 2, 1, 32 PG 37, 512.

¹⁷ *Cuvântarea* 39,12 SC 458, 172.

cunoscut și am crezut în iubirea pe care Dumnezeu o are față de noi". Noi am crezut în iubirea lui Dumnezeu – în felul acesta creștinul poate să exprime alegerea fundamentală a vieții sale. Părinții Bisericii ne-au arătat că iubirea este chintesența vieții creștine, în care cele două porunci evanghelice ale iubirii nu se trăiesc drept categorii morale, tocmai pentru că ele nu au relație doar cu o anumită „parte morală” de a fi a omului și a vieții sale, ci cuprind pe deplin întreaga sa existență umană, atât în realitatea personală, cât și în dimensiunea socială. În acest sens, trebuie să accentuăm faptul că „prima poruncă” a iubirii față de Dumnezeu scoate în evidență toate criteriile principale și toate posibilitățile duhovnicești ale existenței umane: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău”. A „doua poruncă” a iubirii către aproapele, care are absolut aceleași valoare cu prima, exprimă același conținut dar cu alte cuvinte: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”¹⁸.

Cele două porunci ale iubirii creștine se însumează, în final, într-una și unică iubire către Iisus Hristos, Om deplin și Dumnezeu adevărat¹⁹,

¹⁸ Mat. 22, 37-3. Unii cred că perfecțiunea stă în asprimea vieții, alții în rugăciune, alții în primirea deasă a sfintelor Taine, alții în faptele creștinești de milostenie, dar se înșală, pentru că desavârșirea stă în iubirea lui Dumnezeu din toată inima, și aceasta se vedește prin iubirea aproapelui, fiindcă Dumnezeu vrea iubire și nu jertfă (cf. Os. 6, 6). Dacă cineva spune: Îl iubesc pe Dumnezeu, dar îl urăște pe fratele său, este un mincinos, pentru că cine nu-l iubește pe fratele său pe care îl vede nu poate să-L iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede (cf. 1 Ioan 4, 20). Dar această înțelegere nu exclude absolut deloc iubirea lui Dumnezeu ca fiind ceva imposibil, dimpotrivă, în contextul de ansamblu al *Scrisorii întâi a lui Ioan*, această iubire este cerută în mod explicit. Aici se subliniază legătura inseparabilă dintre iubirea lui Dumnezeu și iubirea aproapelui. Ambele se referă una la alta atât de strâns încât afirmarea iubirii lui Dumnezeu devine o minciună dacă omul se închide în fața nevoilor aproapelui său ori, mai mult, dacă îl urăște. Trebuie mai degrabă să interpretăm versetul sfântului Ioan în sensul că iubirea aproapelui este un drum de întâlnire și a lui Dumnezeu, iar închiderea ochilor în fața prezenței aproapelui înseamnă să devii orb în fața prezenței lui Dumnezeu. Pe scurt, tot omul participă la actul și la evenimentul iubirii creștine, care în realitate este unică, unitară și indivizibilă. Tocmai din acest motiv, prima poruncă nu există fără următoarea și nici a doua fără prima, ambele se presupun reciproc (Vezi I Ioan 4, 19-21 și 5, 2. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste* I, 13 PG 90, 964).

¹⁹ Părintele Dumitru Stăniloae afirmă potrivit tradiției că Logosul după Întrupare nu mai are viață dumnezeiască separată de cea omenească. Cf. *Iisus Hristos sau restaurarea*

cum a afirmat Sfântul Apostol Pavel²⁰ și după el, în continuare, toată tradiția patristică până în zilele noastre²¹. Iubirea lui Dumnezeu și iubirea aproapelui sunt inseparabile, sunt o singură poruncă, o singură mărturisire sau un singur adevăr. Dar ambele trăiesc din iubirea providențială a lui Dumnezeu care ne-a iubit mai întâi. Astfel, nu se mai pune problema unei „porunci” care ne prescrie ceva imposibil din afară, ci, dimpotrivă, este vorba de o experiență a iubirii, dăruită din ființa mea, o iubire care, prin natura sa, trebuie prin urmare să fie împărtășită altora. Iubirea crește și ființează prin iubire. Iubirea este divină pentru că vine de la Dumnezeu și pentru că ne unește cu Dumnezeu, și, prin acest proces de unire, ne transformă într-un „noi” dumnezeiesc, care trece dincolo de diviziunile noastre și ne face să devenim una, până când, la sfârșit, Dumnezeu va fi „toate în toți” (1 Corinteni 15, 28).

În Sfânta Evanghelie după Ioan se subliniază faptul că Hristos este adevărul, viața, iubirea, cuvântul, iar El fiind toate acestea este implicit și izvorul cunoștinței unice. Sfântul Apostol Ioan, transmițând ultima predică a lui Hristos către Apostolii Săi²², unde se află cunoscutele cuvintele ale lui Hristos: „Eu sunt calea, adevărul și viața”, formulează principiul cunoașterii creștine: „Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis”²³. Această frază arată că esența cunoașterii este un fapt duhovnicesc, relațional divino-uman, ce se identifică cu viața și afirmă viața, pentru a se uni ambele cu iubirea lui Dumnezeu, în Iisus Hristos. Cunoașterea este aceea care „unește pe cel care cunoaște cu cel cunoscut”, va spune Sfântul Dionisie Areopagitul²⁴, iar Sfântul Maxim Mărturisitorul va exprima același lucru²⁵. Înaintea lor, Sfântul Grigorie de Nyssa redă acest adevăr prin următoarele cuvinte: „Cel care posedă cunoaștere este cel care și-a făcut-o trăire... întrucât în viața sa a transpus cuvântul lui Dumnezeu în faptă și l-a făcut ființă a

omului, Ed. Omniscop, Craiova, 1993, p. 154.

²⁰ Filipeni 8, 2, 8, 39.

²¹ Vezi, spre exemplu, Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste* 1, 57 (PG 90, 972): „Legea lui Hristos este dragostea”.

²² Ioan 13, 1.

²³ Ioan 17, 3.

²⁴ Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești* VII, 4, PG 3, 872.

²⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Diferite capete teologice* VII, 91, PG 90, 1388.

sa. Cunoașterea este transmutarea ei în ființare de către cel ce o are”²⁶. Această adevăr îl susțin și alți Sfinți Părinți, cum ar fi Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Diadoh al Foticeei, Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Grigorie Palama.

Potrivit lor, iubirea este atât metoda perfectă cât și calea desăvârșită spre cunoștință, iubirea fiind unitatea de viață și lucrare a tuturor virtuților, printre care se numără și cunoașterea autentică. Iubirea este sinonimă cu iertarea, cu milostivirea și cu filantropia, iubirea fiind motivul pentru care Dumnezeu a creat lumea și a devenit Om. Iubirea este temeiul Întrupării Cuvântului, adică al unirii omului cu Dumnezeu prin Iisus Hristos, prin iubire și datorită iubirii față de om. Însă Hristos prin întruparea Sa a creat și cadrul în care se va realiza mântuirea omului – Biserica, care, ca realitate veșnică, devine taină universală (καθολικόν μυστήριον)²⁷. Deopotrivă cu întruparea Fiului lui Dumnezeu, Biserica devine Trupul tainic a lui Hristos²⁸. Prin urmare, fără acest Trup vizibil, deci fără Întruparea propriu-zisă, Biserica ar fi fost o realitate în potență, iar nu una în fapt. Putem fi ai lui Hristos și cu Hristos doar în comuniune cu Hristos întreg, cu capul și cu trupul, în viața plină a Bisericii animată de Domnul ei. Doar în ea, mulțumită Domnului, Sfânta Scriptură este Cuvânt viu și actual. Fără subiectul viu al Bisericii care îmbrățișează epocile, Biblia se fărâmițează în scrieri adesea eterogene și astfel devine o carte a trecutului. Ea este elocventă în timpul prezent doar acolo unde este „Prezența” - acolo unde Hristos rămâne permanent contemporan cu noi: în trupul Bisericii Sale. Deși credința creștină nu este o „religie a Cărții”: creștinismul este religia Cuvântului lui Dumnezeu, nu a unui cuvânt scris și mut, ci a Cuvântului întrupat și viu.

Cuvintele Sfântului Maxim Mărturisitorul ne arată în ce măsură Părinții identifică iubirea prin cunoaștere. În lucrarea sa, *Capete diferite despre teologie și iconomie*, acest mare Părinte însemnează:

„Cuvântul lui Dumnezeu și cuvântul omului sunt modele reciproce, în măsura în care Dumnezeu prin iubirea Sa de oameni se face om, în aceeași măsură omul prin iubirea puternică de Dumnezeu se îndumnezeiește, și atât de mult Dumnezeu îl

²⁶ PG 44, 1265 și 46, 176.

²⁷ G. Florovsky, *Το Σώμα του ζώντος Χριστού*, Θεσσαλονίκη, 1972, p. 39 ș.u.

²⁸ „Biserica este opera Întrupării lui Hristos, este însăși această Întrupare” S. Bulgakov, *Ortodoxia*, ed. Paideia, 1997, p. 8.

atrage pe om prin minte către Cunoscut, pe cât de mult omul l-a arătat prin virtuți pe Dumnezeu cel după fire nevăzut”²⁹.

Conform textului de mai sus al Sfântului Maxim, metoda patristică și criteriul cunoașterii reciproce a lui Dumnezeu și a omului se oferă prin faptul iubirii. Iubesc, deci cunosc. Dacă Sfântul Maxim numește iubirea de oameni, iubirea manifestată a lui Dumnezeu, iar prin iubirea lui Dumnezeu înțelege participarea omului la ea, aceasta nu schimbă în esență lucrurile, sub aspectul cunoașterii.

În opera Sfântului Maxim precum și la alți Părinți întâlnim des astfel de pasaje: ele prezintă principiul cunoașterii patristice și le întâlnim încă de la începutul creștinismului, cum ar fi la Sfântul Apostol Pavel etc. Astfel, putem întâlni fraza cunoscută și oarecum paradoxală afirmația Sfântului Apostol Pavel în Epistola către Galateni 4, 9: „Acum însă, după ce ați cunoscut pe Dumnezeu sau mai degrabă după ce ați fost cunoscuți de Dumnezeu”. Paradoxul acestei afirmații constă în faptul că, potrivit Apostolului, cunoașterea umană de Dumnezeu este determinată de cunoștința *a priori* a omului pe care o are Dumnezeu! Sfântul Apostol Pavel dorește în acest mod să sublinieze un fapt foarte firesc pentru întreaga trăire creștină: manifestarea vie și personală a lui Dumnezeu prin Iisus Hristos și comuniunea vie a omului cu El. Sfântul Grigorie de Nyssa caută să precizeze:

„Nu este de fapt lucrarea noastră, și nu este nici măcar izbânda unei puteri omenești faptul de a deveni asemenea lui Dumnezeu, ci este rezultatul generozității lui Dumnezeu, care încă de la începuturi a oferit naturii umane darul asemănării cu El”³⁰.

Pentru suflet, așadar, „este vorba nu de a cunoaște ceva despre Dumnezeu, ci de a-l avea în sine pe Dumnezeu”³¹. În rest, observă cu multă grijă Grigorie, „dumnezeirea înseamnă puritate, înseamnă eliberarea de patimi și îndepărtarea oricărui rău: dacă toate aceste lucruri sunt în tine, Dumnezeu este cu adevărat în tine”³².

În acest mod, Dumnezeu nu este și nu ar fi putut să fie niciodată pentru noi vreun fel de „obiect”, chiar și „obiectul cunoașterii”, deoarece Dumnezeu este „prin excelență subiect”, este întotdeauna și

²⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete diferite despre teologie și iconomie* VII. 74, PG 90, 1380. Ibidem, III, 27, PG 90, 1189.

³⁰ *Despre feciorie* 12, 2, SC 119, 408-410.

³¹ *Despre fericiri*, 6, PG 44, 1269c.

³² *Despre fericiri*, 6, PG 44, 1272c.

pretutindeni Persoană vie și adevărată. De aceea, nu este cu puțință existența și posibilitatea cunoașterii Dumnezeuului personal fără o comuniune liber-iubitoare cu El, fără unirea personal-iubitoare, atât timp cât cel care cunoaște separă cunoașterea de Cel care este cunoscut. Pentru spiritualitatea ortodoxă, care cunoaște prin iubire și iubește prin cunoaștere, este ușor de înțeles faptul că nu poate exista relație și nici unirea omului cu Dumnezeu în afara libertății, dincolo de orice necesitate exterioară, fizică, morală, intelectuală, rațională sau oricare ar fi ea. O astfel de relație de libertate exprimă o stare dorită, adică un eveniment care este posibil doar prin iubire. Manifestarea și descoperirea lui Dumnezeu lumii și oamenilor s-a efectuat cu și prin inițiativa părții divine, grație iubirii lui Dumnezeu, „fiindcă El ne-a iubit cel dintâi”³³, așa cum spune și Sfântul Apostol Pavel³⁴, când atrăgea atenția asupra faptului că întotdeauna Dumnezeu face primul pas chiar și în privința cunoașterii creștine divino-umane. Cunoașterea nu poate surveni și nimeni nu ar fi putut să se apropie de ea, decât numai prin unirea iubitoare dintre Dumnezeu și om, deoarece ea nu se manifestă ca iubire unilaterală, ci ca iubire reciprocă, jertfitoare, ce creează unire și comuniune reciprocă, fără de care ea ar fi fost constrângere unilaterală sau stăpânire tiranică.

Sfântul Apostol Pavel arată foarte clar într-un alt pasaj modul prin care trebuie ca cineva să înțeleagă textul Epistolei către Galateni 4, 9, atunci când scrie în prima Epistolă către Corintieni 8, 2-3: „Iar dacă i se pare cuiva că știe ceva, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască. Dar dacă iubește cineva pe Dumnezeu, acela este cunoscut de El”. Fără îndoială, scopul Sfântului Apostol Pavel, scriind aceste cuvinte, nu a fost acela de a deprecia sau de a relativiza întreaga cunoaștere în sine, ci el a dorit numai să exprime adevărul potrivit căruia cunoașterea este intrinsec dependentă de iubire. Intenția sa a fost de a prezenta iubirea drept criteriu unic și fundamental al cunoașterii creștine. În felul acesta, Sfântul Apostol Pavel poate fi considerat unul dintre primii gânditori care a reliefat această particularitate *sui generis* a identității dintre iubire și cunoaștere.

³³ Ioan 4, 10 și 19.

³⁴ Galateni 4, 9.

3. Iubirea ca principiu al cunoașterii

Principiul esențial al vieții în general este dăruirea vieții. Cine ființează egocentric, tocmai o asemenea persoană își pierde sau ruinează viața. Ea devine stearpă, anostă și goală. Prin urmare, această axiomă de viațuire în ultimă instanță este de fapt identică cu criteriul iubirii. În esență, iubirea înseamnă a părăsi egoismul iubirii de sine, a nu vrea să ne avem pe noi înșine, ci a deveni liberi de egocentrismul iubirii de noi înșine: a nu ne concentra viațuirea asupra noastră înșine - cum îmi va fi mie, ce se va întâmpla cu mine -, ci a privi spre direcția Tu, spre Celălalt Veșnic - spre Dumnezeu și spre ceilalți pe care El mi-i trimite³⁵. Și acest fundament al iubirii, care definește demersul omului, se identifică cu taina crucii, cu taina morții și învierii pe care-o întâlnim în Hristos. Omul poate realiza *iubire*, deoarece: este creat după chipul lui Dumnezeu-iubire și este iubit de Dumnezeu, așadar, iubește în aspectul complet al potențialităților sale³⁶. Iubirea comportă un drum de

³⁵ Avva Dorotei a folosit imaginea unui compas pentru a descrie felul în care legăturile noastre cu ceilalți oameni influențează legătura noastră cu Dumnezeu: „Să presupunem că am lua un compas, i-am fixa vârful pe hârtie și am trasa conturul unui cerc. Punctul central se află la egală distanță de orice punct din circumferință... Să presupunem că acest cerc este lumea și că Dumnezeu este centrul lui; liniile drepte trasate de pe circumferință spre centru sunt viețile oamenilor.” Pentru a se apropia de Dumnezeu, oamenii trebuie să se deplaseze de pe circumferință spre centrul vieții: „Cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se apropie unii de alții; și cu cât sunt mai aproape unii de alții, cu atât se apropie de Dumnezeu... Așa este viața. Cu cât suntem mai îndepărtați și nu îl iubim pe Dumnezeu, cu atât e mai mare distanța care ne separă de seamănul nostru” (*Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, ediția în engleză *Discourses and Sayings*, trad. E. Wheeler, Cistercian Publications Kalamazoo, 1977, pp. 138-139).

³⁶ Sf. Ioan Gură de Aur spune despre cunoașterea lui Dumnezeu că este înăscută omului. Vocația spirituală este înăscută omului (*La Sfântul Mucenic Roman*, 2, 1 PG 50 611) și a fost sădită în ființa omului de către Dumnezeu Însuși (vezi: H. Mpouki, *Esența Religiei după Părinții Capadocieni*, Tesalonic, 1967; W. Pannenberg, *Gottesgedanke und menschliche Freiheit*, Göttingen, 1972). Religiozitatea firească este subliniată mai mult de duhul „optimist” al Teologiei vechi-testamentare (*Către cei care se scandalizează*, 9, 6, PG 52, 497; cf. In. 16, 33; vezi: P. Dimitroupoulos, *Morala creștină ortodoxă*, Atena, 1974, p. 8 și urm.). Protopărinții Adam și Eva au avut înăscută capacitatea cunoașterii lui Dumnezeu (*Theognosias, capax Dei*), din moment ce a lucrat normal „puterea” rațională a chipului lui Dumnezeu (*Despre Ana*, 1, 3, PG 54, 636; vezi: Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre cel care este Chip...*, PG 44, 201). Părinții au interpretat această religiozitate înăscută, prin înclinația dinamică a întregii noastre ființe spre Arhetipul dumnezeiesc (Origen), aspirația neîntreruptă a spiritului nostru spre Dumnezeu (Sf. Vasile, Sf. Maxim), a dragostei umane care tinde spre dragostea dumnezeiască (Fer. Augustin, Sf. Grigorie Palama) (cf. N. Nisioti, *Introducere în Gnoseologia Teologică*, Atena, 1978, p.

creștere care nu este niciodată încheiat și completat, se transformă în decursul vieții, se maturizează și tocmai pentru aceasta rămâne fidelă față de sine însuși³⁷. De fapt, iubirea nu se găsește deja frumoasă și pregătită, ci crește, pentru a spune așa, noi putem să o învățăm lent în așa fel încât ea să cuprindă tot mai mult toate forțele noastre și să ne deschidă calea pentru o viață corectă. La întrebarea lui Dostoevski: ce frumusețe va salva lumea? Răspunsul este: frumusețea explozivă a iubirii lui Dumnezeu.

Un mare Părinte neptic, Sfântul Diadoh al Foticeii, scrie în opera sa *Capete gnostice*, că numai „cel ce iubește pe Dumnezeu întru simțirea inimii, acela este cunoscut de El. În măsura în care, el acceptă iubirea lui Dumnezeu întru simțirea inimii, în aceeași măsură este cuprins de iubirea lui Dumnezeu”³⁸. Prin urmare, Avva Diadoh îmbină direct cunoașterea cu iubirea, atât în ceea ce privește relația omului cu Dumnezeu în și prin iubire, dar și dincolo de transcendența aceastei relații de iubire, legată nemijlocit de cunoașterea personală a lui Dumnezeu. Tocmai aici se află nu doar temelia sau premisa de plecare în cunoaștere, ci și finalul oricărei alte forme de cunoaștere împărtășite. Și acest lucru se întâmplă astfel deoarece cunoașterea Adevărului se dăruiește împreună cu personala cunoaștere a lui Dumnezeu prin experiență sau trăire, ca, în final, cunoașterea adevărului lui Dumnezeu să ofere viață veșnică și bucurie adevărată.

Experiența sfinților atestă faptul că fără Dumnezeu nu este posibilă cunoașterea Lui, deoarece omul nu dispune nici de acele însușiri necesare, nici de capacitatea de cunoaștere, fizică sau metafizică, prin intermediul cărora ar putea cunoaște implicit și personal pe Dumnezeu, ajungând astfel la cunoașterea adevărată a Lui. Omul poate să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu numai dacă El dorește acest lucru și Se face cunoscut. Însă Dumnezeu ne-a demonstrat prin revelația Sa economică că Se înfățișează oamenilor numai în iubire și prin libertate.

78). În consecință, există în mintea omului, a priori, idei, principii de cunoaștere a lui Dumnezeu (cf. P. Palgaki, *Educație și sănătatea Psihică*, în Grigorios ó Palamas, 1990, p. 262; N. Matsoukas, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. 1, p. 154). „Chiar sufletul omului este înzestrat cu înțelesuri comune și puteri definitive, divizibile și silogistice” (vezi: Sf. Grigorie Palama, *Către cei ce se liniștesc*, 2, 1, 27; Ed. P. Hristou, vol. 1, p. 488; H. Blahou, *Viața după moarte*, 1994, p. 108; Sf. Grigorie de Nyssa, *La Ecclesiast*, 1, PG 44, 624 C.

³⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, în „Filocalia”, vol. II, p. 111.

³⁸ Sf. Diadoh al Foticeii, *Capete despre cunoaștință XVI (SC5)*, Filocalia I, XIV, ed. Astir, 2008, p. 238.

Dumnezeu a destăinuit dragostea Sa liberă, eliberatoare și nelimitată arătându-Se omului și lumii și așteaptă de la om, precum și de la cel care cunoaște, aceeași iubire nelimitată și necondiționată. Această reciprocitate iubitoare nelimitată, a iubirii dintre Dumnezeu și om, se subînțelege și în cuvintele Sfântului Apostol³⁹.

Caracterul cunoașterii prin iubire al cuvintelor Sfântului Apostol Pavel: „Acum însă, după ce ați cunoscut pe Dumnezeu sau mai degrabă după ce ați fost cunoscuți de Dumnezeu” și: „Dar dacă iubește cineva pe Dumnezeu, acela este cunoscut de El” este foarte limpede. Însă, aceste cuvinte exprimă, mai ales, noul conținut biblic și creștin al noțiunii de cunoaștere ca experiență și iubire, adică în esență caracterul relațional și de comuniune al cunoașterii. Caracterul relațional al cunoașterii exprimă în principal realitatea actului de comuniune și unire care leagă pe cel care este cunoscut cu cel care cunoaște. Didim din Alexandria a scris următoarele despre conținutul neo-testamentar al științei și al cunoașterii:

„Sensul cuvântului cunoaștere este dublu, pe de o parte înseamnă a cunoaște, pe de altă parte, a se uni, a se contopi cel care cunoaște cu cel cunoscut. După primul, Dumnezeu îi cunoaște pe toți, și nu doar pe cei însemnați. După al doilea, Dumnezeu îi cunoaște doar pe cei dreapți. „Cunoscut-a Domnul pe cei ce sunt ai Săi” (II Timotei 2, 19), pe cei pătimiși îi ignoră... Căci cel care lucrează răutatea nu este cunoscut. Cel ce a încetat să facă păcate, și care mai înainte nu era cunoscut, acum este cunoscut. Cu acestea se află în perfectă armonie cuvântul apostolic: „Acum însă, după ce ați cunoscut pe Dumnezeu sau mai degrabă după ce ați fost cunoscuți de Dumnezeu, cum vă întoarceți iarăși la înțeleșurile cele slabe și sărace, căroră iarăși voiți să le slujiți ca înainte?” (Galateni 4, 9). Atunci când oamenii Îl ignoră pe Dumnezeu și ei sunt ignorați de El, iar cei ce Îl cunosc pe Dumnezeu, sunt cunoscuți de El”⁴⁰.

Aceste cuvinte pun în lumină caracterul aparte și metoda cunoașterii patristice. Omul și cunoașterea nu se definesc în mod autonom, ci în relație prin comuniunea cu Dumnezeu și cu ceilalți oameni. Deja prin

³⁹ Galateni 4, 9 și I Corinteni 8, 3.

⁴⁰ Didim din Alexandria, *Exegeza Psalmilor*, PG 39, 1264.

actul cunoașterii și recunoașterii, omul este considerat din prisma cunoașterii drept unime⁴¹. Ca și act de cunoaștere personală și relațională, el nu este în primul rând o capacitate de acumulare de noțiuni sau de idei, ci mai ales relație și comuniune reciprocă iubitoare între ființe vii și personale. O asemenea cunoaștere devine în suflet o realitate vie: nu este doar o teorie, este o tărie de viață, este o unire de iubire ce transformă existența. Cunoașterea lui Hristos nu este doar gând, ci este iubire care deschide ochii, transformă omul și creează comuniune cu Hristos Cuvântul care este adevăr și viață⁴². În această comuniune, care este cunoașterea desăvârșită și iubire, creștinul desăvârșit realizează contemplarea, unirea cu Dumnezeu. Cu alte cuvinte, pentru cunoașterea patristică, cunoașterea survine din unirea și din viața comuniunii, din „înrudirea” și „familiaritatea” ce există între cel ce cunoaște și cel cunoscut, după cum reliefează Sfântul Chiril al Alexandriei, care, urmând cuvintele Sfântului Apostol Pavel⁴³, adaugă că în acest act de cunoaștere reciprocă „și noi, cei înfiați de El, ne numim neamul Lui... căci a vrut Hristos să ne primească într-ale Sale”⁴⁴. Drumul spre unitatea vizibilă a tuturor creștinilor *locuiește* în rugăciune, pentru că în mod fundamental unitatea nu o „construim” noi, ci o „clădește” Dumnezeu, vine de la El, din taina treimică, din comuniunea Tatălui cu Fiul în dialogul de iubire care este Duhul Sfânt și viața noastră trebuie să se deschidă la harul divin, trebuie să devină invocare zilnică a harului lui Dumnezeu.

Concluzie

Pentru ethosul ortodox, cunoașterea nu constituie un act inductiv, abstract și teoretic, ci el reprezintă întâlnirea vie între cel care cunoaște și cel ce este cunoscut. Prin urmare, cunoașterea nu constă în a inventa, în a plăsmui, în a elabora, în a descoperi sau chiar în a concepe o noțiune sau vreun sistem de noțiuni, care să explice toate lucrurile, „luminând” sau liniștind cugetul omului. Singurul scop al unei

⁴¹ În aproape toate limbile lumii cuvântul cunoaștere pare să indice o cunoaștere comunitară. Adică, subînțelegând participarea a mai mult decât o singură persoană la actul cunoașterii.

⁴² Cf. Diac. Ioan I. Ică jr., în *Mitropolia Ardealului* 33 (1988), nr. 1, pp. 37-59.

⁴³ Efesenii 2, 19: „casnici ai lui Dumnezeu”.

⁴⁴ PG 73, 1045 și PG 75, 485.

cunoașteri adevărate sau conținutul ei unic nu este altul decât acela că omul ca ipostas creștin se poate întâlni, față înspre față, cu Adevărul viu și împărtășibil. Poate ajunge cu tot sufletul, cu toată inima și cu tot cugetul la nivelul întâlnirii personale cu Dumnezeu cel adevărat și viu prin Iisus Hristos, care deja constituie o relație simbiotică și o întâlnire vie. Este începutul unei noi vieți: iubire în unire cu Hristos, Care este cunoscut și în același timp rămâne transcendent, Cel care cunoaște, deoarece Dumnezeu cel viu și adevărat niciodată nu se transformă în „obiect”. Rămâne întotdeauna Subiect, așa cum, de altfel, rămâne și omul. Astfel, la Clement Alexandrinul, în drumul perfecțiunii, componenta moral-spirituală are aceeași importanță cu factorul componente intelectuale. Cele două merg împreună întrucât nu se poate cunoaște fără a iubi și nu se poate iubi fără a cunoaște. Asemănarea cu Dumnezeu și contemplarea Lui nu pot să fie realizate doar prin cunoașterea rațională: pentru aceasta este necesară o viață conformă cu Hristos, o viață conformă cu adevărul lui Hristos. Și prin urmare, iubirea trebuie să însoțească cunoașterea intelectuală așa cum umbra însoțește trupul. Încheiem însușindu-ne câteva expresii din celebra „rugăciune către Hristos *Logosul*”, prin care Clement Alexandrinul încheie *Pedagog*-ul său. El se roagă astfel:

„Fii binevoitor față de fii Tăi, dă-ne să trăim în pacea Ta, să trecem fără să ne scufundăm prin valurile păcatului, să fim conduși la limanul liniștii de Duhul Sfânt și de Înțelepciunea negrăită: noi, care noapte și zi, până în ultima clipă, cântăm un cântec de mulțumire unicului Tată,... Fiului pedagog și învățător, împreună cu Duhul Sfânt. Amin!”⁴⁵.

⁴⁵ *Pedagogul* 3, 12, 101.

DUHUL SLUJIRII LITURGICE ȘI SPIRITUL SPECTACOLULUI¹

Conf. Univ. Dr. Mircea Buta

Abstract

The beginning of the third millenium, with its technical novelties and interconnecting speed, opens a multitude of interpretational possibilities in the church music domain. In this field, there are two realities that overlap: the musical interpretation that assumes a creative artistic activity and the profound depth and stringency of the worship, with the essential spiritual aspect. It is about a „spirit of the spectacle” which manifests in the present with incredible power and speed, filling the Liturgy of those who believe with God’s grace. To avoid an exposure to the spirit of spectacle there must be an increased care and attention to a necessary distinction of the spirits, in order to remove the exaggerated and reductionist confusion (in its poor sense) and make space for the dictinction, the bright understanding and certainly not last, the richness of the Spirit of God.

Key words

Church music, liturgical service, the spirit of the show

¹ Titlul aparține părintelui prof. Univ. dr. Vasile Grăjdian, care a sesizat această realitate în cadrul unui articol, publicat în revista „Potirul”, Sibiu, Anul I, (2000), Nr. 3, p. 4 și ulterior în cartea: *Mici scrieri bisericești și culturale*, apărută în Editura Andreiană, Sibiu, 2009, pp. 183-186.

Realitatea slujirii muzicale bisericești la începutul celui de-al III-lea mileniu, ne aruncă fără voie într-o dilemă care îmbracă forme actuale destul de agresive. Ea se regăsește ca esență încă din primele veacuri creștine, atunci când Sfinții Părinți erau grijulii cu formele de manifestare muzical-cultice, recomandând „nesilirea firii spre răcnire”² sau absența creștinilor de la muzica și distracțiile din teatrele elinești ale vremii. Pentru un preot și un strănar autentic, legătura dintre conduita lor, a textelor recitativelor slujbelor cât și a cântărilor executate la strună și a manierei de execuție (modului de cântare) este mai mult decât subînțeleasă și asumată, ea făcând parte din însăși realitatea trăirii lor în Hristos. Despre reglementările cântării bisericești putem spune că există foarte multe canoane cu referire la aspectul ei duhovnicesc și mai ales aprecieri că atunci când se iese din „armonia” acesteia (a laturii duhovnicești) atunci are loc și o ieșire din scopul acestei cântări, o ieșire din menirea ei.

În cadrul acestui articol, autorul menționat a reușit să evidențieze unele aspecte ale muzicii bisericești, la care ea este supusă astăzi, adică a presiunilor care se exercită asupra ei, aproape pe nevăzute. Este vorba de un fel de „spirit al spectacolului” care se manifestă în prezent cu o putere și o viteză incredibilă. „Lumea spectacolului pare să-și cultive spiritul aproape pretutindeni, ajungând până la a considera toată lumea ca un spectacol.”³

Realitatea internetului, toate felurile de spectacole, (teatru, muzică, sportive, chiar și „științifice”,... etc.), devin transformate într-un fel de „show” care hrănește și pare că este necesar socializării și vieții pe trepte de vârste a indivizilor „moderni” și mai mult, „post-moderni”.⁴ Această „demiurgie” manifestată prin dorința tuturor de a crea cât mai multe momente de gen „show” nu are ca efect decât înlăturarea imediată a realității-realitate și un fel de stingere a ei în defavoarea unei realități create sau a unei realități „făcute”.⁵ Dintr-o anume perspectivă, putem să întărim afirmația părintelui profesor Vasile Grăjdian că ne

² Canonul 75, de la Sinodul al VI-lea Ecumenic: Cei ce vin în Biserică spre a cânta, nici strigări necuviincioase nu voim a se întrebuința - și firea spre răcnire a o sili -, nici a zice ceva din cele nepotrivite neînsușite Bisericii; ci cu multă luare-aminte și cu umilință a aduce lui Dumnezeu Privitorului celor ascunse acest fel de Psalmodii. Că sfințitul Cuvânt a învățat evlavioși a fi fiii lui Israil.

³ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 183.

⁴ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 183.

⁵ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 183.

aflăm într-un fel de „apocalipsă” culturală, în măsura în care lumea adevărată, lumea reală este îndepărtată de noi și oarecum făcută să dispară iar „noua lume” cu „realitățile ei proprii” cea a „show-ului”, a „show-business-ului” devine stăpână și dătătoare de valori.

Desigur, această stare de fapt, conduce în mod inevitabil la „metamorfoze” dureroase și poate ireversibile. Prima constatare ar fi că toate aceste „spectacole” multi-media și mass-media propun în mod inevitabil o „viziune” asupra lumii, sau cel puțin a unei „părți de lume” cu titlu de model chiar pentru lumea reală, chipurile „din afara spectacolului”.⁶ Această pretenție sau arondare a „spectacolului” de a fi și oferi modelele pentru realitatea-realitate, frizează sfera obrăzniciei sau o zonă a inconștienței exagerat de provocatoare.

Pe lângă cele enumerate mai sus, autorul sesizează și slăbiciunea spectacolului, al pericolului oferit de acesta și-n același timp lipsa de profunzime și clipa efemeră pe care o propune. Primul aspect sesizat este acela că show-ul se adresează simțurilor noastre folosind cele văzute ale lumii pentru a lăsa impresia că este mai original și cât mai interesant și este bazat pe „realitatea-realitate”. În felul acesta însă, show-ul nu face decât să „siluiască” creația, să o forțeze și să ofere doar „bucăți de realitate” pe care să le arunce „horcâind” în „arena circului” pentru niște aplauze „sadice” ale unui public spectator apropiat de o inconștiență dureroasă. Prin aceste fragmentări ale realității-reale, acest spirit al spectacolului este de fapt tot mai îndepărtat de o „autentică și nouă creație” față de Creația care este de fapt, care este cea existentă.

Efemeritatea spectacolelor este extrem de bine surprinsă de autor prin perisabilitatea lor, nereușind să fie decât niște „modele” trecătoare. Murind așa repede din punct de vedere spiritual, apare mereu nevoia de altceva nou, altceva mai tare, ca după o mâncare care nu satură, ci doar amăgește foamea”.⁷

După aceste aspecte esențiale ale spiritului spectacolului, ne este adusă în centrul atenției și o anumită agresivitate pe care acesta o manifestă. De cele mai multe ori show-ul își arogă pretenția de a propune o realitate mai bună, oarecum ameliorată. Manifestarea spectaculară poate să devină politică sau invers (politica să devină un fel de show), apoi urmează spectacolul științei și al tehnicii în care se încearcă „aranjarea și explicarea” lumii ca un fel de decor de spectacol

⁶ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 184.

⁷ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 184.

turistic, ascunzându-se de fapt minciuna și iuțea de mână, hoția și prestidigitația grosolană. Toate acestea ascund de fapt în „culisele societății” cadavrele puturoase ale sărăciei, ale foametei, ale poluării,... și a celor mai mulți, numiți „uitători peste gard”.

Cu toate că spiritul spectacolului își propune o distracție a lumii, foarte bine este sesizat de autorul că acesta are în mentalitatea sa și ceva „ucigaș” (chiar „sinucigaș”, se poate spune) prin faptul că el își are de fapt rădăcina în nefericirea omului. Nevoia de petrecere, de a fi „fun”, de a avea un final fericit (happy-end), de a termina odată cu tristețea, cu suferința și cu plânsetul surprinde de fapt o mentalitate de „înger căzut”, această situație descriind „o rezolvare” „cam mincinoasă”.

„Mincinoasă pentru că presupune o uitare, o fugă, o orbire și o lașitate în raport cu asumarea realității și a propriei condiții. „Participarea” sufletească la vitejiile eroilor din filme doar amorțesc conștiința propriei slăbiciuni. Ulterior se instalează simțirea singurătății, pentru că realitatea „virtuală”, de „plastic” a spectacolului ne astupă cu totul vederea adevărată de noi înșine și față de ceilalți.”⁸

În contrast cu aceste constatări destul de dureroase se poate întrezări o spiritualitate „cu totul diferită” atunci când facem referință la slujbele bisericești. Mecanismul prin care anumite detalii ale „lumii văzute” sunt exagerate și „combinat meșteșugit” după dorința „minții celei ispitite a omului” este înlocuit prin „umplerea lor de Harul dumnezeiesc” făcând cunoscute și „transparente” „rațiunile dumnezeiești ale tuturor lucrurilor acestei lumi create de Dumnezeu.”⁹

Sfânta Liturghie care „actualizează istoria mântuirii” nu are nimic comun cu un „story ieftin cu happy-end” sau alt model de spectacol efemer prin care mulți încearcă să-i explice repetitivitatea, ci efektivă partășie a noastră la „calea lui Hristos”, la „pâinea cea de toate zilele”.

Pe bună dreptate, autorul articolului lansează o întrebare provocatoare: „Ce noutate provocatoare ar putea să înlocuiască noutatea veșnică a creștinismului, așa cum se înlocuiesc unele pe altele noutățile la modă ale spectacolului cultural secular ?”

Domeniul muzical având legături profunde cu sensibilitățile interpretative și existând unele aspecte care nu pot fi măsurate exact, (cum ar fi de pildă nuanțele muzicale sau intervalele din

⁸ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 185.

⁹ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 185.

sistemul temperat față de cele din sistemul bizantin) oferă spații unde personalitățile cântăreților și ale dirijorilor de cor pot să se direcționeze spre o execuție „mai rigidă”, mai seacă, mai exactă sau să alunece spre o interpretare mai artistică, mai nuanțată, mai spectaculară.

Dacă socotim că toată cântarea bisericească este și o rugăciune, atunci ar trebui să îi acordăm și atributele și caracteristicile complexe ale rugăciunii. Cât de „spectaculare” sau „nespectaculare” sunt acestea rămâne de multe ori să decidă personalitatea și subiectivismul ascultătorilor. De exemplu:

„rugăciunea – este un duh de pocăință, (și cântarea la fel!), rugăciunea... – are smerenie, (și cântarea la fel!), rugăciunea... – are frică de Dumnezeu, (și cântarea la fel!), rugăciunea... – luminează mintea, (și cântarea la fel!), rugăciunea... – întărește viața lăuntrică, (și cântarea la fel!), rugăciunea – zdrobește inimile, (și cântarea la fel!), rugăciunea – este nervul sufletului, (și cântarea la fel!), la început, rugăciunea trebuie făcută și din silă, (n.n. forțat!), (și cântarea la fel!), rugăciunea... – poate fi doar cu buzele, (și cântarea la fel!), rugăciunea... poate fi „amestecată,” (și cântarea la fel!),... etc.”¹⁰

Într-o astfel de varietate și vastitate de posibilități, pare că muzica bisericească poate deveni destul de ușor interpretabilă ca fiind prea „spectaculară” pe de-o parte sau prea seacă și plictisitoare pe de alta. Invitația de a ne poziționa în această situație va fi mereu o provocare și nici măcar vechimea melodiilor nu ne ajută atât de mult, deoarece chiar în ultimii ani am putut audia la postul de televiziune „Trinitas” interpretarea unor vechi melodii bisericești atonite, dar într-o interpretare atât de „gorgonată” și nuanțată încât li s-a oferit mai mult o spectaculozitate pur tehnică ce stârnește mai mult o curiozitate față de „orientalitatea lor” decât față de o spiritualitate consacrată românească.

Și în execuțiile corale pot apare o multitudine de oferte interpretative chiar la aceleași repertorii deja consacrate. Bineînțeles, că aceste variante au și aspecte pozitive dacă socotim că muzica bisericească lasă o anumită libertate de manifestare în multitudinea trăirilor existente dar... exagerarea lor, evidențierea forțată a posibilităților vocale ale membrilor coriști prin folosirea unor schimbări a tonicilor originale sau folosirea prea deasă a unor răririi și grăbiri ale discursului melodic precum și exagerarea unor nuanțe mari în timpul execuției, pot arunca

¹⁰ ***Convorbirea unui stareț-monah cu un preot de mir, cu prilejul apariției „Sbornicului”, despre rugăciunea lui Iisus, Ediția mănăstirii Valaam, Serdopol, 1938.

interpretarea în sfera artisticului exagerat, și a spectacularului care atrage atenția spre zona sonoră mai mult decât spre o înduhovnicire a lăuntruului ascultătorilor. Tot pe canalele mass-media se pot auzi compoziții corale foarte valoroase în interpretările unor dirijori care le scad din valoare dar și compoziții corale mai modeste, dar într-o viziune interpretativă extrem de duhovnicească și ziditoare.

Pentru a lămuri mai adânc această stare de fapt, consider că, pe de-o parte poate să existe o anumită confuzie între cele două realități, dar pe de alta, există diferențe sunt foarte clare. Confuzia poate fi acceptată doar în situația în care „una mai înaltă (Sfânta Liturghie) este coborâtă la nivelul celei mai de jos.”¹¹ Această tâlcuire a părintelui profesor Vasile Grăjdian în care însași Liturghia poate fi acceptată ca un spectacol este mai mult decât acceptabilă, în sensul de „Revelare a Dumnezeirii, ca „arătare a Ei, (show), ca o descoperire a Ei, însă doar la acest nivel, cel mai înalt cu putință, poate fi vorba despre o anumită apropiere și chiar întâlnire autentică de sens între slujbă și spectacol.”¹²

Pentru a continua să analizăm această rafinată și subtilă apropiere dintre „spectacolul slujbei” sau „slujba spectaculară” și duhovnicia unei slujbe, suntem obligați să facem referință la unul din cele mai importante motive care contează în acest demers. Este vorba de procesul tehnic de instruire al participanților la slujbe (începând cu cantori, diaconi, preoți și chiar credincioși ajutători) și nivelul general de cultură. În această situație, consider că aprecierile profesorului Valentin Timariu sunt extrem de binevenite. Acesta sesizează pe bună dreptate că:

„nu este suficient să cunoști problemele specifice ale limbajului muzical pentru a te apropia cu profesionalism de muzica religioasă, tot așa cum o pregătire exclusiv teologică nu-ți poate conferi o deplină autoritate în domeniu.”¹³ „Un teolog nemuzical se găsește în fața unui handicap ce se depășește cu mare greutate... chiar dacă în pedagogia muzicală modernă există tendința, bine argumentată, de a se renunța la noțiunea de afon... și în acest caz, nivelul de muzicalitate este determinat de sensibilitatea persoanei în cauză și nu de capacitatea sa de a fona. Prin muzică, în mod natural, ne exprimăm fără posibilitate

¹¹ V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 186.

¹² V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 186.

¹³ Valentin Timariu, *Muzica noastră cea spre ființă*, Botoșani, Editura AXA, 2001, p. 32.

de prefăcătorie a propriei noastre sensibilități. Revenind la obligațiile muzicale ale unui teolog (n.n. sau cântăreț în strană) suntem nevoiți să spunem răspicat că acestea fac parte organică din duhovnicia și sfințenia slujbei oficiate și în consecință nu pot fi privite ca și elemente de spectacol artistic sau de concert religios.”¹⁴

Dincolo de aceste nuanțe apărute în analiza relației duhovnicesc-spectacular nu putem să nu sesizăm o altă realitate care a influențat dezvoltarea laturii spectaculare a manifestărilor cultice. Cu toate că de-a lungul secolelor ea a stagnat într-o zonă relativ stabilă,

„după perioada de apariție a protestantismului în Europa, printr-o „concepție modernă” asupra muzicii apare pentru prima oară monumentalitatea spectaculoasă ce vizează latura exterioară asupra cultului public, marcând pe nesimțite o adevărată desacralizare a conținutului... alunecându-se spre o muzică „în sine” și nu pentru a se integra în slujba publică. În protestantism, prin renunțarea treptată la o bună parte din Sfintele Taine, această biserică și-a creat un alt tip de muzică, ce avea menirea de a substitui EXTAZUL COMUNIUNII cu SFÂNTA JERTFĂ a lui HRISTOS cu o elevată emoție artistică generată de amintirea jertfei lui Hristos.”¹⁵

Este foarte interesantă opinia profesorului sus-amintit și în ceea ce privește reacția muzicală a Bisericii Ortodoxe față de provocarea cultului protestant. Bineînțeles că ne-o însușim dar într-o măsură doar parțială. Acesta afirmă că:

„Biserica Ortodoxă rămâne... împietrită în bunele tradiții ale începuturilor, cultivând o monodie de o mare forță expresivă din interiorul căreia emană o puternică spiritualitate... dar neșansa acestei atitudini a fost, pe alocuri, în detrimentul

¹⁴ V. Timaru, *Muzica noastră cea spre ființă*, p. 33. Aici doresc să menționez și nota de subsol a autorului, care sesizează foarte bine unele aspecte practice: „Se întâlnesc adeseori oameni foarte muzicali (respectivi foarte sensibili) care au posibilități limitate fiziologic de a se exprima la nivel optim prin voce. Așa după cum sunt oameni foarte bine dotați în fiziologia vocii dar nu au harul de a „transmite” ceva cu ea. Aici este locul de a detecta impostura fără riscul de a greși. Nu gratuit se spune în popor că cel căruia nu-i place muzica este un om rău.”

¹⁵ V. Timaru, *Muzica noastră cea spre ființă*, p. 34.

educației credincioșilor care au rămas astfel într-o pasivitate deloc favorabilă unei evoluții dinamice firești.”¹⁶

Fără să criticăm frontal această realitate, într-un anume fel adevărată, nu putem să nu sesizăm dinamica adoptată în Biserica Ortodoxă prin acceptarea cântării corale cu două secole în urmă. Intrarea acestei maniere de cântare în spațiul cultic (liturgic – mai ales) a demonstrat în opinia noastră caracterul „deschis” și „viu” al cântării cultice ortodoxe. Din punctul de vedere al miezului problemei, soluția nu este rezolvată prin tehnica de cântare ci mai ales prin maniera de interpretare. Adică, atât cântarea monodică bizantină cât și cântarea armonică de factură corală pot să fie la rândul lor și rigide, mecanice și seci, dar și monumentale, artistic-spectaculare. Desigur, din perspectiva implicării credincioșilor, putem să acceptăm că varianta cântării bizantine îndeamnă spre o cântare solistică de un nivel tehnic ridicat, care îndepărtează posibilitatea credincioșilor de a o practica și-n același timp de a fi un obstacol în calea cântării în comun. Cu toate acestea, nu putem neglija profunzimea, solemnitatea și-n aceeași măsură intimitatea trăirii și culmile mistice la care poate să ajungă o astfel de cântare.

Pe de altă parte, cântarea corală a preluat din măreția cultului public apusean, încurajând folosirea sistemului temperat aflat în ascensiune vreme de mai multe secole. Deși, și această cântare a fost un fel de obstacol în fața cântării în comun, prin armoniile create și prin repertoriile înălțătoare, acestea au oferit ortodocșilor noi trăiri mistice în cadrul spațiului liturgic. Consider că nu se poate pune problema unei împietririi a muzicii ortodoxe prin afirmațiile de mai sus, ci mai ales o deschidere spre noi provocări, care necesită o dreaptă judecată în viitor.

Despre o anumită spectaculozitate putem vorbi atât în muzica ortodoxă rusă, cum de altfel putem să vorbim și de aceeași mare spectaculozitate și în monodia bizantină grecească. Amândouă maniere de cântare surprind atât aceste caracteristici monumentale, și-n același timp și o duhovnicie profund mistică. Ceea ce putem constata în mod categoric este că indiferent de caracterul „de concert” al fiecărui mod de cântare, latura duhovnicească este asigurată în special datorită misticii cultului ortodox.¹⁷

¹⁶ V. Timaru, *Muzica noastră cea spre ființă*, p. 35.

¹⁷ Spre deosebire de stabilitatea astfel obținută, profesorul Valentin Timaru surprinde foarte sugestiv ce se întâmplă cu muzica în afara unui ritual riguros astfel: „... ”

Un aspect aparte în abordarea relației duhovnicesc-spectacular trebuie acordată recitativului liturgic. Această „cântare-recitată” sau „rostire-cântată” reprezintă un procent extrem de mare în desfășurarea slujbelor ortodoxe. Dacă ne gândim la stihurile ecteniilor, la ecfonise, la stihurile de la „Doamne strigat-am”, „Stihoavnă”, la stihurile de la Antifoanele speciale, la citirea Apostolului și a Sfintei Evanghelii, la acatiste și canoane, atunci putem să avem o privire de ansamblu corectă a procentului covârșitor de mare și a importanței execuției lor în cadrul slujbelor ortodoxe. Pentru că sunt rostite doar de o singură persoană, stihurile au un pronunțat caracter solistic, fiind expuse foarte mult posibilității de a aluneca spre zona spectacolului, a artisticului-exagerat.

Pericolele din această sferă a practicii liturgice este extrem de bine cuprinsă în următoarele cuvinte:

„O mixtură între tipul de recitativ liturgic bizantin și răspunsurile corale aparținând altei atmosfere decât cea bizantină este un caz nefericit. De aceea, acolo unde există formații corale care dau răspunsuri „nebizantine” la Sfânta Liturghie, inflexiunile ce țin de cântul bizantin trebuie înlocuite cu intonațiile apropiate cântului de operă, respectând însă, pe cât posibil, canoanele ce țin de modul de a cânta în biserică, și mai ales, respectând textul (elementul principal al recitativului) cu toate aspectele ce țin de el.”¹⁸

Am dorit să expun aceste realități scrise cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Casian Crăciun în cartea menționată la subsol pentru că ele pot să creeze anumite poziții „revoltătoare” ale unora dar și să invite la meditații constructive ale altora. Fără a intra în hățișurile detaliilor istorice ale recitativului operistic și fără a insista asupra caracteristicilor și specificităților recitativului bisericesc, consider că trebuie să acceptăm că există o zonă de intersectare a celor două și că acest fapt ar trebui să ne deschidă mai bine ochii minții

utilizând muzica în afara unui ritual riguros, cultele protestante și neoprotestante ajung la niște variante care de foarte multe ori favorizează diletantismul. Textele adaptate sau regândite, în conformitate cu noile percepțe teologice, operate din ignoranță la modul grosier în unele capodopere muzicale conturează cele mai reprobabile gesturi. ... în contradicție totală cu perimetrul unei anumite tradiții care prin „oralitatea primară ca reper sau ca atitudine, chiar dacă în repetate rânduri poate genera neîmpliniri artistice, aproape niciodată nu ajunge în situația de a claca într-o exprimare diletantică.” p. 36.

¹⁸ Eugen-Dan Drăgoi, *Recitarea liturgică între tradiție și inovație*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 7.

pentru a ne feri de aceste capcane existente, care bineînțeles că nu fac decât să crească influența spiritului spectacolului în defavoare duhului slujirii duhovnicești.

Autorul menționat își exprimă opiniile și în ceea ce privește recitativul în Biserica Greacă. Despre acesta el afirmă:

„În Biserica Greacă se folosește un recitativ mult mai încărcat cu formule melismatice, schimbarea sunetelor pe care se recită fiind mult mai dinamică decât în Biserica Ortodoxă Română. Aceste elemente, alături de altele de ordin timbral și ritmic, ne înfățișează un recitativ foarte spectaculos, cu numeroase elemente de virtuozitate tehnică. O astfel de abordare spectaculoasă este pe deplin explicabilă, din mai multe puncte de vedere. Primul este acela că în limba greacă, în general, și în textele liturgice, în special, cuvintele sunt mult mai bogate în consoane decât în limba română, conferindu-i limbajului liturgic grecesc un aspect mai contorsionat, fapt ce se reflectă și în celelalte stiluri ale muzicii bizantine de limbă greacă. Un al doilea factor este legat de faptul că slujbele se țin în greaca veche, limbă pe care foarte puțini credincioși o cunosc. Din acest motiv, credincioșii greci, în marea lor majoritate, nu înțeleg limba în care se desfășoară slujbele și ceea ce îi ține în biserică, alături de caracterul național al Ortodoxiei din Grecia și puternicul sentiment de filiație cu Biserica, trup al lui Hristos, este și acel spectacol religios realizat cu toate mijloacele muzical-dramaturgice. Exemplul cel mai concludent în acest sens este constituit de momentele „te-re-remuri-lor,” mult așteptate de credincioși și de cântăreți, în care, alături de sensurile duhovnicești pe care le au aceste momente, ideea de spectacol general este deplin susținută.”¹⁹

Explicațiile oferite în pasajele de mai sus de profesorul Eugen-Dan Drăgoi justifică doar parțial susținerea caracterului spectacular și alunecarea spre o tentă artistico-dramatică. Problematika acestor afinități și intersecții cultice cu sfera monumentalității artistice din Grecia ni se prezintă la limita acceptabilității slujirii și doar cu caracteristicile specifice zonei geografice respective.

Interesante par a fi și argumentele de ordin lingvistic pentru orientarea mai mult spre o declamație dramatică, așa cum vocalele

¹⁹ Eugen-Dan Drăgoi, *Recitarea liturgică între tradiție și inovație*, pp. 16-17.

limbii române (de origine latină) putem spune că de direcționează spre un bel-canto de natură operistică.

În opoziție cu părerile autorului despre recitativul grecesc, acesta se exprimă referitor la cel românesc astfel:

„Blândețea și profunzimea duhului se regăsesc din plin în cântarea noastră bisericească bizantină, fiind foarte evidente și în recitativul liturgic, care este preponderent recto-tono; mai aproape de o recitare muzicală sobră decât de un cântec melismatic spectaculos. Recitativul bizantin în limba română lasă claritatea textelor inspirate să-și poarte mesajul pe aripile sunetului și nu încarcă vocalele din text cu melisme care pot anula sensul de recitare a unui text...”²⁰

Deși contrastul dintre cele două recitative (grecesc și românesc) pare a fi destul de conturat iar cel din zona noastră extrem de apreciat, echilibrul dintre duhovnicesc și spectacular pare că și-a găsit o bună existență datorită culturii celor două popoare și a practicii multi-seculare aplicate.

Apropiindu-ne de gândurile concluzive la tematica anunțată în titlul de mai sus, se conturează câteva idei. Una dintre ele este aceea că o soluție simplă pentru a ne feri de o expunere la sfera spectaculară este aceea de a renunța la un recitativ cvasi-cântat și o păstrare a unei rostiri cât mai simple și mai sobre pe același ton (bineînțeles, acela care trebuie). Desigur că, alegerea aparține executantului (cântăreț, diacon, preot) și acesta la rândul lui o va face în funcție de educația profesională primită de cultura generală dobândită și de specificul locului.

Deși raportul dintre duhul slujirii liturgice și spiritul spectacolului există încă de la începuturile creștinismului, el a avut multe momente de exagerare și într-o direcție și într-alta. Pe de-o parte au fost foarte mulți părinți renumiți încă din vremuri îndepărtate care au surprins acest mare pericol al muzicii în biserică de a „scufunda monahul cântăreț în slava deșartă” (ex: Avva Pavel Capadochianul, Avva Siluan sau chiar sf. Ioan Scărarul) și alții care au susținut cântarea cu sensibilitate și căldură sufletească spre a zidi sufletește pe credincioșii participanți la slujbe (ex: Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul Teodor Studitul, Cosma Melodul... etc)

Ca o privire actuală a acestui raport, putem sesiza complexa realitate a muzicii religioase pe internet, unde pe de-o parte avem un fel de

²⁰ Eugen-Dan Drăgoi, *Recitarea liturgică între tradiție și inovație*, p. 18.

„pan-muzicism” unde cu un exces de zel greu de stăvilit se manifestă o amestecare a repertoriilor pe de-o parte, dar și o exacerbare a păstrării specificității anumitor zone geografice și a manierelor de cântare, pe de altă parte.

Apropierea celor două nuanțe de slujire (cu duh liturgic sau cu spirit spectacular) au destul de multe zone unde se intersectează. De exemplu: o cântare „solemnă”, „fastuoasă”, „monumentală”, „luminoasă”, „cu strălucire” sau „festivă” sunt atributele și ale uneia și ale alteia și nu trebuie să ne ferim să acceptăm cu toată inima maniere de cântare cât mai eficiente, care să meargă asemeni rugăciunii „simțite” la inima ascultătorilor. Tocmai aceste realități demonstrează fără tăgadă că muzica bisericească ortodoxă este vie și deschisă multor posibilități și exprimă cel mai cu folos, modalitatea de legătură cu Dumnezeu în spațiul cultic public.

Din alt punct de vedere însă, noile tendințe de a „spectaculariza” orice manifestare existentă, orice adunare a mai multor persoane, indiferent din ce domeniu, trebuie în mod sever tăiate din rădăcină. Aceste intenții de a „strecura” cu „știință sau fără de știință” cu „bune intenții sau mai ales cu rele intenții” diferite detalii care pot oferi interpretări „spectaculare” sau „concertistice” care să deturneze măcar cu „o iotă” menirea și scopul dat inițial de Dumnezeu slujbelor ortodoxe și caracterului sfințeniei lor, atunci reacția noastră trebuie să fie pe măsură. Bineînțeles că aceste reacții ne pot atrage anumite „etichete” nu prea plăcute, dar trebuie să fim conștienți că acceptarea acestor detournări ar avea un efect și mai neplăcut.

Ideile „vremurilor noastre” conform marelui teolog grec Christos Yannaras, se îndreaptă spre o „relativizare a absolutului și o absolutizare a relativului”²¹, ceea ce este inacceptabil referitor la muzica bisericească ortodoxă. O interpretare de natură „concertistică” sau într-o manieră „de spectacol” a cântărilor bisericești executate lângă Sfânta Masă, unde se pogoară Dumnezeu Cel Viu este la nivelul unei batjocuri și mai mult decât o jignire.

Din aceste cauze și situații care pot apare în diferite momente și în unele locuri, recomandarea părintelui Vasile Grăjdian este foarte binevenită, în sensul că pentru a evita o expunere la spiritul spectacolului

²¹ Christos Yannaras, *Ortodoxie și occident*, Editura Bizantină, București, 1995, p. 73.

„trebuie să se opereze cu o necesară deosebire a duhurilor, pentru înlăturarea confuziei reducăționiste (n.n. ce rezultă din amestecarea lor) și exagerate (cu sărăcia sa de sens) și a face loc distincției, a înțelegerii luminoase și nu în ultimul rând bogăției Duhului Sfânt.”²²

²² V. Grăjdian, *Mici scrieri bisericești și culturale*, p. 186.

MÂNTUIREA, TEMĂ CENTRALĂ A TEOLOGIEI SFÂNTULUI EVANGHELIST LUCA. O ANALIZĂ LEXICALĂ STATISTICĂ ȘI COMPARATIVĂ

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Abstract

This study is a survey of St. Luke's use of the salvation vocabulary. A comparison between Luke and the other Evangelists reveals the dominant place held by salvation in Luke's thought. St. Luke follows the synoptic tradition in two respects: the eschatological salvation of the individual and the present physical salvation (miraculous healings, deliverance from danger). The peculiar aspects of the Lukan soteriology are: the present spiritual salvation consisting in forgiveness of sins, the gift of the Spirit and ecclesial life, and the salvation of the people of God, illustrated by the Jerusalem community.

Key words

St. Luke, Acts, salvation, New Testament

I. Introducere

Studiul operelor lucanice din perspectiva conținutului lor teologic a condus la o varietate de ipoteze privind tema dominantă sau ideea centrală a acestora. Odată cu apariția, în 1954, a lucrării de pionierat în critica redactării, *Die Mitte der Zeit*, a lui H. Conzelmann, s-a considerat că preocuparea teologică principală a Sfântului Luca este circumscrisă de conceptul de „istorie a mântuirii”. Conzelmann consideră că Sfântul Luca împarte istoria în trei mari perioade: 1) perioada lui Israel, 2) perioada vieții pământești a Mântuitorului Iisus Hristos, 3) perioada Bisericii. Această schemă simplă are implicații teologice importante. Pe de o parte, introduce un interimat semnificativ între activitatea pământească a Mântuitorului Iisus Hristos și Parusia Sa. Din epistolele pauline și din Sfânta Evanghelie după Marcu transpare faptul că primii creștini erau în așteptarea unei reveniri iminente a Mântuitorului. Sfântul Luca, însă, vorbește despre o întârziere a acesteia, având ca efect faptul că Parusia își pierde funcția de factor-cheie în nădejdea și modul de viață creștin. Pe de altă parte, Conzelmann susține că Luca a „istoricizat” mesajul și lucrarea lui Iisus. Datorită faptului că membrii comunității lucanice trăiesc în „timpul Bisericii”, ei privesc în urmă către evenimentele vieții Mântuitorului, care aparțin unei alte epoci, diferită de a lor. Pe scurt, Sfântul Luca comută accentul credinței creștine de pe viitor pe trecut¹. Puncte de vedere similare sau foarte apropiate se întâlnesc și la alți teologi ai acelei perioade: E. Lohse², S. Schulz³, E. Henchen⁴, P. Vielhauer⁵, etc.

¹ M. A. Powell, *What Are They Saying About Luke?*, Paulist Press, New York / Mahwah, 1989, p. 8.

² E. Lohse, *Lukas als Theologe der Heilsgeschichte*, în „*Evangelische Theologie*” 14 (1954), pp. 256-276.

³ S. Schulz, *Die Stunde der Botschaft - eine Einführung in die Theologie der 4 Evangelisten*, Furcheverlag, Hamburg, 1967.

⁴ E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte*, KEK 3; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977; în engleză *The Acts of the Apostles: A Commentary*, Philadelphia and Oxford: Fortress and Basil Blackwell, 1971.

⁵ P. Vielhauer, *On the „Paulinism” of Acts*, în L. E. Keck, J. A. Martin (ed.), „*Studies in Luke-Acts: Essays in Honor of Paul Schubert*”, Nashville / Philadelphia: Abingdon / Fortress, 1966, pp. 33-50.

II. Statistica vocabularului soteriologic

În cele ce urmează vom încerca să arătăm pornind de la date statistice că mântuirea, și nu istoria mântuirii, stă în centrul teologiei Sfântului Luca, fără însă a nega interesul deosebit al acestui hagiograf pentru încadrarea în istorie a evenimentelor pe care le descrie. Comparând Evanghelia a treia cu celelalte două sinoptice vom căuta să discernem modul specific în care Sfântul Luca dezvoltă tema mântuirii. Se va vedea astfel că felul în care Sfinții Marcu și Matei utilizează vocabularul mântuirii se regăsește și în operele lukanice, însă Sfântul Luca mai exploatează termenii soteriologici într-o manieră particulară.

Se remarcă, pe de o parte, că diversitatea și frecvența termenilor soteriologici sunt sensibil mai mari la Luca decât la Matei și la Marcu, după cum se vede din statistica următoare:

	<u>Mt</u>	<u>Mc</u>	<u>Lc</u>	<u>In</u>	<u>Fapte</u>
σωζειν (a mântui).....	15	15	17	6	13
διασωζειν (a mântui)...	1	0	1	0	5
σωτηρ (Mântuitor).....	0	0	2	1	2
σωτηρια (mântuire)....	0	0	4	1	6
σωτηριον (mântuire)...	0	0	2	0	1
TOTAL	.16	15	26	8	27

Pe de altă parte, Sfântul Luca dă acestor termeni semnificații pe care nu le găsim în celelalte Evanghelii. Pentru a le descrie este utilă observația că verbul grecesc σωζειν poate exprima patru tipuri diverse de acțiune (a izbăvi sau a feri de rău, a face sau conserva un bine)⁶ și că această acțiune se poate prezenta sub următoarele aspecte:

- agentul mântuirii: Dumnezeu sau trimișii Săi (pentru sfera religioasă a verbului), un om, „cel mântuit” însuși care „se mântuiește”, un animal, un instrument, etc. (pentru sfera profană a verbului)⁷.

⁶ W. Foerster, σωζω, σωτηρια (The Greek World), în G. Kittel, G. Friedrich (ed.), „The Theological Dictionary of the New Testament”, vol. I-X, trad. G. Bromiley, Grand Rapids, Michigan: W. B. Eerdmans Publishing Company, 1964-1976 (abreviat TDNT), vol. VII, pp. 965-969.

⁷ Mai apar utilizări impersonale, care pot fi considerate „pasive divine” de origine armailcă; A. George, *Le vocabulaire de salut*, în *Études sur l'oeuvre de Luc*, Paris, Gabalda, 1978, p. 306.

- primitorii mântuirii: individul sau poporul, în domeniul religios; în sens profan primitorul poate fi și un animal sau un obiect.

- timpul mântuirii: întotdeauna istoric în limbajul profan; istoric sau eshatologic în limbajul religios.

- rezultatele mântuirii sunt variate, în funcție de primitori. În limbajul religios, mântuirea poate reprezenta, pentru individ, sănătatea, integritatea, viața biologică, libertatea socială, politică, spirituală. Pentru popor, mântuirea poate însemna eliberarea politică, expansiunea națională, viața în interiorul Legământului, împlinirea deplină a idealurilor sale în eshaton.

Septuaginta a utilizat din plin toate aceste posibilități⁸. Este remarcabil faptul că Sfântul Luca profită de acestea mai mult decât Sfinții Matei, Marcu sau Ioan. Pentru a evidenția acest fapt este potrivită examinarea succesivă a diferitelor întrebări ale vocabularului mântuirii: cele profane, apoi cele religioase, pentru individ și pentru popor.

III. Mântuirea în sens profan

Utilizarea „profană” a vocabularului mântuirii este întâlnită în greaca clasică și elenistică în construcțiile impersonale sau când este vorba despre mântuirea operată de către oameni: în relatările naufragiilor, ale băătăliilor, ale izbăvirii de pericole și, mai ales, ale vindecărilor⁹. Poate părea ciudat, mai ales pentru necunoscătorii antichității păgâne, că vechile religii păgâne nu au aproape nimic în comun cu dorința de obține viața veșnică sau de „a fi mântuit”, în sensul creștin al cuvântului. „Mântuirea” pe care cei mai mulți antici o căutau se referea la boală, dezastre, sau moarte în această viață, iar „răscumpărarea” pe care o doreau era eliberarea de sub jugul sclaviei, nu al păcatului. „Mântuirea” avea de-a face cu sănătatea sau alte lucruri pământești, nu cu sufletul sau cu viața veșnică¹⁰.

Septuaginta vorbește, de asemenea, despre cel care „se mântuiește” scăpând de primejdie (Lot în Facere 19, 17.20.22; David în I Regi 19, 11.12.18; 27, etc.), despre războinicul care „cruță” un om (Rahav în Iosua 6, 25, etc.) sau „eliberează” o cetate (Cheila în II Regi 23, etc.), despre

⁸ Cf. G. Fohrer, *σωζω, σωτηρια*, TDNT VII, pp. 970-980.

⁹ Pentru folosirea verbului *σωζειν* în descrierile vindecărilor vezi N. van Brock, *Recherches sur le vocabulaire médical du grec ancien*, Paris, 1961, pp. 230-234.

¹⁰ R. MacMullen, *Paganism in the Roman Empire*, New Haven, Yale, 1981, p. 57.

regele care „face dreptate” unui oropsit (femeia din Tecoa în II Regi 14, 4, etc.).

Acest tip de limbaj nu apare decât o singură dată la sinoptici, în primul membru al unei antiteze: „Cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde” (Mt 16, 25a par. Mc 8, 35a par. Lc 19, 24a, texte riguros identice). În această frază scăparea sufletului înseamnă protejarea vieții; al doilea membru al antitezei arată că aceasta înseamnă refuzul de a o risca¹¹.

Cartea Faptele Apostolilor utilizează mai mult vocabularul mântuirii în sens profan:

- tribunul Lisias poruncește escortei să-l conducă pe Pavel teafăr la procuratorul Felix, la Cezareea (ἰνα...τον Παυλον διασωσωσι προς...) (Fapte 23, 24).

- în descrierea furtunii verbul „a mântui” revine de 6 ori (σωζειν: 27, 30.31; διασωζειν: 27, 43.44; 28, 1.4), iar substantivul σωτηρια o dată, fără semnificație religioasă. Toate aceste utilizări sunt impersonale, cu excepția 27, 43, unde sutașul Iulius vrea să-l „mântuiască” pe Pavel.

Aceste întrebunțări profane ale vocabularului mântuirii se întâlnesc în relatări fără un caracter religios explicit, unde cea mai mare parte personajelor sunt păgâni. Nu se pot trage din acestea concluzii asupra concepției lukanice despre mântuire. Pentru a reda fapte ale experienței curente Sfântul Luca se folosește de limbajul mediului și al timpului său. Dar, în asamblul operei sale el utilizează mult mai mult vocabularul mântuirii în sens religios.

IV. Mântuirea în sens religios

IV.1. Mântuirea la nivel individual

Când Evangheliile sinoptice folosesc vocabularul mântuirii în sens religios ele vizează, în general, mântuirea individului (vom vedea mai departe că Sfântul Luca se deosebește de Sfinții Matei și de Marcu în acest punct). Această mântuire este plasată când în viitorul eshatologic, când în timpul prezent (vom vedea că și aici Sfântul Luca introduce o perspectivă nouă).

¹¹ Din Evanghelia după Ioan putem menționa în 11, 12, unde σωζειν indică o vindecare „naturală”.

IV.1.1. Mântuirea eshatologică

Acest concept este clasic în iudaismul acelor timpuri¹². Evangheliile sinoptice conțin mai multe afirmații ale lui Iisus pe această temă.

1. Două dintre acestea sunt comune celor trei sinoptici:

- Când Iisus vorbește despre cât de greu vor intra bogații în Împărăția lui Dumnezeu, ucenicii întreabă descurajați: „Oare cine poate să se mântuiască?” (Mt 19, 25 par. Mc 10, 26 par. Lc 18, 26). În acest context, axat pe Împărăție (Mc 10, 14.15.23.24.25 și par.), pe viața veșnică (Mc 10, 17.30 și par.) și pe veacul viitor (Mc 10, 30 și par.), mântuirea nu poate fi decât eshatologică, și este definită de temele eshatologice din acest context.

- Al doilea membru al loghionului Mc 8, 35 și par. apare în mod diferit în multiplele sale variante. Forma sa inițială, conservată destul de bine în Mt 16, 25b, Mc 8, 35b și Lc 9, 24b, ar putea fi: „Cel ce-și va pierde viața o va mântui”. Semnificația eshatologică a verbului „a mântui” din a doua parte a antitezei este temeinic fundamentată pe timpul viitor al verbului, pe caracterul radical și universal al antitezei, pe contextul afirmației din Mc 8, 35 și par., și, la Luca, pe contextul și forma dubletului său din Lc 17, 33 (Ziua Fiului Omului, verbul ζωογονεῖν = a face viu, a da viață [veșnică]).

În aceste două pasaje, Sfântul Luca nu pare să ofere o altă semnificație decât Sfinții Marcu și Matei.

2. În discursul eshatologic Sfântul Luca omite două loghia despre mântuirea individuală, prezente în Mc și Mt:

- Mc 13, 13 par. Mt 24, 13 concludă prevestirea prigoanelor prin făgăduința: „Cel ce va răbda până la urmă, acela se va mântui”. Afirmația paralelă din Lc 21, 19 zice: „Prin răbdarea voastră veți mântui sufletele voastre”. Se pare că prin această formulare se urmărește evitarea precizării duratei de timp dinaintea Sfârșitului. În ceea ce privește natura mântuirii, varianta lucanică nu aduce nici o precizare în plus.

- Mc 13, 20 par. Mt 24, 22 se încadrează în descrierea „necazului” final: „Și de nu ar fi scurtat Domnul zilele acelea n-ar scăpa nici un trup”. Sfântul Luca nu oferă niciun fel de paralelă la acest verset deoarece aici este vorba despre distrugerea Ierusalimului. Or, pentru Sfântul Luca, acest eveniment este parte a zilelor răzbnării ale strâmtorării și ale mâniei, și nu ale mântuirii (Lc 21, 22-23).

¹² Vezi textele citate de W. Foerster, TDNT VII, p. 984-986. Acestea aparțin literaturii intertestamentale, mai ales apocalipselor.

Prin urmare aceste două texte nu vădesc o diferență apreciabilă între Sfântul Luca și ceilalți doi sinoptici asupra concepției despre mântuire. Și pentru Sfinții Matei și Marcu mântuirea înseamnă viață, după cum se poate înțelege din textele prezentate în paragraful precedent.

3. În fine, întâlnim la Sfântul Luca un text care îi este propriu și care vizează mântuirea eshatologică a individului. Un iudeu îl întreabă pe Iisus despre numărul mic al celor aleși, chestiune mult dezbătută de rabini¹³: „Doamne, puțini sunt oare cei ce se mântuiesc?” (Lc 13, 23). În contextul de gândire al evreilor acelor timpuri, participiul prezent σωζομενοι nu poate avea aici decât un sens eshatologic¹⁴. De asemenea, în contextul literar se insistă asupra Împărăției lui Dumnezeu (Lc 13, 18.20.28.29) și, în mod special, asupra Judecării care o inaugurează (Lc 13, 24.30). Dar, așa cum face adeseori (Lc 17, 20-21; 21, 34-36), Iisus abate atenția auditoriului său de la mântuirea viitoare la angajamentul prezent: acum este nevoie de osteneală (Lc 13, 24; cf. 16, 16).

Din cele de mai sus rezultă că, în ceea ce privește mântuirea eshatologică a individului, cu foarte mici excepții, Sfântul Luca este în armonie cu Sfinții Matei și Marcu, și, prin urmare, cu tradiția sinoptică.

IV.1.2. Mântuirea fizică în prezent

Sfântul Luca mai este fidel acestei tradiții și într-un alt sector: în utilizarea vocabularului mântuirii pentru vindecări și pentru alte binefaceri de natură fizică¹⁵.

1. Evanghelia a treia este în acord, în acest aspect, cu Marcu și cu Matei în două pasaje semnificative:

- Femeii cu scurgere de sânge, Iisus îi spune: „Credința ta te-a mântuit” (Mt 9, 22; Mc 5, 34; Lc 8, 48).

- Sinedriștii care, batjocorindu-L pe Iisus, spun că „pe alții i-a mântuit” (Mt 27, 42; Mc 15, 31; Lc 23, 35) fac, în mod evident, aluzie la vindecările pe care le făcuse Mântuitorul. În acest context, constatarea

¹³ Cf. H. L. Strack - K. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmus und Midrasch*, Bd. I, Munich, 1922, p. 883.

¹⁴ Σωζομενοι este un termen stereotip în Biserica primară (Fapte 2, 47; 1Cor 1, 18; 2Cor 2, 15) care se referă la obținerea mântuirii eshatologice, adică la intrarea în Împărăție și dobândirea vieții veșnice. I. H. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Exeter, The Paternoster Press, 1978, p. 564.

¹⁵ Acest vocabular are precedente slabe în Septuaginta, care nu prezintă aproape deloc descrieri de vindecări. În schimb acestea apar din belșug în inscripțiile lui Asclepios: cf. inscripția citată de W. Foerster, TDNT VII, p. 967.

nepuinței lui Iisus de a Se „mântui pe Sine” și îndemnul sfidător „Mântuiește-Te pe Tine Însuși” (Mt 27, 40; Mc 15, 30; Lc 23, 35), vizează o izbăvire miraculoasă.

2. Luca se întâlnește doar cu Marcu în trei pasaje:

- În disputa despre legitimitatea vindecărilor în zi de sabbat, sintagma „a scăpa un suflet” este echivalentă cu „a vindeca” (Mc 3, 4; Lc 6, 9). Sensul expresiei se definește, pe de o parte, prin antiteza sa „a pierde” (αποκτεναι), iar, pe de alta, prin paralela sa „a face bine” (αγαθοποιησαι).

- Rugămintea pe care Iair o adresează lui Iisus în Mc 5, 23, de a-și pune mâinile peste fiica sa „ca să scape și să trăiască”, corespunde, în Lc 8, 50, făgăduinței făcute de Iisus după moartea copilei: „crede numai, și se va mântui”.

- Ultimele cuvinte adresate orbului din Ierihon sunt identice la ambii evangheliști: „credința ta te-a mântuit” (Mc 10, 52; Lc 18, 42).

3. Cele câteva cazuri în care Luca se deosebește de Marcu și Matei prin faptul că nu folosește vocabularul soteriologic nu au o importanță prea mare, fie pentru faptul că Luca nu are paralele (ex. Mt 14, 36 par. Mc 6,56; Mt 14, 30; 27, 49), fie pentru că este vorba de minore diferențe redacționale (cuvintele de batjocură adresate Domnului răstignit menționate mai sus, Mt 9, 21 par. Mc 5,28; Mt 8, 25; 9, 22b).

4. Există patru locuri în care, spre deosebire de ceilalți doi sinoptici, Sfântul Luca folosește vocabularul mântuirii:

- Bătrânii iudeilor vin să-L roage pe Iisus să vindece pe sluga unui sutaș (διασωσε, Lc 7, 3).

- Demonizatul din ținutul Gherghesenilor a fost izbăvit (εσωθη, Lc 8, 36).

- S-au consemnat deja cuvintele „Mântuiește-Te pe Tine Însuși” adresate lui Iisus răstignit de soldați și de tâlharul nepocăit (Lc 23, 37.39). Acestea nu se găsesc nici la Matei nici la Marcu.

5. Faptele Apostolilor, care descriu câteva dintre minunile și vindecările săvârșite de Apostoli nu folosesc pentru aceasta decât de două ori vocabularul mântuirii:

- Ologul de la Templu a fost vindecat (σεσωσται, Fapte 4, 9) în numele lui Iisus Hristos. Ulterior, în discursul Sfântului Petru, verbul capătă un sens mai profund (Fapte 4, 12) ¹⁶.

¹⁶ F. Bovon, *Le salut dans les écrits de Luc*, în *L'oeuvre de Luc. Etudes d'exegese et de theologie*, Cerf, Paris, 1987, p. 174, consideră că vindecările au pentru Luca o funcție

- Sfântul Apostol Pavel vede că ologul din Listra „are credință ca să se vindece” (πιστις του σωθηναι, Fapte 14, 9).

Se poate constata că, în ansamblu, Luca păstrează limbajul tradiției sinoptice, care socotește binefacerea fizică drept mântuire. Se mai remarcă că el folosește acest limbaj mai des în Evanghelie decât în Faptele Apostolilor, unde o terminologie mai variată. De asemenea, în Faptele Apostolilor se vede mai bine caracterul simbolic al vebului „a mântui” atunci când este folosit în relatarea minunilor (Fapte 4, 9.12). După Cincizecime adevărata mântuire nu mai înseamnă niciodată doar vindecare fizică, sau poate chiar să însemne cu totul altceva¹⁷. Nu este ceva accidental faptul că în Evanghelie întâlnim mult mai des sensul mundan al termenilor soteriologici decât în Faptele Apostolilor. Aceasta, pentru că în gândirea Sfântului Luca mântuirea, în sensul ei spiritual și deplin, se întemeiază pe moartea și învierea lui Hristos, iar roadele acestor evenimente capitale se primesc prin Duhul Sfânt, Care s-a trimis abia la Cincizecime¹⁸.

IV.1.3. Mântuirea spirituală în prezent

Se întâlnesc la Sfântul Luca cazuri în care el vorbește despre o mântuire prezentă, dar fără referire la o vindecare sau la o acțiune în plan fizic, ci la o intervenție a lui Dumnezeu care atinge omul în cele mai profunde straturi ale ființei sale.

1. Evanghelia prezintă patru cazuri care sunt proprii doar Sfântului Luca și în care se observă din abundență activitatea sa redacțională:

- După ce zice păătoasei care plânge la picioarele Sale „Iertate sunt păcatele tale”, Iisus adaugă: „Credința ta te-a mântuit” (Lc 7, 48.50). Această proclamare a mântuirii prin credință introduce o temă diferită de cea dezvoltată în v. 42 și 47 (iubirea care urmează iertării); Sfântul Luca va reveni de mai multe ori la această idee a mântuirii prin credință (Lc 8, 12.48.50; 17, 19; 18, 42; Fapte 3,16; 14, 19). Prin urmare, am putea considera că v. 48-50 sunt, cel puțin în parte, rezultatul redacției

simbolică: „ele ilustrează mântuirea veșnică pe care Luca este constrâns să o descrie, în lipsa unor mijloace mai bune, în registrul istoric și pe cale analogică”.

¹⁷ Ben Witherington III, *Salvation and Health in Christian Antiquity: The Soteriology of Luke-Acts in Its First Century Setting*, în I. Howard Marshall, David Peterson (ed.), *Witness to the Gospel. The Theology of Acts*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K., 1998, p. 150.

¹⁸ B. Witherington III, *Salvation and Health in Christian Antiquity...*, p. 154.

lucanice¹⁹. Aici mântuirea nu mai este vindecare, ci iertare. Iisus este Cel care vestește și dă această iertare. Venind la El, păcătoasa accede la o viață nouă, în credință și iubire.

- În explicarea Pildei Semănătorului, Sfântul Luca este singurul care include cuvintele Domnului despre mântuirea prin credință: diavolul fură cuvântul din inima ascultătorilor, „ca nu cumva, crezând, să se mântuiască” (Lc 8, 12).

- Dintre cei zece leproși vindecați, doar samarineanul se întoarce slăvind pe Dumnezeu, ca să mulțumească lui Iisus (Lc 17, 17-18). Acesta îi spune: „Credința ta te-a mântuit” (v. 19). Acest verset, care introduce o nouă temă, pe lângă cea a recunoștinței din v. 17-18, ar putea fi rezultatul activității redacționale a autorului²⁰. Aici, din nou, mântuire nu înseamnă vindecare, din moment ce și ceilalți nouă au fost vindecați. Singurul care a fost mântuit este cel care s-a întors la Iisus cu credință și care și-a înțeles vindecarea ca un dar al lui Dumnezeu prin Iisus.

- Când Zaheu vameșul, gazda lui Iisus din Ierihon, s-a decis să dea săracilor jumătate din averea sa și să-i despăgubescă împătrit pe cei nedreptățiți de el, Mântuitorul spune: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia, căci și acesta este fiu al lui Avraam. Căci Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel pierdut” (Lc 19, 9-10). Înălțuirea versetelor 7-10 este laborioasă, și a dat naștere la diferite ipoteze. În orice caz, mâna Sfântului Luca se simte în plasarea mântuirii în cotidian, „astăzi”. Această mântuire prezentă este misiunea lui Iisus. Ea pretinde din partea celui „pierdut” convertire, și are ca roade dreptatea și mila.

2. Și în Faptele Apostolilor întâlnim această mântuire spirituală a individului.

- cazul cel mai clar se găsește la finalul relatării evenimentelor de la Cincizecime: „Domnul adăuga zilnic Bisericii pe cei care se mântuiau” (Fapte 2, 47). Aceste ultime cuvinte, τοὺς σωζομενούς, indică aici un proces în curs de realizare, mai curând decât un eveniment viitor, eshatologic. Avem două argumente serioase în sprijinul acestei

¹⁹ Această ipoteză fost propusă de A. Jülicher, *Die Gleichisreden Jesu*, II, Tübingen, 1899, 1910, pp. 299-300, citată de R. Bultmann, *Histoire de la tradition sinoptique*, Paris, 1973, p. 36-37 și însușită de un mare număr de autori.

²⁰ R. Bultmann, *Histoire de la tradition sinoptique*, p. 51; cf. H. D. Betz, *The Cleansing of the Ten Lepers*, în „Journal of Biblical Literature” XC (1971), pp. 315-316. Pe de altă parte, I. H. Marshall (*The Gospel of Luke*, p. 652), admite posibilitatea ca versetul să fie prelucrat. Din moment ce sensul părții a doua stă în relația omului cu Iisus, nu doar în faptul că aduce mulțumiri, această replică este o parte integrantă a povestirii.

afirmații: participiul prezent, pe de o parte, indică un fapt în curs de realizare²¹. Pe de altă parte, întreg ansamblul capitolului 2 din Faptele Apostolilor indică că pentru Luca darul Duhului aparține perioadei „ultimelor zile” (Fapte 2, 17), în care se împlinește profeția lui Ioil. Aceasta nu este încă „ziua Domnului cea mare” (Fapte 2, 20), ci este o anticipare a Sfârșitului în prezent. Astfel Sfântul Luca poate să vorbească despre prezența mântuirii în lucrarea Duhului, precum vorbește și despre prezența Împărăției în persoana lui Iisus (Lc 11, 20; 17, 21). Relatarea Cincizecimii constituie un fel de uvertură a cărții Faptele Apostolilor prin faptul că prezintă trăsăturile esențiale ale Bisericii, în același fel în care Lc 4, 16-30 fixează direcțiile principale ale misiunii lui Iisus. Întâlnim aici elementele definitorii ale mântuirii pe care credinciosul o are în Biserică: darul Duhului (2, 4.17.33.38), iertarea păcatelor (2, 38) prin convertire și Botez (2, 38.41), includerea în poporul sfânt, moștenirea făgăduințelor (2, 39-47).

- În același episod al Cincizecimii, secțiunea de debut a predicii Sfântului Petru explică darul Duhului prin profeția lui Ioil. Cuvintele profetului sunt redată până la Ioil 3, 5: „Și tot cel ce va chema numele Domnului se va mântui” (Fapte 2, 21). Timpul viitor al verbului „a mântui” (σωθησεται) și menționarea Zilei Domnului în versetul precedent i-a condus pe mulți comentatori la concluzia că ar fi vorba despre mântuirea eshtaologică. Dar Sfântul Luca vrea să înfățișeze și aici, ca și în restul capitolului, o mântuire prezentă în viața eclezială. Această afirmație se susține prin faptul că, pentru Luca, chemarea numelui Domnului este o trăsătură specifică a timpului Bisericii (Fapte 9, 14.21; 15, 17; 22, 16, etc.), iar prezența Duhului indică venirea „zilelor din urmă” (2, 17).

Prin urmare este clar că Sfântul Luca prezintă de mai multe ori o mântuire prezentă, spirituală, dobândită prin convertire și constând în darul Duhului, iertarea păcatelor, încorporarea în poporul lui Dumnezeu, viața eclezială. O asemenea concepție despre mântuire nu se întâlnește nici la Sfântul Marcu nici la Sfântul Matei. Se găsește, însă, la Sfântul

²¹ Forța acestui participiu prezent este aici iterativă, adică arată că ei se adăugau comunității pe măsură ce se mântuiau. Luca se referă la procesul de a deveni creștin ca la „a fi mântuit”, scăpat de apartenența la un popor aflat sub judecata lui Dumnezeu pentru respingerea lui Mesia. F. F. Bruce, *The Acts of the Apostles. The Greek Text with Introduction and Commentary*; London, The Tyndale Press, 1965, p. 102; I. H. Marshall, *The Acts of the Apostles. An Introduction and Commentary*, Inter-Varsity Press, Leicester, England, 1980, p. 86.

Pavel, în formule care conțin fie participiul perfect (σεσωσμενοι, Ef 2, 5.8), fie participiul prezent (σωζομενοι, I Cor 1,18; II Cor 2,15). În fine, la Sfântul Ioan se poate întâlni tema mântuirii prezente în In 5, 34; 10, 9; dar Evanghelia a patra exprimă această idee folosind cu predilecție tema vieții veșnice pe care credinciosul o primește încă de acum (In 5, 24-25; 6, 40.47.51.57-58.63; 10, 28; 11, 26, etc.).

IV.2. Mântuirea poporului lui Dumnezeu

Am văzut până cum că Sfântul Luca prelungește ideea sinoptică a prezenței Împărăției lui Dumnezeu în Iisus, prin aceea a mântuirii prezente credinciosului. Dar, după cum vom vedea, el nu se limitează la această perspectivă individuală.

„Mântuirea lui Israel” sau „a poporului” este o expresie destul de des întâlnită în Vechiul Testament și în scrierile Iudaismului²². Este surprinzător faptul că ea nu apare niciodată în zicerile lui Iisus (care au a punct central Împărăția lui Dumnezeu) și nici în Evanghelia după Marcu. Sfântul Matei spune o singură dată că Iisus „va mântui pe poporul Său de păcatele sale” (Mt 1, 21). Ioan nu vorbește nimic despre mântuirea poporului ci despre mântuirea lumii (In 3, 17; 21, 47) sau despre „Mântuitorul lumii” (In 4, 42). Dimpotrivă, Pavel vorbește pe rând despre mântuirea păgânilor (I Tes 2, 16; Rom 1, 16; 11, 11; Ef 2, 5, 8) și despre cea a evreilor sau a lui Israel (Rom 1, 16; 9, 27; 10, 1; 11, 14, 26). Aceste două teme se regăsesc la Sfântul Luca, care datorează, fără îndoială, această extindere a vocabularului său influenței Apostolului neamurilor și celei a Septuagintei (dar universalismul său are și rădăcini eleniste).

IV.2.1.Mântuirea lui Israel

1. Luca vorbește o dată despre mântuirea dăruită odinioară lui Israel prin Moise: „Dumnezeu, prin mâna lui le dăruiește izbăvire” (Fapte 7, 25); este vorba despre o izbăvire (σωτηριον) trecută, care a fost o eliberare națională.

2. În Evanghelia copilăriei, Sfântul Luca include mai multe anunțuri ale mântuirii care se oferă de acum lui Israel:

²² Vezi datele oferite de W. Foerster și G. Fohrer , TDNT VII, pp. 974-988.

- Fecioara Maria, în imnul său, cântă revărsarea milei lui Dumnezeu peste Israel, ca împlinire a făgăduințelor divine, care se împlinesc prin întruparea Fiului (Lc 1, 54-55).

- Preotul Zaharia, la rândul său, arată că Dumnezeu „a făcut răscumpărare poporului Său” și că Sfântul Ioan Botezătorul va da poporului Său „cunoștința mântuirii întru iertarea păcatelor lor” (Lc 1, 68, 77).

- La Betleem îngerul vestește păstorilor „bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că astăzi vi s-a născut Mântuitor” (σωτηρ, Lc 2, 11).

- La Întâmpinarea Domnului, dreptul Simeon declară că a văzut mântuirea lui Dumnezeu (το σωτηριον σου), care va aduce slavă lui Israel (Lc 2, 30-32; cf. Is 46, 13; 45, 25).

3. În Faptele Apostolilor mântuirea se oferă lui Israel prin predica apostolică:

- Cuvântarea Sfântul Petru din ziua Cincizecimii se adresează evreilor (Fapte 2, 14.22.36). Apostolul le vestește Învierea lui Iisus și investiția Sa ca rege mesianic (Fapte 2, 22-36) și le adresează un îndemn foarte serios: „Mântuiți-vă de acest neam viclean” (Fapte 2, 40). Este vorba despre delimitarea de „neamul” care L-a respins pe Hristos (Lc 17, 25). De acum înainte nu există mântuire pentru Israel decât în interiorul poporului credincios, moștenitor al făgăduințelor, în care se intră prin pocăință și Botez, și care primește iertarea și darul Duhului (Fapte 2, 38-39).

- În fața Sinedriului Apostolii proclamă faptul că pe Iisus „Dumnezeu, prin dreapta Sa, L-a înălțat Stăpânitor și Mântuitor (αρχηγος και σωτηρ), ca să dea lui Israel pocăință și iertarea păcatelor” (Fapte 5, 31). Aici, după cum se vede, Sfântul Luca definește mântuirea prin pocăință și iertarea păcatelor. Mai mulți autori înțeleg această mântuire ca prezentă; dar, precum prezența Împărăției în Evanghelie, această prezență a mântuirii nu exclude o consumare eshatologică a acesteia. Este, de asemenea, clar că, în aceste texte kerigmatice, este prezentă, mai întâi de toate, *vestea* mântuirii.

- În Antiohia Pisidiei Sfântul Pavel le arată israeliților și temătorilor de Dumnezeu că „Dumnezeu, după făgăduință, i-a adus lui Israel un Mântuitor, pe Iisus” (Fapte 13, 23). Acestora li s-a trimis „cuvântul acestei mântuiri” (13, 26) și lor li se cădea să li se grăiască „mai întâi, cuvântul lui Dumnezeu” (13, 46), prin care li se vestește iertarea păcatelor și îndreptarea de toate câte nu s-au putut îndrepta prin Legea lui Moise (13, 38).

4. Aceste paragrafe au în comun mai multe trăsături: mântuirea anunțată este „în Iisus Hristos”; aceasta se oferă pe temeiul pocăinței (sau al credinței) și comportă iertarea păcatelor și darul Duhului. Mântuirea are o latură eshatologică, care, însă, este proclamată către Israel „astăzi”. În darul Duhului Sfântul Luca vede deja o anticipare în prezent a Sfârșitului (Fapte 2, 21.47).

IV.2.2. Mântuirea păgânilor

Una din preocupările majore ale Sfântului Luca este prezentarea modului progresiv în care păgânii sunt chemați la mântuire este oferită și păgânilor, pentru a face parte din poporul lui Dumnezeu alături de Israelul credincios.

1. În Evanghelie acest motiv apare într-o perspectivă îndepărtată, datorită faptului că misiunea între păgâni încă nu începuse.

- Dreptul Simeon vorbește despre „mântuirea lui Dumnezeu” (Lc 2, 30) socotind-o drept „lumină spre descoperirea neamurilor” (Lc 2, 32; cf. Is 49, 6).

- În prezentarea propovăduirii Sfântului Ioan Botezătorul, Sfântul Luca este singurul dintre evangheliști care citează din Is 40 până la v. 5: „Și toată făptura va vedea mântuirea lui Dumnezeu” (Lc 3, 6). Faptul că Luca mai folosește această expresie rară, „mântuirea lui Dumnezeu” (το σωτηριον του θεου), în afirmarea deciziei Sfântului Apostol Pavel de a se întoarce către neamuri, care încheie cartea Faptele Apostolilor (28, 28), ne sugerează că Lc 3, 6 este deja o anticipare a acestei orientări misionare²³.

2. În Faptele Apostolilor mântuirea păgânilor este menționată în trei pasaje semnificative:

- În Antiohia Pisidiei, când evreii resping Evanghelia, Pavel și Barnaba declară: „Iată ne întoarcem către neamuri. Căci așa ne-a poruncit nouă Domnul: Te-am pus spre lumină neamurilor, ca să fii Tu spre mântuire până la marginea pământului” (Fapte 13, 46-47 citat din Is 40, 5). Contextul identifică această mântuire cu viața veșnică (13, 46.48).

- În Filipi, slujnica cu duh pitonicesc striga în urma Apostolilor: „Acești oameni sunt robi ai Dumnezeului celui Preaînalt, care vă

²³ A. George, *Le vocabulaire de salut*, p. 318.

vestesc vouă calea mântuirii” (Fapte 16, 17). Această păgână înțelege despre mântuire că este ceva care se vestește și că există o cale care duce la ea.

- La sfârșitul cărții Faptele Apostolilor, în fața refuzului Evangheliei din partea unora dintre evreii din Roma, Sfântul Pavel concludă: „Deci cunoscut să vă fie vouă că această mântuire a lui Dumnezeu s-a trimis păgânilor, și ei vor asculta” (Fapte 28, 28; cf. Lc 3, 6; Is 40, 5). Aici, iarăși, mântuirea este obiectul unei vestiri - îndreptată întâi către Israel, iar apoi către neamuri - care trebuie ascultată.

Israelitilor și păgânilor deopotrivă, mântuirea le este oferită prin propovăduirea apostolică. În numeroasele pasaje din Faptele Apostolilor care redau această propovăduire accentul este pus mai mult pe intervenția mântuitoare a lui Dumnezeu în lume prin Iisus Hristos și pe răspunsul pe care aceasta îl pretinde acum, și mai puțin pe timpul în care se va realiza mântuirea, deși ideea mântuirii în prezent în Biserică prin Duhul Sfânt este introdusă în substructura narațiunii încă de la început.

V. Concluzii

La finele acestei examinări a modului în care Luca folosește termenii σωζω, σωτηρια și compuşii acestora se pot formula câteva observații generale.

Datele statistice demonstrează interesul sporit pe care îl are Luca pentru mântuire, în comparație cu ceilalți trei evangheliști. Acest fapt ne permite să afirmăm că tema mântuirii este foarte importantă pentru „doctorul iubit”. Aceasta este de fapt tema principală a scrierilor lukanice, căreia i se subordonează toate celelalte.

Luca se aliniază tradiției sinoptice, în ceea ce privește utilizarea termenilor menționați, în două domenii: pentru mântuirea individuală eshatologică și pentru mântuirea fizică prezentă (vindecări miraculoase, izbăvire din primejdii, etc.).

Pe lângă acestea, scrierile lukanice prezintă câteva trăsături particulare:

- În Faptele Apostolilor întâlnim mai multe cazuri de întrebuintare profană a vocabularului mântuirii, fapt datorat genului narativ al acestei opere și mediului păgân în care se derulează o bună parte a evenimentelor pe care le descrie.

- Luca prezintă mai multe cazuri de mântuire spirituală în prezent a individului, constând în iertarea păcatelor, experiența Duhului și viața

eclesială. Această concepție despre mântuire are analogii în limbajul paulin și în gândirea ioaneică.

- Perspectiva individuală asupra mântuirii este completată prin referiri multiple la mântuirea poporului lui Dumnezeu. Această mântuire este anunțată încă din Evanghelia copilăriei și ia o formă concretă în comunitatea creștină din Ierusalim, Israelul împlinirii, care oferă imaginea ideală a poporului celor mântuiți, care trăiește prin Duhul Sfânt, în credință și fapte de milostenie, și care se deschide pentru păgânii care vin la credință în Iisus. Restul cărții Faptele Apostolilor descrie efortul apostolic pentru extinderea acestui popor, prin propovăduirea către Israel și către păgâni a mesajului mântuirii. La capătul acestei istorii Luca întrevade împlinirea finală a mântuirii, pe care el o numește de preferință „Împărăția lui Dumnezeu”²⁴.

²⁴ M. A. Powell, *Salvation in Luke-Acts*, în „Word & World” 12/1 (1992), pp. 6-7.

BISERICA BRITANICĂ ÎN PRIMII ANI DUPĂ CUCERIREA NORMANDĂ

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu

Abstract

The second half of the eleventh century was a great earthquake for the English people and for the Church in the island. After the conquest of England in 1066 William of Normandy initiated reforms that led to the replacement of all Anglo-Saxon leaders, both laity and clergy. The new masters will systematically rob churches and monasteries in the kingdom, while persecuting those who opposed. Past independence of English bishops and priests will be replaced by a full and forced subordination to the papacy. The people and the Church tried to resist, either by riots finished by killing or punishing the rioters, either by accepting the new order or taking exile, but conquerors will imposed for long time a genuine culture of Anglo-Saxons exclusion, of denigration and underestimation of local Christian tradition.

Key words

Anglo-Saxon Church, Norman conquest, persecution, papacy

Secolul al XI-lea a fost unul plin de încercări pentru poporul englez. Pe parcursul a cincizeci de ani străinii au invadat de două ori regatul, stăpânindu-l pentru un timp mai scurt sau mai lung: din anul 1016 – danezii, iar din anul 1066 – normanzii. Acțiunile militare și politice s-au reflectat puternic și asupra credinței și a Bisericii. Pentru anglo-saxoni anul 1066 reprezintă intrarea într-o perioadă de letargie sufletească, cu toate că, în timp, regatul a ajuns un adevărat

imperiu. Studiul de față își propune să analizeze, în contextul istoric al mijlocului aceluia veac, chipul în care cucerirea normandă s-a imprimat asupra sufletului anglo-saxon.

Un autor al timpului a caracterizat în câteva cuvinte starea națiunii din acea perioadă:

„Dragostea pentru literatură și religie decăzuse. Clerul se mulțumea cu studii puține și abia deslușea cuvintele slujbelor, iar cine știa gramatica era subiect de uimire. Monahii disprețuiau rânduiala prin hainele lor fine și hrana foarte variată. Nobilimea, dedată luxului și curviei, nu mergea duminică dimineața la biserică precum orice creștin, ci ascultau Utrenia și Liturghia printre mângâierile soțiilor, în propriile camere, slujite în grabă de vreun preot. Oamenii simpli, lăsați fără sprijin, erau prada celor puternici, care strângeau bogății prin acapararea averilor acestora sau vânzarea lor către străini... Petrecerile cu băutură erau un obicei generalizat, ziua și noaptea.”¹

După anul 1016 Anglia a fost condusă fie de regi danezi (Cnut cel Mare), fie de domnitori care aveau și sânge anglo-saxon, dar și normand: Eduard Mărturisitorul și Harold al II-lea. După încoronarea lui Harold ca rege la începutul anului 1066, ducele William al Normandiei a început o campanie de denigrare a acestuia și a susținătorilor săi, cu scopul de a-l detrona și a-i lua locul, despre care spunea că i se cuvine de drept. Astfel, papa a primit din Normandia o listă cu acuzații la adresa noului rege anglo-saxon, dintre care amintim faptul că încălcase jurământul de fidelitate făcut lui William în 1064 (o împrejurare rămasă încă neclară în istorie), că trăia necununoscut și avea mai mulți copii nelegitimi, dar și că fusese uns de către un arhiepiscop numit peste voia papei – Stigand – și care refuza să introducă în Anglia reformele începute la Roma². Pe lângă acestea se mai adăugau și alte motive aduse în sprijinul campaniei normande: presupusa cerere a regelui Eduard ca vărul său, William, să ia tronul la moartea sa, masacrul săvârșit de regele Ethlred asupra normanzilor în anul 1013 și expulzarea acestora din rândul clasei conducătoare, prin lucrarea nobilului Godwine³.

¹ William of Malmesbury, *Gesta Pontificum Anglorum – The Deeds of the Bishops of England*, (translated by David Preest, Boydell Press, Woodbridge, 2002, p. 25).

² V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 60.

³ Robert Howard Hodgkin, *A History of the Anglo-Saxons*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1935, p. 218.

În același timp, William a început pregătirile de invadare a Angliei, chemând sub steagul său mercenari din ducatele vasale Normadiei și din mai multe țări europene. Pentru această acțiune a primit acordul Romei, gata să-i facă pe plac întrucât papa avea nevoie de armata normandă pentru a-i izgoni pe arabi din Sicilia și a o aduce sub oblăduire sa. Pe de altă parte, sprijinul papei pentru invadarea Angliei de către normanzi a făcut ca alte regate vest-europene să dea înapoi, refuzând să-l ajute pe Harold⁴.

În toamna anului 1066 ducele normand a traversat Canalul Mânecii, luându-l prin surprindere pe Harold care se lupta în nord cu norvegianul Harold Hardrada, pretendent și el la tronul Angliei. Vestea debarcării normanzilor l-a făcut pe regele anglo-saxon să ia o decizie grea și anume să pornească, alături de trupele împuținate numeric și obosite, într-un marș rapid spre coasta de miazăzi, pentru a da lupta decisivă înainte ca normanzii să avanseze prea mult pe uscat. Graba regelui anglo-saxon de a ajunge în sud a fost analizată și motivată în multe feluri de către istorici. Dintre ele reținem și o explicație care îl implică pe papă: Harold, conștient de impactul pe care excomunicarea sa de către papă îl va avea asupra armatei anglo-saxone, a grăbit înaintarea spre tabăra normandă, pentru a scurta timpul în care vestea s-ar fi răspândit printre ai săi și pentru a preveni o dezertare în masă de frica consecințelor⁵.

Ajuns pe câmpul de luptă de la Hastings, unde se vor înfrunta cele două armate, William a adus cu el vestea excomunicării lui Harold de către papă, spunând: „Acum să aleagă Dumnezeu între Harold și mine”⁶. O parte dintre ostașii englezi au dezertat, speriați de urmările sprijinirii unui rege aflat în afara bisericii catolice. Însă majoritatea au rămas să lupte alături de Harold, fideli monarhiei engleze⁷. Ucis de o săgeată inamică, trupul lui Harold a fost mutilat de către normanzi și nu s-a știut ce s-a întâmplat cu el, cronicile fiind pline de contradicții⁸. Aceasta

⁴ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 62.

⁵ Vladimir Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest (1066-1070)*, Vernost, nr. 33, 2006.

⁶ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest (1066-1070)*.

⁷ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 68.

⁸ Robert Howard Hodgkin, *A History of the Anglo-Saxons*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1935, p. 232.

până în anul 1954, când a fost descoperit și identificat în biserica familiei Godwine din Bosham, nu departe de locul bătăliei⁹. Pe oasele găsite acolo se văd urmele cruzimii cu care normanzii au batjocorit trupul lui Harold, după uciderea sa. Capul nu a fost găsit, iar coapsa stângă este ruptă, astfel cum apare și pe tapiseria de la Bayeux¹⁰.

Bătălia de la Hastings a însemnat sfârșitul lui Harold și începutul unei noi perioade în istoria Angliei. William a luat în stăpânire țara și se va încorona rege la sfârșitul anului 1066. Timp de mai bine de 5 ani el a construit numeroase castele și fortărețe pe tot cuprinsul regatului, pentru a opri revoltele nobililor englezi. „Și au zidit castele pe tot cuprinsul țării, împilând poporul nefericit, iar lucrurile au mers din rău în mai rău”, spune cronica¹¹.

Reforme inițiate de William vor duce la depozitarea nobilimii engleze de aproape tot pământul pe care îl dețineau și la înlocuirea tuturor conducătorilor anglo-saxoni, atât laici, cât și clerici. Se pare că în anul 1086 nici zece procente din pământul Angliei nu mai era în mâinile localnicilor¹².

Acest an 1066 a fost o răscruce în istoria Evului Mediu. De acum Britania va fi strâns legată de istoria continentului prin regii normanzi care o vor conduce. Normanzii au dat dovadă de o bună retorică, necesară pentru a justifica nu doar invazia, cât mai ales felul în care s-au purtat cu noii supuși. Ei au înfierat păcatele englezilor în toate cronicile vremii, pentru care – spuneau ei – Dumnezeu i-a pedepsit, lăsându-i în mâna unui alt popor¹³.

Iată cum descrie un cronicar din epocă dezastrul adus de normanzi asupra întregii țări:

„În mânia sa (regele – n.n.) a poruncit ca toate bucatele și animalele și averile și mâncarea să fie adunate într-un loc și arse, ca

⁹ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 69.

¹⁰ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest (1066-1070)*.

¹¹ Fr. Andrew Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, www.orthodoxengland.org.uk, p. 26.

¹² Harriet Harvey Wood, *The Battle of Hastings – The Fall of Anglo-Saxon England*, Atlantic Books, Londra, 2012, <https://books.google.ro/books?id=VaMfYGwuP1UC&printsec=frontcover&dq=Harriet+Harvey+Wood,+The+Battle+of+Hastings&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiRmvmvxtLLAhVBnnIKHTaBCgYQ6AEIGzAA#v=onepage&q&f=false>.

¹³ Donald Scragg (ed.), *Edgar, King of the English, 959-975: New Interpretations*, The Boydell Press, Woodbridge, 2008, p. 83.

întreaga zonă de la nord de Humber să fie lipsită de orice mijloace de subzistență... Astfel a urmat o foamete atât de cumplită asupra poporului umil și lipsit de apărare, încât peste 100.000 de creștini ... au pierit de foame.”¹⁴

Iar în alt loc: „În stăpânirea unei averi imense, adunate de alții, normanzii au dat frâu mândriei și furiei și au ucis fără scrupule pe localnici, care, pentru păcatele lor, au fost supuși necazurilor de către Pronia dumnezeiască.”¹⁵

După un timp de la întronarea lui William, de la Roma au venit trei legați papali pentru a rândui lucrurile în Biserica Angliei după dorința superiorului lor. Noul rege le-a organizat petreceri și mese întinse, iar la sfârșit, sub pretextul că vor să scoată răul din biserică, cei trei legați i-au înlocuit pe toți ierarhii englezi. Cei care s-au opus acestei schimbări au fost închiși pe viață¹⁶. Apoi au făcut schimbări în mănăstiri, mutând obști întregi de englezi în alte locuri. Monahii care nu au dorit să-și părăsească mănăstirile au fost trimiși în exil în Franța¹⁷.

„Vechii stareți au fost îngroziți de amenințările conducerii laice și scoși pe nedrept din scaunele lor, fără hotărârea vreunui sinod, pentru a face loc lichelelor, care, mai mult tirani decât monahi, au fost puși cu sila în locul aceloră”¹⁸.

William s-a implicat personal în schimbările care s-au petrecut în Biserica Angliei după anul 1066. La fel ca în Normandia, și în insulă a numit prieteni sau rude în fruntea unei biserici care avea încă putere asupra poporului. Exemplul cel mai cunoscut este cel al lui Lanfranc, prieten foarte bun cu regele, numit arhiepiscop de Canterbury¹⁹.

Lanfranc va reuși să fie recunoscut drept cel mai puternic arhiepiscop din Anglia, peste cel din York. De acum înainte calea îi era deschisă, purcezând la reorganizarea Bisericii. În anul 1087 mai rămăseseră

¹⁴ Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 412.

¹⁵ O. Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, tradusă de Th.Forester, vol. I, Londra, 1853, p. 51.

¹⁶ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 78.

¹⁷ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 80

¹⁸ Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 52.

¹⁹ Paul Hilliam, *William the Conqueror – First Norman King of England*, The Rosen Publishing Group, New York, 2005, p. 76.

doar doi episcopi anglo-saxoni²⁰. Noile catedrale construite de normanzi vor accentua importanța arhierilor în viața bisericii, de acum orașele fiind singurele reședințe ale ierarhilor. Ei erau ajutați în slujire de arhidiaconi. Lanfranc a reușit să instituie definitiv celibatul în rândul preoților din insulă²¹. Regele, la rândul său, a avut grijă de episcopii normanzi, înzestrându-i cu mari suprafețe de pământ, prădate de la bisericile și nobilii englezi. Astfel, averea îi va face foarte puternici, iar sistemul de taxe impuse țăranilor care lucrau pe pământurile lor îi vor aduce în poziții de concurență cu marea nobilime. În schimbul imenselor averi pe care regele le-a permis ierarhilor să le adune, ei erau obligați să-i asigure cavaleri și ostași pentru războaie²².

Dacă pe timpul lui Eduard mărturistorul, ierarhii aveau o mare independență față de Roma, după anul 1066, ei vor ajunge să fie controlați în mare măsură de papă prin reprezentanții săi²³. Astfel, la vârf ierarhia devenise aproape în totalitate normandă, însă clasa de mijloc, preoții de țară și monahii simpli erau în continuare englezi în majoritatea lor²⁴. Încet-încet cele două culturi se vor întrepătrunde.

Din păcate, impunerea acestor schimbări s-a făcut cu forța, ajungându-se chiar la distrugerea Sfințelor Altare de către normanzi. Ei s-au purtat cu poporul cucerit cu mult dispreț, mai ales față de mulțimea sfinților englezi, rănind astfel inima oamenilor simpli. Moaștele sfinților naționali au fost profanate, deși s-au făcut multe minuni, iar normanzii au putut vedea cum izvorăsc mir sau strălucesc precum aurul²⁵. Praznicele acestor sfinți au fost desființate sau ignorate, deși în secolele al XI-lea și al XII-lea au fost descoperite moaștele neputrezite a mai mulți sfinți englezi, printre care: Sf. Alphege, ierarhul-martir, Sf. Theodor din Tars, Sf. Cuthbert, regii Eduard și Edmund, maicile Etheldreda și Mildburga²⁶.

²⁰ P. Hilliam, *William the Conqueror – First Norman King of England*, p. 77.

²¹ P. Hilliam, *William the Conqueror – First Norman King of England*, p. 77.

²² P. Hilliam, *William the Conqueror – First Norman King of England*, p. 78.

²³ Hugh M. Thomas, *The Norman Conquest – England after William the Conqueror*, Rowman & Littlefield Publishing Group, Plymouth, 2008, p. 122.

²⁴ H. M. Thomas, *The Norman Conquest – England after William the Conqueror*, p. 120.

²⁵ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 81.

²⁶ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 82.

În primăvara anului 1070 William a poruncit ca toate mănăstirile Angliei să fie depozitate de podoabele de preț. Astfel, au fost furate și au luat calea topitoriilor din Franța un șir nesfârșit de vase sfinte, cruci de aur, veșminte cu fir de aur, racle și alte podoabe²⁷. Comorile Angliei au luat drumul Franței, Burgundiei, dar și al Romei, papa primind bogății demne de Bizanț, alături de drapelul de luptă al regelui Harold²⁸.

Pe patul de moarte, în chinurile unei boli grave, William va mărturisi:

„Am supus Anglia stăpânirii mele. I-am oprit pe localnici dincolo de orice rațiune. Fie nobili sau țărani, i-am oprit în mod crud; pe mulți i-am spoliat de avere în mod nedrept; mulțimi nenumărate, mai ales în comitatul York, au pierit prin mine de foame sau de sabie.”²⁹

În avântul lor de a schimba tot ce este englezesc, normanzii au distrus numeroase biserici vechi, clădind altele, mai înalte și mai somptuoase, după stilul normand. Un ierarh al timpului spunea:

„Cei din vechime poate nu au avut lăcașuri falnice, dar se aduceau pe ei înșiși ca jertfă lui Dumnezeu, în timp ce acum oamenii clădesc pietre una peste alta, dar uită de suflet.”³⁰

Noii ierarhi vor înlocui folosirea limbii anglo-saxone cu limba latină și vor aduce noi legi ecleziale, impunând respectarea lor (de acum înainte preoții nu vor mai avea voie să se căsătorească)³¹. Ei vor descuraja traducerea lucrărilor laice sau culte în limba localnicilor³², engleza fiind extrem de rar folosită în scrieri în toată perioada dintre secolele al XI-lea și al XIV-lea³³.

Șocul de care au avut parte englezii în viața Bisericii i-a făcut să se revolte în primii ani, însă, mai apoi, ei au acceptat schimbările, supunându-se regulilor stabilite de către papă. Către anul 1100, biserica

²⁷ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 26.

²⁸ David R. Bates, *William the Conqueror*, The History Press, Stroud, 2008, <https://books.google.ro/books?id=Iw87AwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=David+R.+Bates,+William+the+Conqueror&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewiHtsCGx9LLAhVFKpoKHe7TDq8Q6AEIGzAA#v=onepage&q&f=false>, 23 martie 2015.

²⁹ O. Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 413.

³⁰ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 26.

³¹ V. Moss, *The Fall of the Orthodox England. The Spiritual Roots of the Norman Conquest, 1043-1087*, p. 83.

³² Michael Marlowe, *Anglo-Saxon Versions of Scripture (AD 600-1150)*, <http://www.bible-researcher.com/anglo-saxon.html>.

³³ H. M. Thomas, *The Norman Conquest – England after William the Conqueror*, p. 132.

Angliei era deja înglobată în modelul legalist și birocratic care prinsese partea occidentală a Bisericii³⁴. Un exemplu este felul în care noul stareț normand, Turstin, a impus schimbările vechii obști de la mănăstirea Glastonbury:

„Acest stareț fără rușine, încercând să-i oblige pe monahii de la Glastonbury să nu mai folosească cântarea adusă în Anglia de ucenicii fericitului papă Grigorie și să adopte pe cea flaman-dă sau normandă, pe care nu o știau și nici nu auziseră de ea, a izbucnit o revoltă violentă, care s-a sfârșit cu o mare rușine pen-tru cinul monahal. Căci, când călugării au refuzat noile rânduieli, ...deodată oameni înarmați cu sulite au apărut în ajutorul stăpâ-nului lor și i-au înconjurat, bătându-i pe unii, iar pe alții, după cum se spune, chiar ucigându-i.”³⁵

Revolte englezilor au fost urmate de represiuni foarte crude. Uciderile având ca scop pedepsirea răsculaților se vor întinde și asupra oamenilor nevinovați. Astfel, într-o chilie retrasă își petreceau timpul în singurătate și rugăciune două maici, iar din când în când venea să slujească în paraclisul lor un preot. Un cavaler normand însă a pus ca-păt viețuirii acestora, ucigându-i pe toți trei și dăruind paraclisul su-rorii sale³⁶.

Multe dintre soțiile și fiicele celor cuceritori au ales să ia calea mănăs-tirilor pentru a scăpa de normanzi. Una dintre ele a fost Matilda, fiica reginei Margareta a Scoției³⁷.

Mănăstirea Ely, loc mult căutat de englezi pentru că adăpostea moaș-tele Sf. Etheldreda, a fost refugiul ultimilor englezi care au luptat pen-tru libertatea lor. Încercuindu-i, normanzii i-au prins și au început exe-cuțiile. Un nobil pe nume Watheof, văzând că i s-a apropiat sfârșitul, a început să zică rugăciunea *Tatăl nostru*. Când a ajuns la partea „și nu ne duce pe noi în ispită...”, i-a fost tăiat capul care, rostogolindu-se, a ter-minat rugăciunea începută „ci ne izbăvește de cel viclean”³⁸. Ulterior, fiind îngropat, locanicii au dat mărturie pentru numeroasele minuni care s-au săvârșit la mormântul acelui nobil, iar cei care l-au dezgro-pat câțiva ani mai târziu au mărturisit că trupul și capul erau din nou

³⁴ H.R.Loyn, *The English Church, 940-1154*, Routledge, Abingdon, 2014, p. 105.

³⁵ O. Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 52.

³⁶ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest (1066-1070)*.

³⁷ Jane Tibbetts Schulenburg, *Forgetful of Their Sex*, The University of Chicago Press, Chicago, 1998, p. 165.

³⁸ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest (1066-1070)*.

una, ca la început³⁹. După aceste evenimente, monahii de la Ely au fost aspru pedepsiți de William, nemaiputând să se întoarcă în mănăstire⁴⁰.

În cronici a rămas consemnată o minune petrecută într-o astfel de împrejurare la mănăstirea Beverly, ctitoria și locul de odihnă al Sf. John. Poporul era adunat în mănăstire, iar când au intrat normanzii gata să jefuiască lăcașul sfânt, calul conducătorului lor a alunecat, iar acesta a căzut aproape mort. Însăpăimântați, normanzii au fugit, lăsând poporul și podoabele teferi⁴¹.

Roma a fost puțin prezentă în viața englezilor de până la anul 1066 sau cel puțin o resimțeau doar episcopii și stareții, pentru popor reprezentând o destinație căutată de pelerini. Însă mai apoi, fiecare mirean va ști că depinde de papă, care îi cerea să respecte legile catolice și să cunoască dogmele pe care Roma le va impune⁴². După anul 1066, papa va dicta întru totul în viața Bisericii engleze, raporturile devenind ca cele dintre cuceritor și cucerit⁴³.

Oare nu va fi fost un șoc pentru englezul de rând care știa că papa este „vicarul Sf. Petru”, să vadă la Hastings drapelul Romei în mâinile normanzilor? Însă Roma care adusesese credința în Hristos în arhipelag era alta acum – un stat condus de un papă ce își luase titlul de vicar al lui Hristos și care aproba invadarea unui popor creștin de către frații săi întru credință. În timp, folosind o falsă „Donație a lui Constantin” papii vor pretinde tot mai mult că au dreptul asupra puterii laice. După cucerirea normandă, papa Grigorie al VII-lea spunea că pontiful deține atât puterea în stat, cât și în biserică, prima putând fi dată sau luată regilor. Noii regi erau doar niște marionete, iar monarhul nu mai era unsul lui Dumnezeu, „chipul Împăratului celui mare, care conduce cursul a toate pe pământ”, după cum spunea istoricul Eusebiu de Cezareea în secolul al IV-lea⁴⁴. Ce va fi fost în sufletul englezilor? Oare nu cumva desprinderea de Roma din secolul al XVI-lea și-a avut rădăcinile în evenimentele din anul 1066?

³⁹ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest* (1066-1070).

⁴⁰ S.J. Ridyard, *Condigna Veneratio: Post-Conquest Attitudes to the Saints of the Anglo-Saxons*, în *Anglo-Norman Studies IX, Proceedings of the Battle Conference 1986*, editat de R. Allen Brown, The Boydell Press, Woddbridge, 1986, p. 182.

⁴¹ V. Moss, *Martyr King Harold and the Norman Conquest* (1066-1070).

⁴² J. Crick, E. van Houts (eds.), *A Social History of England – 900-1200*, p. 265.

⁴³ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 23.

⁴⁴ V. Moss, *The Mystery of Royal Anointing*.

Normanzii care s-au așezat în Anglia au făcut tot posibilul pentru a dărâma imaginea nobililor anglo-saxoni. Astfel, ei au acuzat nobilimea de lipsă de generozitate față de Biserică și de aplecare exclusiv spre cele lumești, încercând să impună noul tip de trăire a credinței, de sorginte romană, care lăuda reformele începute de papa Grigorie al VII-lea și spiritul tot mai pietist al Bisericii⁴⁵. Sub influența normandă, majoritatea cronicilor și istoricilor de mai târziu vor tinde spre subestimarea sau chiar desconsiderarea Bisericii din prima jumătate a secolului al XI-lea în Anglia.

Deși au criticat aspru viața clerului și a nobililor anglo-saxoni, normanzii s-au înfruptat din bogățiile lăsate de aceștia bisericilor și mănăstirilor, pustiindu-le și devastându-le. După prădarea și distrugerea lor, pentru a le fi iertate păcatele, majoritatea nobililor, în frunte cu regele William, au zidit numeroase biserici și mănăstiri, în special în nordul încă distrus de vikingi⁴⁶. Cu acordul lui William și cu sprijinul papei, episcopii din Normandia au încurajat crimele și jafurile comise de soldații normanzi, oferindu-le ispășirea printr-o zi de pocăință pe săptămână, pe tot timpul vieții sau prin construirea unei biserici⁴⁷. Astfel, cuceritorii și-au liniștit ușor conștiințele. Noile construcții, somptuoase lăcașuri din piatră, vor înlocui bisericile saxone din lemn, de mici dimensiuni, aducând astfel încă o schimbare impusă sufletului ortodox englez⁴⁸.

Pe lângă jafurile la care s-au dedat cuceritorii și care au lăsat mănăstirile fără pământurile necesare supraviețuirii obștilor, normanzii au lovit adânc în însăși esența vieții monahale, obligându-i pe mulți călugări să devină adevărați cavaleri, care slujeau regelui William în războaie. Astfel, aceste așezăminte s-au transformat în fortărețe, iar cei care viețuiau în ele și-au văzut schimbat rostul și viața⁴⁹.

⁴⁵ Mary Frances Smith, Robin Fleming, Patricia Halpin, *Court and Piety in Late Anglo-Saxon England*, *The Catholic Historical Review*, vol. LXXXVII, octombrie 2001, nr. 4, p. 569.

⁴⁶ Jane Tibbetts Schulenburg, *Women's Monastic Communities, 500-1100: Patterns of Expansion and Decline*, *Signs* (Winter 1989) vol. 14, nr. 2, p. 269.

⁴⁷ D. R. Bates, *William the Conqueror*.

⁴⁸ Christopher Gravett, *The Norman Conquest*, Osprey Publishing, Oxford, 2000, p. 29.

⁴⁹ S.J. Ridyard, *Condigna Veneratio: Post-Conquest Attitudes to the Saints of the Anglo-Saxons*, în: *Anglo-Norman Studies IX, Proceedings of the Battle Conference 1986*, editat de R. Allen Brown, The Boydell Press, Woodbridge, 1986, p. 179.

După schimbările care au însoțit cucerirea normandă, o parte dintre englezi au înțeles că acestea sunt străine de tradiția lor creștină și au încercat să înfăptuiască, la rândul lor, o reformă în viața duhovnicească. Este cazul a trei monahi de la mănăstirea Evesham, care, în anul 1073, au plecat spre nord, cu gândul să reînvie viața monahală, astfel cum o lăsaseră strămoșii lor. Ei vor ajunge în vechile centre monahale de la Monkwearmouth, Whitby și Durham, călăuzindu-și viața după scrierile lui Beda Venerabilul⁵⁰.

Tot în această perioadă un grup de monahi au adus în Anglia rânduiala benedictină mai aspră, ținută la mănăstirea Cluny, în care accentul se punea pe rugăciunea neîncetată pentru lume⁵¹.

Pe de altă parte în Anglia au fost introduse ordinele monahale înființate în Occident, destinate fie familiilor nobile, fie oamenilor simpli. Familiile erau încurajate ca măcar unul dintre copii să ia drumul mănăstirii, iar împreună cu el soseau danii de pământuri și alte avuții⁵².

Cu toate acestea, nu trebuie să absolutizăm răul impus și adus în Biserica Angliei de către normanzi. Există destule dovezi că, pe lângă episcopii și monahii corupți și fără frică de Dumnezeu, în Anglia au ajuns și adevărați călugări și teologi⁵³. Mănăstirile au adunat nu doar bogății, ci și oameni pricepuți în scriere, învățătură, medicină, agricultură. Ele erau adevărate cetăți prospere, apărate de propriii cavaleri. Însă răul fusese deja făcut, iar poporul nu va mai avea încredere în ce era normand, supunându-se doar de nevoie. Din păcate, cuceritorii au impus pentru mult timp o adevărată cultură a excluderii anglo-saxonilor⁵⁴, a denigrării și subestimării tradiției creștine și populare a celor cucerțiți. Încet-încet în mintea tuturor a intrat gândul că ceea ce era anglo-saxon trebuia înlocuit, uitat, îngropat. Așa a fost pusă sub obroc pentru mult timp lumina curată a Ortodoxiei care încă ardea în candelă Angliei.

Totodată se cuvine a ne opri și asupra unui capitol mai puțin cercetat în istoria bisericească, dar și laică, cel al relațiilor britanicilor și noilor lor conducători cu Biserica răsăriteană și cu Bizanțul în general.

⁵⁰ J. Crick, E. van Houts (eds.), *A Social History of England – 900-1200*, p. 277.

⁵¹ J. Crick, E. van Houts (eds.), *A Social History of England – 900-1200*, p. 277.

⁵² J. Crick, E. van Houts (eds.), *A Social History of England – 900-1200*, p. 282.

⁵³ Ch. Gravett, *The Norman Conquest*, p. 28.

⁵⁴ Barry Cunliffe, *Britain Begins*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 483.

Deși occidental întru totul, William se pare că s-a simțit atras de pompa ceremoniilor bizantine. Astfel, la încoronarea sa de la Crăciunul anului 1066 au fost introduse mai multe elemente de inspirație bizantină, printre care binecuvântarea coroanei. De asemenea, William a insistat ca soția sa să fie încoronată și ea ca regină, tot după model grecesc⁵⁵.

În secolul al XI-lea în care ne aflăm cu desfășurarea evenimentelor, limba greacă era o totală enigmă pentru englezi, însă exercita o permanentă atracție pentru intelectuali, deși aceștia nu o cunoșteau. După un autor, din aproximativ 1000 de manuscrise anglo-saxone din aceaștă perioadă, peste 500 conțin din loc în loc cuvinte sau litere grecești. Explicația găsită a fost puterea mare pe care englezii și occidentalii în general credeau că o au cuvintele grecești, întâlnite ici-colo în cărțile de rugăciuni, în slujbele de dezlegări ori chiar în lucrările teologice⁵⁶. Din păcate, în secolele care au urmat, limba greacă va ajunge să fie nu doar ignorată, ci chiar disprețuită de învățații anglo-normanzi, fiind considerată o limbă coruptă a anticei limbi eline. Abia începând cu secolul al XVII-lea în școlile din Anglia va reîncepe să fie învățată greaca veche, ca o parte *sine qua non* a culturii universale⁵⁷.

Tot legat de relațiile cu Răsăritul ar mai fi de amintit, cu un an înainte de cucerirea normandă, pelerinajul organizat de episcopii din Germania, care a strâns peste 7000 de pelerini din tot Occidentul, deci și din Anglia, și care aveau drept țință Ierusalimul. Patriarhul de atunci, Sofronie, i-a primit cu multă căldură și le-a oferit peceți bătute în cinstea pelerinilor, care pe o parte aveau reprezentată Învierea, iar pe cealaltă chipul patriarhului. O astfel de pecete a fost descoperită de arheologi și în Anglia⁵⁸.

Revenind la insulele britanice, dintre englezi, cea mai mare parte au rămas și au trăit sub jugul normand. Câțiva s-au revoltat împotriva noilor stăpâni, fiind mai apoi uciși ori închiși pe viață, iar o altă parte a populației va alege calea exilului, fie în Scoția, unde domnea Margareta,

⁵⁵ Krijnie N. Ciggaar, *Western Travellers to Constantinople. The West and Byzantium, 962-1204*, Brill, Leiden, 1996, p. 139.

⁵⁶ Thomas Lecaque, *Anglo-Saxon Perceptions of Byzantium: The Myth of the Greek East*, MDVL 510, 2011, p. 19.

⁵⁷ Donald M. Nicol, *Byzantium and England*, în „Studies in Late Byzantine History and Prosopography”, Variorum Repints, Londra, 1986, p. 179.

⁵⁸ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 183.

nepoata lui Eduard, fie în Scandinavia, unde au fost bine primiți, fie în Bizanț⁵⁹.

În cronici a rămas consemnat că o parte a nobilimii engleze a pierit la Hastings. Ceilalți, deși au supraviețuit, vor dispărea definitiv din manuscrisele vremii în câțiva ani, fără să existe vreo dovadă a uciderii lor de către normanzi. Astfel că, făcând o paralelă cu exilul nobilimii rusești în Europa de vest și în America, după 1917, unii istorici au vorbit de un exil autoimpus al unei părți a nobilimii anglo-saxone spre alte locuri mai liniștite de pe continent⁶⁰. De altfel o cronică confirmă acest lucru:

„Unii, floarea tineretului englez, au plecat spre alte locuri îndepărtate și au slujit sub arme lui Alexie, împăratul Constantinopolului... împotriva normanzilor”⁶¹.

Cum de au plecat din țara lor și de ce au ales acești oameni Bizanțul, iar nu Danemarca, Scoția sau Irlanda, unde aveau legături de sânge? În anul 1880 s-a descoperit un manuscris latin, denumit *Phillips*, în care este consemnat faptul că în anul 1072, nobilii englezi, sătui de crimele și nedreptățile lui William, au trimis soli la regele Danemarcei pentru a-i cere sprijin militar. Acesta nu a răspuns după cum s-au așteptat englezii, motivând că deja era angajat în alte lupte și suferise destule pierderi pentru a începe un noi război. Atunci nobilii englezi, văzându-se lipsiți de orice ajutor extern, au luat cea mai grea hotărâre, aceea de a-și lăsa neamul și averile și de a pleca de pe insulă⁶².

Cronicile vorbesc despre mercenarii anglo-saxoni plecați prin Europa ca despre niște marinari foarte iscusiți, care umblau din fort în fort, în căutarea unui om cu bani care să-i tocmească⁶³. Vestile despre recompensele bogate primite de mercenari de la împăratul bizantin vor fi aduse și de ostașii lui Harold Hardrada, regele Norvegiei, care, în tinerețe, fusese el însuși un astfel de mercenar⁶⁴. Între secolele al XI-lea și al XII-lea a fost un continuu exod al nobilimii engleze, încurajat

⁵⁹ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 27.

⁶⁰ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 27.

⁶¹ Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 9.

⁶² Krijnie N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, *Revue des études byzantines*, tome 32, 2974, p. 305.

⁶³ K. N. Ciggaar, *Western Travellers to Constantinople. The West and Byzantium, 962-1204*, p. 141.

⁶⁴ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 184.

de conducerea normandă. Plecau în special tinerii care nu se mai puteau afirma în propria țară. Există chiar dovezi că în anul 1070 o delegație greacă condusă de protospătarul Ioan Rafael, a ajuns la curtea lui William din Anglia pentru a recruta soldați care să lupte împotriva turcilor selgiucizi. Arheologii au descoperit o pecete a lui Ioan Rafael în Anglia, datând din acele timpuri⁶⁵.

Informația cea mai cuprinzătoare despre exilul anglo-saxon din Bizanț este conținută în „*Povestea lui Eduard Mărturisitorul*”, o saga nordică scrisă în secolul al XIV-lea. Acolo se relatează că earl-ul de Gloucester, Sigurd, împreună cu alți nobili și cu o mulțime de războinici englezi au luat calea Constantinopolului, îmbarcați în 350 de corăbii, parcurgând drumul prin strâmtoarea Gibraltar, Africa de Nord, Mallorca și Sicilia. În Sardinia cronica vorbește de tâlhăriile pe care le-au făcut până în clipa în care au aflat că victimele sunt creștini. Atunci, englezii au dat înapoi tot ceea ce furaseră⁶⁶. Ei au ajuns la timp în Constantinopol pentru a despresura cetatea de turci, luptând alături de armata greacă a împăratului Mihail al VII-lea⁶⁷.

Evenimentele sunt confirmate de o cronică latină care vorbește de un număr mai mic de corăbii – 235, ce au dus în Bizanț 4.350 de luptători saxoni în jurul aului 1075⁶⁸.

La Constantinopol au fost foarte bine primiți de către împărat, fiind renumiți pentru abilitățile lor de războinici pe mare. Pentru că numărul lor s-a înmulțit în capitala imperiului, la cerere le va fi dat un teritoriu între Marea Neagră și Marea Azov⁶⁹. Unii autori vorbesc chiar despre o colonizare a unei părți din Dobrogea, aducând în sprijinul afirmațiilor lor urmele arheologice, însă din păcate neconcludente⁷⁰.

„Împăratul Alexie a zidit un oraș numit Chevetot, dincolo de Byzantium, pentru trupele sale engleze, dar cum normanzii nu i-au lăsat să trăiască în acel loc, i-a rechemat în capitală și le-a dat în pază palatul său cel dintâi și vistieria împărătească. Astfel, anglo-saxonii s-au așezat în Ionia, ei și urmașii lor fiind cu credință față de sfântul

⁶⁵ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 184.

⁶⁶ K. N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, p. 331.

⁶⁷ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 186.

⁶⁸ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 187.

⁶⁹ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 28.

⁷⁰ K. N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, p. 331.

imperiu și dobândind mare cinste în Tracia, unde continuă și astăzi să fie iubiți de împărat, senat și popor.”⁷¹

Englezii rămași în capitală au zidit o biserică închinată Sf. Nicolae, numită Sf. Nicolae al Vlahernelor, unde se afla icoana Sf. Augustin, încreștinătorul englezilor. De remarcat este faptul că Augustin petrecuse, ca secretar și ambasador al Sf. Grigorie cel Mare, câțiva ani în Bizanț. Acum se reîntorcea prin poporul pe care îl adusese la Hristos. Conservatori, englezii nu vor primi rânduiala răsăriteană a slujbelor, ci vor aduce un episcop de rit latin din Ungaria, care va hirotoni preoți atât la biserica din Constantinopol, cât și la cele din noua Anglie⁷².

Între anii 1089-1090, un monah pe nume Iosif din Canterbury a făcut un pelerinaj în Țara Sfântă și la Constantinopol. Notele de călătorie s-au păstrat și în ele relatează cum englezi din garda varangiană l-au ajutat să intre în paraclisul imperial și să se închine la cele mai importante moaște pe care le avea Bizanțul⁷³.

Un alt pelerin, Bertulfo, trece pe la începutul secolului al XII-lea prin Constantinopol și consemnează că printre multe alte nații a întâlnit și englezi care trăiau acolo⁷⁴, care de altfel vor fi amintiți și ca participanți la prima cruciadă.

Englezii sunt menționați în cronicile bizantine până în secolul al XIV-lea, iar arheologii presupun că alături de biserica Sf. Nicolae, ei ar mai fi ctitorit încă una și chiar o mănăstire închinată Maicii Domnului – *Panaghia Varangiotissa* (denumire care provine de la numele dat de greci gărzii anglo-saxone – garda varangiană)⁷⁵.

De asemenea este consemnat că în secolul al XIX-lea într-un cimitir din Istanbul se mai păstrau încă inscripții funerare cu nume

⁷¹ O. Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, p. 10.

⁷² D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 186.

⁷³ K. N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, p. 315.

⁷⁴ K. N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, p. 316.

⁷⁵ D. M. Nicol, *Byzantium and England*, p. 190. Englezii din garda imperială sunt menționați în cronicile secolului al XIII-lea, ca luptând împotriva venețienilor cruciați, pentru apărarea Constantinopolului. La ceremoniile de la palat, garda varangiană avea privilegiul de a-l saluta pe împărat în propria limbă.

anglo-saxone, datând din primele veacuri ale mileniului al II-lea. Ele vor dispărea însă, fiind folosite de turci la construcții⁷⁶.

Așadar biserica ortodoxă anglo-saxonă nu a dispărut după anul 1066, ci, măcar pentru câteva veacuri, ea a continuat să trăiască nestincherită pe malurile Bosforului⁷⁷.

Momentul anului 1066 a însemnat pentru anglo-saxoni un mare cutremur. Chiar dacă urmașii lor din veacurile ulterioare poartă și sânge normand, ei au păstrat în suflet durerea trădării Romei prin sprijinirea cuceririi insulei de către normanzi. Clipa în care englezii i-au văzut pe atacatori ținând în mâini stindardul papal a însemnat începutul rupturii de biserica catolică, împlinită pe timpul regelui Henric al VIII-lea. După șocul inițial, vor fi urmat câteva secole de neîncredere. De atunci Roma nu a mai fost căutată ca o mamă de către fiii săi. Iar în veacurile acestea din urmă, când o parte a poporului englez a început să se trezească din moartea duhovnicească în care intrase, întoarcerea la credință se face nu spre papalitate, ci spre Biserica ortodoxă. Se pare că englezii zilelor noastre și-au regăsit adevărata maică.

⁷⁶ K. N. Ciggaar, *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*, p. 314.

⁷⁷ Fr. A. Phillips, *Orthodox Christianity and the Old English Church*, p. 32.

ÎMPREUNĂ SLUJITORI LA ALTARUL NEAMULUI ROMÂNESC DIN ARAD, BANAT ȘI ÎNTREGUL ARDEAL: IERARHI, PROFESORI AI ȘCOLILOR TEOLOGICE DIN ARAD ȘI TIPOGRAFIA DIECEZANA

Pr. Lect. Univ Dr. Gabriel Basa

Abstract

Generally speaking, it is obvious that the whole constellation of hierarchs, priests and teachers from Arad were men of culture, who, through their behaviour, resembled the apostles, serving the people and the religious and the cultural institutions. The diocesan typography, the institution they brought to life, inspired and served, succeeding, through the printed work, to get, directly or indirectly, in the homes and hearts of the Romanians in the whole area and do everything humanly possible to accomplish the goal for which it was created, "enlightening and lifting people" - as bishop Ioan Mețianu promised when he founded it. It has brilliantly fulfilled its mission.

Key words

Printing, publication, hierarchs, press, collection, manual, teachers, education, bishop, national consistory

Biserica, singura instituție preocupată, vreme îndelungată, de ridicarea spirituală și culturală a acestuia, atât în vremea când realizarea unității naționale era un simplu deziderat, dar și după crearea statului național unitar român, a fost slujită de oameni care, în pofida tuturor încercărilor timpului, au găsit puterea credinței pentru slujirea aproapelui și a lui Dumnezeu.

Cartea neamului românesc vorbește de la sine despre acele bogății neprețuite, care sunt acei oameni care au știut a se integra în ogorul lui Hristos, pentru a purta flacăra credinței, primită de la înaintașii lor și deopotrivă a învăța și a averiza poporul în legătură cu tot ceea ce a amenințat fortificarea ființei sale spirituale și naționale. Între aceștia se remarcă Ioan Mețianu, episcop al Aradului (1875-1899) și mitropolit al românilor din Transilvania și întreaga Ungarie (1899-1916) și deopotrivă, episcopii Iosif Ioan Goldiș (1899-1902), Ioan Ignatie Papp (1903-1925), Grigorie Comșa (1925-1935) și Andrei Magieru (1936-1960), în timpul cărora, o nouă instituție - Tipografia Diecezană - a apărut și a lucrat neîntrerupt în Arad.

Înainte de 1918, lupta cea mai grea a fost aceea de a-i scoate pe români din lipsurile impuse de stăpânirea străină. Pentru aceasta era nevoie a-i ajuta să iese din starea de înapoiere culturală și a reuși să-i învețe ceea ce era strict necesar pentru emanciparea culturală, spirituală și implicit materială a acestora. Cunoscând starea lucrurilor, perfect ancorat în realitățile timpului și bazându-se pe experiența anterioară, dobândită în organizarea de fonduri și de fundații care să permită susținerea activităților menite a contribui la aceasta, episcopul Ioan Mețianu a întreprins cam tot ceea ce era posibil neuitând cât de important este a pătrunde în sufletele și în casele oamenilor. Pentru a răspândi învățăturile elementare, a stăruit pentru a înființa școli confesionale și deopotrivă pentru a asigura condițiile necesare formării viitorilor dascăli și preoți dar a făcut eforturi susținute și pentru înființarea unei tipografii.

Cu scopul de a tipări deopotrivă manuale pentru aceste școli, cărți de specialitate din diverse domenii, cărți de istorie și cultură generală dar și pentru a face posibilă apariția foii oficiale „Biserica și Școala” și deopotrivă a „Calendariului” anual sau a altor colecții inițiate ulterior, aceasta a fost cumpărată pe banii episcopului și dăruită eparhiei la începutul lunii mai a anului 1879. Evenimentul era semnalat în nr. 18 al publicației „Biserica și Școala”, care în articolul „Tipografia diecesana din Aradu” menționa:

„Pre Santi'a S'a, dlu episcopu eparchiotu Ioanu Metianu, condusu de inalt'a-i missiune si consciu de ideia, că numai cartea este in stare a face pre romanu capace a-si elupta o sorte mai buna, a constatat de o trebuintia urgenta infiintarea unei tipografii diecesane. Dreptu aceea a infiintiaru din propriile sale mediloce o tipografia, pe carea in discursulu pronunsiatu la deschiderea sesiunei sinodali din anulu acest'a o a donatu diecesei....”¹

Scopul acesta era subliniat și din informarea făcută Sinodului diecezan în anul 1879, referitor la înființarea acesteia

„Să fim în stare a înzestra școlile noastre cu cele mai bune și ieftine cărți și așa să răspândim în publicul nostru în general și în special în clerul și în corpul nostru didactic tot mai multă lumină. Această tipografie, care mai târziu va înlesni și tipărirea cărților bisericești, chiar acum se pune în funcțiune, în condițiuni modeste dar corespunzătoare unui început bun. Deci pe când cu adevărată plăcere o dedic diecezei mele, destinez venitul ei pentru înființarea și susținerea unui institut superior de cultură sau un gimnaziu pe care în scurt timp, sper să-l pot înzestra și cu un alt fond necesar, pentru a ajunge cât mai curând la înființarea și destinația sa”.²

Importanța deosebită a misiunii, deloc ușoare, împlinite de-a lungul timpului de tipografia diecesană era subliniată în mod elocvent în articolul „Tipografia și Librăria Diecezană din Arad”, publicat, fără a avea indicat autorul, în „Calendarul pe anul 1930”, cu prilejul împlinirii a cizeci de ani de la înființare.

„Ceea ce poate fi pentru o armată fabrica de munițiuni, arsenalul, pentru viața religioasă-culturală este tipografia și librăria.... Cuvântul scris e vorba care rămâne, iar cuvântul tipărit, fie în formă de foaie, fie în formă de carte, trece din mână în mână, se așează sub „ochii omului și se întipărește în creier și în suflet cu temeinicie”³.

Însă consultarea articolului intitulat chiar „*La Semi –Centenarul Tipografiei Diecezane*”, publicat în numărul 44 din 27 octombrie 1929 al revistei „Biserica și Școala” arată însă faptul că autorul acestor articole era preotul Cornel Lazăr, directorul de atunci al tipografiei.

Privind în ansamblu ambele articole ne prezintă succint și etapele de dezvoltare și locațiile în care tipografia diecezană și-a desfășurat

¹ „Biserica și Școala”, Arad, anul III, nr. 18 din 29 aprilie/11 mai 1879.

² Pavel Vesa, „*Episcopii Aradului 1706-2006*”, Ed. Gutenberg, Arad, 2007, p. 160.

³ *** „*Tipografia și librăria Diecezană din Arad*” în „Calendarul pe anul 1930”, Arad, 1930, pp. 89-91.

activitatea în răstimpul celor cinzeci de ani. Astfel dacă la anul 1879, „teascul” cumpărat de episcopul Ioan Mețianu era așezat în casa Eparhiei, din Arad, pe strada care astăzi îi poartă numele, în anul 1887 tipografia s-a mutat în clădirea proprie din fața „seminariului”, unde a funcționat până în anul 1903. În perioada anilor 1903-1905 a lucrat în casa episcopului Iosif Goldiș, iar în perioada 1905-1911 în casa diecezei, lângă birourile consiliului eparhial. În anul 1912 aceasta a fost instalată în localul zidit pentru tipografie și librărie în strada Mihai Eminescu. În privința mașinilor tipografice se precizează că teascul din 1879, a fost înlocuit cu o mașină mică „Renania” care a funcționat până în anul 1913. În paralel în anul 1905 s-au achiziționat o mașină plană nr. 5 și una americană iar în anul 1912 o altă mașină Nr. 13, pentru ca în 1929 acestora să li se adauge o nouă mașină americană. În acest fel capacitatea de imprimare a crescut în mod evident ceea ce explică numărul mare de lucrări care au fost tipărite la Arad⁴.

Așa cum se poate observa, pentru desăvârșirea misiunii începute de tipografia diecezană, acesteia i s-a adăugat în anul 1909 și Librăria diecezană iar în 1913 Compacteria diecezană și croitoria. Toate acestea luau ființă prin munca neobosită a directorului Cornel Lazăr, iar destinele lor aveau să fie diferite, chiar dacă ambele au lucrat pentru a aduce fonduri care să fie folosite pentru „speselor bugetare”.⁵ „Librăria diecezană s-a făcut în înțelesul strâns al cuvântului din nimica, numai și numai prin zelul și activitatea administratorului Cornel Lazăr...”.

În privința Compacteriei se cuvine a face precizarea că aceasta, cunoscută ulterior sub denumirea de legătorie, era considerată parte componentă a Tipografiei și a avut un rol însemnat în munca de păstrare și conservare a cărților și documentelor de orice fel, lucrând promoțional cu prețuri reduse pentru Bibliotecile parohiale și școlare. Faptul acesta era subliniat peste ani de chiar anunțurile publicitare apărute în paginile aceluiași „Calendar” editat în tipografia diecezană. Semnificativ acest mesaj al anunțurilor publicitare avea următorul conținut:

„Fiind aranjate cu cele mai moderne mașini de legătorie, leagă cărți bisericești, evanghelii în catifea și piele cu evangheliști,

⁴ „Biserica și Școala”, Arad, nr 44 din 27 octombrie 1929

⁵ Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului – Fondul Ghe. Ciuhandu, nr. 2998/1924-1 în vol. „Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică, 1918-1948”, Arad, 2006, p. 180.

cărți rituale, registre pentru bănci, cartonaje, albume, etc., de la cele mai simple legături, până la cele mai luxoase în piele aurite.”⁶

De altfel munca acesteia avea să fie singura care a continuat în Arad, supraviețuind chiar cenzurii perioadei totalitarismului comunist și contribuind în felul ei specific la dăinuirea peste veacuri a lucrărilor scrise, care, restaurate în această formă, păstrau nealterate mesajul unor cărți de cult sau de cultură din istoria neamului românesc.

O certitudine o constituie faptul că la început sub conducerea directă a episcopului Ioan Meșianu, iar ulterior a administratorilor prof. Lazăr Tescula, prof. Teodor Ceontea, Ioan Simu, pr. Cornel Popescu și în mod special a preoților Cornel Lazăr (1903-1930) și Emil Căpitan, de sub teascurile acesteia au ieșit, în răstimpul celor 50 de ani, buletinul eparhial „Biserica și Școala”, „Calendarul Diecezan” și protocoalele Sinoadelor Eparhiale, dar și manuale pentru școlile de toate categoriile, cărți literare și de predici, biblioteca „Semănătorul” (din 1916), iar din anul 1925 broșurile din „Biblioteca creștinului ortodox”.⁷ Și poate o imagine și mai edificatoare asupra rostului Tipografiei Diecezane din Arad va fi posibil a se forma astăzi prin adăugarea informațiilor publicate în nr. 49 din 7/13 februarie 1944 al revistei „Biserica și Școala”:

„În tipografia Diecezană s’au tipărit o mulțime de publicațiuni, cărți didactice, literare și religioase, care au avut menire a să susțină graiul și cultura română la granița de vest a românismului. Aci s’au tipărit cărțile pentru școlile primare, în sute de mii de exemplare, calendarele pentru popor în sute de mii de exemplare, biblioteca „Semănătorului” - inițiată în 1916 - în sute de mii de exemplare, o bună parte din cărțile ei tipărite în mai multe ediții și epuizate, „Biblioteca creștinului ortodox” în sute de mii de exemplare și alte cărți de interes literar, istoric și religios, atât de necesare culturii naționale și propagandei creștine. Numai într-un interval de 25 ani, între 1918-1943, au apărut de sub teascurile tipografiei Diecezane din Arad un număr de 189.610 publicațiuni zilnice, săptămânale și lunare, și 683 cărți didactice, literare și religioase, în 2.641 845 exemplare. Și numai aceste cifre sunt suficiente, ca să evidențieze opera națională pe care a îndeplinit-o „Diecezana”, în cursul celor 65 ani de când exista, la care

⁶ Vezi reclamele publicitare din Calendarul pe anul 1930 sau cel pe anul 1938, p. 113

⁷ Cornel Lazăr, „La semicentenarul Tipografiei Diecezane” în „Biserica și Școala”, nr. 44/27 octombrie 1929, p.20 și „Tipografia și Librăria Diecezană din Arad” în Calendarul pe anul 1930, p. 92.

se mai adaugă ajutoarele pe care le-a dat, din venitele ei, parohiilor sărace, văduvelor de preoți și orfanilor” („Biserica și Școala”, nr.7/13 februarie 1944, p. 49).⁸

De altfel, din paginile aceluiași editorial aflăm că prin grija directă a episcopului Andrei Magieru s-a cumpărat o nouă mașină tipografică de mare capacitate, de altfel, credem, cea din urmă investiție mare făcută.

Analizând succint conținutul publicațiilor periodice apărute în Tipografia diecezană: „Biserica și Școala” și „Calendarul diecezan”, este posibil a înțelege rostul pe care fie și numai prin zecile de mii de pagini ale acestora, instituția tipografică arădeană la îndeplinit pentru susținerea neamului și a limbii și per ansamblu pentru luminarea minții și sufletului acestui neam.

„Biserica și Școala” – foaie bisericească, scolastică, literară și economică, buletin oficial al Eparhiei Aradului, așa cum a fost considerată pe toată perioada apariției sale își propunea:

„a deștepta simțul religios și moral și respectul cuvenit bisericii și sfințelor ei așezăminte, a înainta bunăstarea școlilor și respectiv învățământul popular, pentru scopul culturii sau luminii celei adevărate naționale”.⁹

Munca și strădania redactorilor săi, Vasile Mangra (1877-1878; 1883-1884 și 1889-1900), Augustin Hamsea (1879-1882; 1884-1899), Roman Ciorogariu (1901-1917), Teodor Botiș (1917-1921), Simeon Stana (1922-1936), Gheorghe Ciuhandu (1937-1938), Ilarion Felea (1939-1945), Demian Tudor (1946-1947) și Petru Deheleanu (1948), toți adevărate personalități care au activat pe altarul Bisericii, școlii teologice și neamului, a făcut ca aceasta să împlinească un rost bine determinat în instruirea oamenilor și în trezirea și formarea conștiinței naționale românești. Articolele cu caracter istoric, literar, pedagogic, teologic, științific, economic, pastoral, predicile sau recenziile, notele, informațiile referitoare la viața românilor din întreaga Transilvanie și chiar din vechea Românie, împreună cu partea oficială informa despre hotărârile centrului eparhial la care trebuiesc adăugate informațiile diverse au făcut din această revistă un organ de publicitate prestigios, o adevărată tribună de dezbatere a năzuințelor culturale, spirituale și implicit naționale ale românilor. Privind în ansamblu la munca complexă desfășurată, este evident

⁸ *Sărbătoarea Diecezei*.

⁹ Editorialul „*Către onoratul public romanu*” în „Biserica și Școala”, nr. 1 din 30 ianuarie/11 februarie 1977, p. 2.

faptul că redactorii revistei au fost oameni de cultură care s-au impus prin comportamentul cu note de apostolat, de care au dat dovadă, în scopul slujirii poporului și a instituțiilor bisericești și culturale.

Redactarea prin folosirea ortografiei Academiei Române, după cum sublinia Vasile Mangra, în articolul intitulat *Steaua noastră conducătoare*, publicat în numărul 58 al revistei, din anul 1883, că „atât în privința limbii, cât și a modului de scriere, noi ne-am conformat, pe cât ne-a stat în putință, curentului binefăcător de peste Carpați”, venea să arate străduința acestora în munca de formare a conștiinței națiunii române de pretutindeni.

Impactul revistei „Biserica și Școala” în vederea realizării Marii Uniri și mai târziu în perioada interbelică și postbelică, până în momentul întreruperii apariției sale, în iunie 1948, prin intervenția brutală a autorităților totalitariste, asupra oricăror încercări de distrugere a ființei neamului românesc a fost covârșitor. El poate fi înțeles numai prin coroborarea conștientă a informațiilor referitoare la îndrumările date în vederea susținerii gospodariilor români, cu cele referitoare la combaterea sectarismului sau a efectului devastator al alcoolismului sau al altori boli sociale ale timpului, dar și cu mesajul împlinit de prezentare a monografiilor parohiale ca mijloace de conservare a identității naționale și spirituale.

Într-un astfel de context este astăzi un imperativ a sublinia faptul că publicația „Biserica și Școala” a luptat cu toate resursele de care a dispus pentru acest lucru. În paralel în tipografia Diecezană apărea, din inițiativa aceluiași episcop Ioan Mețianu, începând cu anul 1880 și „Calendarul diecezan”. Având exemplul celui editat la Sibiu, acesta urmărea același scop al ridicării prin cultură a românilor. De altfel însăși redactarea acestuia de către profesori ai Preparandiei și a Institutului teologic din Arad (Augustin Hamsea, Teodor Ceontea, Teodor Botiș, ș. a.) era o garanție în acest sens.

Analiza exemplarelor găsite, în colecția Bibliotecii Județene din Arad, ne permite să constatăm că, la fel ca în toate publicațiile de profil, erau nelipsite datele astronomice, calendarul propriu-zis, informațiile referitoare la casa regală – inițial cea habsburgică și ulterior la cea a României, șematismul tuturor sectoarelor cu responsabilități din cadrul mitropoliei Transilvaniei și în mod amănunțit a întregii eparhii a Aradului, lista târgurilor din Ungaria și Ardeal, informații referitoare la serviciile poștale și la cotațiile financiare sau pilde din înțelepciunea populară ori cronica anului respectiv. La o analiză mai atentă,

constatăm că existența acestora era necesară și avea implicații directe în viața țăranilor români, târgurile fiind locurile în care ei își puteau valorifica produsele gospodărești și își procurau cele necesare traiului. Pentru aceasta, era absolut obligatorie cunoașterea cotațiilor monedei aflate în circulație, altfel existând posibilitatea de a fi înșelat de comercianții speculanți. Iată așadar cum informații aparent stereotipe aveau o importanță reală, contribuind în felul lor la dezvoltarea bazei materiale a românilor. În același scop, „Calendarul” publica sfaturi practice pentru fiecare din lunile anului sau activitățile gospodărești – plugăritul, grădinăritul, îngrijirea vitelor, pomăritul, stupăritul și altele, fiecare în parte, aceste având particularitățile lor de care bunul gospodar trebuia să țină seama pentru a obține rezultate îmbelșugate, care la rândul lor să permită susținerea luptei naționale.

Articolele, care prezentau date despre istoria neamului și chiar a lumii întregi erau numeroase și variate. Erau evocate succint momentele cheie ale istoriei și culturii românești. Dar lupta dusă trebuia continuată cu orice preț. Limba, portul credința se impuneau a fi apărate neîncetat iar cei mai însemnați cărturari ai neamului erau prezentați în mod constant. Ulterior, izbucnirea Primului Război mondial și situația existentă pe câmpurile de luptă, descrisă de numeroase note, comentarii și hărți ale frontului, era urmărită cu viu interes, încercând să facă înțeles rostul „marelui război al lumii”.

Necesitatea conștientizării faptului că limba neamului și valorile sale trebuiau respectate cu sfințenie, de toți românii indiferent în ce funcții se aflau sau unde locuiau a făcut ca paginile „Calendarului” să conțină o parte literară în care erau publicate nenumărate produse ale culturii și literaturii românești, aparținând scriitorilor proveniți din toate teritoriile locuite de români. Nu lipseau nici poeziile populare și strigăturile culese din diferite zone ale țării, care deveneau astfel puse în circuitul cultural al țării.

O privire retrospectivă a aspectelor prezentate ne arată că în întreaga sa existență „Calendarul”, a fost în permanență preocupat a contribui la lărgirea orizontului informațional al cititorului și la educarea sa, pentru ca astfel mintea și inima acestuia să fie în măsură a răspunde la unison chemării de a contribui, atât cât le stătea în putință, la realizarea mărețului act al desăvârșirii sociale și naționale, cum de altfel, am văzut, se urmărea în mod constant și de către revista „Biserica și Școala”.

Munca îngemănată realizată prin publicarea lor în tipografia Diecezană și doar a acestor două periodice era așadar deosebit de complexă. Iar atunci când se impunea și era posibil mesajul era deosebit de clar. Lucrul este evident fie doar și printr-o strictă referire la mesajul aflat pe chiar prima pagină a revistei „Biserica și Școala”, în a doua parte a anului 1943 și până pe la mijlocul anului 1944: „Tăceți, un cuvânt poate distruge mii de vieți”.¹⁰

Era calea prin care Biserica, prin redactorii săi atenționa asupra noului atentat la ființa neamului, care l-a constituit instaurarea comunismului în România.

Remarcabil este faptul că tocmai în contextul izbucnirii primului Război mondial, când tinerii români ardeleni erau obligați a se înrola în rândurile armatei imperiale iar informațiile reale de pe front nu ajungeau la cei de acasă decât în măsura aprobării lor de către cenzura austro-ungară, din inițiativa aceluiași neostenit director al tipografiei deicezane din Arad, Cornel Lazăr, apărea noua colecție intitulată „Biblioteca Semănătorul”.¹¹

Aflată sub redacția profesorului Victor Stanciu, aceasta a debutat cu volumul intitulat „Frații” – schițe de război alcătuit de Al. Ciurea. Iar pentru ca să faciliteze cunoașterea valorilor culturii naționale, redactorii, atât primul său redactor cât și poetul Aron Cotruș, care a preluat purtarea de grijă în vederea editării acesteia după 1918, au făcut să apară atât lucrări ale clasicilor români ca Eminescu, Alecsandri, ale unor scriitori ca Ion Agârbiceanu, Alexandru Ciura, Aron Cotruș, Emil Isac sau a unor oameni de știință ca Alexandru Borza și Victor Stanciu dar deopotrivă și lucrări ale unor istorici, teologi și publiciști, între care se cuvine să îi menționăm pe Ștefan Meteș, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Tudor Vianu, Iustin Suciu, Grigorie Cristescu și Ion Clopoțel. Celui din urmă i se datorează chiar apariția lucrării „*Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace*”, care facilita astfel în mod direct cunoașterea oamenilor de cultură de o valoare excepțională.¹²

Impactul a fost poate mai mare decât cel pe care directorul Cornel Lazăr l-ar fi scontat, lucru evidențiat de informația ca „într-un răstimp de patru luni au apărut 18 numere totalizând mai bine de 675

¹⁰ A se vedea colecția revistei „Biserica și Școala”, iunie 1943-aprilie 1944.

¹¹ Dan Lăzărescu, „Biblioteca Semănătorul”, în Ziridava, XIV, 1982, p. 453.

¹² Cătălin Ionuțaș, „Biblioteca Semănătorul – pagină luminoasă a culturii meleagurilor arădene”, în „Ziridava”, IX, 1978, pp. 490-491.

de pagini”.¹³ Și astfel este evident rostul pe care tipografia diecezană prin colecția inițiată de acesta l-a avut în procesul de ridicare culturală a românilor atât până la realizarea Marii Uniri de la 1918, cât și după aceasta. Pentru că și dacă în perioada anilor 1920-1923, în contextul pătrunderii în zonă a produselor realizate de marile societăți editoriale din România, după anul 1925, a avut loc o relansare a colecției și au fost lansate „marile ei succese”.¹⁴

Însumând un număr de 183 de numere, colecția s-a încheiat în anul 1928, însă rostul său, ca de altfel a tuturor colecțiilor apărute în tipografia diecezană din Arad era împlinit, ea răspunzând nevoilor sociale bine înțelese de inițiatorul ei.¹⁵

Un rol la fel de crucial, în vederea apărării ființei neamului românesc de data aceasta în fața pericolului prozelitismului sectar l-a avut și editarea în tipografia diecezană a colecției „Biblioteca creștinului ortodox”, inițiată de episcopul Grigorie Comșa. Înțelegând pericolul, episcopul care a implementat la Arad noua legislație bisericească, s-a antrenat cu toată ființa sa în alcătuirea și editarea unei bogate literaturi teologice care să permită edificarea asupra adevărilor dreptei credințe și de aceea a căutat mijloacele cele mai potrivite de pătrundere și apropiere de sufletul poporului.

Pentru aceasta în anul 1925 acesta pune bazele „Bibliotecii creștinului ortodox”, care debuta cu lucrarea prestigiosului prof. dr. Gheorghe Ciuhandu, intitulată „Un neam și un suflet”.

Studierea chiar și fugitivă a numelor acelora care au publicat și a titlurilor apărute în cadrul acestei colecții este și astăzi edificatoare în privința înțelegerii luptei duse pentru apărarea sufletului neamului românesc din Ardeal. Între aceștia amintim: Ilarion Felea, Simion Siclovan, Gala Galaction, Vasile Gh. Ispas, Vasile Gheorghiu, arhimandritul Policarp Morușca, Mihai Păcățian, Caius Turicu, Nicolae Crîșmariu, Emilian Căpitan, Ștefan Cioroianu, Cornel Magier, Florea Codreanu, Cornel Mureșan, Ștefan Lungu, Petru Bogdan și Demian Tudor. Așadar profesori de teologie, consilieri eparhiali, preoți de rând sau oameni înrolați în administrația bisericească se alăturau episcopului Grigorie Comșa și facilitau, prin studiile lor - tipărite sub forma

¹³ D. Lăzărescu, „Biblioteca Semănătorul...”, p. 453.

¹⁴ D. Lăzărescu, „Biblioteca Semănătorul...”, p. 454.

¹⁵ Pentru o cât mai bună edificare asupra rostului împlinit a se vedea indicele de nume ale colecției publicat în „Biblioteca Semănătorul”, în „Ziridava”, XIV, 1982, pp. 455-461.

acestor broșuri, păstrarea vie a adevărilor de credință atât în rândul copiilor, pentru a căror educare au lucrat acele manuale de religie dar mai ales în rândul oamenilor aflați în fața acestui pericol major.¹⁶

Munca și ostenelele harnicei tipografii diecezane nu au fost deloc de neglijat, având în vedere faptul că așa cum se menționa în articolul „Moarte P.S. Sale Episcopul Grigorie”, în răstimpul celor zece ani a episcopatului său la Arad, se distribuiseră doar în mod gratuit în timpul vizitelor pastorale, peste 100 000 de exemplare.¹⁷

Colecția intitulată „Biblioteca preotului ortodox”, tipărită tot în tipografia diecezană și tot la inițiativa episcopului Grigorie Comșa a cunoscut doar șase numere și era adresată strict aceluia care lucra în mod direct în mijlocul poporului.

Grija aceasta pentru ridicarea cu orice preț a poporului și în mod special al învățătorilor și al preoților se cuvenea să devină la rândul lor candelă care să emane lumină, a fost o preocupare constantă a celor care au coordonat activitatea Tipografiei Diecezane. O dovadă elocventă este tipărirea manualelor de metodică, pedagogie, psihologie și didactică, editate de profesorul Petru Pipoș și Lazăr Petrovici, la care pentru pregătirea elevilor din școlile populare și secundare se adaugă manualele de gramatică, aritmetică, geografie ale profesorilor Ioan Petraru, Teodor Ceontea, Ioan Ilica, Iosif Moldovan, Iuliu Groșoreanu, ș. a.¹⁸

Pentru preoți s-au tipărit lucrări cu un caracter pastoral și istorioarele sau pildele biblice tipărite ale preoților David Voniga, Ioan Nicorescu, Mihai Păcățianu la care se adaugă cele apărute după 1918, în special prin strădaniile aceluiași episcop Grigorie Comșa. Autor el însuși a unui număr impresionant de cărți de predici, pilde și lucrări de pastorație,¹⁹ acesta a încurajat apariția în Tipografia Diecezană a unui număr impresionant de volume de predici ale profesorilor de teologie sau a preoților cu o experiență deosebită. Trebuie menționați arhimandritul Iustin Suciuc, Ștefan Cioroianu, Caius Turicu, Petru Bogdan, Demian Tudor, Ilarion Felea care au făcut să apară zeci de astfel de volume de

¹⁶ A se vedea catalogul titlurilor publicate pe ultimele pagini ale fiecărui număr al colecției.

¹⁷ „Biserica și Școala”, nr. 21/16 iunie, 1935, p. 2.

¹⁸ A se vedea listele tipăriturilor apărute în Tipografia diecezană, publicate în paginile „Calendarului diecezan” pe anii 1883, 1895, 1900, 1904, 1909. De altfel în anul 1909 era publicat chiar un catalog al acestora.

¹⁹ Vezi P. Vesa, „Episcopii Aradului 1706-2006”, Ed. Gutenberg, Arad, 2007, pp. 256-269.

predici prin care preoții aveau posibilitatea să învețe și să îndrume poporul.²⁰

Demn de remarcat este însă și faptul că până la realizarea Marii Uniri în teascurile Tipografiei diecezane au fost editate multe dintre lucrările care atenționau asupra pericolului deznaționalizării neamului, în special în urma iminentului amestec brutal al autorităților în însăși funcționarea școlilor confesionale românești. Așa se explică apariția în anul 1907 a lucrării alcătuită de pr. dr. Gheorghe Ciuhandu, *„Instrucțiuni și dispizițiuni pentru îmbunătățirea învățământului poporal confesional”* iar în anul 1918 a lucrării *„Școala noastră poporală și darea culturală”*. Ele aveau ca scop atenționarea în mod special asupra dreptului la educație în limba proprie a fiilor acestui neam. În plus trebuie semnalată în mod special apariția unor lucrări cu un substrat mult mai profund, scoțând în evidență în mod special vechimea și legitimitatea existenței românilor și a unei forme superioare de organizare bisericească în Ardeal, singura instituție care a purtat de grijă acestui popor. Între acestea apărea în 1906 la Arad lucrarea intitulată: *„Mitropolitul Sava II Brancovici”*, care sublinia activitatea desfășurată de acesta în contextul răspândirii calvinismului, iar în anul 1918 a lucrării lui Ștefan Metes *„Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal”*. În anul 1908 văzuse lumina tiparului tot în tipografia diecezană și lucrarea lui Ioan Rusu Sirianul, *„Iobăgia”*.

E o evidență astfel faptul că prin toate aceste publicații apărute înainte de 1918 în paginile revistei *„Biserica și Școala”* și *„Calendarul diecezan”* sau a colecției *„Biblioteca Semănătorul”* sau sub forma lucrărilor de sine stătătoare, s-a încercat atât dovedirea originii și vechimii noastre pe aceste teritorii cât a existenței unei forme centralizate de organizare bisericească, dar mai ales unitatea culturală existentă între românii de pretutindenea, ceea ce îndreptățea năzuința realizării unității naționale.²¹

Edificatoare pentru înțelegerea acestui rol deosebit pe care l-au împlinit tipăriturile editate în cadrul Tipografiei Diecezane din Arad socotim că ar fi și simpla enumerare a unora dintre hotărârile, referitoare la poziția ierarhilor români (ortodocși și greco-catolici) din Transilvania

²⁰ M. Păcurariu, *Cultura bisericească în eparhia Aradului în trecut și astăzi*, în vol. *„Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă”*, Arad, 1989, pp. 144-145.

²¹ M. Păcurariu, *Cultura bisericească în eparhia Aradului în trecut și astăzi*, în vol. *„Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă.”*, p. 137 și p. 140.

și Banat față de aderarea la activitatea Consiliului Național Român Central, luate în ziua sărbătorii Sf. Arhangheli din acel an, publicate în paginile revistei arădene „Biserica și Școala”. În urma Sinodului mitropolitan, din care făceau parte episcopii Ioan I. Papp al Aradului, care era locțiitor de mitropolit și episcopul dr. Miron Elie Cristea al Caransebeșului, întrunit tot la Arad în zilele de 8-10 noiembrie 1918, în contextul în care forul amintit (PNR) luase hotărârea de a lucra din toate puterile la întruparea aspirațiilor noastre naționale,²² s-a decis și eliminarea rugăciunilor îndătinate pentru conducătorii monarhiei Austro-ungare, care erau înlocuite cu formula „pentru Înalta noastră stăpânire națională și pentru marele sfat al românilor... Domnului să ne rugăm.”²³

În privința lucrărilor cu un conținut de specialitate lucrate de preoții cărturari și profesorii din Arad și întreaga zonă se reamarcă faptul că înainte de 1918 numărul lor fost mult mai redus. Astfel profesorul de Drept bisericesc, Dr. Lazăr Iacob, publica la Arad în 1911 o astfel de lucrare, intitulată „Căsătoria a doua a preoților. Chestiune de drept canonic”, iar Septimiu Sever Secula, profesor în secția pedagogică a Institutului teologic-pedagogic, publicase în 1904 câteva lucrări cu caracter istoric: „Un memoriu al lui Moise Nicoară”, „Biserica din Leheceni – Cărpinet. Schiță istorică.”²⁴

Privind mai atent constatăm că și acestea sunt lucrări care fac referire la rostul împlinit de Biserică și frunțașii zonei în mișcarea pentru emancipare națională și bisericească a românilor.

Lucrările referitoare la istoria culturii, a neamului și în special a vieții bisericești a românilor dar și asupra modului în care românii din părțile Aradului au fost dezbinați - prin înfăptuirea uniației sau lucrări cu un caracter teologic și chiar juridic au fost alcătuite de marele istoric Gheorghe Ciuhandu (fost asesor consistorial și protopop) și publicate în mare parte în tipografia Diecezană din Arad. Între acestea enumerăm: „Urgia unionistă în județul Arad și reacțiunea ortodoxă în 1835” (1924), „Propaganda catolică de la Măcău, în coasta diecezei ortodoxe a Aradului 1815-1864” (1926), „Patronatul eclesiastic ungar în raport cu drepturile statului român. Studiu istoric-statistic și politic bisericesc” (1928), „Papism și ortodoxism în Ardeal sau porfiră și cunună de spini” (1922), „Câteva momente

²² „Biserica și Școala”, nr. 47/ 1918, p. 1.

²³ „Către iubitul cler al mitropoliei ortodoxe române din Ungaria și Transilvania”, publicat în „Biserica și Școala”, 1918, p. 2.

²⁴ P. Vesa, „Clerici cărturari arădeni de altădată”, Ed. Gutenberg, Arad, 2008, p. 208.

din trecutul Episcopiei Aradului, 1767-1830" (1929), „Schițe din trecutul românilor arădeni din veacul al XVIII-lea" (1934), „Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț". „Pagini mai ales din istoria românilor crișeni" (1935), „Românii din câmpia Aradului de acum două veacuri. Cu un excurs istoric până la 1752 și însemnări istorice-politice ulterioare" (1940).²⁵

Tot pentru cunoșterea trecutului trebuie amintite și lucrările profesorului Teodor Botiș, apărute în aceeași Tipografie diecezană, referitoare la istoria institutelor de formare a viitorilor învățători și preoți, „Preparandia și Institutul teologic", „Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei greco-catolice române din Arad" (1912) și „Monografia Școalei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad" (1922). De remarcat este și faptul că majoritatea acestor lucrări au fost alcătuite în urma cercetărilor întreprinse în arhive și au constituit lucrări monumentale, fiind de multe ori premiate de Academia Române. Finalizarea lucrărilor aparținând acestor corifei ai școlii și culturii arădene, arată că ei aveau și preocupări în privința dreptului canonic și a problemelor de administrație bisericească. Dar în privința acestui domeniu credem absolut necesar a menționa lucrările întocmite sau traduse și publicate la Arad, ale profesorului Nicolae Popovici, care veneau să continue misiunea înfăptuită anterior de profesorul Lazăr Iacob: „Manual de Drept bisericesc ortodox oriental, cu privire specială la Dreptul particular al Bisericii Ortodoxe Române" (1925), „Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii" (1930, 1936), „Situația actuală de drept bisericesc a Bisericii ortodoxe răsăritene" (1927)²⁶ în colaborare cu Uros Konincici. La acestea trebuie adăugate și cele două lucrări apărute în Tipografia Diecezană în anul 1941 ale pr. prof. Ioan Petreună, „Anatema" și „Rudenii spirituale" (1926).²⁷

Un rol deosebit în vederea fundamentării adevărului de credință au avut lucrările părintelui profesor Ilarion Felea. În afara studiilor menționate a fi apărute în Biblioteca creștinului ortodox trebuie să amintim lucrările monumentale care au fost tipărite în Tipografia Diecezană: „Drumul Crucii" (1937), „Teologie și preoție" (1939), „Catehismul creștin ortodox" (4 ediții: 1940, 1946, 1957 și 1958), „Duhul adevărului. Predici" (1942), „Religia iubirii" (1946), „Mântuirea" (1947). Dar calvarul ce a urmat și care i-a adus martiriul în închisoările comuniste au stopat întocmirea și

²⁵ P. Vesa, „Clerici cărturari arădeni de altădată", pp. 320-346.

²⁶ M. Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Ed. Andreiană, Sibiu, 2014, p. 530.

²⁷ P. Vesa, „Clerici cărturari arădeni de altădată", pp. 441-442.

publicarea unor alte lucrări din care e drept, o parte rămase în manuscris au fost tipărite după 1989.²⁸

Teologia biblică nu a lipsit nici ea în registrul cărților tipărite în Tipografia diecezană. Astfel au văzut lumina lucrările arhimandritului Iustin Suci: „*Patimile și moartea Domnului*”, „*Armonizarea celor patru Evanghelii cu păstrarea textului evanghelic și scurte lămuriri*”, (1917 și ed. a II-a 1925) și „*Ermeneutica biblică sau știința interpretării Sfințelor Scripturi*” (1932).²⁹ Au urmat lucrările părintelui Petru Deheleanu, cunoscut atât pentru studiile dogmatico-exegetice cât și pentru celelalte lucrări, în special pentru manualul de sectologie: „*Dogma hristologică a Bisericii Ortodoxe orientale*” (1938), „*Războiul, o problemă de morală și sociologie creștină*” (1939), „*Frumuseți literare în Sfânta Scriptură*” (1946) și „*Manual de Sectologie*” (1948).

Din anul 1949 în Tipografia diecezană, devenită Întreprinderile Eparhiale Ortodoxe Române „Diecezane” Arad a început să apară revista „Buletinul Eparhial”, care prezenta hotărârile privind funcționarea și organizarea vieții Bisericii Ortodoxe Române, în noul cadru creat după 1948, date despre funcționarea persoanelor clericali și relații din viața eparhiei Aradului. În paralel însă remarcăm faptul că pe prima pagină a „Buletinului Eparhial”, al cărui ultim număr (1-3/1951) apărea pentru lunile ianuarie-martie 1951, în redacția Episcopiei Ortodoxe Române din Arad se afla un catalog care prezenta cărțile de cult și lucrările de specialitate tipărite înainte de 1948 (Fl. Codreanu – „*Fă și tu asemenea*”; Petru Dehelean – „*Manual de sectologie*”; Dr. I. V. Felea – „*Religia iubirii*”) dar și „paginile alese din Sfinții Părinți” care se găseau de vânzare în cadrul așa numitelor Întreprinderi Eparhiale din Arad. În fapt acest catalog a continuat să apară și în nou înființata revistă oficială „Mitropolia Banatului”, apărută în luna mai a anului 1951, prin sistarea deopotrivă a „Buletinului Eparhial” de la Arad și al „Foi Arhidiecezane” din Caransebeș. Lucrul este explicabil dacă vom ține cont de faptul că până în anul 1957, Mitropolia Banatului s-a tipărit la Arad, în ceea ce atunci constituiau Întreprinderile eparhiale ortodoxe-române diecezane. Totuși după schimbarea formatului în anul 1955 și apariția acestei reviste doar trimestrial, aceste cataloage nu se mai întâlnesc.³⁰

²⁸ P. Vesa, „*Clerici cărturari arădeni de altădată*”, Ed. Gutenberg, Arad, 2008, p. 437.

²⁹ M. Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, p. 626.

³⁰ Vezi colecția revistei „Mitropolia Banatului” până la finele anului 1957.

Foarte probabil după 1948, nu a mai fost admisă tipărirea la Arad decât a revistei oficiale, a calendarelor de perete și a Pastoralelor de sărbători, ori a unor Cărți de Rugăciune sau de cult, care după anul 1968 au fost tipărite la Tipografia Arhiepiscopiei din Timișoara.

Cert este că rostul împlinit în „luminarea” poporului a fost unul magistral, pentru că ierarhii de aici, profesorii teologiei din Arad și această prestigioasă tipografie, au aparținut Bisericii neamului care a știut să se identifice cu credincioșii săi. Așa se explică munca depusă în susținerea acelei puternice dar abile rezistențe în fața încercărilor insistente a guvernului maghiar de a se amesteca brutal în încercarea de a transforma și deznăționaliza națiunea română. Dovadă stau zecile de mii de pagini editate în colecțiile tipărite la Arad ca și sutele de lucrări de sine stătătoare, unele cu adevărat monumentale pentru care autorii lor au fost premiați de Academia Română, apărute în Tipografia diecezană. Însă ceea ce nu a reușit să distrugă imperialismul austro-ungar a distrus după câteva decenii regimul totalitarist comunist.

Peste toate se remarcă munca depusă de conștiința împăcată a ierarhilor locului, ai adevăraților preoți și dascăli ai școlilor pedagogice și teologice din Arad, și ai tuturor celor care au lucrat la Tipografia Diecezană, care au făcut tot ceea ce a fost omenește posibil pentru împlinirea scopului care a determinat apariția ei „luminarea și ridicarea poporului”, așa cum sublinia însăși episcopul Ioan Mețianu atunci când o înființase.

ASPECTE ISTORICE ȘI CULTURAL- MUZICALE DIN VIAȚA PAROHIEI ORTODOXE LIPOVA

Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean

Abstract

A place blessed by God, „Lipova – beautiful place,” said Ioan Slavici, a piece of land where the Romanian soldiers shed their blood in two wars, where they sanctified themselves. Here, theology and music are two sisters, harmonizing perfectly. Here, the people know how to combine a pleasant hospitality with going to church with the Orthodox prayer.

Lipova Church is a place of pilgrimage. Every year thousands of pilgrims, from all over the county and even from other districts, come to Lipova on 15th August, the Assumption Day, when the church is in great celebration. Full of piety, the faithful participate in all the services ordained by the Church, starting with the Holy Unction street, and ending with „crown Mysteries,” „Mystery of Mysteries” in the Divine Liturgy.

The two choirs are other important components that make up the „trunk” of the parish. Since their beginning, they have been a reliable support, a religious, cultural and national one. These choirs have been ambassadors of the Orthodox Church in Lipova in the religious and secular music festivals. The choirs from Lipova, by their activity, promoted among parishioners and the other faithful, moral, cultural, social and national values.

Keywords

Lipova - beautiful place, Divine Liturgy, choir, harmony.

I. Vechi mărturii despre începuturile vieții creștine în Lipova

Locuitorii ținuturilor scăldate de apele Mureșului, continuatori fi-rești ai străbunilor daco-romani și a moștenirii acestora cu toată potrivnicia vremurilor s-au integrat dintr-un început, prin originea, limba, religia, cultura și aspirațiile comune, în viața întregului popor și în istoria sa.

Pe teritoriul patriei noastre urme arheologice de factură sigur creștine au fost descoperite ca, datând încă din secolele II și III d.Hr. Este îndeobște cunoscut fenomenul răspândirii creștinismului pe pământ românesc.¹

La Lipova urme creștine au fost descoperite ca datând din secolele IV-VII. Astfel au fost descoperite două opaițe, unul de bronz altul de lut. Opaitul de bronz, modelat în formă de pește descoperit pe proprietatea lui Francisc Plank, în anul 1867 a ajuns în proprietatea Muzeului din Eger (Ungaria), de unde ulterior a fost pierdut.²

Cel de-al doilea opaît, din lut, datat din secolul al IV-lea avea pe o parte un monogram creștin și o cruce. A fost achiziționat de la Roma de unde apoi a ajuns în colecțiile Muzeului Banatului din Timișoara.³

Alte știri arheologice sau documentare despre viața creștină a Lipovei nu avem până în secolul al XIV-lea. Pe tronul Ungariei urcase Carol Robert care după întărirea cetății Lipova, construiește aici o mănăstire minorită cu o biserică în cinstea Sfântului Ludovic, episcopul de Toulouse.⁴ Acum este perioada de intensificare a propagandei catolice în mijlocul poporului român ortodox. „Preoții schismatici ortodocși trebuiau schimbați cu preoți catolici.”⁵ Alte știri despre existența ortodoxiei nu avem.

I.1 Date despre existența unor biserici în secolele XV-XVII

Despre existența unor biserici ortodoxe și a unei mănăstiri ortodoxe în stânga Mureșului se face amintire într-un document de donație

¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, vol. I, București, 1980, p. 51.

² Liviu Mărghită, *Banatul în lumina arheologiei*, Editura Facla, Timișoara, vol. II, 1980, p. 166.

³ Marius Moga, *Vestigii paleocreștine în Banat*, Cluj, 1974, pp. 260-261.

⁴ Marius Moga, *Vestigii paleocreștine în Banat*, Cluj, 1974, pp. 260-261.

⁵ George Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 168.

emis de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387-1437), la anul 1428 prin care donează prințului bulgar Șisman, cetatea Lipovei.⁶

În veacurile XVI-XVII, în Lipova existau două biserici ortodoxe, una mai mare în centrul orașului iar cealaltă, mai mică spre apus.

Biserica din centru orașului era pe locul unde astăzi se află biserica romano-catolică. După 1720, când s-a început colonizarea Lipovei cu nemți datorită faptului că respectiva capelă în care se oficia slujba catolică, era neîncăpătoare a fost cedată nemților. Ulterior a fost construită actuala „biserică nemțească”.

Biserica din partea de est dinspre Dealul Viilor. Din lucrările francezului Ricault reiese că există și o altă biserică ortodoxă veche în afară de cetate. Urmele acesteia se pot găsi în secolul al XV-lea indicate spre Dealul Viilor. Se pare că este vorba de o biserică construită poate în timpul lui Sigismund sau mai înainte care fiind din lemn a dispărut în decursul timpului.⁷

Biserica din partea de est. Din cercetarea hărții lui Marsigli, reiese că orașul Lipova se întindea exterior cetății, iar lângă ar fi existat o biserică ortodoxă.⁸

Biserica mai mică din partea de apus a orașului apare ca fiind o „veche biserică valahă”.

Biserica din partea de est nu putea fi decât cea anterioară celei de azi, transformată prin restaurările ulterioare. S-ar putea presupune că a fost ridicată între 1686-1732, dar din unele descrieri ale epocii respective cunoaștem că după alungarea turcilor din Lipova aceasta era în ruină, încât nu putea fi vorba de construirea vreunei biserici. Se pare că nici în timpul ocupației turcești creștinii nu au putut să-și fi ridicat locaș de cult, din contră bisericile care au existat dinainte de ocupația turcească au fost transformate în moschei. Au existat în Lipova în acea vreme șase lăcașuri de cult musulman. Sigur că partea cea mai mare a acestora au fost inițial biserici ortodoxe, transformate mai apoi în geamii și moschei. Referitor la „geamia cea mare” din vremea lui Suleiman, având cupolă, putem presupune că inițial a fost biserică ortodoxă. Dacă este din timpul lui Suleiman mort în anul 1566, nu putea fi turcească, deoarece ei nu ocupaseră Lipova înainte de această epocă.

⁶ I.D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănațene*, Editura Facla, Timișoara, 1980, p. 67.

⁷ Ioachim Miloia, *Biserica Română din Lipova*, în „Analele Banatului”, an. I, 1928 p. 37.

⁸ Gheorghe Sebestyen, *Unele cetăți ale Banatului și desenele lui L.F. Marsigli*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă.”, an XV, nr.1, 1984, p. 48.

Era doar în trecere și nu putea construi o geamie așa de mare într-un timp relativ scurt. Prezența cupolei ne îndreptățește să credem că ar fi vorba de o biserică ortodoxă, nici într-un caz de vreuna catolică.⁹

Această biserică a fost împodobită cu frumoase picturi murale de factură pur bizantină. Fragmentele de pictură în frescă păstrate pe zidul exterior se găsesc și astăzi.

Este semnificativ numărul mare de biserici existente la Lipova între secolele XIV-XVII, când regalitatea maghiară și papalitatea de la Avignon inaugura una din cele mai grave momente de persecuție confesională a românilor ortodocși din Banat și Transilvania.

II. Biserica Ortodoxă Română din Lipova – istoric

Dacă vrem să reconstituim istoricul vieții noastre în acest teritoriu, va trebui să folosim pe lângă documente și alte mijloace. Unele din acestea sunt urmele materiale și unele monumentale. Un astfel de monument de cea mai mare valoare documentară este Biserica Ortodoxă din Lipova. Această Biserică este cea mai clară dovadă, că atunci când documentele amintesc de existența unei cetăți întărite în secolul al XIII-lea, populația din interiorul acesteia avea o organizare socială înaintată sub raport social, economic și spiritual. Și această populație era formată în majoritate din români.

În ceea ce privește viața religioasă din Lipova în acest timp se poate spune că se remarcă un început de ofensivă a catolicismului.¹⁰ Dar se pune problema împotriva cui se îndreaptă această ofensivă. În documente nu se pomenesc de existența unei puternice ortodoxii aici. Dar am văzut faptul că în 1387 pe timpul lui Sigismund este semnalată existența unei episcopii ortodoxe la Lipova. Dacă exista deja o episcopie ortodoxă, înseamnă că trebuie să existe o comunitate ortodoxă mai veche și de asemenea și o biserică. Prin urmare această biserică trebuie să fi existat încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea. La Lipova populația majoritară fiind formată din români și sârbi formau o singură comunitate ortodoxă, iar în biserică se oficia slujba în limba slovenă și poate mai devreme chiar în limba greacă. Elementul preponderent a fost însă, din totdeauna cel românesc așa cum a rămas pentru secolele următoare. Un alt argument al faptului că Biserica ortodoxă trebuie să

⁹ Ioachim Miloia, *Biserica Română din Lipova*, în „Analele Banatului”, an I, 1928, p. 37.

¹⁰ I. S. Udrea, *Biserica Greco-catolică română din Lipova*, Timișoara, 1930, p. 26.

fi existat la Lipova și în jurul ei o clasă puternică de proprietari români cu nume ca: Danch (Danciu), Germen (Gherman) și multe altele.

După veacuri de frământări biserica din Lipova cunoaște momente de măreție în ciuda tuturor stăpâniilor de până atunci.

Este cunoscut faptul că în decursul secolului al XIX-lea după alungarea turcilor, în această zonă a fost sediul unor activități ale călugărului Visarion Sarai¹¹, care a reușit să îi atragă pe români de sub influența catolicismului, care a luat amploare în timpul Împărătesei Teresa. Însă ortodoxismul a intrat sub dominația ierarhică sârbă a Carlovitzului. Înlăturarea acestei dominații se înfăptuiește după îndelungate strădanii abia prin anii '80 ai secolului al XIX-lea când așa cum ne spune Sever Bocu: „Cărturarii români din Lipova au adunat în curtea bisericii toate cărțile sârbești din străini și le dădură foc.¹² Din ziua aceea nu a mai răsunat limba sârbească în biserica din Lipova.

Între timp vine primul război mondial din 1914-1918, care deschide noi orizonturi pentru soarta întregului nostru popor: Unirea cea Mare de la Alba Iulia. Între delegații care au participat la Marea Adunare Națională pentru unire au fost cinci reprezentanți din Lipova, în frunte cu doctor Misici și cinci reprezentanți din Radna sub conducerea lui Vasile Goldiș.

Conducerea Bisericii din Lipova o avea protopopul Fabriciu Mănăilă și preoții Ioan Cimponieriu și Vasile Debău, iar la Radna protopopul Procopie Givulescu. Numărul intelectualilor din oraș era în continuă creștere, iar viața spirituală era în plin avânt, sprijinindu-se pe doi piloni de mare rezistență: Biserica și Școala. Cu privire la biserica ortodoxă apare o problemă nouă, tot mai presantă. Timpul a lăsat urme tot mai vizibile, atât în ceea ce privește structurile constructive cât și asupra decorurilor și a picturilor. Pereții erau aproape înnegriți de fum la fel și iconostasul. Unele porțiuni ale frescelor erau aproape invizibile. Spațiul a devenit neîncăpător pentru populația de credincioși care frecventau Biserica. Problema unei restaurări se pune cu acuitate tot mai mare.

Biserica din partea de est, aflată în apropierea canalului care unea Mureșul cu șanțul cetății Lipova, la începutul secolului al XVIII-lea era în ruină.

¹¹ Visarion Sarai în anul 1744 în lupta sa împotriva Uniației a trecut pe la Lipova.

¹² Prof. Dr. Victor Arsenie, *Contribuții la istoricul Bisericii Ortodoxe Lipova*, Editura Marineasa, 1998, p. 22.

În deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea se începe repararea bisericii. Pe un bloc mic de piatră aflat în tencuiala zidului, în exterior, în partea de nord, în stânga vechii intrări se află gravat anul „1732”. Probabil este anul când a fost terminată repararea ei. Pentru aceasta pledează și o însemnare cu litere chirilice de pe foaia de titlu a unui „Apostol” tipărit la Moscova la anul 1751.¹³

Forma bisericii a rămas bizantină, având ca plan crucea greacă. A fost decorat interiorul, iconostasul, plus fațada exterioară în jurul și deasupra intrării, de pe latura de nord cu un covor de pictură, ce trebuie să fi fost o adevărată minunăție artistică.¹⁴ Dintr-un proces verbal din anul 1775 reiese că în 1732, biserica avea un iconostas de zid executat de Nedelcu Popovici.¹⁵

În anul 1928 această biserică a fost renovată, complexul lucrărilor fiind încredințate profesorului inginer Victor Vlad de la Școala Politehnică din Timișoara, iar restaurarea a fost încredințată profesorului Ioachim Miloia directorului Muzeului Bănățean, care a descoperit, că sub tencuială era pictură veche de o deosebită importanță. Biserica a fost declarată la stăruințele lui Sever Bocu, fost ministru al Banatului, monument istoric. Printre relicvele vechi bisericesti se găsește un „antimesion” care a fost sfințit la 1722 de patriarhul Ioanichie, o cădelniță donată de Obrad fost oberknez al Lipovei.¹⁶

II.1 Arhitectura, forma și pictura bisericii din Lipova

În anul 1928, la zece ani după Unirea cea Mare de la 1918 a avut loc o grandioasă manifestare a spiritului românesc prin asigurarea serbărilor comemorative de Alba Iulia. Cu organizarea acestor serbări a fost însărcinat Sever Bocu. Ministrul Banatului, în cabinetul condus de Iuliu Maniu aflat la cârma țării în acel timp. Cu acel sprijin Sever Bocu a pus problema necesității restaurării Bisericii din Lipova, unul din cele mai însemnate monumente ale spiritualității românești la granița de vest a țării. Iuliu Maniu a înțeles rațiunea istorică a acestei propuneri și a obținut aprobarea de către guvern pentru a începe lucrările.

¹³ Elena Rodica Colta, *Însemnări de pe cărți vechi românești. Documente ale vecurilor trecute*, în „Ziridava” XI, 1979, p. 1064.

¹⁴ Ioachim Miloia, *Începuturile artei românești în Banat*, în „Analele Banatului”, an VI, nr. 1, 1930, p. 4.

¹⁵ Ioachim Miloia, *Biserica română din Lipova*, p. 35.

¹⁶ Din *Monografia Banatului*, Timișoara, p. 46.

În anul 1923 Comisia monumentelor istorice sesizată prin descoperirea picturii bizantine de către Nicolae Iorga, care vizitase Lipova și Biserica cu ocazia Adunării Generale a Ligii Culturale și de către Ioachim Miloiaia, directorul Muzeului Bănățean delegă pe reprezentantul ei pentru a întreprinde cercetări și a întocmi un proiect de restaurare demn de importanța monumentului care reamintește în aceste locuri cele mai vechi urme de artă românească. Cercetările întreprinse scoase la iveală grație săpăturilor efectuate, nucleul acestui monument format din bisericuța românească mică, de dimensiuni însă perfecte și pe care o înglobase înăbușind-o căutând parcă să o ascundă. Biserica este de stil baroc rococo. Acest stil cvasioficial în imperiul Austro-Ungar în secolul al XVIII-lea, banaliza cu rea voință biserica românească de tradiție bizantină în forme și plan și această banalizare se făcuse cu puternice mijloace imperiale, adăugirea făcându-se însă mai mult în exterior, unde se îngroșară zidurile, dublându-se.¹⁷ În anul 1928 s-a început renovarea bisericii după un plan de restaurare științifică, constând din două momente: dezbrăcarea învelișului baroc ce s-a pus peste forma originală a bisericii în 1792 și refacerea acestei porțiuni originale de la începutul secolului al XVIII-lea sau a celei din secolele XV-XVI. Pentru prima concepție era la îndemână o descriere de la anul 1775, plus zidurile dezgropate în decursul lucrărilor din anul 1928 pentru instalația de încălzire. Pentru a doua formă, între picturile scoase de sub mortar s-a găsit un foarte important lucru constând din înfățișarea din pictură a vechii biserici ce a existat înainte de anul 1732. Planul arhitectonic întocmit în acest scop a dat o soluție corespunzătoare, prin ridicarea unei cupole centrale așa cum a fost la origine, iar lucrările de dezgropare a picturii vechi și restaurării ei trebuiau limitate numai la atât. Restul de decorație modernă ce trebuia făcută era gândită astfel ca să nu înăbușe vechea și prețioasa pictură, ci din contră ca să o pună în valoare și mai mult.¹⁸ Lucrările din 1928-1930, nu au ținut cont însă de acest imperativ. A fost denaturată compoziția barocă din veacul al XVIII-lea respectând din a doua fază de construcție doar fațada de vest și absida. Bolțițe baroce ale navei au fost înlocuite cu o boltă în leagăn, dublându-se înălțimea interioară de la 7 la 14 metri. Profitând de grosimea zidurilor navei (3m) deasupra vechilor cornișe au fost amenajate două galerii longitudinale ce comunică cu nava prin

¹⁷ Prof. Dr. Victor Arsenie, *Contribuții la istoricul Bisericii Ortodoxe Lipova*, p. 24.

¹⁸ „Analele Banatului” an IV, 1931, p. 132.

arcade în plin centrul primind lumina printr-o serie de vitralii cu arc semicircular. Biserica în formă actuală prezintă un plan dreptunghiular cu o absidă poligonală la exterior și interior precum și un turn cu clopotniță în partea de vest deasupra unui pridvor.

În interior, altarul prevăzut cu patru nișe dreptunghiulare se continuă spre vest cu naosul, iar acesta cu pronaosul. Deasupra pronaosului, susținut de patru stâlpi de zidărie se află cafasul corului. De-a lungul naosului și pronaosului pe laturile de nord, sud și vest au fost amplasate deasupra vechilor cornișe două galerii longitudinale și una transversală. Lucru posibil ca urmare a ridicării bolții. Pe latura de nord a peretelui se găsește un amvon la care se ajunge pe o scară aflată în grosimea zidului. Pe perețele nordic și pe cel sudic al naosului, pe solee, se află câte o nișă adânc săpată în grosimea zidului, nișe care au trei laturi și adăpostesc stranele. Peretele de vest al pronaosului la întretărirea cu cel nordic, prezintă săpată în grosimea zidului o nișă în formă de semicerc, în timp ce în partea de sud vest se află o nișă cu trei laturi. Pardoseala este din plăci de piatră, cum de altfel este și fundamentul ei, pereții portanți, iar bolțile fiind de cărămidă.

Pronaosul și naosul¹⁹ au o boltă semicirculară în timp ce absida altarului este prevăzută cu o semicalotă.

Pridvorul închis, prevăzut cu trei bolți, susține împreună cu latura de vest a pronaosului turnul-clopotniță, care este încadrat la exterior de două turnuri mici ce se află deasupra caselor de scări amenajate pentru galerii. Tot la exterior fațada de apus are o ușă în două părți și o decorație barocă ce abundă în părțile superioare ale turnului-clopotniță.

Locul vechiului altar și al celor două încăperi de sus ce se văd astăzi însemnate de restaurator în pavimentul bisericii, corespund zidurilor fundației ce se păstrează. Planul astfel reapărut al întâii biserici ne îndreptățește a presupune existența cel puțin a unei turle Pantocrator. Această presupunere din păcate nu lasă, nici o urmă care să ne confirme existența ei și să ne permită să o reconstruim.

Cu aceste cunoștințe despre monument, pentru restaurare erau două posibilități teoretice: prima fiind reîntoarcerea la stilul primei biserici, iar a doua fiind respectarea celor două stiluri atât de intim legate acum. Reîntoarcerea la stil, ceea ce se mai zice și unitatea de stil în restaurare, astăzi sunt teorii perimate. Și în cazul nostru ar fi însemnat nimicirea aproape a 50% din monument și reducerea lui la dimensiunile primei

¹⁹ Pronaosul și naosul sunt cele două părți ale unei biserici în care asistă credincioșii la slujbe.

biserici, tentativă cu totul greșită-costisitoare, nelogică și periculoasă compromițând soliditatea edificiului căci implica completarea părților lipsă în stilul primei biserici. Supraelevarea nu încearcă decât să redea proporțiile originale, să armonizeze spațiile rezultante din cele două epoci, să se conformeze noilor cerințe și să tragă folos din grosimea zidurilor creând suprafețe noi pentru noi și pentru mai numeroși credincioși. Aceasta este rațiunea celor două galerii superioare care sunt rezultatul unei particularități de construcție, iar nu amintirea „matroneum” - urilor și „magaron” - urilor bisericilor primitive, bizantine. Tot astfel cele două turnuri noi sunt simple necesități funcționale, iar nu dorința de a acompania sau tripla turnul principal. Călăuziți de aceste principii s-a început restaurarea Bisericii Ortodoxe din Lipova. S-a hotărât ridicare bolții la înălțimea cerută de dimensiunile monumentului. Ridicându-se bolta la 14m înălțime s-a redat spațiul edificiului, volum, lumină prin noile ferestre, monumentalitatea interioară. S-au creat în interior spații largi, demne de pictură, după cum se poate vedea. Bolțile cele vechi, operă tardivă de proastă factură și concepție, împingeau asupra zidurilor încât, acestea erau deversate în afară cu 13 cm la partea lor superioară. Tiranții de fier după cum vedem aveau mare efect. Azi, fără ei monumentul este asigurat din punct de vedere al echilibrului, încât viața lui este mărită și pe deplin consolidată.

Consecutiv cu ridicarea bolții s-au creat și cele două ambulatorii care permit de asemenea luminarea mai amplă a întregului naos. Și aici gustul ales al domnului ministru Sever Bocu, înzestră ferestrele cu vitralii în felul celor de la „Domul Invalizilor” din Paris care estompând lumina revarsă o adevărată pulbere de aur peste fresca și podelele sfântului lăcaș. Această operație esențială a ridicării bolților odată terminată, s-a descoperit și s-a evidențiat tot ce era de evidențiat din monumentul vechi românesc. În interior s-au scos la iveală fragmente din structurile zidăriei, s-au eliberat vechile ferestre originale. Ușa laterală și-a recăpătat vechiul uz dovedind a fi „ușa eternității”.

Pe de altă parte lumina electrică contribuie foarte mult la punerea în valoare a festivităților religioase, pentru a fi mai impunătoare desfășurarea de fresce ce împodobesc interiorul. Mobilierul a fost în întregime refăcut, păstrând linia celui vechi însă proporționat noului uz și local. Tronul regal²⁰, neobișnuit în bisericile de aici va apărea splendid, simbolic și măreț alături de tronul arhieresc.

²⁰ Tronul regal este unic la Lipova în biserica ortodoxă de pe valea Mureșului.

Cinstea în execuție și soliditatea perfectă a construcției revin maestrului antreprenor Ioan Filinger, care cu o perfectă pricepere a executat operațiile cele mai delicate, iar echipele de muncitori de sub ordinele domniei sale s-au întrecut în râvnă și conștiinciozitate.²¹

Nu vom intra în amănunte în privința descrierii și analizei artistice a vechilor fresce dezgropate de sub tencuiala vechilor ziduri ale Bisericii. Ne ocupăm mai mult de latura istorică a problemei. Unele amănunte de mare importanță se găsesc în lucrarea lui I.S. Udrea și în aceea mai recentă a lui I. Medelescu fost director al Muzeului din Lipova.

Din pictura veche, din perioada construcției bisericii au fost descoperite doar două fragmente pe zidurile laterale ale pronaosului, sub cor. Panoul din stânga îl reprezintă pe Sfântul Pahomie, iar pe zidul din dreapta este reprezentat Sfântul Teodosie. Despre autorul acestor picturi nu se știe nimic și nici despre perioada de timp în care au fost executate. Există unele păreri ale câtorva specialiști că între aceste fresce de la Lipova se poate stabili o mare asemănare cu vechile fresce de la Mănăstirea Viforâta de lângă Târgoviște. Aceeași influență bizantină se remarcă și aceeași manieră de înfățișare a atitudinilor și de utilizare a culorilor. Ținând seama de asemănarea de care am amintit se poate trage concluzia că perioada de execuție ar corespunde cu secolul al XV-lea, iar zugravul respectiv a fost un maestru de primă mână.

După prima restaurare de mai mare amploare, la 1732, apar picturile lui Nedelcu, un mare maestru zugrav bănățean despre a cărui biografie se cunoaște foarte puțin. Numele de familie Nedelcu se găsește în zone Lugojului și a Oraviței. Numele lui a fost descoperit pe frescele de la Lipova de către domnul Miloia care a mai găsit lucruri de-ale sale în jurul Oraviței la Biserica de lemn din Butin. Pictura lui poartă caracterul bizantin, dar păstrează o oarecare libertate de afirmare a personalității proprii, în privința înfățișării figurilor în care se resimte și o ușoară influență a artei apusene.

Referitor la pictura executată în această perioadă mai mulți cercetători sunt de acord că ea a fost executată, în întreaga biserică de Nedelcu Popovici. Cercetătorul Viorel Țigu, examinând inscripția de la baza unei nișe, de pe peretele de nord, în stânga vechii intrări, unde meșterii și-au lăsat scris numele cu anul 1732, cade de acord asupra următorului text: „(I) stuko Noi” – am bătut - „Nedelko zugra (v) Popovici...

²¹ Prof. Dr. Victor Bleahu, *Monografia Orașului Lipova*, Editura Marineasa, Timișoara, 2001, p. 26.

Șerb (an)... Rad (u)... Popov (ici)...".²² Din cele arătate reiese că pictura a fost executată de Nedelcu Popovici alături de care au mai lucrat zugravii Șerban și Radu Popovici.

De altă părere, privitor la textul inițial al inscripției este cercetătorul Horia Medeleanu, care susține că inscripția a fost mai lungă ea desfășurându-se pe două rânduri și că din rândul întâi se mai păstrează numai două cuvinte și în trei locuri urmele picioarelor unor litere. Medeleanu susține că primul cuvânt este „Stuko”, iar cel de al doilea „Ion” cuvânt românesc. Deci Horia Medeleanu susține că principalul autor al frescelor de la Lipova este zugravul Ion ajutat de câțiva ucenici printre care și Nedelcu Popovici.

Cert este, referitor la pictură, că stilul ei trădează cunoașterea picturii brâncovenești și a tradiției bizantine.

Una din picturile lui Nedelcu care au fost descoperite este Maica Domnului în stare destul de deteriorată. În absida din dreapta se găsește Iisus Hristos, evident în stânga și în dreapta Lui câte un înger. Și această pictură a fost deteriorată, lipsesc capetele aproape complet. Pe pereții interiori Nedelcu a mai zugrăvit o serie de sfinți. Și aici au fost respectate canoanele orientale ale artei bizantine. Valoarea picturilor lui constă în coloritul deosebit al fețelor, apropiat de aspectul vieții. Tot pe pereții interiori a mai zugrăvit o serie de medalioane cu sfinți de o mare frumusețe. În jurul și deasupra vechii intrări, de pe partea de nord, meșterii zugravi au realizat o frescă reprezentând trei compoziții: „Patriarhii Avraam, Isaac și Iacob”, „Acoperământul Maicii Domnului” și „Judecata de Apoi”.

Descoperirea acestei picturi exterioare a determinat pe unii cercetători printre care și Ioachim Miloia²³, să afirme că biserica de la Lipova ar fi putut fi mănăstire decorată după obiceiul mănăstirilor din Balcani, cu picturi în jurul și deasupra intrării principale.

Faptul că este decorată cu pictură exterioară, după obiceiul din Balcani poate fi legată și de existența în această localitate a negustorilor macedo-români, care au avut un rol important chiar în renovarea bisericii. Nu trebuie neglijat faptul că în secolul XVIII-lea are loc un exod de familii, de lege ortodoxă, nu se mulțumeau cu modestele și vechile locașuri de cult. Ei aveau nevoie de clădiri care să impresioneze

²² Viorel Țigu, *Generalități asupra stratului II de frescă de la biserica ortodoxă română din Lipova*, în „Mitropolia Banatului” an XXI, 1971, p. 452.

²³ Ioachim Miloia, *Începuturile artei românești în Banat*, în „Analele Banatului”, p. 33.

prin arhitectura și pictura lor, pentru a putea să-și impună legea lor ortodoxă.

Pictura exterioară este întâlnită la foarte multe biserici de mir din Țara Românească. Unele medalioane de pe pereții anteriori și cele din abside au fost refăcute mai târziu de un alt pictor, care a lucrat la biserica din Lipova. Este vorba de Ștefan Tenețchi. Deasupra ușii este pictura hramului Bisericii (Adormirea Maicii Domnului). Tot această icoană este reprezentată și pe iconostas în partea dreaptă. Arta bănățeană a luat naștere prin și din amestecul culturii bizantine târzii, cu noua cultură apuseană. Pictura lui Ponerchi de la Lipova este un exemplu viu.

Dintre picturile lui amintim, pe ușile laterale ale altarului în stânga pe Arhanghelul Gavriil, iar în dreapta pe Arhanghelul Mihail. Deasupra ușii din dreapta într-un medalion scena cu „Stejarul Mamvri”, iar deasupra ușii din dreapta tot într-un medalion este reprezentată „Jertfa lui Iacob”, iar într-un alt medalion mic de pe iconostas se găsește „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul” alături de icoana „Cina cea de Taină”.

Înainte de a trece mai departe se cuvine să amintim o icoană de mare importanță istorică ce se găsește pe „Tronul Maicii Domnului”. Aceasta probabil a fost adusă în Lipova dintr-una din mănăstirile din Moldova. Aceasta are asemănări cu stilul slavo-bizantin, simțindu-se influența rusească din secolele al XVII-lea-XVIII-lea. Se aseamănă cu icoana făcătoare de minuni²⁴ de la Mănăstirea catolică Maria-Radna.

La restaurarea din 1928-1930 au contribuit la pictura nouă, trei maeștrii ai frescei, care și-au legat numele de biserica din Lipova pentru multe generații, care vor admira acest măreț monument al spiritualității noastre.

Doamna Merica Râmnicănu a executat pictura pronaosului și a interiorului altarului. Una din cele mai frumoase picturi ale sale este „Icoana Învierii”. În altar sunt reprezentați o serie de sfinți. Lucrările sale se remarcă printr-o notă de gingășie feminină.

Pictorul Brăescu a executat mari suprafețe de pictură: catapeteasma (iconostasul), bolta și arcadele. El cunoștea foarte bine canoanele artei orientale a compoziției. Între lucrările sale se remarcă: „Înălțarea Domnului” de pe catapeteasmă. Apoi icoana „Buna Vestire”, „Adormirea Maicii Domnului”. O mare frescă a „Liturghiei îngerești”

²⁴ Icoana făcătoare de minuni este de factură bizantină.

și o serie de scene din Noul Testament cum sunt: „Uciderea pruncilor” și „Pogorârea în mormânt”.

Pictorul V. Blendea este un bun cunoscător a tehnicii picturii în frescă. El a reușit să redea portretul lui Mihai Viteazul și al regelui Carol al II-lea într-o frumoasă execuție în frescă. Lui i-a mai revenit și rolul de a mai completa și retușa fragmente din pictura lui Nedelcu. Dintre compozițiile lui importante sunt de amintit: deasupra cafasului trei realizări mărețe: în mijloc „Psalmistul David”, în stânga „Înțeleptul Solomon”, iar în dreapta „Profetul Ilie”. Lucrare impresionantă și de o mare putere de sugestie este aceasta prezentată mai sus. Deasupra ușii din dreapta este înfățișată „Duminica Tomii”, o lucrare de un puternic suflu patriarhal.²⁵

În încheierea acestui capitol, câteva cuvinte despre opera sculptorului, realizată de maestrul Iuliu Busuioc, bănațean de origine, profesor la Școala de Arte și Meserii din București. El a avut o sarcină deosebită în ceea ce privește restaurarea sculpturală, a întregului mobilier și a altor părți decorative ale iconostasului și chiar realizarea unor părți absolut noi. O lucrare de mare importanță a fost Tronul regal, operă monumentală de mare valoare artistică, lucrată cu măiestrie.

Opera acestor măestrii este și astăzi privită cu mare emoție. Cred că orice om cu sensibilitate normală va simți aceeași emoție estetică intrând în Biserica din Lipova.

III. Activitatea corală în parohia Lipova

III.1 Scurt istoric al corurilor

Evaluată în 1914 la 12000 de cântăreți, intrând în acest calcul numai ținuturile aflate sub jurisdicția politico-administrativă a României de atunci, mișcarea corală religioasă era confruntată cu probleme insurmontabile. Pe de o parte se urmărea calitatea artistică a cântării corale, pe de altă parte condițiile vieții și ale activității cântăreților.

La cumpăna secolelor XIX și XX, mișcarea corală bisericească înregistrează un puternic avânt. Iau naștere coruri în toate colțurile țării aproape fiecare parohie având ambiția de a se mândri cu o activitate corală de invidiat.

²⁵ Prof. Dr. Victor Arsenie, *Contribuții la istoricul Bisericii Ortodoxe Lipova*, p. 29.

Activitatea corurilor din Lipova, cu o impresionantă carte de vizită datorită răsunătoarelor succese înregistrate continuă cu intensitate în anii 1920-1957.

Manifestările duminicale reprezintă momente de aleasă elevație repertoriul rulat înscriindu-se în tipicul ritualului. Pozitiv era cultivarea unor partituri complexe, multe aparținându-i compozitorului Gavriil Musicescu.

O altă componentă a corurilor din Lipova este activitatea concertistică, anual organizându-se câteva activități de răsunet. Programele erau bogate, variate, în ele regăsindu-se compoziții religioase, piese laice, prelucrări folclorice. La început corul bisericesc era format din voci bărbătești, iar din 1907 înființându-se și corul mixt, cor format la propunerea învățătorului Iuliu Putici. Acesta pune bazele unei biblioteci muzicale corespunzătoare necesității bisericii. Unele dificultăți întâmpinate în pregătirea și menținerea corului au impus elaborarea unui regulament de funcționare în care se prevedea cadrul general organizatoric, dirijorul, ajutorul dirijorului, coriștii, biblioteca, precizându-se atribuții și roluri fiecăruia, în cele mai mici detalii.

III.2 Corul „Vocal” al Bisericii Ortodoxe Române din Lipova

Corul „Vocal” al Bisericii Ortodoxe din Lipova a fost înființat în anul 1883 la inițiativa învățătorilor Ioan Tuduescu, Constantin Crăciun, Ioan Lucaci și a protopopului Voicu Hamsea și a preotului paroh Iosif Suci. Ei au pus bazele unui grup vocal, care va deveni odată cu trecerea timpului unul din cele mai bune coruri din județ.

Vom arăta în continuare câteva puncte deosebit de importante din Statutele Corului Vocal al Bisericii Ortodoxe din Lipova:

Numirea și reședința societății: Societatea se va numi Corul „Vocal” al Bisericii Ortodoxe Române din Lipova și își va avea reședința în localitate.

Scopul societății este cultivarea junimei în cântarea vocală, în citire, scriere și în alte cunoștințe folositoare.

Mijloacele societății au fost folosite spre atingerea scopului. Acestea se vor aranja și înființa:

Prelegeri și instruiri regulate în cântarea corală bisericească și lumească.

O bibliotecă corespunzătoare cerințelor.

Prelegeri de învățătură, în localitățile societății. Toate acestea sunt sub directă supervizare a autorităților bisericești de la Lipova.

Membrii societății:

Membrii cântăreți, adică coriști.

Membrii ascultători.

Membrii bineprimiți.

Membrii fondatori.

Membrii ajutători.

Membrii onorifici.

Primirea în societatea Corului Vocal:

Membrii Corului „Vocal” se primesc în adunarea generală a membrilor cântăreți; bărbați cuviincioși de înaltă ținută morală.

Drepturile și îndatoririle membrilor:

Dreptul de vot și de a decide organizarea de concerte. Membrii coriști sunt obligați să participe cu sfințenie la toate Duminicile și Sărbătorile când corul este de rând; să participe regulat la toate repetițiile programate de dirijor. Au dreptul de a folosi biblioteca muzicală a parohiei Lipova.

Organele societății:

Adunarea generală a tuturor membrilor.

Adunarea membrilor cântăreți.

Comitetul societății.

Alte dispoziții:

Societatea va avea un sigiliu cu inscripția: „Corul Vocal din Lipova”, sigiliu ce se va păstra la președinte.

Societatea nu se va putea desființa decât numai în cazul în care vor fi mai puțin de 12 coriști.

Toate acestea fac parte din Regulamentul de ordine interioară a Corului „Vocal” din Lipova.

Primii membri ai acestui cor au fost învățătorii din localitate care au răspuns la chemarea colegilor lor, care au pus bazele acestui cor. Dintre învățătorii locali din acea perioadă amintim pe: Teodor Roxin, Darie Putici, Simion Goniboș, Dimitrie Murgu și George Cornea. În acest cor au mai activat preotul militar Alexandru Muntean și preotul căpitan George Muntean, acestora li s-au alăturat și membrii breslelor locale. În Lipova la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, existau mai multe bresle precum: breasla cojocarilor, a olarilor, a plugarilor, etc.

Dragostea pentru cântarea bisericească le-a fost insuflată viitorilor coriști de către învățătorul lor. Glasurile bisericești era studiate și în școală, după cum observăm în „Planul analitic despre materialul

propus din religiune la școlile române”. Ca și astăzi coriștii erau prezenți la comitetele parohiale, comitete ce conduceau și administrau fondurile bisericii. Din acest comitet făceau parte oameni de seamă ai orașului, de obicei cei cu situație materială foarte bună.

Între anii 1910-1920, corul a avut următorii reprezentanți în comitetul parohial: Iuliu Boșorogan, Petru Risti, Gheorghe Rusu, preotul Alexandru Muntean și Ioan Tuducescu.

Corul bărbătesc prin statut, cânta la Sfânta Liturghie, duminica și la sărbători, la cununii, înmormântări și parastase. Cu ocazia Sărbătorilor de Crăciun corul colinda tot orașul, sigur, numai unde erau așteptați. Corul „Vocal” era structurat pe patru voci: Tenor I, Tenor II, Bariton și Bass și cântau după o partitură „mozaic”²⁶.

Pe lângă Corul „Vocal” a activat și o echipă de călușari, formată din 15 membrii cărora din 1955 li s-au alăturat și 4 femei, acestea doar de decor.

Corul „Vocal” s-a remarcat prin prezența la festivalul „Cântarea României”, unde a interpretat diferite cântece, obținând numeroase diplome. Tot acest cor a cântat la depunerea jurământului militarilor din Lipova. Pereții sălii de repetiție a corului erau plini de diplome care probabil din neglijența cuiva sau din răutate au dispărut. Corul bărbătesc și-a păstrat tradiția religioasă și în perioada 1945-1989 când era interzis să activeze în cadrul bisericii. Mărturie stau cele trei tablouri jubiliare făcute în această perioadă și anume în anii 1948, 1957 și 1983, în vremea comunistă.

S-au făcut numeroase presiuni asupra preoților și asupra coriștilor pentru a se încadra în activitățile Casei de cultură și de a renunța la activitățile religioase. Membrii corului au fost persecutați, persecuțiile încetând doar atunci când coriștii au acceptat să participe la activitățile culturale desfășurate în cadrul Casei de cultură. Promisiuni s-au făcut de ambele părți dar coriștii nu s-au ținut de cuvânt. Au participat în continuare la activitățile bisericești și nu au răspuns la chemările organelor de partid.

În anul 1928 coristul și viitorul dirijor Nicolae Raicu, a observat faptul că breslele și asociațiile din Lipova aveau câte un drapel. Acesta a hotărât să înzestreze Corul „Vocal” cu un drapel a cărui cheltuială a suportat-o singur. Drapelul se scotea și se scoate și astăzi doar la

²⁶ „Mozaic” - reprezintă combinarea la Sfânta Liturghie a unor compozitori diferiți și anume: George Vancu, Atanasie Lipovan, Gheorghe Chisan, Trifon Lugojan, Nicolae Lungu, etc.

înmormântările membrilor corului. Drapelul era format dintr-o lance de lemn sculptată pe care erau bătute mici bucăți de cupru cu numele coriștilor. În vârful lăncii se află o liră din cupru. De această lăncie este prins în clame drapelul propriu-zis. Este vorba de un material de mătase, o parte de culoare roșie pe care este brodată emblema corului iar cealaltă parte de culoare albastră pe care este brodată denumirea asociației căreia îi aparține, adică „Corul Vocal Bisericesc” din Lipova și anul 1928.²⁷

Amintim în continuare câțiva membrii fondatori ai Corului „Vocal”: Ioan Tuducescu, Constantin Crăciun, Darie Putici, Aurel Halic, Victor Bozianu, Gruia Nicolae și Ursulescu Vasile.

Amintim câțiva coriști: Atanasie Neamțu, Teodor Roxin, Alexandru Muntean, Vasile Blidar, Neaun Căpruceanu, Gheorghe Lăcătuș, Ioan Ignat, Iulian Gavrilovici, Constatntin Joiescu, Iuliu Marcovici, Berzoneau Vasile, Nicolae Moșuț, Ardelean Gheorghe, Constantin Tuduri, Moise Irimie, Vasile Caprucean, Vasile Șerpe, Nicolae Mari, Risti Atanasie, Lupulescu Aurel, Pau Nicolae, Gheorghe Ștefănescu, Gheorghe Crișan, Jurj Ioan, Gabon Ioan, Suciu Ioan, Risti Ioan, Mihoc Ștefan, Popa Nicolae.

III.3 Corul „Doina” al Bisericii Ortodoxe Române din Lipova

Reuniunea de cântări „Doina” din Lipova a fost înființată de un grup de meșteșugari, oameni credincioși ai orașului Lipova. Inițial corul „Doina” nu a fost un cor bisericesc, dar treptat acesta a trecut la Biserica Ortodoxă din Lipova, schimbându-și chiar și numele în jurul anului 1935, devenind Corul „Doina”, al Bisericii din Lipova.

Se poate afirma că Reuniunea de cântări „Doina” a fost la început un cor al meșteșugarilor.

Corul „Doina” a dat numeroase concerte în public. Aranjarea concertelor se făcea de dirijor sau de președintele corului, pentru concerte încasându-se taxă de intrare. Taxa se împărțea între dirijori și coriști dar o parte din aceasta intra în fondul corului.

Corul „Doina” a fost foarte bine instruit, în scurt timp acesta și-a făcut un renume din cauza spectacolelor de foarte bună calitate. Astfel de spectacole se dădeau de 3-4 ori pe an, adunând mari venituri, o parte din aceste venituri erau donate elevilor săraci sau erau date pentru înființarea unei școli de fete.

²⁷ Registru de Procese Verbale a Reuniunii de Cântări, nr. II.

Piese studiate din corul „Doina” erau: Liturghiile lui Gheorghe Dima, I. Sepeșian, G. Musicescu; melodii lumești ca: „Oltul geme”, „Taci bărbate”, „Răsunetul Ardealului”, „Cisla”, „Îmi place, numi place”, „Răsunetul de la Crișana”; de Ion Vidu: „Stăncuța”, „Zis-a badea c-a venit”, „Răsunet”, etc.

IV. Date despre dirijori

a) Dirijorii Corului „Vocal”

Învățătorul Iosif Milosav a dirijat corul „Vocal” între anii 1932-1935, apoi a activat ca și corist. A încetat din viață în anul 1981 și este înmormântat la Lipova.

Preotul Virgil Lugojan a absolvit cursurile Institutului Teologic din Arad dar nu a slujit în nici o parohie până în 1942. A condus corul „Vocal” între anii 1935-1942. A fost numit preot în Arad în 1942.²⁸ Este înmormântat la Arad.

Nicolae Raicu a intrat ca și corist în corul „Vocal” în anul 1902 fiind mai apoi dirijorul acestei formații între anii 1942-1949. A fost „sufletul” corului deoarece a luptat pentru menținerea acestuia. A fost președintele Frontului Plugarilor. S-a stins din viață la 4 mai 1949 și este înmormântat la Lipova.

Chisan Gheorghe a devenit membru al corului „Vocal” în anul 1902 și dirijorul acestuia din anul 1949. A compus o Liturghie care astăzi din păcate nu se mai găsește. A participat la cel de-al doilea război mondial. A încetat din viață 1963 și este înmormântat la Lipova.

George Vancu s-a născut la 26 octombrie 1919 în Radna, fiind fiu de țărani. A îndrăgit muzica de mic copil, iar după terminarea studiilor medii s-a înscris la Institutul de Arte din Timișoara la clasa compozitorului Nicolae Ursu. A fost un mare culegător de folclor.

Fiind profesor de muzică la liceul din Lipova a condus corul „Vocal” și corul „Doina” între anii 1954-1959. Cu ajutorul coriștilor a realizat o culegere de 60 de colinde. S-a înscris la Conservatorul „Ciprian Porumbescu” din București și s-a angajat la Radioteleviziune. A dirijat orchestra Radio până la pensionare în 1983. A încetat din viață în 1993 și este înmormântat la Radna.

Iuliu Putici s-a născut la 14 octombrie 1873 în orașul Lipova; fiind absolvent al Preparandiei din Arad, pe care a absolvit-o în 1892, a venit

²⁸ Informații de la Matinca Elena, fostă coristă.

la Lipova ca învățător, director, unde a dezvoltat o muncă laborioasă recunoscută cu laude de superiorii săi. A fost cel care a revigorat cântarea corului „Vocal” la patru voci, care din lipsă de dirijori într-o perioadă de timp a activat la o singură voce. În paralel cu corul a învățat tinerii din Lipova două jocuri de tradiție: „Bătuta” și „Călușarul”. Corul a cântat sub conducerea lui Iuliu Putici, Liturghia de Gheorghe Dima. Pe lângă corul „Vocal” a dirijat și corul „Doina” fiind membru fondator al acestuia. Cu acesta din urmă a cântat Liturghia de Ion Vidu. Activitatea sa cu corul „Doina” a fost de: 25 concerte, 34 piese teatrale, 53 de cântece naționale, populare și doine și 8 liturghii.

Iuliu Putici a fost și un mare scriitor. A colaborat cu „Foaia Poporului” din Sibiu și „Vulturul” din Oradea. Ca folclorist a publicat peste 200 de poezii populare, strigători, balade și ghicitori. La 26 septembrie 1927 a fost delegatul județului la înmormântarea primului-ministru I.C. Brătianu. În activitatea sa a primit un număr mare de medalii: în 1932 a primit ordinul „Coroana României” în grad de mare cavaler; în 1935 a primit ordinul „Meritul Cultural pentru Școală”; în 1935 a primit din partea corului „Doina” titlul de „Medalia de aur” cu ocazia jubileului de 25 de ani. A încetat din viață în anul 1963 și este înmormântat la Lipova.

Iulian Nichi s-a născut în 1917. Fiind un mare iubitor de muzică corală a dirijat corul „Vocal” punând multă pasiune și devotament față de muzica bisericească. A activat în fața acestei formații până în primii ani ai deceniului al IX-lea, când a încetat din viață.

Iuliana Drăgoi s-a născut la 3 februarie 1925 la Timișoara. La 16 ani a intrat în corul Catedralei din Timișoara în care a activat până în 1954, când a venit la Lipova.

Fiind o soprană de excepție a intrat în corul „Doina” în anul 1956. În urma morții dirijorului Iulian Nichi, a preluat conducerea celor două coruri ale Bisericii din Lipova. A cunoscut peste 50 de romanțe și priecesne, fiind solista corului. A încetat din viață la 25 mai 2002 și este înmormântată la Lipova.

b) Dirijorii Corului „Doina”

Pe lângă Virgil Lugoian, George Vancu, Iuliu Putici, Iulian Nichi și Iuliana Drăgoi, a căror biografie am arătat-o la dirijorii corului „Vocal”, corul „Doina” a fost dirijat de oameni cu multă dăruire față de muzica corală pe care îi vom aminti în continuare:

Teodor Selegian s-a născut la Lipova. A urmat cursurile Preparandiei arădene fiind numit învățător la Șoimoș. A dirijat corul „Doina” între anii 1920-1926.

Preotul Valentin Livovschi s-a născut în anul 1916 în Basarabia. A urmat cursurile Institutului Teologic din Cernăuți fiind coleg cu protopopul Vitalie Pereteatcu. A venit în Lipova după cel de-al doilea război mondial. A fost numit preot într-un sat de munte dar a renunțat la parohie. A dirijat corul „Doina” între anii 1976-1988. În acest timp a dat numeroase spectacole obținând foarte multe premii. Preotul Livovschi a compus o Liturghia care s-a pierdut, însă sunt câteva partituri care poartă semnătura susnumitului. S-a stins din viață în anul 1988 și este înmormântat la Zăbrani.

Octavian Ișfan s-a născut la Lipova în anul 1897, tatăl său fiind membru al corului „Vocal”. A dirijat corul „Doina” între anii 1942-1960. S-a stins din viață în anul 1977.

Nicolae Schwartz s-a născut la 15 aprilie 1890 în comuna Frumușeni, fiind absolvent al Preparandiei arădene. Între anii 1930-1935 a fost dirijorul corului „Doina” apoi din acel an a fost corist până în anul 1970, când s-a stins din viață fiind înmormântat la Lipova.

Alexandru Ionavski s-a născut la 21 martie 1905 la Lipova. A activat în corul „Vocal” între anii 1922-1990, iar în corul „Doina” între anii 1930-1980. A dirijat corul „Doina” o perioadă scurtă de 3 ani. A decedat în 1990 și este înmormântat la Lipova.

V. Repertoriu coral folosit de ambele coruri ale Bisericii din Lipova

Ambele coruri pe parcursul existenței lor au dovedit o deschidere spre întreaga paletă a muzicii corale. Au abordat un repertoriu atât de factură religioasă cât și unul de factură laică.

Vom prezenta în continuare câteva piese atât din repertoriul bisericesc cât și din cel laic:

I. Repertoriul bisericesc:

În 1898-1900 - Liturghia sextet a lui Gavriil Musicescu

În 1900-1901 - Liturghia de I. Sepeșan

În 1901- Liturghia - cor mixt

În 1902 - Liturghia - cor bărbătesc

În 1904 - Liturghia - cor mixt - Gheorghe Dima

Nădejdea mea și Rugăciune - cor bărbătesc - Ion Crișan

Ascultă Doamne - armonizare - George Vancu

Lăudați numele Domnului - Arhanghelschi
Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu - D. Bortneansky
Ridica-voi ochii mei la ceruri - prof. dr. Vasile Petrașcu
II. Repertoriul cântărilor laice:
Hora „Oltul geme” - Ion Vidu
Stăncuța - Gavriil Musicescu
Luntrașul - Fr. Schippeck
Serenada „Noapte de vară”
Marșul cântăreților - Ciprian Porumbescu

Concluzii

Loc binecuvântat de Dumnezeu, „Lipova cea frumoasă”, de care spunea Ioan Slavici, este tărâmul pe care ostașii români cu sângele lor vărsat în cele două războaie, l-au sfințit. Aici Teologia și Muzica sunt două surori, se armonizează perfect. Aici oamenii știu să îmbine într-un mod plăcut ospitalitatea care îi caracterizează cu mersul la biserică, cu orânduiala ortodoxă, cu rugăciunea.

Biserica din Lipova este loc de pelerinaj. An de an mii de pelerini din întreg județul și chiar din alte județe, vin la Lipova în special de hram (15 august-Adormirea Maicii Domnului), când biserica este în mare sărbătoare. Credincioșii participă cu pioșenie la toate slujbele rânduite de Biserică, începând cu Sfântul Maslu de obște și încheind cu „Cununa Tainelor”, „Taina Tainelor” care este Sfânta Liturghie.

Parohia ortodoxă Lipova având în frunte preoți cu adevărat vrednici de slujirea Stăpânului lor, a dat și va mai da în continuare peste veacuri, mărturie despre adevăratele valori pe care le cultivă neîncetat. Credincioșii au învățat că doar stând în jurul păstorului lor spiritual, pot să se împlinească și să-și atingă scopul pentru care există pe acest pământ. În acest mediu propice cultivării valorilor morale, culturale și naționale, este inclus și învățământul care a avut privilegiul de-a lungul timpului de a avea profesori și învățători, care să ducă și să mențină „ștafeta” ridicată generații de-a rândul.

Cele două coruri reprezintă o altă componentă ce alcătuiește „trunchiul” parohiei. Acestea încă de la înființare, au fost un sprijin de nădejde atât în cultul bisericesc cât și pe plan național. Aceste coruri au fost ambasadori ai Bisericii Ortodoxe din Lipova la festivalurile de muzică religioasă și laică la care au participat. Amintim festivalul „Cântarea României”. Corurile de la Lipova prin activitatea lor au promovat în rândul parohienilor și a altor credincioși, valorile morale, culturale,

sociale și naționale. Având în față dirijorii cu personalitate, cu dragoste față de muzica religioasă și laică, corurile și-au permis, prin misiunile pe care le-au întreprins în diferite locuri, să facă și misiune în afara parohiei, sigur, de fiecare dată însoțiți de preotul paroh din perioada respectivă.

Datorită acestor suflete nobile biserica parohie Lipova a fost, este și va rămâne vie și lucrătoare.

CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU ÎN GÂNDIREA PĂRINTELUI ILARION V. FELEA

Pr. Lect. Univ. Drd. Ioan Lazăr

Abstract

In the writings and in the speeches of Father Ilarion V. Felea we notice the orientation towards the practise of faith, towards its experiencing. To him, Christianity is the religion of the holy love, but especially the religion of the spiritual consummation. He speaks about the existence of the living God, the perfect One, present in the relation with man as person, not as an idea-God. In his theology, the accent falls on the authentic Christian feeling. The experience of knowing God is first describes in the work entitled 'The Repentance', his doctoral thesis. In the work entitled 'Towards Tabor', he describes in details, the ascension towards consummation and towards knowing God; here he tries to exceed the epistemological character of the teaching of faith, and the assuming knowledge through experience. Father Felea repeatedly mentions the three books in which we discover God: The Book of the Nature, The Book of the Scripture and the Book of the Soul. All the things from the world assert the existence of God. In what regards the ways of knowing God, Father Felea mentions also the two ways: the way of the natural knowledge, through rationality and creation, and the one of the supernatural knowledge through faith and mystical experience.

Key words

God, knowledge, revelation, mystical experience

I. Introducere

În scrierile și cuvântările părintelui Ilarion V. Felea se observă orientarea spre practicarea credinței, spre experiența ei¹. Pentru el, creștinismul este religia iubirii sfinte, dar mai ales religia desăvârșirii spirituale². El vorbește despre existența unui Dumnezeu viu, desăvârșit, prezent personal în relația cu omul și nu a unui Dumnezeu idee, concept, confuzie a silogismelor raționale³. În teologia lui, accentul cade pe trăirea autentic creștină. Experiența cunoașterii lui Dumnezeu o descrie mai întâi în lucrarea *Pocăința*, teza lui de doctorat. În această lucrare urmărește descrierea experienței duhovnicești din perspectiva imnografiei Bisericii, subliniind faptul că rugăciunile și cântările Bisericii au conținut dogmatic și înfățișează fără greș, doctrina creștină⁴. Pocăința

„este o taină cerească prin care se nimicește răul și lucrează grația mântuitoare și sfințitoare. Spre harul ei aspiră sufletul omenesc conștient și inconștient, ca floarea spre soare. Ea este remediu contra mândriei, e școala smereniei și curățire a templului inimii, ca să între în el și să-l stăpânească Hristos, împăratul mării”⁵.

Despre rolul cultului în sfințirea vieții el afirmă:

„În Ortodoxie, mântuirea este în Liturghie. În Ortodoxie, sfințirea se face prin cuminecare. Biserica ortodoxă în privința aceasta nu are lipsă de dogme noi. Nici concesiuni nu poate face. Dogmele ei sunt definite și consfințite de practica celor două milenii de creștinătate. Nouă nu ne revine altceva de făcut decât să le adâncim și să le practicăm după cum ni le prezintă viața sfântă și doctrina dreaptă a Bibliei și a Bisericii. Să avem deci credință neclintită în misterul cultului liturgic. Să avem încredere în cuvântul Bibliei și în Liturghia Bisericii. Biblia și Biserica ne dau adevărul”⁶.

¹ Cristinel Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română*, vol. 2, Editura Pro Universitaria, București, 2013, p. 367.

² C. Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română*, vol. 2, p. 371.

³ C. Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română*, vol. 2, p. 442.

⁴ C. Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română*, vol. 2, p. 372.

⁵ Ilarion V. Felea, *Pocăința, Studiu de documentare teologică și psihologică*, Sibiu 1939, p. 399.

⁶ Pr. Dr. Ilarion V. Felea, *Dragostea altarului*, „Revista Teologică”, Sibiu, an XXV (1935), nr. 9-10, p. 363.

În lucrarea *Spre Tabor*, descrie în detaliu urcușul spre desăvârșire și cunoașterea lui Dumnezeu aici urmărește depășirea caracterului epistemologic al învățaturii de credință și asumarea unei cunoașteri prin experiență. Această lucrare a fost structurată pe temeuri patristice urmărind cele trei trepte ale desăvârșirii: curățirea, luminarea și desăvârșirea. Despre capacitatea omului de a-l cunoaște pe Dumnezeu, în lucrarea *Religia iubirii*, părintele Felea, spune:

„Deși puterile minții sunt mărginite și mărginitul nu poate cuprinde Nemărginitul, deși judecățile rațiunii sunt relative și relativul nu poate cuprinde Absolutul, deși ființa omului e imperfectă și imperfecțiunea nu poate cuprinde Perfecțiunea, cu toate acestea adevărul existenței lui Dumnezeu nu poate fi negat sau dacă este negat, nu poate fi nimic. Existența lui Dumnezeu este o cerință a gândirii logice, o necesitate științifică a minții sănătoase”⁷.

Referindu-se la raportul dintre rațiune și revelație zice:

„Rațiunea e mijloc de cunoaștere; cu lămuririle ei ne întărim convingerile. Revelația lărgeste orizontul cunoașterii și îmbogățește spiritul. Nici rațiunea nu are rostul să stingă luminile revelației, nici revelația nu are rostul să întunece rațiunea. Dimpotrivă revelația e cuprinsă în formele cugetării raționale, iar rațiunea primește viață, lumină, puncte de sprijin și sens de la revelație”⁸.

Despre adevărul existenței lui Dumnezeu și despre faptul că Dumnezeu este foarte aproape de oameni și poate fi simțit și văzut de cei curați la inimă, părintele Felea mărturisește:

„Dumnezeu e în mine, în sufletul meu, în inima mea. Îl simt, Îl trăiesc și mă bucur de El. Se spune cu dreptate, că Dumnezeu e așa de mare, încât încapă într-o inimă curată, dacă nu-L căutăm și nu-L aflăm aici, în taina și în adâncul inimii iubitoare, atunci nu-L aflăm nicăieri. Aici răsună glasul Său; aici pătrund raze din lumina Sa, împreună cu toate comorile bucuriei și ale darurilor Sale. Aici picură stropi și scânteiază puteri din oceanul înțelepciunii Sale”⁹.

Nu vei putea însă vedea pe Dumnezeu fără să ai inima curată de poftă și gânduri rele. Părintele Felea aseamănă inima cu ochiul care dacă nu e curat nu poți vedea cu el dar dacă este curat, atunci vede limpede. Așa și inima dacă este plină de răpire și nedreptate, este o inimă

⁷ I.V. Felea, *Religia iubirii*, Editura Diecezana, Arad, 1946, p. 87.

⁸ I.V. Felea, *Religia culturii*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 1994, p. 182.

⁹ I.V. Felea, *Religia iubirii*, p. 87.

rea, o inimă oarbă, o inimă spurcată care nu va vedea pe Dumnezeu¹⁰. Pentru părintele Felea, cunoașterea lui Dumnezeu este o cunoaștere diferită de ceea a lumii văzute. Dumnezeu nu este un obiect al științei, al intuiției sau al vederii cu ochii trupului ci al Revelației divine de aceea El nu poate fi cunoscut precum un obiect, cunoașterea Lui aparține altui sistem de referință¹¹. Amintește de trei căi ale cunoașterii lui Dumnezeu: calea simțurilor, calea științei și calea revelației divine. Calea simțurilor este dată de cunoașterea prin cele cinci simțuri, văz, auz, miros, gust și pipăit. Prin acestea însă nu dobândim o cunoaștere deplină. A doua cale este cea a științei, ca rezultat al cercetărilor științifice, dobândim cunoștințe mai adânci, prin care se întregește cunoașterea dobândită cu ajutorul simțurilor. Dar nici aceste cunoștințe nu sunt de ajuns pentru a răspunde la întrebările fundamentale ale omului cum sunt: Cine a făcut lumea? De unde este viața? Ce este omul? Cea de-a treia cale, cea a descoperirii sau revelației divine, întregește pe celelalte două lărgind cercul vederii și al cunoașterii. Prin aceasta cunoaștem că Dumnezeu este Creatorul lumii. Proorocii și Apostolii, inspirați fiind de Dumnezeu, au descoperit și au propovăduit adevărurile despre Creator și creaturi, despre bine și rău, suflet și nemurire, fericire și mântuire. Revelația prin Iisus Hristos a descoperit pe Dumnezeu în plinătatea bunătății, frumuseții, iubirii și sfințeniei Lui¹². Părintele Felea amintește în mod repetat cele trei cărți în care descoperim pe Dumnezeu: Cartea naturii, Cartea Scripturii și Cartea sufletului. Toate cele din lume spun că există Dumnezeu¹³. În ce privește căile cunoașterii lui Dumnezeu părintele Felea amintește și de cele două căi: calea cunoașterii naturale, prin rațiune și creație și cea a cunoașterii supranaturale, prin credință și experiența mistică¹⁴.

Cunoașterea naturală prin rațiune și creație

Părintele Felea spune că:

„După cum ochiul fizic poate să contemple de pe țărm, marea, adâncurile și nemărginirea oceanului, tot așa ochiul sufletului, mintea în inimă, poate să contemple existența, chemarea, atotștiința și atotputernicia lui Dumnezeu. Citești opera și

¹⁰ I.V. Felea, *Pildele Mântuitorului*, Editura Fundația Justin Pârvu, 2014, p. 95.

¹¹ I.V. Felea *Duhului Adevărului*, Ediția a II-a, Arad, 1943, p. 207.

¹² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 2008, p. 418.

¹³ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 419.

¹⁴ Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan, *Contribuția lui Ilarion V. Felea la dezvoltare Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010, p. 38.

te gândești la autor; privești natura și te gândești la Creator. Din ceea ce ne învață capodopera naturii, ne încredințăm că existența lui Dumnezeu este un adevăr, primul, cel mai acut și ultimul adevăr: Adevărul Suprem, izvorul, temelia, esența și scopul tuturor adevărilor”¹⁵.

Pentru aprofundarea acestei căii a cunoașteri naturale a lui Dumnezeu, citează pe Sfântul Maxim Mărturisitorul subliniind: „Nu cunoaștem pe Dumnezeu după ființa Lui, ci din măreția faptelor și din purtarea de grijă ce o are pentru cele ce sunt. Căci prin acestea înțelegem, ca prin niște oglinzi, nemărginita bunătate înțelepciunea și puterea Lui”¹⁶. Subliniind rolul creației în cunoașterea lui Dumnezeu el spune:

„Pretutindeni, natura ne arată cu degetul făpturi, care ne vorbesc despre atotputernicul ei Făcător; legi, care ne vorbesc despre atotputernicul ei Legiuitor; planuri, care ne vorbesc de marele ei Ziditor. Pretutindeni, natura din care se descoperă Marele Autor și se citesc tainele Dumnezeirii. Totdeauna și pretutindeni, cu ajutorul minții sănătoase și a judecății chibzuite, făptura arată pe Făcător, legea pe Legiuitor, planul pe Ziditor, cartea pe Autor, lumea pe Dumnezeu”¹⁷.

Nu este însă de ajuns a contempla natura pentru a ajunge să-L cunoaștem pe Dumnezeu: „Fără îndoială, nici obârșia lucrurilor și a ființelor, dar nici pe Dumnezeu nu l-am cunoaște dacă El însuși nu ni s-ar descoperi. În sfânta și nemărginita Lui iubire, Dumnezeu Însuși te caută și ți se descoperă, suflete al meu. El Însuși te caută cum a căutat și pe Adam, când i-a strigat: „Adame, unde ești?”, El Însuși te caută, ca un, ca un tată pe fiul său și ți se descoperă, atât în lucrurile mici cât și în cele mari, în făpturile pământului, constelațiile cerului și în legile universului, care toate sunt mărturiile existenței Lui. Toate există prin voia și puterea lui Dumnezeu, toate doresc pe Dumnezeu. Toate vădesc bunătatea lui Dumnezeu; în toate ni se descoperă Dumnezeu, nu în ființă, ci în lucrarea Lui creatoare și proniatoare”¹⁸.

Despre cunoașterea din creație părintele Felea spune

„Din mărimea și frumusețea făpturilor poți cunoaște bine pe Cel ce le-a zidit. Dar în același timp, în toate acestea este oarecare

¹⁵ I.V. Felea, *Religia iubirii*, p. 88.

¹⁶ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, pp. 403-404.

¹⁷ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 404.

¹⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 406.

neajuns, căci doar unii ca aceștia rătăcesc căutând pe Dumnezeu și străduindu-se să-L afle. Căci îndeletnicindu-se cu lucrurile lui Dumnezeu și cercetându-le ei se încredințează cu vederea cât de frumoase sunt cele văzute”¹⁹

și văzând acestea râvna pentru cunoașterea lui Dumnezeu va spori. Ordinea și frumusețea grăiesc despre înțelepciunea și puterea Creatorului de aceea s-a spus „deșerți sunt din fire toți oamenii care nu cunosc pe Dumnezeu și care n-au știut, plecând de la bunătățile văzute, să vadă pe Cel ce este, nici din cercarea lucrurilor Sale să înțeleagă pe meșter”²⁰.

Cunoașterea din Scripturi

Părintele Felea a fost trăitor al Sfintei Scripturi. Pentru el Sfânta Scriptură a fost cartea de căpătâi. Despre Sfânta Scriptură el zice că:

„este o mărturie despre adevărul existenței lui Dumnezeu. La începutul tuturor începuturilor, Dumnezeu a creat cerurile și pământurile (Facere 1, 1). Dumnezeu este înainte de toate lucrurile și ființele, *mai înainte de a se naște munții și de a se zidi pământul și lumea, din veșnicia veșniciei* (Psalmi 89, 2), Dumnezeu este ființa cea dintâi, mintea cea dintâi, voința cea dintâi, iubirea cea dintâi, lumina cea dintâi, Duhul cel dintâi. Dumnezeu este creatorul și stăpânul lumii, *Ale tale sunt cerurile și al Tău este pământul, Tu ai întemeiat lumea cu toate cele dintr-însa* (Psalmi 88, 11)”²¹.

Părintele mai spune:

„Știe orice creștin că Sfânta Scriptură este cartea în care se cuprinde cuvântul lui Dumnezeu, adică învățătura pe care Duhul Sfânt a insuflat-o proorocilor și Apostolilor prin Iisus Hristos Domnul nostru. În cuvântul lui Dumnezeu avem descoperită înțelepciunea, voința și iubirea lui Dumnezeu”²².

În Sfânta Scriptură, Iisus Hristos, are mai multe numiri. Este numit „Mielul lui Dumnezeu” „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii.” (Ioan 1, 29) pentru că El S-a jertfit pe cruce pentru mântuirea lumii, dar și „Arhiereu” „Pentru aceea, dator era întru toate să Se asemene fraților, ca să fie milostiv și credincios arhiereu în cele către Dumnezeu, pentru curățirea păcatelor poporului” (Evrei 2, 17). Se mai

¹⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 409.

²⁰ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 409.

²¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 407.

²² I.V. Felea, *Pildele Mântuitorului*, p. 9.

numește „Domnul și Împăratul împăraților”, Vor porni război împotriva Mielului, dar Mielul îi va birui, pentru că este Domnul domnilor și Împăratul împăraților și vor birui și cei împreună cu El - chemați și aleși și credincioși. (Apocalipsă 17, 14) precum „Și pe haina Lui și pe coapsa Lui are nume scris: Împăratul împăraților și Domnul domnilor” (Apocalipsă 19, 16). datorită atotputerniciei Sale atât în cer cât și pe pământ, dovedită prin minunile săvârșite înaintea oamenilor, cea mai mare minune a fost Înviat și Înălțat Sa la cer; Mai este numit și „Fiul Omului”, „Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel pierdut” (Matei 16, 11), El a fost om adevărat prin întruparea Sa și model pentru întreaga omenire; „Fiul lui Dumnezeu” (Matei 16, 16). pentru că pe lângă firea omenească a avut și firea cea dumnezeiască; Se cheamă și „Mesia și Mântuitorul”, precum a spus sfântul Apostol Andrei „am găsit pe Mesia (care se tâlcuiește: Hristos)”. (Ioan 1, 41), El fiind trimisul lui Dumnezeu în lume ca să elibereze și să izbăvească oamenii din păcat și din robia morții; precum și „Păstorul cel bun” pentru că El a venit să caute și să mântuiască oile, sufletele cele pierdute precum un bun păstor, El însuși mărturisind aceasta: Eu sunt păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale Mele Mă cunosc pe Mine. Precum Mă cunoaște Tatăl și Eu cunosc pe Tatăl. (Ioan 10, 14-15); „Proorocul”, el știa toate și vestea cele viitoare, „Acum știm că Tu știi toate și nu ai nevoie ca să Te întrebe cineva. De aceea credem că ai ieșit de la Dumnezeu” (Ioan 16, 30); „Cuvântul lui Dumnezeu”, „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălăsluit între noi și am văzut slava Lui” (Ioan 1, 14), iar prin lumina învățăturilor Sale alungă întunericul din mintea omului; „Învățătorul”, „Învățătorule, știm că ești omul adevărului și întru adevăr înveți calea lui Dumnezeu și nu-Ți pasă de nimeni, pentru că nu cauți la fața oamenilor” (Matei 22, 16), venind El ne-a descoperit și ne-a învățat adevărul mântuitor al Evangheliei²³. Evanghelia ne învață, că viața în sine o are Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt: „Căci precum Tatăl are viață în Sine, așa a dat și Fiului să aibă viață în Sine” (Ioan 5, 26). Din învățătura Sfintei Scripturi vedem cât de mare însemnătate are păzirea poruncilor lui Dumnezeu. Prin păzirea poruncilor omul devine moral, virtuos²⁴ ajungând la măsura desăvârșirii, va dobândi și cunoașterea lui Dumnezeu. Dar pentru a înțelege Scripturile este nevoie de pregătire. Mântuitorul a făcut cu ucenicii Lui trei ani și jumătate, școală

²³ I.V. Felea, *Pildele Mântuitorului*, p. 5.

²⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 77.

pentru ca să „le deschidă mintea ca să înțeleagă Scripturile” (Luca 24, 45), apoi îi trimite să propovăduiască Evanghelia²⁵. Știința, Scriptura și natura, toate mărturisesc existența lui Dumnezeu. «Cerurile spun slava lui Dumnezeu și lucrarea mâinilor Lui o vestește tăria» (Psalmi 18, 1) și «Însușirile lui Dumnezeu nevăzut, puterea Lui cea veșnică și dumnezeirea Lui se văd prin cugetare, de la începutul lumii, în făpturile Lui, ca ei să fie fără cuvânt de apărare» (Romani 1, 20) Știința, Scriptura și natura mărturisesc adevărul cel simplu și puternic, rațional și convingător: «orice casă se zidește de cineva, iar Ziditorul a toate este Dumnezeu» (Evrei 3, 4)²⁶. Cunoașterea lui Dumnezeu, descoperită în Sfânta Scriptură, se face doar prin credință și prin experiența mistică. Credința este organul de cunoaștere a lui Dumnezeu, experiența mistică este organul de simțire a lui Dumnezeu²⁷. Părintele spune despre Scriptură că este

„de la început până la sfârșit mărturia existenței lui Dumnezeu și a descoperirilor Lui. Descoperiri dumnezeiești sunt învățăturile despre facerea lumii și a omului, despre pronie și mântuire, despre proorocii și fericiri, despre virtuțile Evangheliei și Tainele Bisericii, despre viață, despre moarte și despre nemurire”²⁸.

De asemenea, Duhul Scripturii „luminează mintea, înțelepțește inima, vestește bunătatea Celui ce a descoperit-o și aduce pe om la îndumnezeire”²⁹. În cartea *Religia culturii*, referindu-se la credință, părintele Felea subliniază:

„Nu putem trăi fără Dumnezeu. ca animalele, da; ca oameni, nu. Credința în Dumnezeu este o necesitate științifică, logică și psihologică, nu numai religioasă. Nu putem concepe lumea fără Dumnezeu, după cum nu putem concepe efect fără cauză, mașină fără mecanic, carte fără autor, lege fără legiutor, casă fără ziditor, operă fără creator. Sufletul nostru se orientează spre Dumnezeu ca florile spre soare în chip firesc instinctiv... Dumnezeu este valoarea valorilor... noi credem în Dumnezeu”³⁰

Cartea sufletului

²⁵ I.V. Felea, *Pildele Mântuitorului*, pp. 31-32.

²⁶ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 410.

²⁷ I. Felea *Duhul Adevărului*, p. 207.

²⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, pp. 419-420.

²⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 2009 pp. 336-337.

³⁰ I.V. Felea, *Religia culturii*, p. 267.

Sufletul este a treia carte în care se citește, se simte și se trăiește adevărul existenței lui Dumnezeu. Dumnezeu este ascuns în suflet, în adâncul inimii. Citându-l pe Sfântul Macarie cel Mare spune:

„Uite cât de mare este cerul și pământul, soarele și luna! Și cu toate acestea Dumnezeu i-a plăcut să locuiască, nu în ele ci numai în om, în tine suflete al meu³¹. Părintele Felea arată că sufletul este cel ce simte și trăiește adevărul existenței lui Dumnezeu. Pentru sufletul omului, Dumnezeu este Mintea, Rațiunea, Ființa atotînțeleaptă, care a gândit, plănuit și creat lumea cu toate lucrurile și ființele ei. Dumnezeu, este Voința atotputernică, puterea creatoare a lumii și a creației. Dumnezeu este Inima, iubirea părintească a tuturor făpturilor. Dumnezeu, este Lumina mai presus de înțelegere, în care se nasc, trăiesc toate ființele. Dumnezeu este Duhul cel cu totul luminos care a aprins soarele și toate stelele, ca din cele materiale să vedem pe cele nemateriale³². Adevărata simțire și cunoaștere existențială a lui Dumnezeu are loc prin puterea iubirii. Prin iubire omul îl experiază pe Dumnezeu, ca pe Cel care este sensul și împlinirea vieții lui după cum spune și Sfântul Apostol Pavel: „Iubiților să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire” (1 Ioan 4, 7-8). Iubirea este „căldura inimii, lumina minții și focul harului în care vedem (contemplăm) pe Dumnezeu”³³.

Virtutea iubirii are puterea de a schimba fața și viața, din Simon l-a făcut pe Petru, din Levi pe Matei, din Saul pe Pavel. Iubirea înalță omul până la vederea lui Dumnezeu³⁴. Despre *Cartea sufletului* ne spune că

„paginile ei despre minte și inimă, despre rațiune și inteligență, despre gânduri și voință, despre poftă și daruri, despre idei și amintiri, despre bucuriile și remușcările conștiinței, cuprind alt șir de mărturii care ne vorbesc în șoapte dulci, în cântări și în rugăciuni despre Dumnezeu, descoperind în noi chipul și asemănarea noastră cu El”³⁵.

³¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 413.

³² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 412.

³³ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 286.

³⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 287.

³⁵ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 420.

Atunci când omul are suflet bun ca Dumnezeu, este iertător ca Dumnezeu, se arată curat și sfânt precum Dumnezeu, spunem că e desăvârșit, atunci sufletul omului se unește cu Duhul lui Dumnezeu, sufletul ceresc trece în sufletul omului, atunci omul devine desăvârșit, este unit cu Dumnezeu³⁶, atunci va dobândi omul cunoașterea lui Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu este rădăcina nemuririi dar este și scopul acestei vieți. Cine crede în Dumnezeu, iubește pe Dumnezeu, trăiește cu Dumnezeu, simte pe Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu³⁷. Scopul ultim al omului este îndumnezeirea sufletului, viața cu Hristos în Duhul Sfânt³⁸.

II. Cunoașterea supranaturală, prin credință și experiența mistică

Fără revelația divină, învățații veacurilor din toate neamurile pământului, s-au ostenit și se ostenesc să descopere tainele naturii, dar chiar dacă află câte ceva, niciunul n-a ajuns la o deplină cunoaștere³⁹. „Prin revelație cunoaștem că Dumnezeu a creat cerul și pământul (Facere 1, 1), lumea și omul, trupul și sufletul, stihiiile și semințele tuturor ființelor”⁴⁰. Revelația este

„ridicarea vălului de peste adevărurile despre Dumnezeu, lume și om; e dezvăluirea tainelor pe care le ascunde sufletul vieții și stihiiile materiei; e cunoașterea puterilor și a planurilor pe care le cuprinde firea, Biblia și conștiința”⁴¹.

Părintele Felea descrie rolul conștiinței în întoarcerea omului la Dumnezeu și cunoașterea lui Dumnezeu, exemplificând cu întâlnirea lui Iisus cu femeia samarineancă la fântâna patriarhului Iacob din Samaria (Ioan 4, 1-42). Aceasta suspina în inima ei după o viață mai bună, mai împlinită cu toate că era păcătoasă suspina după mântuire și lumină. Conștiința mai licărea ca o lumină în inima ei. În lumina conștiinței, Mântuitorul Hristos îi descoperă o lume nouă în care viața se trăiește împreună cu Dumnezeu: Duh este Dumnezeu. Îi descoperă apoi apa cea vie a harului dumnezeiesc, prin care va putea să-și curețe, să-și sfințească și să-și mântuiască sufletul zicându-i: de-ai fi știut

³⁶ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 19-20.

³⁷ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 414.

³⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 335.

³⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 409.

⁴⁰ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 418.

⁴¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 420.

darul lui Dumnezeu și cine este cel ce vorbește cu tine, ai fi cerut de la El și El ți-ar fi dat apa cea vie, care curge spre viața cea veșnică, descoperindu-i astfel folosul cinstirii lui Dumnezeu și arătându-i cultul religios cel adevărat, închinarea cu duhul și cu adevărul pentru ca mai apoi să îi descopere Dumnezeu, pe Mesia – Hristos - Mântuitorul: Eu sunt cel ce vorbesc cu tine. Dar toate aceste descoperiri dumnezeiești au pătruns în străfundurile inimii Fotiniei și viața ei a căpătat un alt înțeles, un alt rost, un alt curs. Ca o altă Magdalenă, își pune viața în slujba Evangheliei, își creștinează sufletul și casa, slujind Mântuitorului Hristos⁴². Această întâlnire ne arată că cel ce-L întâlnește pe Dumnezeu rămâne cu dorul Lui în suflet și viața lui capătă sens și sufletul atins de iubirea divină va căuta neîncetat pe Dumnezeul cel viu. Dacă pentru anumiți filosofi a-L căuta pe Dumnezeu, reprezintă o necesitate inerentă gândirii lor, în sensul că Dumnezeu trebuie să existe pentru a da coerență concepției lor despre univers, teologul pornește de la un dat și anume revelația⁴³. Revelația este

„ridicarea vălului de peste adevărurile despre Dumnezeu, lume și om; e dezvăluirea tainelor pe care le ascunde sufletul vieții și stihiiile materiei; e cunoașterea puterilor și a planurilor pe care le cuprinde firea, Biblia și conștiința... Sfântul Apostol Pavel scrie Efesenilor și nouă în formă de rugăciune: Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos, tatăl slavei să vă dea vouă duhul înțelepciunii și al descoperirii, spre cunoașterea Lui și să vă lumineze ochii inimii, ca să pricepeți care este nădejdea la care v-a chemat, care este bogăția mării moștenirii Lui, păstrată sfinților și care este mărirea puterii Lui... pe care a săvârșit-o în Hristos” (Efeseni 1, 17-20)⁴⁴.

Cunoștința nu este lumina ci lumina este cunoștința. Cine va vedea lumina slavei lui Dumnezeu va cunoaște pe Dumnezeu⁴⁵. Cunoașterea lui Dumnezeu este un dar, o descoperire suprafirească făcută prin inspirație (1 Corinteni 2, 10-12; 1 Petru 1, 21), prin profeți și apostoli (Evrei 1, 1), prin Duhul Sfânt (Luca 2, 27) și mai ales prin Evanghelia Fiului lui Dumnezeu. Iisus Hristos ne-a descoperit pe Tatăl (Matei 11, 27), iubirea Lui de oameni (Ioan 3, 16), legea Lui (Ioan 12, 49-50),

⁴² I. V. Felea, *Religia culturii*, pp. 270-271.

⁴³ Pr. Dr. Ioan Tulcan, *Prof. Dr. Ilarion V. Felea ca apologet*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2006, p. 61.

⁴⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, pp. 420-421.

⁴⁵ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 308.

tainele Împărăției Lui (Matei 13, 11), slava și plinătatea Dumnezeirii (2 Corinteni 4, 4). Importanța lui Iisus Hristos, ca Logos al tatălui este crucială din punct de vedere al deschiderii perspectivei adevăratei și mântuitoarei cunoașteri a lui Dumnezeu⁴⁶. Credința are și o funcție gnoseologică, stimulând și valorificând taina Revelației dumnezeiești. Fără credință nu se poate omul apropia de Dumnezeu.⁴⁷ Prin credință pe temeiul Revelației supranaturale se realizează deplina cunoaștere a lui Dumnezeu. Prin Întruparea Sa, Mântuitorul Hristos a dat lumii deplina revelație. El a spus: Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul Născut, care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut” (Ioan 1, 18), precum și Toate Mi-au fost date Mie de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere” (Matei 11, 27). Credința este ne-dă o cunoaștere care nu se poate dovedi rațional, e cunoștința ființelor și a lucrurilor mai presus de minte și de înțelegere, cunoașterea lui Dumnezeu care ne-a grăit prin Fiul Său, despre izvorul, rostul, scopul și desăvârșirea vieții. Credința are o putere mai mare, un orizont mai larg și un cuprins mai bogat decât cunoașterea rațională, ea îl face pe om să vadă adevărul fără trufie; cunoașterea rațională e parțială și firească, credința e vedere suprafirească și dă o cunoaștere deplină (1 Corinteni 8, 1; 13, 9)⁴⁸. Credința este conștiința adevărului, capacitatea sufletului de a trăi în adevăr, e ochiul minții prin care vedem pe Dumnezeu. Creștinii văd cu ochii credinței, iar credința întregeste cunoașterea. Ea e numită și a doua vedere. Știința cercetează, cântărește, măsoară dar credința vede dincolo de aparențe, înțelege adevărul pe care îl caută și știința. Credința vede și ceea ce pentru știință este încă ascuns. Aceasta nu înseamnă că religia crede fără a cerceta, sau că e contrară științei⁴⁹. Părintele Felea face distincție între credință și cunoaștere, sesizează o deosebire între ele⁵⁰. Credința este puncte de legătură cu Dumnezeu, cu lumea spirituală, nevăzută și cu bunurile viitoare și veșnice⁵¹. Credința este deopotrivă har de la Dumnezeu (Romani 12, 3; 1 Cor. 12, 9) dar și virtute iar

⁴⁶ I. Felea *Duhul Adevărului*, p. 206.

⁴⁷ I. Tulcan, *Contribuția lui Ilarion V. Felea...*, p. 42.

⁴⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 205.

⁴⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, pp. 205-206.

⁵⁰ I. Tulcan, *Contribuția lui Ilarion V. Felea...*, p. 38.

⁵¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 207.

virtutea deprinderea de a împlini statornic, liber din conștiință și cu ajutorul lui Dumnezeu, legea morală, e calea spre Dumnezeu și în același timp oglinda, forma desăvârșirii morale prin care descoperim pe Dumnezeu în om⁵². Credința este și o cunoaștere despre viață și moarte, despre om, despre suflet, despre mântuire și nemurire, dar această cunoaștere nu se poate dovedi empiric, ea este cunoașterea celor mai presus de minte și de înțelegere, adică și cunoașterea lui Dumnezeu care ne-a grăit nouă prin Fiul, despre originea și scopul vieții noastre⁵³. Credința ne ajută să dobândim gândirea dumnezeiască și prin aceasta pregătește vederea lui Dumnezeu. Cunoștința și credința le pot dobândi toți oamenii, dacă numai dacă vor să le cultive în sufletele lor⁵⁴. Credința ne dă siguranța că Dumnezeu există, dar și cunoașterea și mărturisirea adevărului descoperit de Dumnezeu, și prin aceasta vederea lumii nevăzute, dar și ajungerea la comuniunea cu Dumnezeu. Credința este o putere care înflăcărează sufletul și luminează mintea și mișcă inima omului spre virtute. Fără credință nu putem să plăcem lui Dumnezeu⁵⁵. Părintele ne spune despre credință că este „învățătura creștină primită prin viu grai de la Mântuitorul”⁵⁶. Credința în Hristos deschide ochii să vadă și văzând să se întoarcă de la întuneric la lumină, ea grăiește sufletului despre Dumnezeu, credința curățește inima, iar inima curată va vedea pe Dumnezeu.

Cunoașterea lui Dumnezeu ca vedere a Lui

Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă... „S-a arătat și ni se arată neconținut în Scripturi și în fapte; în inimile, în virtuțile și în lucrurile cele bune, în toți sfinții, înțelepții și credincioșii care cunosc cărările Lui și fac voia Lui”⁵⁷. Această cântare pe care o auzim în fiecare zi de sărbătoare e o profeție împlinită în persoana Mântuitorului Hristos. Dumnezeu S-a arătat în chip de om, S-a întrupat și a vorbit cu oamenii, cum ar vorbi omul cu prietenul său⁵⁸. Părintele Felea arată că în fapt cunoașterea lui Dumnezeu este dată de unirea cu Dumnezeu și vederea Lui. El spune că din punct de vedere teologic că atunci când vorbim

⁵² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 97.

⁵³ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 205.

⁵⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 225.

⁵⁵ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, pp. 207-208.

⁵⁶ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 212.

⁵⁷ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 427.

⁵⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 441.

de sensul cunoașterii și vederii lui Dumnezeu, trebuie să le înțelegem pe acestea în contextul distincției dintre ființa lui Dumnezeu și lucrările sau energiile dumnezeiești, care sunt comunicabile, împărtășibile și accesibile omului credincios⁵⁹. Noi am cunoscut pe Dumnezeu în lumină și iubire prin Iisus Hristos, căci El și Tatăl una sunt (Ioan 10, 30)⁶⁰. Vederea lui Dumnezeu fiind un dar ceresc umple sufletul de fericire și de bucurie. Bucuria este pacea sufletului, îndulcirea, surâsul și desfătarea sufletului, este legată de iubire și fericire⁶¹. Faptele de virtute fac sufletul să tresalte de bucurie. Bucurie vine în suflet prin primirea darurilor lui Dumnezeu, din împărtășirea cu Sfintele Taine, primirea bunurilor cerești și pământești⁶². Izvorul bucuriei este numai la Dumnezeu, după cum spune psalmistul David: „În Tine sunt izvoarele bucuriei mele” (Psalmi 86, 6). Bucuria este sărbătorea sufletului⁶³. Cea mai mare bucurie, ne spune părintele Felea este bucuria întâlnirii cu Dumnezeu, atunci ajungi să plângi de bucurie. A fi cu Dumnezeu este desăvârșita bucurie, atunci omul este fericit, este plin de bucuria Duhului Sfânt. Întâlnirea cu Dumnezeu, în Biserică deschide inimii raiul bucuriei⁶⁴. Mântuitorul însuși ne îndeamnă: „Bucurați-vă și vă veseliți căci plata voastră multă este în ceruri” (Matei 5, 12). Bucuria trăirii în Dumnezeu întoarce pe păcătoși la Dumnezeu și sporește iubirea în sufletul omului și înmulțește nevoițele spre desăvârșire pentru că strădania spre sfințenie se încununează cu bucuria⁶⁵. Omul nu poate vedea pe Dumnezeu cu ochiul fizic. Pentru a vedea dincolo de lumea fizică, este nevoie de un adaus de harul care iluminează și transfigurează, care a luminat și transfigurat și pe Apostoli, când au văzut fața Domnului, strălucind ca soarele și hainele Lui albe ca lumina (Matei 17, 2)⁶⁶. Viața în Hristos și în Duhul Sfânt, este „unirea și trăirea sufletului nostru cu Dumnezeu. Viața dumnezeiască în om, începută în Sfântul Botez, culminează în Sfânta Cuminecătură, când se unește suflet cu suflet, trup cu Trup, și sânge cu Sânge” spune părintele

⁵⁹ I. Tulcan, *Contribuția lui Ilarion V. Felea...*, p. 45.

⁶⁰ I. Felea *Duhul Adevărului*, p. 322.

⁶¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 354-355.

⁶² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 355.

⁶³ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 357.

⁶⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 367.

⁶⁵ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 374.

⁶⁶ I. Felea, *Duhul Adevărului*, p. 324.

Felea⁶⁷. Viața în Hristos și în Duhul Sfânt este viața prin care întâlnim și trăim cu Dumnezeu. Aceasta este viața curată și sfântă, trăită în lumina Dumnezeirii precum au trăit-o Moise, Ilie, Mântuitorul Hristos și Apostolii Săi⁶⁸. Despre puterea omului de a vedea pe Dumnezeu, părintele Felea spune:

„Pe muntele Sinai, ca și pe Horeb, Moise a văzut pe nevăzutul Dumnezeu și a vorbit cu El, față către față, cum vorbește omul cu prietenul Său. Dar nu L-a văzut în ființa Sa, ci în chipul focului în fulger de lumină care întunecă ochii trupului și iluminează ochii sufletului. În lumina aceasta fericitoare, Moise primește cele două table pe care erau scrise poruncile lui Dumnezeu”⁶⁹.

Vederea lui Dumnezeu, trezește în om dorul de Dumnezeu, astfel, Ilie după ce a simțit adierea lină și dulce a lui Dumnezeu, s-a umplut de râvnă pentru Dumnezeu și altarele Lui, la fel și sfinții apostoli Petru, Iacob și Ioan văzând strălucirea feței Mântuitorului Hristos pe Tabor, au strigat: „Bine ne este nouă aici” (Matei 17, 4)⁷⁰. Dar spune mai departe părintele Felea această stare de fericire poate fi dobândită de cei ce urcă drumul pe Tabor, acel drum cunoscut ca urcușul despre Dumnezeu, spre culmile vieții duhovnicești care se face cu trudă și lacrimi dar la capătul căruia ne așteaptă bucuria întâlnirii cu Dumnezeu. Acolo pe munte omul se reculege, privind în zarea sufletului spre Dumnezeu. Acolo la pe culmile vieții duhovnicești se face descoperirea Dumnezeirii, pe culmi de lumină, în clipe de reculegere și de bucurie sfântă. Acolo au ajuns sfinții Bisericii, învăluți de lumină, copleșiți de bucurie, fericire și pace. „Aici, Dumnezeu se arată și vorbește oamenilor, iar oamenii văd fața lui Dumnezeu în lumină, pe culmea Taborului. Aici trupul se smerește, cade la pământ, ca apostolii cu fețele, ca sufletul să se înalțe”⁷¹. Pe aceste culmi ale vieții duhovnicești se simte dumnezeirea, aici se arată Însuși Dumnezeu Tatăl și grăiește despre Fiul: Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit pe Acesta să-L ascultați (Matei 17, 5). Ascultarea este condiția desăvârșirii și a cunoașterii lui Dumnezeu. Starea de bucurie și fericire este făgăduită de Hristos tuturor creștinilor zicând: „Încă puțin timp și lumea

⁶⁷ I.V. Felea, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Editura Fundația Justin Pârvu, 2012, p. 211.

⁶⁸ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 259.

⁶⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 259.

⁷⁰ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 260.

⁷¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 260-261.

nu Mă va mai vedea; voi însă Mă veți vedea, pentru că Eu sunt viu și voi veți fi vii. În ziua aceea veți cunoaște că Eu sunt întru Tatăl Meu și voi în Mine și Eu în voi” (Ioan 14, 19-20). Împlinirea acestei făgăduințe depinde de fiecare în parte, Dumnezeu este pretutindeni, prin puterea Sa și prin harul Său, este totdeauna și pretutindeni de față, iar noi cu toții de la El avem ființa, viața și puterea de aceea toată viața suntem chemați să trăim și să umblăm ca sub privirea Lui⁷². Omul duhovnicesc nu mai trăiește din experiența dinafară a simțurilor ci din experiența dinăuntru a conștiinței sufletului. Această experiență este tot atât de sigură precum cea a simțurilor trupești. Citirea unei rugăciuni, a unei pagini din Evanghelie, reculegerea în tăcerea unei biserici, cântarea sau ascultarea cântărilor sfinte, împărtășirea de Sfintele Taine viețuirea în evlavie aduc în jurul omului un aer de Duh Sfânt, o adiere dulce și lină, o putere tainică ce străluminează fețele și încălzește inimile. Atunci putem spune că Îl simțim pe Dumnezeu, trăim cu Dumnezeu, ni se descoperă Dumnezeu și astfel cunoaștem pe Dumnezeu⁷³. Prin contemplația lui Dumnezeu omul dobândește o cunoaștere tainică, suprafirească. Contemplația este vederea, cunoașterea și adorarea lui Dumnezeu, este descoperirea lui Dumnezeu în sufletul omului și este însoțită de vederea limpede a adevărilor divine⁷⁴. Toate rugăciunile și cântările Bisericii sunt roade ale contemplației supranaturale. Rugăciunea „Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni, Stăpâne, lumina cea nesticăcioasă a cunoașterii Dumnezeirii tale...” dar și „Văzut-am lumina cea adevărată...” sunt date prin revelația supranaturală și sunt menite a trezi în om simțurile sufletului pentru aflarea adevărilor dumnezeiești⁷⁵. Omul poate ajunge la starea de contemplație doar după ce s-a curățit de patimi, care întunecă puterea străvăzătoare a sufletului. De aceea se cere râvnă și nevoință pentru dobândirea stării de sfințenie și de iubire. sfințirea, dezlipirea de cele lumești și lipirea de Dumnezeu cu ajutorul rugăciunilor, citirilor cărților duhovnicești, împărtășirii cu Sfintele Taine și împodobirea sufletului cu virtuți ajută mintea să se ridice și privirea luminii și desăvârșirilor lui Dumnezeu⁷⁶. Părintele Felea mai spune că „deplinătatea și desăvâr-

⁷² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 262-263.

⁷³ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 264-265.

⁷⁴ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 273-274.

⁷⁵ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 277-278.

⁷⁶ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, pp. 285-286.

șirea vieții religioase constă în împăcarea și unirea duhovnicească a sufletului cu Dumnezeu⁷⁷, dar această unire nu se realizează cu ființa lui Dumnezeu ci cu lucrarea Lui, și o aseamănă cu întâlnirea dintre fiul risipitor și tatăl lui (Luca 15, 20). El spune: „Fiul răătăcit este omul depărtat de Dumnezeu iar tatăl său e Dumneze; îmbrățișarea și sărutarea este semnul iubirii și al unirii cu Dumnezeu, mai bine zis cu harul, lumina iubirea și lucrarea lui Dumnezeu”⁷⁸. În creștinism sunt trei căi prin care sufletul omului se poate uni cu Dumnezeu: Darurile Duhului Sfânt, Sfânta Împărtășire cu Hristos și dumnezeiasca iubire⁷⁹. Unirea cu Dumnezeu prin iubire este culmea și sfârșitul desăvârșirii; este cunoașterea desăvârșită a lui Dumnezeu (1 Ioan 4, 7) deoarece „cunoașterea unește pe cunoscător cu lucrurile cunoscute”⁸⁰, atunci omul ajunge la starea descrisă de Sfântul Pavel când zice: „Nu mai trăiesc eu ci Hristos trăiește în mine” (Galateni 2, 20). Viața creștinului este „o viață de întâlnire, unire și împărtășire cu Dumnezeu, însoțită de pace și liniște plină de iubire și bucurie”⁸¹. Întru smerenia lui, părintele Felea concluzionează:

„Vrei omule să știi despre Dumnezeu mai multe decât atât? Mulțumește-te cu atât. Nu cunoaștem nici cugetele și judecățile oamenilor, cum vom cunoaște pe ale lui Dumnezeu? Știința abia le descifrează din sânul și prin studiul naturii, prin gândirea matematică, fizică... mai degrabă silește-te a-L iubi, cea dintâi poruncă este să iubim pe Dumnezeu (Matei 22, 36-37). Ca să-L iubim trebuie să-L cunoaștem cât ni s-a descoperit El însuși. Lumea n-a putut cunoaște pe Dumnezeu prin înțelepciune, prin știință și prin filozofie. El ni S-a descoperit în Fiul Său, Iisus Hristos Mântuitorul și în Duhul Sfânt Mângâietorul”⁸².

⁷⁷ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 315.

⁷⁸ Vezi nota 223 din I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 316.

⁷⁹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 316.

⁸⁰ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 319.

⁸¹ I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 327.

⁸² I. Felea, *Spre Tabor*, vol. 3, p. 426.

ANUARUL INSTITUTULUI PEDAGOGIC-TEOLOGIC ORTODOX ROMÂN DIN ARAD ÎN TIMPUL LUI ROMAN CIOROGARIU (1907- 1917) – DOCUMENT ȘI OGLINDĂ A TRADIȚIEI TEOLOGICE ARĂDENE

Lect. Univ. Dr. Marcel Tang

Summary:

The study includes a period of time of the history of The Pedagogical-Theological Institute of Arad, more precisely, the period of the headmastership of Roman Ciorogariu and also, one of the greatest achievements of this period: the editing of Year-books (1901-1917). The Year-books from this period are analyzed by their structure: the scientific part and the informational part.

Keywords:

Year-book, Pedagogical-Theological Institute, educational process, teaching staff, students.

I. Preliminarii

In urmă cu 110, protosinghelul Roman R. Ciorogariu, redacta și tipărea, pentru anul școlar 1906-1907, primul Anuar al Institutului Pedagogic-Teologic, pe care îl conducea la acea vreme. Se reînnoia acum, din inițiativa Preacucernicului Părinte Decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja și cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Dr. TIMOTEI SEVICIU, o tradiție seculară care ține de istoria învățământului teologic din urbea arădeană, tradiție care se cere reînnoită și reactualizată, tradiție care se cere adusă în prezent, pentru viitor, tradiție care se dovedește a fi pe de-o parte sursă de informare, iar pe de altă parte, sursă de inspirație.

Anuarele Institutului Pedagogic-Teologic sunt un portret instituțional-școlar de excepție luând în considerare informația extrem de valoroasă pe care o regăsim în paginile acestora și totodată completă și obiectivă. Pentru cei din trecut anuarele reprezentau oglinda instituției în care activau sau se formau, pentru noi cei de azi, anuarele reprezintă sursă principală de informare, luând în considerare că multe din actele și documentele acestei instituții s-au pierdut sau au fost distruse, atât în timpul primului război mondial, cât și în timpul celui de al doilea, răstimp în care clădirea Institutului a funcționat ca și spital de campanie, dar mai ales odată cu desființarea Academiei Teologie de către autoritățile comuniste, în anul 1948.

Promotorul acestei inițiative a fost protosinghelul Roman R. Ciorogariu (1852-1936) care a funcționat ca profesor la acest Institut (1881-1889 și 1891-1917), iar o bună perioadă ca director (1901-1917). Cu o pregătire intelectuală de excepție, cu un evident tact pedagogic și organizatoric, preocupat totodată de întărirea imaginii școlii pe care o conducea, a asigurat tipărirea primului anuar al Institutului arădean, pe anul de învățământ 1906-1907. Perseverent, a urmărit ca acest act să devină o tradiție și a reușit. Până la sfârșitul directoratului său tipărește anuare care se vor constitui într-un adevărat program cultural-educativ, continuat și de profesorul și rectorul Teodor Botiș. De fapt, eminentul dascăl și director continuă o linie pe care școala o avea înscrisă în istoria ei. Este vorba de primul anuar al școlii, mai precis al Preparandiei, publicat în luna septembrie a anului 1829 și redactat în limba latină: *Alma Juventus Preparatorii ad Magistri Scholarum Regis Collegii Nationis Valachicae Aradiensis*. Din păcate nu deținem acest anuar, știm doar de

existența și denumirea sa¹. Pe de o parte, Roman Ciorogariu, continuă linia Preparandiei, pe de altă parte se alienează tradiției marilor universități europene, pe băncile cărora și-a perfecționat educația, în special universităților germane din Leipzig și Bonn. Dar nici culturii române nu era întru totul străină această practică a anualelor, însă rar întâlnită. Se va dezvolta, în special, după primul război mondial, ajungând, cel puțin la Arad, dar și în întreaga Transilvanie, ca mai toate școlile, colegiile și universitățile să redacteze anuare. Și prin acest act, ca de altfel prin întreaga sa activitate, Roman Ciorogariu se înscrie în rândul personalităților de excepție, cu rol bisericesc, cultural și național definitoriu, în istoria Institutului arădean, a eparhiei Aradului și a Bisericii Ortodoxe Române.

Așadar, putem vorbi de o veche tradiție a anualelor învățământului pedagogic și teologic arădean care privity în timp se desfășură astfel: primul anuar din 1829, redactat în limba latină; anualele redactate de Roman Ciorogariu (1907-1917); anuarul redactat de dr. Iosif I. Olariu (1918); anualele redactate de dr. Teodor Botiș (1919-1939); anualele Liceului Pedagogic redactate de eminentul dascăl și pedagog dr. Vasile Popeangă (1970-1978); timidul anuar redactat în 1995, după reînființare Facultății de Teologie, pentru anul universitar 1994-1995 și noua serie de anuare, inițiată anul acesta, care continuă excepționalul proiect cultural cu rădăcini în mijlocul sec. XIX, în longevitatea, acribia și profesionalismul căreia credem cu tărie. Studiul nostru se va concentra asupra anualelor redactate în perioada directoratului lui Roman R. Ciorogariu.

La o primă analiză putem constata că anualele au o structură unitară. Respectă, cum e și firesc, același tipar. Putem vorbi de două părți principale: o parte științifică și o parte informațională. Partea științifică cuprinde diferite studii ale profesorilor Institutului, unele dintre ele de mare anvergură, toate, fără excepție, având un ridicat standard științific și o surprinzătoare actualitate, după cum vom vedea în analiza ce urmează. Partea informațională a anualelor se constituie într-o detaliată și completă prezentare a procesului de învățământ, a cadrelor didactice, a elevilor și a întregii vieți educativ-formative generată de prestigioasa instituție arădeană.

¹ Vasile Popeangă, Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867, Comitetul de Cultură și Educație al Județului Arad, Arad, 1979, Anexe și Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul școlar 1977-1978, Arad, 1978, p. 4.

II. Partea informațională a anuarelor

Trecând la analiza părții informaționale arătăm că fiecare anuar conține o cronică a anului încheiat, care punctează evenimentele cele mai importante, cum ar fi: festivitățile de deschidere și închidere a anului școlar, vizite, comemorări, aniversări, decese survenite în rândul profesorilor, mișcarea cadrelor didactice etc. După cronică urmează prezentarea „autorităților superioare școlare”, atât pe linie bisericească, cât și pe linie administrativă. Primul loc este ocupat de episcopul eparhial, în calitate de director canonic. Urmează vicarul episcopal, care avea și calitatea de „comisar consistorial la despărțământul teologic”, adică, cel care pe linie bisericească, răspundea de secția teologică, apoi „comisarul consistorial la despărțământul pedagogic”, cel care pe linie bisericească, răspundea de secția pedagogică a Institutului; inspectorul școlar regesc și inspectorul de specialitate, ultimii doi fiind reprezentanții autorităților de stat.

Urmează prezentarea personalului didactic, sub formă de schemă, o parte extrem de valoroasă prin informația detaliată referitoare la dascălii Institutului. Se prezintă în ordinea funcțiilor, a poziției clericale și a gradelor didactice, în primul rând profesorii secției teologice, iar în continuare profesorii secției pedagogice, adăugându-se și învățătorul Școlii de aplicație. La fiecare cadru didactic este specificat: numele; poziția clericală; gradul didactic; „anii de serviciu”; materiile predate, în detaliu, la ce ani, câte ore și la care secție și numărul de ore săptămânal. Observăm o deosebită preocupare de a reda în detaliu toate informațiile profesionale și didactice, pentru fiecare profesor în parte, constituindu-se astfel pentru viitor, în adevărate documente exhaustive.

Partea informațională a anuarelor continuă cu o scurtă prezentare a internatelor. În mai puțin de o pagină este prezentat numărul elevilor care au stat în cele două internate (Teologic și Pedagogic) și câți dintre ei au fost bursieri. Se face o scurtă referire la programul duhovnicesc al elevilor², precum și la starea lor de sănătate³. Îndată după prezentarea

² „Sub raport religios-moral, elevii au îndeplinit prescripțiunile sfintei noastre biserici, cercetând în fiecare zi serviciul divin și împărțându-se cu sf. Taine în postul Nașterii și Învierii Domnului” (*Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1906-1907, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1907, p. 13).

³ „În ce privește starea sanitară, elevii, pentru taxa de 5 cor. au primit îngrijire medicală și medicamente. Starea sanitară, în general, a fost satisfăcătoare, ceea ce se poate atribui în special curățeniei proverberii și așezămintelor institutului” (*Anuarul*

internatelor se trece la descrierea bibliotecii Institutului. Se prezintă câte volume există în bibliotecă până la acea dată, câte au fost achiziționate sau primite pe parcursul anului școlar, precum și revistele și periodicele la care era abonat Institutul. Se mai precizează și cine era bibliotecar. Pentru această perioadă menționăm că răspunderea bibliotecii a fost încredințată, pe rând, profesorilor: Ioan Costa și Nicolae Mihulin, ambii la secția pedagogică.

Muzeele prezintă o altă parte a anualelor ce urmează imediat după descrierea bibliotecii. Se prezintă numărul pieselor din muzee și valoarea acestora, precum și obiectele noi achiziționate în cursul anului. La fel ca și în cazul bibliotecii se precizează numele profesorului răspunzător. Din cele consemnate în anuare constatăm că Institutul avea două muzee: *Muzeul fizical* și *Muzeul de naturale*. Din 1909 Institutul se îmbogățește și cu colecție numismatică, majoritatea achizițiilor fiind din donații. Colecția sporește considerabil, astfel că în anul 1917 deținea 90 monede de argint, 340 monede de aramă, 20 monede de nichel și 19 bucăți de bancnote⁴. Amintim și custozii celor două muzee, precum și a colecției numismatice: *Muzeul fizical* – prof. Vasile Micula, prof. Samson Crisciuc, prof. Mihai Novac, prof. Ascaniu Crișan; *Muzeul de naturale* – prof. Nicolae Mihulin; *Colecțiunea numismatică* – prof. Nicolae Mihulin, prof. Silviu Beșan. Menționăm că din anul 1912 muzeului de științe naturale i se adaugă secția de geografie numindu-se *Muzeul de naturale și geografie*⁵.

Partea informațională a anualelor se continuă cu o capitol intitulat „Pregătirea practică a candidaților de învățători”. Capitolul prezintă practica pedagogică a elevilor secției pedagogice, fiind structurat în două părți: scopul și mijloacele formării practice. Această preocupare a stat în atenția cadrelor didactice până în anul 1911, majoritatea prezentărilor fiind semnate de reputatul pedagog dr. Petre Pipoș. Pe lângă aceasta se prezintă și excursiile întreprinse de elevii Institutului, precum și practica pedagogică din teritoriu. În continuare se prezintă fondurile Institutului, cu o detaliată dare de seamă a sumelor acumulate pe parcursul anului, precum și a cheltuielilor. Din cele prezentate

Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad, anul școlar 1906-1907, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1907, p. 13).

⁴ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1916-1917, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1917, p. 69.

⁵ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1911-1912, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1912, p. 199.

constatăm că existau, șapte fonduri: *Fondul tinerimii*, *Fondul bibliotecii*, *Fondul sanitar*, *Fundațiunea Dimitrie Țichindeal-Moise Nicoară*, *Fondul excursiunilor școlare*, *Fundațiunea Aurel Vlaicu* și *Fundațiunea centenară*⁶. Această practică a prezentării fondurilor o găsim din anul 1911, când existau doar trei fonduri, aceste sporind an de an, ca în 1917 să ajungă la șapte fonduri și fundații.

Un loc important ocupă *Societatea de lectură*, prima societate a studenților teologi din Arad, înființată în anul 1868, sub auspiciile profesorului Miron Romanul. An de an se face o prezentare amănunțită a activităților societății, membrii societății, precum și președintele acesteia, care se alegeau an de an. Președintele era ales din rândul profesorilor. După prezentarea activităților și după darea de seamă a fondurilor bănești aflate sub administrația societății, se prezenta, pe scurt, biblioteca societății.

Una din cele mai semnificative părți ale anuarului era dedicată „Materialului de învățământ” structurat în două mari părți: A. Despărțământul teologic și B. Despărțământul pedagogic, adică cele două secții ale Institutului. Această parte prezintă materiile predate în Institut, organizate pe anii de studii. Se prezintă numărul de ore săptămânal și temele predate, precum și manualele din care se predă. Pe baza informațiilor expuse, cu o deosebită acribie, se poate reconstitui integral și precis întregul procesul de învățământ care se desfășura la acea dată în Institutul arădean. Se poate reconstitui materiile predate, numărul de ore, programa de învățământ, precum și manualele folosite. La sfârșitul prezentării materialului de învățământ, era redată lista integrală a manualelor folosite în anul școlar încheiat, organizate pe anii de studiu. Observăm, referindu-ne la secția teologică, că manualele utilizate în procesul de învățământ erau din cuprinsul întregii țări: București, Sibiu, Cernăuți, Caransebeș. Multe dintre ele erau alcătuite de profesorii Institutului.

În continuarea anuarului ni se prezintă „conspectul elevilor”, adică o evidență a tuturor elevilor care frecventau cursurile Institutului. Și această parte este structurată pe cele două secții și, desigur, pe anii de studiu. Menționăm că elevii fiecărui an erau împărțiți în „ordinari” și „privatiști”, adică cei care frecventau gratuit cursurile și cei care plăteau, numărul celor care plăteau fiind destul de mic. Avem așadar o evidență precisă a populației școlare, putând reconstitui numărul total

⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1916-1917, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1917, p. 70.

de elevi pe fiecare an școlar, numărul de elevi pe fiecare an de studiu și pe secție, precum și numărul bursierilor. Evidența elevilor se încheie cu prezentarea elevilor din Școala de aplicație.

Ultima parte asupra căreia se oprește anuarul face referire la examenele susținute la finele anului școlar atât de clasele terminale, cât și de clasele celelalte. Se precizează data la care au avut loc, comisia de examinare, iar pentru clasele terminale sunt trecute și subiectele examenelor scrise. Constatăm două realități: se susținea examen din toate materiile, la sfârșitul fiecărui an de studiu și examenele anilor terminali erau extrem de riguroase. Așadar evaluarea elevilor se făcea la modul cel mai exigent, riguros și complet, acesta în vederea îndeplinirii cu succes a misiunii ce le revenea odată cu plecarea de pe băncile Institutului.

Observăm că partea informațională a anuarelor era extrem de riguroasă, detaliată și completă oferind o imagine obiectivă a procesului de învățământ din Institutul Pedagogic-Teologic arădean, dar și a procesului extracurricular, într-un cuvânt tot ceea ce ținea de formarea spirituală și profesională a elevilor preparanți și teologi.

III. Partea științifică a anuarelor

Dacă partea informațională a anuarelor ne oferă imaginea procesului educativ, cealaltă parte a anuarelor, care de fapt este prima, ne oferă imaginea științifică a Institutului, nivelul academic elevat al dascălilor, preocupările intelectuale ale acestora. Începând cu anul 1908 anuarelor se vor deschide printr-un studiu semnat de unul dintre profesorii Institutului, tematica acestora variind în funcție de specialitatea celui care va semna studiul. Vom analiza sumar, în ordine cronologică, studiile apărute în anuarele din perioada de care ne ocupăm⁷.

Anuarul pe anul școlar 1907-1908 publică un studiu științific intitulat „Curentul poporan în cultura românească”⁸, semnat de Sever Secula (1862-1912)⁹, profesor de Limba română la secția pedagogică a Institutului. Studiul aparține domeniului Limbii și literaturii române

⁷ O succintă prezentare a anuarelor din perioada directoratului lui Roman Ciorogariu o găsim la: Vasile Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale 1807-1948*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2006, p. 232-235.

⁸ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1907-1908, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1908, p. 1-16.

⁹ Pentru detalii biografice vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 388-389.

și tratează despre curentul numit *poporanism*, la modă în literatura începutului de sec. XX. Reputatul profesor face o incursiune în istoria Literaturii române, încercând să identifice elemente ale curentului mai sus amintit la diverși autori din perioade diferite. Studiul se încheie cu o prezentare a genurilor literaturii poporane.

Anuarul pe anul școlar 1908-1909 se deschide prin studiul profesorului Victor Stanciu (1884-1953)¹⁰, doctor în Științe naturale al Universității din Budapesta și titularul catedrei de Științe, din cadrul secției pedagogice a Institutului. Studiul se intitulează „Științele naturale și dragostea pentru natură”¹¹ și argumentează importanța cunoașterii naturii în educația și formarea unui elev și a unei personalități, precum și responsabilitatea față de mediul înconjurător. În sprijinul ideii de bază a studiului său, autorul prezintă diferite animale și plante cunoscute, reliefând importanța acestora în viața omului.

Anuarul pe anul școlar 1909-1910 cuprinde studiul intitulat „Apa și circulațiunea ei”¹², aparținând profesorului Nicolae Mihulin (1878-1941)¹³, titularul catedrei de Istorie naturală și geografie a secției pedagogice a Institutului. Studiul analizează apa atât ca și element chimic, cât și din perspectiva geografiei, cu detalii asupra unor fluvii din întreaga lume. La aceasta se adaugă și explicarea unor fenomene naturale legate de apă, cum ar fi circuitul apei în natură și prezentarea unor izvoare și lacuri din cuprinsul Imperiului Austro-ungar. Studiul se încheie cu o amplă analiză a acțiunii apei asupra naturii, precum și a efectele eroziunii apei și a ghețarilor, cu exemple concrete din Europa și de la noi din țară.

Anuarul pe anul școlar 1910-1911 publică studiul eminentului profesor și pedagog dr. Petru Pipoș (1859-1913)¹⁴, titularul catedrei de Pedagogie, metodică și didactică a secției pedagogice a Institutului arădean. Studiul se intitulează „Amintiri de la cursurile din Iena. (Dr.

¹⁰ Pentru detalii biografice vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățăământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 389-390.

¹¹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1908-1909, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1909, p. 3-20.

¹² *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1909-1910, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1910, p. 3-19.

¹³ Pentru detalii biografice vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățăământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 361-363.

¹⁴ Pentru detalii biografice vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățăământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 372.

W. Rein și sistemul său pedagogic)”¹⁵. După cum sugerează din titlu, autorul începe studiul său cu o rememorare și, totodată, o descriere a cursurilor de vară, la care el însuși a participat, ținute de celebrul pedagog dr. Wilhelm Rein (1847-1929), în Universitatea din Iena (Germania), în anul 1909. După o prezentare amănunțită a cursurilor, dar și a participanților, studiul își reia ținuta academică prezentând câteva date biografice ale reputatului profesor, precum și activitatea literară și publicistică a acestuia. Partea a doua a studiului constă într-o expunere științifică a prelegerilor profesorului W. Rein, completate de către Petru Pipoș cu informații și trimiteri la alte opere scrise de pedagogul german. Astfel că studiul prezentat se constituie într-o expunere științifică de o înaltă ținută academică, inedită pentru pedagogia românească de la acea dată, cu o importanță majoră în istoria pedagogiei românești.

Cu totul deosebit este anuarul pe anul școlar 1911-1912, anuar dedicat centenarului Preparandiei. Roman Ciorogariu, împreună cu corpul profesoral al Institutului decid să publice în acest anuar două lucrări esențiale privind istoria Preparandiei. Prima lucrare este un studiu amplu și documentat despre începuturile Preparandiei, scris de profesorii dr. Teodor Botiș și dr. Avram Sădean. Este o lucrare istorică de proporții medii ca și întindere, dar ca și conținut extrem de bine elaborată, fiind prima lucrare științifică despre începuturile Preparandiei. Lucrarea se intitulează *Cei dintâi ani din trecutul și viața preparandiei (școlii normale) gr.-or. române din Arad*¹⁶. Aflăm din prima notă a lucrării că această schiță istorică a fost scrisă în urma deciziei consiliului profesoral al Institutului din 3/16 martie 1912, în scopul punctării marelui eveniment al centenarului Preparandiei¹⁷. De fapt, Sinodul eparhial din 1908 hotărăște alcătuirea unei monografii a Institutului care să fie publicată cu ocazia centenarului. Lucrul acesta nu se realizează decât în anul 1922 prin publicarea celebrei monografii scrisă de dr. Teodor Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*¹⁸. A doua lucrare publicată în acest anuar aparține

¹⁵ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1910-1911, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1911, p. 3-21.

¹⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1911-1912, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1912, p. 3-150.

¹⁷ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1911-1912, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1912, p. 3.

¹⁸ Vezi pe larg despre această problemă în: Dr. Teodor Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului,

seniorului Dimitrie Țichindeal (1775-1818), retipărită după textul chirilic, apărută la Buda, în anul 1813. Lucrarea se intitulează *Arătare despre starea acestor noao întroduse sholaticeshti instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*¹⁹ și se constituie, de fapt, în prima istorie a Preparandiei. Așadar, prin acest anuar este omagiat trecutul Preparandiei, prin lucrarea lui Țichindeal, dar, totodată, se oferă și o lucrare științifică referitoare la istoria Preparandiei, prin lucrarea celor doi profesori mai sus amintiți.

Anuarul pe anul școlar 1912-1913 se constituie într-un veritabil document care reflectă fidel și complet, serbările centenarului Preparandiei. Pe parcursul a mai multor pagini sunt redată, sub titlul „Serbările centenare”²⁰, toate evenimentele desfășurate cu acest prilej: pregătirile, circulara episcopului Ioan I. Papp cu acest prilej, programul serbărilor, desfășurarea acestor, invitații și participanții, discursurile oficialităților, telegramele și adresele de felicitare. În continuare este redat discursul directorului Institutului, protosinghelul Roman Ciorogariu²¹, discursul episcopului Ioan I. Papp²², precum și disertația profesorului dr. Avram Sădean, *Apostolatul primilor dascăli ai preparandiei noastre*²³, ținută la concertul aniversar din data de 3/16 noiembrie 1912. După aceasta urmează o poezie dedicată eroului național Moise Nicoară, dipticul profesorilor decedați, care au funcționat la Preparandie în cei 100 de ani de existență și prezentarea medaliei comemorative²⁴.

Anuarul pe anul școlar 1913-1914 este dedicat profesorului dr. Petru Pipoș, care în toamna anului 1913 trece la cele veșnice. În introducerea anuarului, directorul Roman Ciorogariu, precizează acest lucru: „Închin acest anuar memoriei iubitului meu coleg și amic Dr. Petru Pipoș. Un om care 32 de ani a muncit dezinteresat, și prin munca

Arad, 1922, p. 3-6.

¹⁹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1911-1912, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1912, p. 155-192.

²⁰ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 3-36.

²¹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 37-55.

²² *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 55-60.

²³ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 60-85.

²⁴ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 86-88.

aceasta stăruitoare a crescut o generație de învățători inspirați de iubirea școlii române și a creat o literatură pedagogică, care a deschis orizontul pedagogiei moderne în școala română²⁵. După prefață, care se constituie într-un cuvânt de omagiu adus personalității marelui profesor și pedagog arădean, urmează o expunere, pe scurt, a vieții și operei reputatului pedagog. În continuare sunt descrise funeraliile, precum și cuvântările ținute cu acest nefericit prilej. Constatăm că pe parcursul funeraliilor au fost rostite mai multe cuvântări, după cum urmează: cuvântarea lui Iuliu Vuia²⁶, cuvântarea lui Roman Ciorogariu²⁷, cuvântarea lui Onisifor Ghibu²⁸ și cuvântarea lui Iosif Moldovan²⁹. Sunt prezentate în continuare și mesajele de condoleanțe, venite din întreaga țară. Tot ca un prinos de omagiu, dar și ca o certificare a valorii sale intelectuale în plan național, sunt publicate două studii de specialitate, semnate de el, care interesează și azi pe cercetătorii evoluției gândirii pedagogice universale: „Dr. W. Rein și activitatea sa pedagogică”³⁰, conferință ținută cu ocazia jubileului său serbat în 1 august 1911 și „J. J. Rousseau, ideile sale pedagogice și critica acestora”³¹, conferință ținută cu ocazia bicentenarului nașterii marelui iluminist francez, în vara anului 1912.

Anuarul pe anul școlar 1914-1915 este dedicat memoriei profesorului dr. Avram Sădean (1880-1914)³², căzut pe câmpul de luptă, în Galiția, la doar 34 de ani, profesor titular la catedra de Limbă și literatură română a Institutului. Anuarul se deschide printr-un cuvânt de omagiu

²⁵ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 3.

²⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 9-10.

²⁷ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 11.

²⁸ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 13-14.

²⁹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 15-16.

³⁰ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 25-48.

³¹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1913-1914, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1914, p. 49-119.

³² Pentru detalii biografice vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 387-388.

semnat de directorul Roman Ciorogariu³³. Urmează o biografie a celui răposat, semnată de profesorul Vasile Stanciu³⁴, după care un alt cuvânt de omagiu „Am pierdut un om de treabă”, semnat de profesorul dr. Gheorghe Ciuhandu³⁵. Sunt redată și mesajele de condoleanțe, gânduri ale elevilor, precum și slujba de pomenire în memoria dascălului și eroului Avram Sădean. Același anuar publică și un regulament referitor la practica pedagogică pe parcursul suspendării cursurilor³⁶. Amintim că la acea dată Institutul a fost transformat, pentru o perioadă de timp, în spital de campanie.

Anuarul pe anul școlar 1915-1916 publică îndrumătorul de practică intitulat *Normativ pentru organizarea învățământului practic în școala normală (institutul pedagogic) gr. or. rom. din Arad*³⁷, un document școlar de mare importanță pentru organizarea și procesul educațional al Institutului, care se impune prin logica explicației, ordinea formelor de practică pedagogică și fixarea funcțiilor școlii de aplicație. Același anuar mai cuprinde un regulament pentru administrarea fondului de ajutorare al elevilor Institutului³⁸.

Ultimul anuar, cel pe anul școlar 1916-1917 publică o serie de 15 documente în limba germană, adunate de către profesorul dr. Avram Sădean, din arhivele din Budapesta și Viena³⁹. Aceste documente fac referire la perioada frământată de dinaintea numirii primului episcop român la Arad (începutul sec. XIX) și sunt de o importanță majoră pentru istoria eparhiei arădene. Editarea lor se datorează profesorului dr. Lazăr Iacob, cel care recuperează din arhiva personală a lui Avram

³³ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1914-1915, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1915, p. 3-7.

³⁴ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1914-1915, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1915, p. 7-10.

³⁵ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1914-1915, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1915, p. 11-13.

³⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1914-1915, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1915, p. 46-49.

³⁷ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1915-1916, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1916, p. 8-23.

³⁸ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1915-1916, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1916, p. 24-25.

³⁹ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1916-1917, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1916, p. 7-41.

Sădean aceste documente și le publică spre a nu fi pierdute sau date uitării, așa după cum mărturisește în prefața anuarului⁴⁰.

IV. Concluzii

Câteva concluzii se impun de la sine, în ceea ce privește analiza anuarelor din perioada directoratului lui Roman Ciorogariu:

Prin publicarea anuarelor se statornicește o tradiție culturală și științifică de înaltă ținută academică, ceea ce va duce la ridicarea prestigiului școlii arădene.

Anuarele vor depăși stadiul de document, ajungând adevărate repere cultural-educative, mai ales prin studiile științifice publicate.

Reflectă o tradiție de activitate creatoare incluzând și procesul de emancipare națională.

Valoarea științifică a anuarelor a fost menținută și în timpul războiului.

Anuarele de acum un secol sunt o mărturie elocventă a unui trecut valoros, creator și conservator, a unui trecut care se constituie în model viabil pentru prezent.

⁴⁰ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, anul școlar 1916-1917, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1916, p. 5-6.

MOMENTE ȘI DOCUMENTE ALE SFÂNTULUI ȘI MARELUI SINOD*

In numărul trecut al publicației de față a fost tipărit ca o prezentare de sinteză a Sfântului și Marelui Sinod al Ortodoxiei cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la întoarcerea delegației Bisericii Ortodoxe Române de la locul istoric al adunării. Având această călăuzire, este potrivit a sublinia atât pentru importanța, cât și pentru interesul pe care îl prezintă pretutindeni datele esențiale, legate de marea desfășurare. Așa cum se cunoaște din materialele informative, numeroase în această problematică, „scopul direct al întrunirii a fost de a discuta, îndrepta și în final adopta, în măsura aprobării în unanimitate, textele propuse la cele șase teme înscrise pe lista sa, precum și un mesaj final adresat pleromei Bisericii Ortodoxe și lumii întregi. Toate hotărârile sinodale luate, sunt semnate pe fiecare pagină de Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe prezente, iar la sfârșit, de către toți membrii Sinodului. Acestea nu schimbă nimic din învățătura dintotdeauna a Bisericii lui Hristos, ci o formulează, mai precis în legătura unora dintre provocările de azi la adresa Bisericii Ortodoxe. Ele vor avea «*autoritate panortodoxă*», iar importanța va fi dată prin receptarea lor de întreaga pleromă a Bisericii Ortodoxe”¹.

¹ * Studiu apărut în revista *Biserica și Școala*, anul XCVII (97), serie nouă, nr. 7, iulie, 2016, pp. 1-2.

A se vedea Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, *Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe*, Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 139, an VII, 2016, pp. 4-5; Idem, Vol. cu același titlu, în ed. *Basilica*, Buc. 2016)

Sinaxa sau întrunirea Întâistătătorilor și a reprezentanților celor 14 Biserici Ortodoxe Autocefale, care reprezintă cea mai înaltă autoritate în Biserica Ortodoxă, înainte de convocarea unui sinod al întregii Biserici, s-a întrunit între 21 și 28 ianuarie 2016 la Centrul Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, cantonul Geneva, Elveția, luând toate deciziile necesare în vederea convocării Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe. De precizat că denumirea de *Sfânt și Mare Sinod* a fost aleasă de cea de a 4-a Conferință Panortodoxă din anul 1968, mai întâi pe motivul că tot astfel s-a intitulat și Sinodul convocat de Sfântul Împărat Constantin cel Mare la Niceea, în anul 325, denumirea acestuia de „Sinod Ecumenic”, adică al întregii Biserici sau al Bisericii „de pretutindeni”, apărând câțiva ani mai târziu, mai ales prin Sfântul Atanasie cel Mare. Iar dacă, Sinodul fiecărei Biserici Ortodoxe locale se numește „Sfânt”, și Sinodul tuturor Bisericilor Ortodoxe locale este nu numai sfânt, ci și mare, tocmai prin dimensiunea și însemnătatea sa. Sinaxa de la Chambésy, unde Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată printr-o delegație condusă de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, a hotărât convocarea Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe pentru perioada Rusaliilor din luna iunie 2016 la Academia Ortodoxă din Creta, Grecia. De reamintit că, Insula Creta, s-a eliberat abia în secolul al 20-lea de sub dominație străină adăugându-se statului grec, făcând parte din jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. În legătură cu participanții la Sinodul din Creta, fiecare Biserică Ortodoxă Autocefală a fost reprezentată de către Întâistătătorul său, însoțit de maximum 24 de ierarhi și 6 consultanți preoți, călugări sau mireni. În plus desigur observatori din medii ecleziastice, laice, oficialități, echipe de jurnaliști sau formații religioase artistice pe anumite secvențe în afara lucrărilor sesiunilor propriu-zise, de pildă din Biserica noastră reprezentativ „Centrul de presă Basilica” și Grupul psaltic „Tronos” al Catedralei Patriarhale din București.

Astfel, Sfântul și Marele Sinod este mult mai reprezentativ decât sinoadele panortodoxe din mileniul al 2-lea. Delegațiile participante la Sfântul și Marele Sinod au dispus de mandatul Sinodului Bisericii lor proprii în cadrul căreia au fost discutate toate textele propuse spre deliberare în Creta, astfel că au avut posibilitatea să-și expună punctul de vedere. În acest sens, întrunit în ședință de lucru în zilele de 6-7 iunie 2016, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat delegația și a adoptat o listă de propuneri pentru îmbunătățirea textelor înaintate spre deliberare Sfântului și Marelui Sinod. Așa cum s-a arătat, potrivit deciziei Sinaxei Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe din martie 2009, adoptarea

tuturor textelor propuse este numai prin consens, iar fiecare Biserică Ortodoxă Autocefală are numai un vot, exprimat prin Întâistătătorul său. Toate aspectele legate de convocarea și desfășurarea lucrărilor au fost precizate prin *Regulamentul de organizare și funcționare a Sfântului și Marelui Sinod*, aprobat de Sinaxa din ianuarie 2016. Pe ordinea de zi a Sfântului și Marelui Sinod au fost incluse următoarele șase teme: **1. Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană**, în al cărei text se propun o serie de recomandări privind orientarea Bisericii Ortodoxe față de provocările lumii contemporane, cu privire la afirmarea și protejarea persoanei umane, precum și la apărarea păcii și evitarea oricărui fel de război, la înlăturarea discriminărilor din lumea de astăzi, precum și referitoare la riscurile pe care le implică cercetarea științifică în special în domeniul biotehnologiilor, apoi la aspectele negative ale globalizării ș.a. În fața tuturor acestora, Biserica Ortodoxă „se adresează inimii omului și îl îndeamnă, împreună cu Apostolul Pavel, să adopte și să trăiască toate «*câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt vrednice de iubit*» (Filipeni 4, 8), dragostea jertfitoare a Domnului său Răstignit, singura cale spre o lume a păcii, a dreptății, a libertății și a dragostei între oameni și popoare”. Secretariatul Sinodului a centralizat amendamentele și a prezentat o variantă finală. **2. Diaspora ortodoxă**, conținând lista celor 12 Adunări episcopale în care sunt cuprinse toate eparhiile ortodoxe canonice din diasporă, la care se adaugă un *Regulament de funcționare a Adunărilor episcopale în Diaspora ortodoxă*, cu 13 articole subliniindu-se o manieră concretă unitatea Bisericii Ortodoxe și cooperarea unităților bisericești din Diasporă, spre beneficiul credincioșilor ortodocși. **3. Autonomia și modul ei de proclamare**, prin care sunt fixate criteriile canonice de acordare unei Biserici a statutului de Biserică Autonomă, ca și relația acesteia cu Biserica-mamă, adică de care depinde. **4. Taina căsătoriei și impedimentele ei**, în care se afirmă originea divină a Tainei cununiei, care are drept condiție indispensabilă „unirea liberă dintre un bărbat și o femeie” prin binecuvântarea Bisericii, impedimentele la căsătorie, rămânând potrivit tradiției canonice ortodoxe, iar cu privire la căsătoriile mixte arătându-se că, între ortodocși și ne-ortodocși nu pot fi binecuvântate decât prin pogorământ special acordat de episcop. **5. Importanța postului și respectarea lui astăzi** care afirmă practica acestuia în tradiția ortodoxă și formulează unele criterii orientative de aplicare a principiului bisericesc al dezlegării. **6. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine**. Prin principiile formulate în text, acestea se vor putea desfășura în limitele fixate la nivel panortodox.

În ultima vreme s-au formulat o serie de observații critice atât în legătură cu statutul acestui Sinod, precum și cu cele șase texte prezentate pe scurt mai sus. Credința ortodoxă este mărturisită și păstrată în totalitatea ei de către ceea ce numim cu un termen grecesc „pleroma” Bisericii, care include atât pe ierarhi, cât și pe ceilalți clerici, pe monahi și monahii, precum și pe toți credincioșii mireni sau laici. Clerul singur fără credincioșii mireni nu reprezintă pleroma Bisericii, dar cu atât mai puțin credincioșii mireni fără clerici. În acest sens, a fost inspirată inițiativa Preafericitului Părinte Patriarh Daniel de a convoca Sfântul Sinod al Bisericii noastre, la a treia sesiune de lucru din anul 2016, cu puțin timp înainte de lucrările Sinodului din Creta. Astfel au putut fi discutate toate propunerile referitoare la Sinod și în măsura justeții lor teologice fiind reținute spre susținere în Creta. Programul Sfântului și Marelui Sinod a fost precedat de o Sinaxă a Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe, chiar la Academia Ortodoxă din Creta, în ziua de vineri, 17 iunie 2016, când s-a aprobat proiectul de Mesaj final, spre a putea fi prezentat Sinodului, căci nici un text nu putea fi prezentat Sfântului și Marelui Sinod dacă nu a fost mai înainte adoptat în unanimitate fie de către o Conferință Panortodoxă Presinodală, fie de Sinaxa Întâistătătorilor. În ziua de sâmbătă, 18 iunie, s-a săvârșit Sfânta Liturghie cu pomenirea tuturor mărturisitorilor credinței ortodoxe trecuți la Domnul, precum și a tuturor celor care au contribuit pe parcursul secolului al 20-lea la pregătirea acestui Sinod. În Duminica Rusaliilor, 19 iunie, s-a celebrat Sfânta Liturghie în catedrala din Heraklion, capitala insulei Creta, în prezența președintelui Republicii Elene. În ziua de luni, 20 iunie, după săvârșirea Sfintei Liturghii la prăznuirea Sfintei Treimi, a avut loc, în sala mare a Academiei amintite, sesiunea solemnă de deschidere a lucrărilor Sfântului și Marelui Sinod, în prezența observatorilor invitați și a jurnaliștilor acreditați. La toate celelalte sesiuni, cu excepția sesiunii de închidere, lucrările Sinodului s-au desfășurat numai cu membrii delegați. Pe întreaga sa durată, programul Sfântului și Marelui Sinod a început în fiecare zi cu săvârșirea Sfintei Liturghii pe rând de fiecare Biserică Ortodoxă Autocefală în biserica vechii mănăstiri Gonia de lângă Academie.

În ziua de joi, 23 iunie, Sfânta Liturghie a fost oficiată de Biserica Ortodoxă Română. Lucrările Sfântului și Marelui Sinod s-au încheiat printr-o sesiune solemnă, după oficierea Sfintei Liturghii în Duminica Tuturor Sfinților, din 26 iunie, la Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Chania, la care au participat iarăși o serie de invitați, soborul slujitorilor având în frunte pe Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, înconjurat de

Întâistătătorii bisericilor Autocefale, Sanctitatea Sa ținând și predica zilei. Semnarea documentelor, s-a făcut la Mănăstirea patriarhală și stavropighială Izvorul Tămăduirii Chrysopigi (Castra), unde a urmat și agapa oficială și plecarea spre casă a delegațiilor participante, cărora s-au oferit daruri ca suvenire din partea gazdelor. Între manifestările care au însoțit sesiunea, de menționat aparte ceremonia din ajunul Rusaliilor de la sediul fundației Tsatsaronakeion, în care Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe Autocefale li s-a conferit titlul de Cetățean de Onoare al orașului Kissamos².

Cu acest prilej Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit mesajul intitulat „Rugăciune și ospitalitate la Mitropolia de Kissamos Creta” în care se spune: „Participarea la Sfânta Liturghie a delegațiilor Bisericii Ortodoxe la Sfântul și Marele Sinod din Creta, în Catedrala Mitropolitană Buna Vestire a Născătoarei de Dumnezeu, din Kissamos, urmată de pomenirea morților, în ajunul sărbătorii Pogorârii Sfântului Duh, în special a celor care au lucrat pentru pregătirea acestui Sfânt și Mare Sinod, a fost un moment solemn și de intensă comuniune frățească ortodoxă. Totodată, ne bucurăm de ospitalitatea pe care ne-o arată în prezent Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Amfilohie de Kissamos și Sélinos la sediul Fundației „Tsatsaronakeion” a Mitropoliei de Kissamos.... Orașul Kissamos mai este cunoscut și sub numele de Kastelli Kissamos, sau simplu Kastelli, după numele castelului venețian de aici. Suntem onorați și bucuroși că ne aflăm în Creta, o insulă renumită prin istoria sa bogată încă din Antichitate și prin spiritualitatea locuitorilor ei. În mod deosebit simțim în aceste zile binecuvântarea cerească a Sfântului Apostol Pavel și a ucenicului său, Episcopul Tit al Cretei, dar și binecuvântarea cerească a sfinților cretani care au sfințit acest pământ de-a lungul veacurilor cu rugăciunile lor și uneori cu sângele lor de martiri. Dăm slavă lui Dumnezeu pentru aceste binecuvântări și mulțumim Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Amfilohie și colaboratorilor săi pentru dragostea frățească și ospitalitatea pe care ni le-au arătat. Ne rugăm ca Duhul Sfânt, Cel ce adună în comuniune eclesială persoanele din toate popoarele care cred în Iisus Hristos, să dăruiască Înaltpreasfinției Sale și tuturor clericilor și credincioșilor mireni pe care-i păstorește bucurie și pace sfântă, ajutor în toată fapta bună și mulți și fericiți ani!”³. În acesta se pot regăsi simțămintele ce au animat pe delegați. De altfel privind anvergura întregii întruniri cei prezenți au reținut cuvintele Sanctității Sale, Patriarhul Bartolomeu rostite în cadrul omiliei de la Sfânta Liturghie a praznicului Pogorârii Sfântului Duh și anume: „Cincizecimea de la Ierusalim a fost evenimentul care a marcat

² Arhid. Ștefan Sfarghie, *Ajunul Cinzecimii în orașul Cretan Kissamos*, Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 142, an VII, 2016, p. 1-3

³ Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 142, an VII, 2016, p. 3

începutul istoriei Bisericii și a pus bazele pentru sfințirea istoriei umanității. Apostolii și cei 3.000 de creștini botezați de ei atunci au format prima Biserică, realitate divino-umană a lui Hristos prezent în toate mădularele Sale. Astăzi noi suntem umpluți de Preasfântul Duh de aceeași suflare a limbilor de foc; suntem o singură Biserică, un singur Trup, chiar dacă venim din tradiții naționale, lingvistice și culturale diferite. Hristos, Dumnezeu-Omul, «întâiul născut între mulți frați» (Romani 8, 29), este prezent în fiecare dintre noi, mădularele Sale". Ziua de Rusalii este o zi de rugăciune înălțată către Mângâietorul bunătății, o chemare la pocăință, la curățirea de păcate și la sfințirea vieții, ca să biruim încercările acestui veac. De asemenea, Sanctitatea Sa a subliniat că întrunirile dintre ierarhi, păstorii duhovnicești ai poporului dreptcredincios, sunt necesare pentru întărirea unității în credință și pentru apărarea de ispitele și încercările lumii: „Misiunea noastră este unitatea Bisericii Ortodoxe și a credincioșilor ei. Urmează apoi mărturia Bisericii pentru ca lumea să vadă strălucind «faptele bune», lucrarea noastră, ca să fie întărită și să dea slavă «Tatălui nostru Care este în ceruri». Unitatea noastră eclezială nu este o formă federativă oarecare, nici nu rezultă din asocierea în jurul unei persoane. Ea izvorăște din credința noastră comună și se împlinește în aceasta, credință ce conduce la mântuire și la viața veșnică”⁴.

Încă din țară la finalul rânduiei speciale prilejuită de plecarea delegației sinodale române, Preafericitul Părinte Daniel, a subliniat în cuvântul său, că „Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe este un eveniment deosebit de important pentru întărirea misiunii ortodoxe în lume. Este un sinod pastoral-misionar care nu va formula dogme noi, canoane noi și nu va modifica texte liturgice, însă va afirma în comun credința ortodoxă într-o lume secularizată, într-o lume frământată. Vom mărturisi împreună importanța credinței adevărate, și în același timp vrem să arătăm că dreapta credință este temelia mântuirii noastre. Așa cum se spune cândva într-o carte de-a noastră bisericească, la întrebarea «Ce-ți dă ție dreapta credință?», răspunsul era: «viața veșnică». Noi păstrăm dreapta credință, o mărturisim și o transmitem, pentru că dreapta credință înseamnă dreapta legătură, vie, a noastră cu Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, cu Maica Domnului și cu toți sfinții Bisericii, începând din această viață și continuând în veșnicie”⁵.

La fel în cuvântul de la întoarcere a arătat, că „Pentru noi, românii, ca popor latin, deschiderea aceasta spre universal este necesară într-o

⁴ Pr. Nicolae Dascălu, *Duminica Rusaliilor la Catedrala din Heraklion, Ziarul Lumina*, Ediția de Banat, nr. 142, an VII, 2016, p. 4.

⁵ Arhid. Ștefan Sfarghie, Marius Nedelcu, *Delegația Bisericii noastre la Sfântul și Marele Sinod, Ziarul Lumina*, Ediția de Banat, nr. 140, an VII, 2016, p. 3

misiune care trebuie făcută cu smerenie, dar în același timp cu dragoste de Hristos și de Biserică și cu mult respect față de alte etnii, popoare, pentru că știm că Dumnezeu dorește ca tot omul să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului”⁶. Iarăși un eveniment important la care au participat membrii Sfântului și Marelui Sinod precum și autoritățile locale au ceremonia de acordare a titlului de membri de onoare ai Academiei Ortodoxe din Creta, a Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe autocefale. Toți Întâistătătorii de Biserici Autocefale au luat cuvântul și au mulțumit pentru distincția acordată. Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a mulțumit Sanctității Sale Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic, și directorului general al Academiei, dr. Konstantinos Zormpas, pentru onoarea de a fi numit membru și prieten al Academiei Ortodoxe din Creta, felicitându-l totodată pe director pentru reînnoirea și extinderea instituției, astfel încât aceasta a putut găzdui lucrările Sfântului și Mareleui Sinod Ortodox. La final, Sanctitatea Sa Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic, i-a felicitat pe Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe Autocefale pentru implicarea acestora în dialogul care se desfășoară pentru apropierea și reconcilierea dintre creștini. „Vă felicităm pe fiecare dintre Voi pentru onoarea acordată de această Academie, în semn de recunoaștere pentru neprețuita contribuție a fiecărui Întâistătător la Biserica pe care o păstorește și, de asemenea, pentru implicarea în dialogul care are loc pentru reconcilierea și apropierea dintre creștini și oamenii din întreaga lume, bineînțeles fără a compromite pozițiile noastre ortodoxe, într-o vreme când fanatismul religios și terorismul, bazate pe false temeuri religioase, sunt în creștere”, a precizat Patriarhul Ecumenic Bartolomeu⁷. În afara intervențiilor judicioase ale Întâistătătorului Bisericii noastre în cadrul sesiunii, o primire deosebită a avut cuvântul Preafericirii Sale la sesiunea de deschidere a lucrărilor și pe care o redăm spre înțelegerea celor aici consemnate⁸. Din adâncul sufletului ortodocșii de pretutindeni înalță rugăciune către Bunul Dumnezeu pentru ca cele hotărâte spre împlinire să aibă urmarea dorită întru slava Sa.

⁶ Pr. Nicolae Dascălu, *Delegația Bisericii noastre la Sfântul și Marele Sinod a sosit în țară*, Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 148, an VII, 2016, p. 4-5.

⁷ Arhid. Ștefan Sfarghie, *Întâistătătorii ortodocși, membri de onoare ai Academiei din Creta*, Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 147, an VII, 2016, p. 2

⁸ Conf. Daniel, Patriarhul României, *Sinodalitatea să fie o normă la nivel panortodox*, Ziarul Lumina, Ediția de Banat, nr. 143, an.VII, 2016, p.3.

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

ACTIVITATEA DE CERCETARE A PROFESORILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD AN UNIVERSITAR 2015-2016

Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja

Cărți: Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, Lect. Dr. Marcel Tang, *Învățământul Teologic Ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, ISBN 978-606-94110-3-2, Arad, 2016, 292 p.

Studii: *Părintele Dumitru Stăniloae (1903-1993) – restaurarea Dogmaticii Ortodoxe în secolul al XX-lea* în vol. „Părintele Profesor Dumitru Stăniloae sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și liturghie”, coord. Pr. Lect. Dr. Nicolae Răzvan Stan, Dr. Lucian Dindirică, Editura Cetatea de Scaun, Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 86-98; *Preotul profesor Ilarion V. Felea (1903-1961) - viziunea unitară asupra teologiei și metoda apologetică în exprimarea unei culturi teonome* în vol. «Catedrala Ortodoxă Veche a Aradului - Tradiție și actualitate 1865-2015, 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică», Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad 2015, pp. 64-103; *Darul unității lumii și rolul Bisericii în unificarea și transfigurarea ei* în vol. „Darul unității Bisericii și a lumii – implicații teologico-dogmatice și culturale», al V-lea Colocviu Național de Teologie Dogmatică Ortodoxă, Editura Astra Museum/Andreiana, Sibiu, 2015, pp. 199-216; *The Problem of the Reception of Church Dogmas in the Contemporary World* in vol. „Dogma and Terminology in the Orthodox Tradition today”, 4 International Symposium of Orthodox Dogmatic Theology, Sofia, 2013, Editors Ioan Tulcan, Peter Bouteneff, Michael Stavrou, Editura Astra Museum, Sibiu, 2015, 173-186; *Parohia – metamorfozele prezentului și incertitudinile viitorului*, în vol. „Misiunea

parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare”, coord. Vasile Stanciu, Cristian Sonea, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, p. 100-111; **Participări la Simpozioane:** 25 oct-5 nov 2015, Conferința internațională intitulată „Stat și Societate în Europa”, organizată de Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă în colaborare cu Academia Română, cu studiul *Semnificația teologică a luminii în contextul descoperirilor științifice actuale. O abordare apologetic-dogmatică*; 10-11 noiembrie 2015 – participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, oraganizat de Facultatea de Teologie Orodoxă din Arad, *Tipologii pastorale ale Sfântului Ioan Gură de Aur în contextul culturii păgâne*; 2-5 noiembrie 2015, Simpozionul internațional intitulat „Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, cu studiul *Parohia - metamorfozele prezentului și incertitudinile viitorului*; 9-11 mai 2016 în cadrul celui de-al VI-lea Colocviu Național de Teologie Dogmatică Ortodoxă cu tema „Antropologia ortodoxă din perspectivă eclesială. Provocările postmodernității”, organizat de Facultatea de Teologie din Craiova, la manastirea Tismana, am participat cu studiul *Spre o nouă abordare a antropologiei în Dogmatica Ortodoxă actuală*; September 25-27, 2016, The Fifth International Symposium of the IAODT, with the theme “Primacy and Primacies in the Church,” took place with the blessing of the Holy Synod and the Patriarch of the Orthodox Church in Romania at the Caraiman Monastery, by study *Synodality and Primacy in Orthodoxy, From the Point of View of Sobornicity*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Teologia arădeană în Universitate. Un deziderat al trecutului și o responsabilitate a prezentului*; 13-16 noiembrie 2016, Simpozionul internațional intitulat „Educație și mărturisire. Formarea creștină a tinerilor în spiritul viu al Tradiției”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, cu studiul *Educația tinerilor în Facultățile de Teologie din Patriarhia Română. Principii și Perspective*; **Editări volume studii:** *Catedrala Ortodoxă Veche a Aradului - Tradiție și actualitate 1865-2015, 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad 2015, 361p.; *Exigențele actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, 302 p.; **Editări reviste:**

Studia Doctoralia, Editura Universității „Aurel Vlaicu” ISSN 2537-3668, Arad, 2016; *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad.

1. Pr. Prof. Dr. Constantin Rus

Studii: *Sfintele canoane și moștenirea comună a Răsăritului Ortodox*, în rev. „Altarul Banatului”, anul XXVI (2015), nr. 7-9, p. 16-30; *Divorțul după legislația civilă din secolul al IV-lea și canoanele Sfântului Vasile cel Mare*, în Pr. prof. univ. dr. Mihai Himcinschi (coord.), Conf. univ. dr. Marius Telea, Pr. Lect. Univ. dr. Ovidiu Panaite, Pr. Drd. Florin Parasca (eds.), *Tinerii în Biserică și în Societate*, în „Altarul Reîntregirii”, serie nouă, anul XXI (2016), nr. 1, p. 409-440; *Folosirea corectă a bogăției după omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur*, în „Altarul Banatului”, anul XXVII (LXVI), serie nouă, nr. 1-3, 2016, p. 25-57; *Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe. O evaluare canonică*, în vol. Protos. Casian Rușeț (coord.), *Statutul actual pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române. Tradiție și înnoire*, Editura Presa Universitară, Cluj Napoca și Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2016, p. 282-322; *Sensul termenului „duhovnicesc” (pneumatikos) în opera Sfântului Ioan Gură de Aur*, în vol. Pr. Ion Vicovan, Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu, Emilian-Iustinian Roman (eds.), *Teologia academică și responsabilitatea ei în misiunea Bisericii*, Colecția Episteme 22, Editura Doxologia, Iași, 2016, p. 427-437; *Folosirea abuzivă a bogăției după Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 39-77; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu lucrarea *Folosirea abuzivă a bogăției după Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur*; 9-10 mai 2016 - Caransebeș - Simpozionul internațional „Slujire și Educație”, cu tema *Voturile monahale după legislația canonică a primelor cinci secole*; 9-11 mai 2016 - Alba Iulia - Simpozionul internațional „Youth People in Church and Society”, cu tema *Divorțul după legislația civilă din secolul al IV-lea și canoanele Sfântului Vasile cel Mare*; 12-14 mai 2016 – Iași - Simpozionul Internațional „Teologie și Pedagogie. Identitate și responsabilitate comună în actul educației”, cu tema *Desfacerea căsătoriei după Sintagma*

Alfabetică a lui Matei Vlastares; 30 mai-1 iunie 2016 - Turnu Severin - Simpozionul Internațional „Mehedinți - istorie cultură și spiritualitate”, cu tema *Teologia și dreptul canonic după comentariile lui Teodor Balsamon*; 2-3 iunie 2016 – Târgoviște - Simpozionul Internațional „Tinerii și educația religioasă-morală în contextul provocărilor lumii contemporane. Contribuția Bisericii la cultura universală”, cu tema *Poate un credincios să fie oprit de la Sfânta Împărtășanie dacă ajunge la Sfânta Liturghie după citirea Sfintei Evanghelii? Aplicarea Dreptului canonic la situațiile concrete din viața de zi cu zi ale Bisericii*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Preocupări de Drept bisericesc la profesorii Academiei Teologice arădene*; **Editări de volume studii:** *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” ISSN 2537-3668, Arad, 2016; **Editări de reviste:** rev. *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382, Arad.

2. Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan

Studii: *Missionary Priorities of the Church in the Vision of Theologians from Arad: Petru Deheleanu and Ilarion V. Felea*, în „Teologia”, nr. 3/2015, p. 10-29; *Misiune, mărturie și pastorație. Accente și perspective*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 78-94; **Participări la Simpozioane:** 18-21 octombrie 2015, București, participare la Congresul Internațional de Teologie „Relația dintre Biserică și școală în viața și misiunea Bisericii din contextul actual”, cu tema: *Direcții ale misiunii Bisericii în lumea de astăzi. Rolul Facultăților de Teologie în această privință*; 10-11 noiembrie 2015, Arad, Simpozionul Internațional de Teologie „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sf. Ioan Hrisostomul”, cu tema *Misiune, mărturie și pastorație. Accente și perspective*; 23-27 mai 2016, în loc. Stein/Nurnberg, Germania, participant la cea de-a XIV -a sesiune de dialog teologic dintre BOR/EKD, cu tema *Sfintele Taine—mijloace de înnoire a vieții credincioșilor*; 10-11 mai 2016, Tismana, Colocviul Național al Teologilor Dogmațiști Ortodocși din România, „Antropologia ortodoxă din perspectivă eclezială”, ediția a șasea, cu tema *Elemente definitorii ale antropologiei ortodoxe în gândirea lui Vladimir Lossky și relevanța acestora pentru omul contemporan*; September

25-27, 2016, The Fifth International Symposium of the IAODT, with the theme "Primacy and Primacies in the Church," took place with the blessing of the Holy Synod and the Patriarch of the Orthodox Church in Romania at the Caraiman Monastery, by study *Le rapport théologique entre l'Eglise locale et l'Eglise universelle comme „clé” de l'entendement d'une autorité supreme dans l'Eglise. Un approche orthodoxe*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Teologia ca slujire și conștiință a Bisericii. Profilul teologiei arădene*; **Editări de volume studii:** *Exigențele actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, 302 p.; **Editări de reviste:** *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad; **Conferințe:** 26 noiembrie 2016, Arad – conferința cu tema *Importanța teologică și duhovnicească a Postului Nașterii Domnului*, în cadrul serilor duhovnicești de la Catedrala Veche, organizate de Asociația „Calea Mântuirii”;

3. Arhid. Conf. Dr. Caius Cuțaru

Studii: *Sittinā Maryam of the Muslims. Honouring the Virgin Mary in Islam*, în rev. „Teologia”, nr. 1, 2016, p. 63-76; *Prezența islamului în Europa. Noi dimensiuni ale misiunii creștine*, în vol. *Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 146-172; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu lucrarea: *Prezența islamului în Europa. Noi dimensiuni ale misiunii creștine*; 9-10 mai 2016, în cadrul Simpozionului internațional „Slujire și educație” organizat de Episcopia Caransebeșului, cu studiul *Învățămintul evreiesc în Transilvania. Istoric, școli, reprezentanți de seamă*; 1-2 iunie 2016, în cadrul Simpozionului internațional Inter-religious and inter-cultural Dialogue in a pluralistic World. Philosophical and Theological Perspectives organizat de Arhiepiscopia Tomisului și Centrul de Studii și de Dialog Interreligios și Intercultural al Universității din București, cu referatul intitulat *Un moment din dialogul interreligios creștin-islamic. Patriarhul siro-iacobit Ioan I în dialog cu emirul Amr Ibn al-As*; 14-20

May 2016, Qom (Iran), participant la The 3rd Interreligious Dialogue Between Shia Islam and Orthodox Christianity on the „Importance of Intercultural & Interreligious Dialogue in Contemporary World”, cu referatul cu titlul *The Christian Islamic Dialogue as a Practice in the Past and a Necessity in the Present*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Preocupări de Istoria Religiilor în lucrările profesorilor de la Academia Teologică arădeană*; 8-10 decembrie 2016, în cadrul Simpozionului internațional organizat de către Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, cu tema *Research and Education in Innovation Era*, am prezentat referatul intitulat: *Împăratul bizantin Leon al III-lea Isaurul în dialog interreligios cu califul omeiad Umar al II-lea*; **Editări de reviste:** rev. *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382, Arad.

4. Arhim. Conf. Dr. Teofan Mada

Studii: *True religion fundamentals in the thinking of St. John Chrysostom*, în rev. „Teologia”, nr. 2, 2015, p. 64-77; *Η Θεολογία του Αυγουστίνου στην περίοδο της μεταστροφής, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, Θεσσαλονίκη*, T. 848, Ιανουάριος – Μαρτίος 2015, σ. 45-64; *Taina Căsătoriei în teologia Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Altarul Banatului”, nr. 4-6, 2015, p. 20-29; *Locul slavei deșarte în teologia pastorală a Sfântului Ioan Gură de Aur*, în „Altarul Banatului”, nr. 7-9, 2015, p. 31-43; *Factorii educației în Pedagogia Patristică*, în „Altarul Banatului”, Timișoara, nr. 1-2, 2016, p. 25-57; *Iubirea ca principiu pastoral la Sf. Ioan Gură de Aur*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 112-127; *Factorii educației ortodoxe în pedagogia patristică*, în „Altarul Banatului”, nr. 1-3, 2016, p. 58-72; *Caracteristici ale educației copiilor la Părinții Bisericii*, în „Altarul Banatului”, nr. 4-6, 2016, p. 29-36; *The Eucharist as basis of godliness in the tradition of the Holy Fathers*, în vol. internațional „Comuniune Euharistică și Trăire Filocalică”, Doxologia, Iași, 2015, p. 89-106; *Spiritualitatea ortodoxă și revoluția tehnologică*, în vol. „Din lumina Învierii”, Editura Partoș-Timișoara și Editura Astra Museum-Sibiu, 2015, p. 89-95; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, oraganizat de Facultatea

de Teologie Orodoxă din Arad, cu lucrarea *Iubirea ca principiu pastoral la Sf. Ioan Gură de Aur*; 3-4 noiembrie 2015, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional „Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare” cu lucrarea *Parohia-centru al pedagogiei creștine a persoanei*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Universitate și ethos*; **Editări volume studii:** *Biserica și Societatea*, Editura Arhiepiscopiei Aradului & Editura Tiparnița, 2016; **Conferințe:** 20-27 octombrie 2015, Conferințe la Universitatea din Viena, cu referate despre *Iubirea în teologia Sf. Ioan Gură de Aur și Eshatologia în teologia Sf. Ioan Gură de Aur*; 29 ianuarie 2016, Arad, conferința cu tema *Pedagogia Sfinților Trei Ierarhi*, în cadrul serilor duhovnicești de la Catedrala Veche din Arad, organizate de Asociația „Calea Mântuirii”.

5. Pr. Conf. Dr. Vasile Vlad

Cărți: *Comentariile patristice la Tatăl nostru în Biserica primelor cinci secole. Perspectivă morală*, (reeditare), Editura Astra Museum, 2016, ISBN 978-606-733-177-6, p. 652; *Temeiuri ale gândirii morale. Perspectivă Teologică*, Editura Astra Museum, 2016, ISBN 978-606-733-164-6, 204 p.; **Studii:** *Rysy duchovního života z perspektivy pravoslavné morální teologie* în revue “Parrésia. A Journal of Eastern Christian Studies”, Praga, issue no. 9-10/2015-2016 (ISSN 1802-8209); *Jesus Christ – The Absolute Criterion of the Moral Life. The Theandric Aspect*, în rev. „Teologia”, nr. 4, 2015, p. 80-97; *The Plurality of Ethics and the Unity of the Religious-Moral Values*, în rev. „Teologia”, nr. 1, 2016, p. 109-123; *Dificultatea de a vorbi despre Părintele Arsenie Boca*, în vol. *Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste*, Coordonator pr. Florin Dobrei, Editura Reîntregirea a Arhiepiscopiei Alba Iulia și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva 2015, 211-217; *Perspectiva Părintelui Ilie Moldovan asupra Teologiei Morale ca viață întru Hristos*, în vol. *Ne pierde neamul! Mărturii întru aducerea-aminte a Părintelui Ilie Moldovan*, Editura Andreiană, Sibiu, 2016, p. 221-265; *Spovedania, poarta vieții celei veșnice*, Editura Tiparnița, Arad, 2017, ISBN 978-606-8835-09-9, p. 3-31; *Observații medical-teologice asupra sinuciderii*, în vol. „Medicină și Teologie. Suferința și Moartea”, Coordonatori: Nicolae Morar și Daniel Lemeni, Editura Astra Museum, Timișoara, 2016, ISBN 978-606-733-176-9; **Participări la Simpozioane:** 10-11

noiembrie 2015 – participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, oraganizat de Facultatea de Teologie Orodoxă din Arad, cu lucrarea *Sfânta Taină a Pocăinței în cuvântările Sfântului Ioan Gură de Aur*; 9-10 mai 2016 - participant la Simpozionul Internațional „Slujire și educație”, Caransebeș, cu lucrarea *De la educație la Sfânta Educație*; 17-18 mai 2016 Simpozionul internațional de creație literară, educație plastică și artă fotografică „Educație, artă și formare”, Arad, organizat de Seminarul teologic Ortodox din Arad, cu tema *Educația tinerilor prin Spovedanie*; 30 mai-01 iunie 2016 The International Symposium „Mehedinți – History, Culture and Spirituality”, Drobeta-Turnu-Severin, organizat de Diocese of Severin and Strehaia in partnership with Faculty of Orthodox Theology University of Craiova, cu tema *Educație pentru Împătăția lui Dumnezeu!*; 13-16 noiembrie - participant la Simpozionul Internațional de teologie, istorie, muzicologie și artă, „Educație și Mărturisire. Formarea creștină a tinerilor în spiritual viu al tradiției”, Cluj-Napoca, cu lucrarea *Educația teologică sau experiența împărtășiri cu Dumnezeu*; 01 februarie 2016 Simpozion național organizat de Inspectoratul de Poliție al Județului Hunedoara în colaborare cu Episcopia Devei și Hunedoarei „Libertate, justiție și religie”, cu tema: *Libertatea morală - abordare teologică*; 27-28 mai 2016 Simpozionul național organizat de Mitropolia Banatului, Arhiepiscopia Timișoarei și Universitatea de Vest, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie din Timișoara, „Sfinții Părinți și actualitatea educației creștine”, cu tema *Educație prin integrare și încadrare eclezială*; **Conferințe:** *Spovedanie și educație*, conferință susținută la Timișoara, 12 aprilie 2016, la invitația Mitropoliei Banatului, Facultatea de Teologie și ASCOR Timișoara; *Aspecte din viața și învățătura Părintelui Arsenie Boca*, conferință susținută la Arad, 22 aprilie 2016, în cadrul serilor duhovnicești de la Catedrala Veche din Arad, organizate de Asociația „Calea Mântuirii”; 14 dec 2016 - *Intra-voi în Casa Ta, închina-mă-voi în Sfânt locașul Tău - tâlcuire la „Luarea vremii”*, conferință susținută la Primăria din Petroșani.

6. Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu

Studii: *Theological Grounds Regarding the Communion as the Purpose of the Liturgy in the Vision of Theologian Alexandre Schmemmann*, în rev. „Teologia”, nr. 1/2015, p. 43-56; *The Sanctity of Priest's Life – a Determining*

Factor for an Accomplished Mission in the Parish. St. John Chrysostom's Vision, în rev. „Teologia”, nr. 4, 2015, p. 97-108; *Sfințenia vieții preotului - factor determinant pentru o viziune împlinită în parohie, în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 172-185; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 – participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, oraganizat de Facultatea de Teologie Orodoxă din Arad, cu lucrarea *Sfințenia vieții preotului - factor determinant pentru o misiune împlinită în parohie. Viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*; 10 mai 2016, participant la Simpozionul Internațional *Slujire și educație*, Caransebeș, cu lucrarea *Liturghierul tipărit al Sfântului Mitropolit Antim Ivireanul. Evaluare liturgico-teologică*; 30 mai-1 iunie 2016 participant la The International Symposium, *Mehedinți – History, Culture and Spirituality*, Drobeta-Turnu-Severin, organizat de Diocese of Severin and Strehaia in partnership with Faculty of Orthodox Theology University of Craiova, cu tema *Liturghierul tipărit Sfântului Mitropolit Antim Ivireanul. Evaluare liturgico-teologică și valențele lui duhovnicești*; 26-27 septembrie 2016 la Târgu Cărbunești, participant la Simpozionul Național „Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, ctitor de cultură și spiritualitate românească”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității din Craiova, cu studiul *Liturghierul românesc al Sfântului Mitropolit Antim Ivireanul din 1713 - particularități liturgice și evaluarea lor teologică*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Coordonate ale Teologiei Liturgice și Pastorale în preocupările profesorilor de la Institutul și Academia Teologică din Arad*; 8-10 decembrie 2016, în cadrul Simpozionului internațional organizat de către Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, cu tema *Research and Education in Innovation Era*, prezentând lucrarea *Particularități ale Liturghierului antimian din 1713 vis a vis de edițiile actuale ale acestei cărți de cult*; **Editări de reviste:** rev. *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad; **Conferințe:** 17 iunie 2016, Arad - conferința cu tema *Penticostarul – perioadă a luminii și a bucriei*, în cadrul serilor duhovnicești de la Catedrala Veche, organizate de Asociația „Calea Mântuirii”; 15 decembrie 2016, Petroșani - conferința cu tema *Taina Cununiei și pregătirea tinerilor pentru aceasta*, în

cadrul serilor duhovnicești organizate la Primăria din Petroșani de către Parohia Ortodoxă „Sfânta Treime”, Petroșani II.

7. Conf. Dr. Mircea Buta

Studii: *Commentary on the written chorale works, harmonized and arranged by Fr. Univ. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu, published in Choral Anthology, Religious and Secular, for Mixed Formations – Bucharest 2006*, în rev. „Teologia”, nr. 1, 2015, p. 11-30; *Variety and consistency in composing works for mixed choir: Our Father, Psalm I and Psalm 65 by Father Gheorghe Soima*, în rev. „Teologia”, nr. 2/2015, p. 78-98; **Participări la Simpozioane:** 2-5 noiembrie 2015, Cluj-Napoca - Simpozionul Internațional „Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare” organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității “Babeș-Bolyai”, cu studiul *Misiunea parohiei prin muzică în secolul XXI*; 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu lucrarea *Misiunea parohiei prin muzică. Cerințe și provocări în sec. XXI*; 30 oct - 2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Podobia Paraclisului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu în notația lui Trifon Lugojan*; **Manifestări artistice și concerte cu corul mixt „Sf. Maxim Mărturisitorul”:** 30 oct, ora 18.30 - concert festiv (*pricesne și piese folclorice*), în sala „Ferdinand” a Primăriei din Arad; 11 dec - misiune bisericească (Sf. Liturghie și concert de colinde), Parohia Șega I; 13 dec, ora 18.30 - concert de colinde - sala „Ferdinand” a Primăriei din Arad; 18 dec, ora 19 - concert de colinde în orașul Ineu, la biserica din incinta spitalului; 21 dec, ora 17.30 - concert de colinde la Primăria Sântana, ora 17.30; 22 decembrie - concert de colinde la Spitalele Județean, Municipal și Matern din Arad și la căminul de bătrâni din cartierul Micălaca; 26 dec, ora 17.30 - concert de colinde în Parohia Vinga.

8. Pr. Lect. Dr. Adrian Murg

Studii: *The Soteriological Aspect of Jesus' Death, in the Writings of St. Luke the Evangelist. An Analysis from the Perspective of Textual and Narrative*

Criticism, în „Teologia”, anul XIX (2015), nr. 2, p. 11-24; *The Work of the Holy Spirit in Prayer, according to Romans 8, 12-27*, în rev. „Teologia”, nr. 4, 2015, p. 109-124; **Participări la Simpozioane:** 10-11 nov. 2015, Arad, Simpozionul național „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad, cu lucrarea: *Exegeză biblică și pastorație la Sfântul Ioan Gură de Aur*; 12 nov. 2015, Caransebeș, Simpozionul național „Sfânta Scriptură, izvor al cunoașterii și vieții creștine”, cu tema *Repere ermeneutice ale exegezei Fericitului Ieronim*; 30 oct - 2 nov 2016, Arad, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu lucrarea *Arhim. Iustin Suciu - repere bio-bibliografice*; 11-12 nov 2016, București, Simpozionul național „Identitatea ortodoxă a studiilor biblice” organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul din București, cu lucrarea *Profetul creștin, tâlcuitor harismatic al Sfintei Scripturi*; 8-10 dec 2016, Arad, Simpozionul internațional „Research and Education in an Innovation Era” organizat de Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, cu lucrarea *Raportul dintre Evanghelia a patra și Evangheliile sinoptice, în Biserica Veche*; **Editări de reviste:** rev. *Teologia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad; **Conferințe:** 28 oct 2016, Arad, conferința cu tema *Citirea cu folos a Sfintei Scripturi*, în cadrul seriei „Serile duhovnicești de la Catedrala Veche”, organizată de Asociația „Calea Mântuirii” din Arad.

9. Pr. Lect. Dr. Filip Albu

Cărți: *Cateheza a II-a: Și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tătal S-a născut, mai înainte de toți ve- cii. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Născut, nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut. Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri și S-a în- trupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și S-a făcut om., în volu- mul Crezul Ortodox în 12 cateheze*, volum coordonat de Pr. Adrian Ivan, Editura Mitropoliei Oltenie, 2015, ISBN 978-606-731-010-8, p. 51-71; **Studii:** *Problematika educației și pastorației tinerilor în viziunea episcopu- lui Grigorie Comșa al Aradului în volumul „Slujirea catehetică și omi- letică a Sfintei Biserici în vederea educării religioase a tineretului or- todox – istoric și actualitate*. Sf. Mc. Antim Ivireanul, Mitropolit al

Țării Românești model al educației prin cultură”, Editura Biblioteca, Târgoviște, 2016, ISBN 978-606-772-144-7, p. 161-170; **Note și omentarii:** *Manifestări ale Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad desfășurate în anul 2015*, în rev. „Altarul Banatului”, nr. 1-3, 2016, p. 133-150; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015, Arad, Simpozionul internațional „Current requirements of pastoral and mission of the Church. The model of Saint John Chrysostom”, cu referatul *Generații în schimbare. Comunicarea prin rețelele de internet - o provocare la adresa propovăduirii și pastorației Bisericii*; 25-26 mai 2016, Oradea, la Simpozionul național „Biserica și educația religioasă a tineretului în mileniul III. Contribuția Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul în teologia și literatură românească”, cu referatul *Educația religioasă a tinerilor în viziunea episcopului Grigorie Comșa al Aradului*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național „Teologia în Universitate”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu lucrarea *Contribuții din partea profesorilor academiei teologice arădene la teoria și practica prediciei bisericești*; **Editări volume studii:** *Exigențele actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2016; **Editări de reviste:** rev. *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad.

10. Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu

Studii: *The Ecclesiastical and Monastic Reform in England during the Tenth Century*, în revista „Teologia”, nr. 2, 2015, p. 53-63; *The Cultural and Spiritual Revival of the Anglo-Saxons during the Reign of King Alfred the Great*, în revista „Teologia”, nr. 3, 2015, p. 57-70; **Participări la Simpozioane:** 28-29 octombrie 2015, Craiova, Simpozionul Internațional „Lumina și semnificațiile ei în teologia și spiritualitatea ortodoxă”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă Craiova, cu lucrarea *Biruința Luminii în disputa isihastă din secolul al XIV-lea*; 10-11 noiembrie 2015, Arad, Simpozionul Internațional de Teologie „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie „Ilarion V Felea”, cu lucrarea *Pătimirile Sfântului Ioan Gură de Aur*; 9-10 mai 2016, Caransebeș, Simpozionul internațional „Zilele credinței și culturii în Episcopia Caransebeșului”, ediția a X-a, organizat de Episcopia Caransebeșului, cu lucrarea *Sfântul Antim*

Ivireanul - un ierarh martir; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Pr. Prof. Dr. Silviu Anuichi – primul decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad după reînființarea acesteia. Repere bio-bibliografice*; **Editări de reviste:** rev. *Teologia* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, ISSN 2247-4382 Arad; **Conferințe:** 30 nov. 2015, la invitația ASCOR Timișoara, conferința cu tema *Iubirea multora se va răci*; 19 mai 2016, la invitația ASCOR Timișoara, conferința cu tema *Curajul în fața provocării*; 28 octombrie 2016, Arad - conferința cu tema *Pătimirile Părintelui Gheorghe Calciu Dumitreasa. Valoarea teologică a martiriului și a mărturisirii*, în cadrul serilor duhovnicești de la Catedrala Veche, organizate de Asociația „Calea Mântuirii”; 7 decembrie 2016, Petroșani - conferința cu tema *Părintele Arsenie Mărturisitorul*, în cadrul serilor duhovnicești organizate la Primăria din Petroșani de către Parohia Ortodoxă „Sfânta Treime”, Petroșani II; 8 decembrie 2016, Deva - conferința cu tema *Mărturisirea Părintelui Arsenie Boca*; 15 decembrie 2016, la invitația ASCOR Timișoara, conferința cu tema *Părintele Gheorghe Calciu, mărturisitorul*.

11. Pr. Lect. Dr. Gabriel Valeriu Basa

Cărți: *Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad. Cronică peste timp și în actualitate*, Editura „Astra-Museum”, Sibiu, 2016, 325 p; **Studii:** *Legături ale Sfântului Ioan Gură de Aur cu părinți ai bisericii din mediul dacoroman și biserica românească*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 284-301; *Contribuția revistei Biserica și Școala, la realizarea unității naționale*, în vol. „Unitatea națională de la Mihai Viteazul la Alexandru Ioan Cuza - simbol al identității pentru tinerii de astăzi”, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, p.117-129; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 – participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Orodoxă din Arad, cu lucrarea *Legături ale Sfântului Ioan Gură de Aur cu părinți ai bisericii din mediul daco-roman și biserica românească*; 9-10 mai 2016, Simpozion internațional Alba-Iulia, „Tinerii în Biserică și societate – workshopul Modele și

experiențe în educația religioasă a tinerilor”, cu tema *Utilizarea textului Sfintei Scripturi, al jocului și al jocului de rol în activitatea didactică pornind de la scrierile Sfinților Părinți*;

11 mai 2016, Sibiu, Simpozion internațional „Pașispre Marea Unire – Simbol al identității pentru tinerii de astăzi: unitate națională de la Mihai Viteazul la Alexandru Ioan Cuza. Interval istoric 1600–1859”, cu tema *Contribuția revistei Biserica și Școala, la realizarea unității naționale*;

30 mai - 01 iunie 2016, Drobeta Turnu Severin, Simpozion Internațional „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate”, ediția a IX a, cu tema *Lucrând pentru luminarea neamului – mitropolitul Ioan Mețianu și tipografia Diecezană de la Arad*;

11-13 mai 2016, Sâmbăta de Sus, Simpozionul național „Tiparul în Biserica Ortodoxă Română – între misiune și necesitate” organizat la Academia duhovnicească a mănăstirii Brâncoveanu, cu lucrarea *Tipografia diecezană de la Arad*; 27-28 mai 2016, Timișeni-Șag, Simpozionul național „Sfinții Părinți și actualitatea educației creștine”, cu lucrarea *Educația religioasă-morală a neamului românesc prin publicațiile diecezane de la Arad*; 26-27 septembrie, Târgu - Cărbunești, Simpozionul național „Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, ctitor de cultură și spiritualitate românească” organizat de Facultatea de Teologie din Craiova cu lucrarea *Contribuții ale Sf. Antim Ivireanul la dăinuirea neamului românesc*; 30 oct - 2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu lucrarea *Lucrând pentru păstrarea valorilor spiritual și naționale: Școala teologică de la Arad prin încercările timpului: Institut, Academie și Facultate de Teologie*.

12. Protos. Lect. Dr. Iustin Popovici

Studii: *Tactul pastoral după învățătura Sfântului Ioan Hrisostom*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 218-233; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu lucrarea *Tactul pastoral după învățătura Sfântului Ioan Hrisostom*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a

Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu lucrarea: *Opera și activitatea Pr. Prof. Dr. Nicolae Popovici reflectate în publicația bisericească „Biserica și Școala”*;

13. Lect. Dr. Marcel Tang

Cărți: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Lect. Dr. Marcel Tang, *Învățămintul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2016, 292 p. **Studii:** *Misiunea slujirii preoțești după Sfântul Ioan Hrisostom*, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 252-267; *Despre o revistă necunoscută editată de Parohia Arad -Centru: Glasul Domnului*, în volumul omagial „Catedrala Ortodoxă Veche a Aradului. Tradiție și actualitate (1865-2015). 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică”, coordonatori: Preot Paroh Traian-Ioan Micoroi, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Asist. Univ. Dr. Marcel Tang, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2015, p. 172-191; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015, participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, cu tema: *Misiunea slujirii preoțești după Sfântul Ioan Hrisostom*; 9 octombrie 2015, participare la sesiunea de comunicări „Catedrala Ortodoxă Veche a Aradului. Tradiție și actualitate (1865-2015). 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică”, organizată de Parohia Ortodoxă Română Arad-Centru, cu tema: *Despre o revistă necunoscută editată de Parohia Arad-Centru: Glasul Domnului*; **Editări volume studii:** *Catedrala Ortodoxă Veche a Aradului - Tradiție și actualitate 1865-2015, 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad 2015, 361 p.

14. Arhid. Asist. Drd. Tiberiu Ardelean

Studii: *Choir master. Personality conduction and vocation*, în rev. „Teologia”, nr. 3, 2015, p. 95-105; *The Evolution of the Art of conducting in the Choral Church Music from the West of the Country. The conducting and interpretative Style of Athanasius Lipovan*, în rev. „Teologia”, nr. 1, 2015, p. 68-80; *Cântarea heruvimică cu variantele ei*, în *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*

ă de Aur, în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 268-283; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015, Arad, participant la Simpozionul Internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, cu studiul: *Cântarea heruvimică cu variantele ei, în Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*; 9-10 mai 2016, Alba-Iulia, participant la Simpozionul internațional „Tinerii în Biserică și în societate”, cu studiul *Reintegrarea tinerilor în Biserică, prin muzica bisericească*; 30 oct-2 nov 2016, Simpozionul Național *Teologia în Universitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului, cu studiul *Valeriu Magdu - profesor de cântare bisericească și tipic la institutul teologic - pedagogic din Arad*; **Activități artistice, concerte corale și premii obținute:** 13 decembrie 2016, concertul de colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”; 30 octombrie 2016 - Concert omagial cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, în cadrul Simpozionului național „Teologia în Universitate”, desfășurat la Sala Ferdinand a Primăriei Arad, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la reînființarea Facultății de Teologie; octombrie 2016 - Premiul special la concursul național de muzică bisericească „Lăudați pe Domnul” - faza națională - Palatul Patriarhiei - București - cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad; octombrie 2016 - premiul I la Concursul Național de Muzică bisericească „Lăudați pe Domnul” - faza mitropolitană (Mitropolia Banatului) - cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, calificându-ne la etapa națională de la Patriarhia Română - București; 30 ianuarie 2016 - participarea cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Hramul Facultății; decembrie 2015 - Premiul I la Concursul Național de Muzică sacră de la Orăștie, cu corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

15. Pr. Lect. Drd. Ioan Lazăr

Studii: *The Unity between the Dogma, Spirituality and Cult and the Relevance of this One for the Orthodox Gnosiology*, în rev. „Teologia” nr. 3, 2015, p. 120-136; *Cunoașterea lui Dumnezeu în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur*,

în vol. „Exigențe actuale ale pastorației și misiuni Bisericii. Modelul Sfântului Ioan Gură de Aur”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 234-267; **Participări la Simpozioane:** 10-11 noiembrie 2015 - participant la Simpozionul internațional „Exigențe actuale ale pastorației și misiunii bisericești. Modelul Sfântului Ioan Hrisostom”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu lucrarea *Cunoașterea lui Dumnezeu în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur*; 31 mai - 02 iunie 2016, Drobeta Turnu Severin, participant la Simpozionul internațional „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate”, ediția a VIII-a, organizat de Episcopia Severinului, cu lucrarea *Legătura dintre Cruce și Înviere - reper duhovnicesc în formarea tinerilor după textele liturgice din Penticostar*; 01-02 nov 2016, participant la Simpozionul **„Teologia în Universitate. 25 de ani asumare a tradiției, de formare teologică și cercetare științifică în Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad (1991-2016)**, cu lucrarea *Cunoașterea lui Dumnezeu în gândirea părintelui Ilarion V. Felea*; 03 nov 2016, participant la Simpozionul Scolii Doctorale, cu lucrarea *Aspecte ale Hristologiei reflectate în textele liturgice ale Penticostarului*.

**STUDENȚII
FACULTĂȚII**

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2015-2016

Nivel studii doctorale

Anul 1

Nr. crt	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Constantinescu	Radu	Timișoara	Timișoara
2	Faur	Silviu-Nicolae	Brad	Deva
3	Ionescu	Rareș - Ștefan	București	București
4	Sandu	Vlad-Sergiu	Petroșani	Arad
5	Săplăcan	Sorin-Gheorghe	Arad	Arad
6	Succurro	Sergiu- Nicolae	Deva	Deva

Anul 2

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Chilibaru	Laurențiu Victor	Timișoara	Timișoara
2	Georgescu	Stelian Laurențiu	Orșova	Caransebeș
3	Nojea	Traian	Aleșd	Oradea
4	Petcuț	Axente Flavius	Gurahonț	Arad
5	Suciu	Vasile Eugen	Lipova	Arad
6	Vardianu	Cătălin	București	București

Anul 3

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Achim	Alin Nicușor	Brad	Deva
2	Arvai	Iulian Nicolae	Petroșani	Deva
3	Drăghici	Cătălin Constanti	Țirgu Jiu	Râmnic
4	Geoldeș	Ioan Veniamin	Sîntana	Arad
5	Lazar	Ioan	Bistra	Alba Iulia
6	Marcov	Marinco	Timișoara	Timișoara
7	Mihalyi	Costin	Borșa	Maramureș
8	Pătaș	Sorinel	Dorna	Suceava
9	Perșa	Răzvan Tudor	Cluj Napoca	Cluj
10	Rădulescu	Cristian	Caransebeș	Caransebeș
11	Românu	Vicențiu Ilie	Anina	Caransebeș
12	Stoienescu	Ioan Alexandru	Hațeg	Deva
13	Stoinescu	Teodor Daniil	Hațeg	Deva
14	Vid	Lucian	Craiva	Arad

Nivel studii masterale

Anul 1 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Baluș	Adriana	Răuseni	Iași
2	Dărăban	Marius	Sântana	Arad
3	Farcău	Denis	Arad	Arad
4	Gășpar	Florin-Ioan	Sebiș	Arad
5	Gireadă	Mihai	Câmpulung Moldovenesc	Suceava
6	Golea	Marius	Țîrnăveni	Alba Iulia
7	Heler	Cătălin-Marius	Sebiș	Arad
8	Jitea	Anamaria	Cîmpina	București
9	Risti	Bogdan - Daniel	Lipova	Arad
10	Sabău	Angelica	Arad	Arad
11	Sas	Emanuel- Flavian	Arad	Arad
12	Timiș	Gabriel	Borșa	Maramureș
13	Tulcan	Cătălin-Claudiu-Liviu	Arad	Arad
14	Vițelar	Gheorghe-Eugen	Lipova	Arad
15	Vladu	Gabriel - Ioan	Arad	Arad

Anul1 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Bălana	Dragoș-Laurențiu-Rudolf	Balș	Arad
2	Ban	Ovidiu-Cosmin	Arad	Arad
3	Blaga	Casian	Arad	Arad
4	Blaga	Gavrilă	Vișeu de Sus	Maramureș
5	Bulea	Mihai	Hălmagiu	Arad
6	Dănilă	Cătălin - Mircea	Arad	Arad
7	David	Adrian-Darius	Lipova	Arad
8	Gligor	Gabriel-Dacian	Arad	Arad
9	Ile	Gheorghe	Arad	Arad
10	Ionescu	Doru- Eugen	Arad	Arad
11	Iosif	Silviu - Alin	Arad	Arad
12	Ispas	Florin-Sorin	Corabia	Craiova
13	Lazea	Flavius - Gheorghe	Arad	Arad
14	Lugoj	Ionuț-Remus	Dr.-Tr. Severin	Severin
15	Meltiș	Cristian-Cornel	Brad	Deva
16	Mischie	Claudiu - Andrei	Petroșani	Deva
17	Mureșan	Octavian-Horațiu	Cluj-Napoca	Cluj
18	Pruui-Lupan	Iulian-Eduard	Dr.-Tr. Severin	Severin
19	Rocsa	Sebastian - Mihai	Gurahonț	Arad
20	Șirian	Mircea - Silviu	Lipova	Arad
21	Stepan	Ionuț-Gabriel	Ineu	Arad
22	Tudorache	Bogdan	Constanța	Tomis

Anul 2 DDC (Doctrină și Cultură Creștină)

nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ardelean	Marius-Emanuel	Ineu	Arad
2	Chira	Bogdan-Constantin	Gurahonț	Arad
3	Cureteu	Georgian	Dr.-Tr. Severin	Severin
4	Hodean	Ioan Simion	Hunedoara	Deva
5	Lăsculescu	Marian Ionuț	Dr.-Tr. Severin	Severin
6	Micluta	Victor	Riscuț	Deva
7	Neaga	Loredana Anișoara	Arad	Arad
8	Petruț	Cristian Marian	Cîmperi	Alba Iulia
9	Proniuc	Ioan Emanuel	Valea Vișeuului	Maramureș
10	Rada	Sorin	Dr.-Tr. Severin	Severin
11	Tulcan	Ghița Dănuț	Ineu	Arad
12	Vand	Radu Ioan	Brad	Deva

Anul 2 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Băghină	Narcis Gheorghe	Timișoara	Timișoara
2	Benea	Bogdan Alexandru	Brad	Deva
3	Coșeri	Lucian Bogdan	Arad	Arad
4	Cosma	Teodor Cristian	Arad	Arad
5	Iordăchescu	Cosmin Mihai	Arad	Arad
6	Mihaly	Arpad	Arad	Arad
7	Mirea	Marius Paul	Arad	Arad
8	Pop	Sergiu	Arad	Arad
9	Rogoveanu	Constantin	Horezu	Râmnic
10	Sântion	Nicu Daniel	Vînju Mare	Craiova
11	Scorpie	Mihai Ioan	Arad	Arad
12	Stancovici	Lazar	Timișoara	Timișoara
13	Talpaș	Adrian Ioan	Deva	Deva

Nivel studii licență

Anul 1

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Andra	Sorin-Denis	Îneu	Arad
2	Bâlc	David - Petru	Hunedoara	Deva
3	Banciu	Claudiu- Cornel	Deva	Deva
4	Baniciu	Anton-Alexandru	Arad	Arad
5	Bele	Ioan -Raul	Îneu	Arad
6	Biro	Ioan	Chișineu-Criș	Arad
7	Borteș	Nicolae	Arieșeni	Alba Iulia
8	Ceteraș	Claudiu	Bistrița	Cluj
9	Curac	Mitică	Poienile de Sub Munte	Maramureș
10	Drăgan	Cătălin -Iulian	Îneu	Arad
11	Igreț	Petru	Arad	Arad
12	Înciș	Marian	Arad	Arad
13	Murariu	Daniel	Sântana	Arad
14	Neag	Alin	Deva	Deva
15	Negrea	Ioachim- Cătălin	Arad	Arad
16	Oprea	Andrei - Gheorghe	Îneu	Arad
17	Pantea	Adelin-Sebastian	Arad	Arad
18	Rău	Mădălin - Florentin	Îneu	Arad
19	Rizescu	Alexandru-Liviu	Drăgășani	Arad
20	Rus	Denis - Vasile	Arad	Arad
21	Săcui	Răzvan -Ionuț	Arad	Arad
22	Sîmedrea	Răzvan - Dragoș	Brad	Deva
23	Țița	Alex-Nicolae	Curtea de Argeș	Argeș
24	Toma	Paul-Abel	Îneu	Arad
25	Ulici	Mihai-Evalentin	Rădăuți	Suceava

Anul 2

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Antoce	Vasile	Piatra-Neamț	Iași
2	Avram	Marius	Cîmpeni	Alba Iulia
3	Babă	Vasile Răzvan	Arad	Arad
4	Brad	Tiberiu	Arad	Arad
5	Breda Lucaci	Ioan Mircea	Ineu	Arad
6	Budea	Ciprian Horia	Ineu	Arad
7	Catrinoiu	Marian-Cătălin	Arad	Arad
8	Cerb	Marian Alecsandru	Deva	Deva
9	Cîrneci	Eugen Laurențiu	Timișoara	Timișoara
10	Crai	Daniel Gigel	Lipova	Arad
11	Crucean	Adrian Claudiu	Arad	Arad
12	Cruceanu	Cătălin	Arad	Arad
13	Dărăștean	Mirel Laurențiu	Arad	Arad
14	Heteș	Andrei Paul	Arad	Arad
15	Juc	Gheorghe Gabriel	Ineu	Arad
16	June	Vlad Adrian	Arad	Arad
17	Lazăr Blaga	Alin	Orăștie	Deva
18	Loghin	Vlad	Hunedoara	Deva
19	Marc	Maria Romina	Arad	Arad
20	Micu	Mădălin Ioan	Abrud	Alba Iulia
21	Morar	Daniel Alexandru	Ineu	Arad
22	Muț	Ștefan Ioan	Arad	Arad
23	Păcurar	Alexandru Vlad	Arad	Arad
24	Petrețchi	Ioan	Arad	Arad
25	Petrișor	Doru Józef	Arad	Arad
26	Savu	David	Arad	Arad
27	Șocați	Dacian Răzvan	Arad	Arad
28	Vasii	Robert Andrei	Deva	Deva
29	Vatrici	Adrian	Timișoara	Timișoara
30	Vîrtei	Răzvan Gheorghe	Brad	Deva
31	Vladu	Gabriel Ioan	Arad	Arad

Anul 3

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Angheluță	Cristina Mihaela	Bîrlad	Huși
2	Bărbuță	Cristina	Timișoara	Timișoara
3	Bliorțu	Gheorghe	Suceava	Europa occidentală
4	Bolea	Alina Ionela	Hațeg	Deva
5	Bordea	Cosmin Ionuț	Brad	Deva
6	Boroianu	Vasile	Crăcăoani	Iași
7	Chiș	Sabin	Arad	Arad
8	Cioară	Darius Lucian	Arad	Arad
9	Ciotea	Alin Florin	Arad	Arad
10	Cosma	Teodor Cristian	Arad	Arad
11	Coșofreț Blaga	Vasile	Țirgu-Neamț	Neamț
12	Damian	Laurențiu	Tulcea	Tulcea
13	Dimitriu	Andrei	Petroșani	Deva
14	Farcaș	Florin Codrin	Arad	Arad
15	Faur	Gabriel-Florin	Brad	Deva
16	Frumușelu	Florin	Slobozia	Slobozia
17	Gagea	Lucreția	Ilva Mică	Cluj
18	Incicău	Raul Ioan	Chișineu Criș	Arad
19	Ioja	Bogdan Ionuț	Arad	Arad
20	Lăbău	Gabriel Cosmin	Arad	Arad
21	Leriniți	Andrei Răzvan	Lugoj	Timișoara
22	Lupașcu	Anamaria	Hunedoara	Deva
23	Mihoată	Flavius Daniel	Deva	Deva
24	Păcurar	Raul Mădălin	Arad	Arad
25	Păiușan	Mircea-Radu	Arad	Arad
26	Pop	Ștefan Sorin	Arad	Arad
27	Rotar	Mirel	Ilia	Deva
28	Stanciu	Mihai	Hațeg	Deva
29	Tat	Cătălin Constantin	Gurahonț	Arad
30	Tepeș-Onea	Mihai-Florin	Lipova	Arad
31	Terpe	Fulviu Dan	Ineu	Arad
32	Tofolean	George Alexandru	Toplița	Harghita
33	Tudorică	Petrică	Filiași	Craiova
34	Ursu	Iuliu Mihail	Timișoara	Timișoara
35	Varga	Marius Samir	Lupeni	Deva
36	Vidican	Ionuț Cătălin	Ineu	Arad

Anul 4

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ardeu	Andrei Ionuț	Brad	Deva
2	Avram	Florin Ioan	Arad	Arad
3	Bisorca	Ciprian Gheorghe	Brad	Deva
4	Bisorca	Liviu Adrian	Arad	Arad
5	Bodea	Constantin	Vatra Dornei	Suceava
6	Bugnariu	Răzvan Lucian	Hunedoara	Deva
7	Bulzan	Ioan	Arad	Arad
8	Câmpian	Teofil-Romeo	Câmpia Turzii	Cluj
9	Chivulescu	Răzvan Nistor	Slătioara	Vâlcea
10	Ciuciuc	Grațian Gheorghe	Arad	Arad
11	Constantin	Andrei-Florin	Arad	Arad
12	Coza Brumă	Mirel Constantin	Brad	Deva
13	Cucu	Mihai	Jariștea	Buzău
14	David	Cosmin Ioan	Arad	Arad
15	Filimon	Alexandru-Nicola	Lipova	Arad
16	Filip	Nicolae Bogdan	Brad	Deva
17	Gaiță	Dan Alexandru	Cîmpeni	Alba Iulia
18	Ghiran	Vasile Florin	Șimleu Silvaniei	Sălaj
19	Itt	Nicolae Ioan	Ponor	Alba Iulia
20	Leahu	Cristian Dănuț	Brad	Deva
21	Milcomete	Ovidiu Ionuț	Dr.Tr.Severin	Severin
22	Muntean	Silvestru Toma	Arad	Arad
23	Mutavschi	Zoran	Sânicolau Mare	Timișoara
24	Noghiu	Bogdan Gheorghe	Arad	Arad
25	Oneț	Aurelian Lucian	Nădlac	Arad
26	Păduraru	David	Deva	Deva
27	Panatie	Ionuț-Marius	Hațeg	Deva
28	Pașca	Ioan-Dorel	Arieșeni	Arad
29	Pater	Adrian Ioan	Arad	Arad
30	Petrișor	Bujor-Doru	Arad	Arad

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
31	Pop	Rafael	Arad	Arad
32	Pricope	Mihai Silviu	Arad	Arad
33	Roz	Marinel-Ionuț	Arad	Arad
34	Rusu	Ciprian-Marian	Lipova	Arad
35	Rusu	Silvestru-George	Sighetu Marmăției	Maramureș
36	Sfetcu	Sebastian-Silviu	Petroșani	Deva
37	Slăv	Ionel-Traian	Ineu	Arad
38	Stepan	Alin Vasile	Timișoara	Timișoara
39	Tang	Alexandru	Arad	Arad
40	Tărsan	Ciprian Mircea	Ineu	Arad
41	Taşcă	Elena	Galați	Galați
42	Timiș	Toader	Borșa	Maramureș
43	Vand	Gheorghe Cătălin	Brad	Deva
44	Vilt	Ladislau-Flavius	Hațeg	Deva

DIPTICUL PROFESORILOR

DIPTICUL

PROFESORILOR, OSTENITORILOR ȘI CTITORILOR INSTITUTULUI TEOLOGIC, ACADEMIEI TEOLOGICE ȘI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN ARAD

I E R A R H I

GHÉRASIM Raț
PROCOPIE Ivașcovici
MIRON Romanul
IOAN Mețianu
IOSIF I. Goldiș
VASILE Mangra
IOAN I. Papp
ROMAN Ciorogariu
GRIGORIE Gh. Comșa
ANDREI Magieru

A R H I M A N D R I Ț I

GRIGORIE Chirilovici
PATRICHE Popescu
GHENADIE Popescu
IEROTEL Beleş
ANDREI Papp
AUGUSTIN Hamsea
IUSTIN Suciu
IOSIF Olariu
IULIAN Nicoară
BENEDICT Ghiuș
ȘTEFAN Lucaciu

PROFESORI CLERICI

Pr. GAVRIL Giuliani
Diac. SIMEON Sofroniu
Pr. DIMITRIE Iacobescu
Pr. PETRU Varga
Pr. PETRU Popovici
Prot. IOAN Raț
Pr. ARSENIE Popovici
Pr. DIMITRIE Antonovici
Pr. IOAN Mezei

Pr. ȘTEFAN Puris
Prot. CONSTANTIN Gurban
Pr. PETRU Popovici
Pr. VICHENTIE Schelegean
Pr. IOAN Russu
Pr. ATANASIE Tuducescu
Pr. PAUL Tempea
Pr. IOAN Ghibu
Prot. IOAN Trăilescu

Pr. NICOLAE Chicin
Prot. TRAIAN Puticiu
Prot. GHEORGHE Proca
Pr. ROMUL Nestor
Pr. VALERIU Magdu
Prot. GHEORGHE Dragomir
Pr. TEODOR Botiș
Pr. IOAN Nicorescu
Pr. GHEORGHE Ciuhandu
Prot. TRAIAN Vățian
Pr. ALEXIU Vesalom
Pr. LAZĂR Iacob
Pr. MIHAI Păcățean
Pr. NICOLAE Bâru
Pr. NICOLAE Popovici
Pr. CAIUS Turicu
Pr. SIMION Șiclovan

Pr. AUREL Pârvu
Pr. VINTILĂ Popescu
Pr. GHEORGHE Popovici
Pr. NICOLAE Țândrău
Pr. IOAN Petreună
Pr. ADRIAN Popescu
Pr. ILARION V. Felea
Pr. PETRU Deheleanu
Pr. PETRU Bancea
Pr. DEMIAN Tudor
Pr. ȘTEFAN Lupșa
Pr. ȘTEFAN Munteanu
Pr. IOAN Ageu
Pr. VICTOR Biliboacă
Pr. GHEROGHE Lițiu
Arhid. SILVIU Anuichi
Pr. DUMITRU Moca

PROFESORI MIRENI

GHEORGHE Vuia
AUREL Demian
DIMITRIE Horvat
TRIFON Lugojan
TEODOR Papp
SILVIU Dragomir
ATANASIE Lipovan
ATANASIE Brădean
CORNEL Givulescu

C T I T O R I

SIMEON și EFIGENIA Sina

PREFECȚI SEMINARIALI

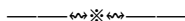
GHEORGHE Papp
DIMITRIE Roman
GHEORGHE Stan
IOSIF Tisu
TRAIAN Givulescu
IOAN Marta
IOAN Ardelean
SILVIU Beșan
PETRU Hereț
MIHAI Novac
IOAN Costa
EMILIAN Vlad
IOAN Neacșa
IOACHIM Dabiciu

CRONICA

CRONICA

**Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”
din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad
în anul 2016**

Integrată în sistemul național de învățământ superior din România, ca parte integrantă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a desfășurat numeroase activități academice, bisericești și culturale specifice pe parcursul anului 2016. În rândurile de mai jos se regăsesc, adunate la un loc, toate aceste manifestări care oferă un tablou asupra angajamentelor pe care această instituție universitară le urmărește cu asiduitate. Acestea au reprezentat, mai întâi, subiectul unor știri de presă, ele fiind prezente pe mai multe site-uri (al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad; al Arhiepiscopiei Aradului; și pe www.basilica.ro, agenția de presă a Patriarhiei Române) precum și în publicațiile locale și naționale (*Calea Mântuirii* - Arad, *Biserica și Școala* - Arad, *Ziarul Lumina* - București). Ordinea firească a prezentării este cea cronologică, începând cu prima lună a anului, fiecare eveniment fiind descris prin informații text la care s-au atașat și imagini evocatoare preluate în timpul desfășurării acestuia.

21 Ianuarie: Hramul Paraclisului Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad

Biserica Ortodoxă l-a cinstit, în data de 21 ianuarie 2016, pe Sfântul Cuvios Maxim Mărturisitorul. Cu acest prilej, Paraclisul Facultății de Teologie din Arad și-a sărbătorit ocrotitorul. Sfânta Liturghie a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi, profesori, dar și absolvenți ai acestei instituții universitare. Astfel „cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, au fost organizate manifestări închinare Sfântului Maxim Mărturisitorul, patronul spiritual al Bisericii Facultății de Teologie din Arad. La Sfânta Liturghie au slujit un număr semnificativ de preoți și diaconi de la Facultatea de Teologie, dar și absolvenți ai Facultății arădene, astăzi slujitori ai sfintelor altare pe cuprinsul întregii Mitropolii a Banatului. În cadrul slujbei, a fost evocată personalitatea teologică și spirituală a Sfântului Maxim Mărturisitorul”, după cum a precizat Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada, Vicar Eparhial. (<http://basilica.ro/hramul-paraclisului-facultatii-de-teologie-ilarion-v-felea-din-arad/>)

30 Ianuarie: Hramul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Sărbătoarea bisericească a Sfinților Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, reprezintă o prăznuire specială pentru Școlile de Teologie Ortodoxă. Înscriindu-se permanent întru continuitatea tradiției, ziua aceasta a însemnat, pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, aniversarea hramului, care a fost și anul acesta marcat prin evenimente și activități deosebite, la care s-a alăturat și Seminarul Teologic Ortodox din oraș. În ajun a fost săvârșită slujba Vecerniei cu Litie și slujba de priveghere în Paraclisul Facultății. Apoi, în dimineața zilei de 30 ianuarie 2016 a fost oficiată Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie de către Înaltpreasfințitul Arhiepiscop dr. Timotei Sevciciu, în Catedrala veche din Arad, soborul slujitorilor fiind constituit din părinții profesori de la cele două instituții academice arădene, răspunsurile liturgice fiind date de corala studenților și masteranzilor.

În cuvântul de învățătură, ÎPS Arhiepiscop Timotei a evidențiat câteva aspecte relevante din viața sfinților prăznuiți, care creează

îmbolduri spre o permanentă urcare pe scara duhovnicească a oricărui credincios, dar mai ales pentru studentul în teologie.

La momentul convenit a fost hirotesit întru iconom stavrofor, părintele lector universitar dr. Filip Albu.

După aceasta au urmat activitățile academice și artistice ce s-au desfășurat în Aula Facultății de Teologie. La prezidiul manifestării s-au aflat: Înaltpreasfințitul dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, preotul profesor dr. Cristinel Ioja, Președintele Senatului Universității „Aurel Vlaicu”, preotul profesor dr. Ioan Tulcan, decanul Facultății și preotul profesor Gavra Pompiliu, directorul Seminarului, preotul profesor dr. Constantin Rus, directorul Departamentului de Discipline Teologice. Prezentă la manifestare, Rectorul Universității arădene, Profesor dr. Ramona Lile a adresat felicitări corpului didactic și studenților pentru toate reușitele avute până acum, cât și pentru această frumoasă festivitate. Părintele profesor Cristinel Ioja a adus salutul și aprecierea din partea Senatului universitar, pentru toate activitățile academice și evenimentele pe care le creează Facultatea de Teologie Ortodoxă, evidențind faptul că: praznicul Sfinților Trei Ierarhi ne configurează cel puțin trei coordonate, care arată actualitatea gândirii lor. În primul rând, importanța pentru Biserică a Teologiei, dar și a Teologiei pentru Biserică; în al doilea rând, importanța culturii vremii pentru Teologie, dar și a

Teologiei pentru cultură; iar în al treilea rând, importanța școlii (universității) pentru Teologie, dar și a Teologiei pentru Universitate. În finalul alocuțiunii, în calitate sa de Președinte al Senatului, acesta a felicitat cadrele didactice de la Facultatea de Teologie pentru multe și frumoasele activități desfășurate aici, după cum a adresat și un cuvânt de mulțumire către Înaltpreasfințitul Timotei pentru promovarea și susținerea Facultății de Teologie din Arad în această parte de țară. Disertația îndătinată, cu titlul Teologia Sfântului Grigorie de Nazianz (328-390), a aparținut domnului asistent universitar dr. Marcel Tang. După conferință, corul studenților și masteranzilor a intonat câteva piese corale, între care au fost intercalate lecturi din opera acestor sfinți ierarhi, în interpretarea studenților: Ionuț Mîlcomete, Florin Avram și Florin Gașpar. (www.episcopiaaradului.ro/2016/01/hramul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/)

— ❦ —

17 Martie: Săptămâna duhovnicească la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În această primă săptămână a Postului Mare, s-au desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad activități duhovnicești în scopul introducerii studenților teologi în atmosfera

de post și rugăciune specifică acestei perioade. Astfel, în fiecare seară s-a săvârșit Pavecernița Mare cu Canonul mare al Sfântului Andrei Criteanul, urmată de un cuvânt de învățătură din partea unuia dintre profesorii facultății.

În prima seară a rostit cuvântul de învățătură părintele arhimandrit Teofan Mada, vicar eparhial, care a arătat faptul că postul este o ajunare, este o stare a curățeniei. Postim ca să depășim propriul nostru imediat pentru a intra și a fi cuprinși într-o istorie mai mare, o istorie a căderii, dar și o istorie a ridicării și mântuirii noastre de către Dumnezeu prin Iisus Hristos, Mântuitorul lumii. Astfel, noi intrăm în taina credinței celei vii. Aici totul înaintează spre ospățul credinței, al dragostei de Dumnezeu și de aproapele. Canonul cel Mare este o invitație de a păși pe calea lui Hristos, a purtării Crucii, cale care merge de la rai spre rai, de la iad spre slăvita Împărăție de Sus, prin Crucea Domnului nostru Iisus Hristos.

În cea de-a doua seară, Părintele lect. dr. Ștefan Negreanu a arătat că rădăcina tuturor virtuților este credința, poarta prin care intrăm și mergem spre cer. De aici nevoia de a căuta întărirea în credința cea mântuitoare. Nu întâmplător prima duminică din Postul Mare, care urmează postului mai aspru și vieții liturgice mai intense din prima săptămână a acestui Sfânt Post, este Duminica Ortodoxiei, adică a dreptei credințe pe care trebuie să o avem și să o mărturisim pentru mântuirea noastră.

În cea de-a treia seară, părintele Lect. Dr. Filip Albu a vorbit asistenței despre motivația inserării Canonului Sfântului Andrei Criteanul în chiar prima săptămână a Postului Mare prin aceea că această alcătuire liturgică rememorează chipuri biblice și patristice, identificate ca modele de urmat în viața duhovnicească. Plecând de aici, sfinția sa a subliniat valoarea lecturii biblice constante a fiecărui credincios, tocmai pentru a actualiza permanent mesajul Revelației, de unde înțelegem că Dumnezeu caută să fie neîncetat în dialog cu noi, nu doar prin cuvinte sau idei, ci prin conținuturile de viață ascunse în ele.

Încheierea Canonului cel Mare a prilejuit prezența Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Dr. Timotei Sevcicu care a amintit despre rostul acestei perioade a Postului Mare în viața credincioșilor, ce se deschide și este guvernată de tipologia teologică și imnică a slujbei Canonului, ce fac trimitere la rostul înălțării prin smerenie, după modelul coborârii lui Dumnezeu la firea

omenească, în vederea mântuirii și ridicării acesteia din cădere, tinzând mereu, spre desăvârșire. (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/saptamana-duhovniceasca-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>).

—❖—

05 Aprilie: Susținerea primei teze de doctorat în domeniul Dreptului Bisericesc la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În cadrul Școlii doctorale din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” Arad a fost susținută prima teză de doctorat la disciplina Drept bisericesc. Astfel, în data de 5 aprilie 2016, candidatul Pr. dr. Martiniuc I. Ionel-Mugurel și-a susținut public teza cu titlul: Biserica Ortodoxă din Bucovina în perioada stăpânirii habsburgice (1774-1918). Studiul istoric-canonice. Din Comisia de doctorat au făcut parte: în calitate de președinte, Pr. Prof. univ. dr. Cristinel Iojă, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; în calitate de conducător de doctorat, Pr. Prof. univ. dr. Constantin Rus, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; iar ca referenți de specialitate: Pr. Prof. univ. dr. Ion Vicovan, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași; Pr. Conf. univ. dr. Irimie

Marga, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu; Pr. Conf. univ. dr. Patriciu Vlaicu, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca. Începând cu ora 10, Comisia s-a întrunit pentru ședința publică de audiere a tezei. În deschidere, Pr. prof. dr. Cristinel Ioja a salutat prezența, în cadrul Comisiei, a oaspeților din cele trei importante centre universitare, evocând frumosele legături existente între acestea și instituția academică arădeană, evidențiind și preocuparea permanentă a cadrelor didactice de aici pentru creșterea calității în cercetarea teologică actuală. Dovadă stau, pentru aceasta, primele două teze de doctorat susținute aici, la disciplina Teologie Dogmatică. A urmat prezentarea tezei de doctorat, apoi prezentarea referatelor de apreciere. Coordonatorul lucrării, Pr. Constantin Rus, a felicitat pe candidat, iar comisia a hotărât, la final să acorde titlul de doctor în Teologie candidatului, apreciind lucrarea cu calificativul foarte bine. (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/prima-teza-de-doctorat-in-domeniul-dreptului-bisericesc-la-arad/>)

25 Aprilie: Corul mixt al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Mănăstirea Hodoș-Bodrog

În Duminica Floriilor, la Sfânta și Dumnezeiasca liturghie de, la străvechea mănăstire Hodoș-Bodrog din Arhiepiscopia Aradului, răspunsurile liturgice au fost date de Corul mixt al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, dirijat cu multă măiestrie de maestrul dr. Mircea Buta, conferențiar universitar la instituția teologică amintită. Este o tradiție deja îndătinată ca în Postul Mare corul mixt să organizeze un pelerinaj la cea mai veche mănăstire atestată documentar din țara noastră, la Hodoș-Bodrog, pentru a se ruga și înălța spiritual alături de viețuitorii acestei mănăstiri. (www.episcopiaaradului.ro/2016/04/corul-mixt-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-manastirea-hodos-bodrog/)

9 Mai: O nouă conducere la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” Arad s-a aflat în această perioadă în procesul de alegere și desemnare a noii sale conduceri administrative. La nivelul Departamentului de discipline teologice, din cadrul Facultății de Teologie, în funcția de director a fost ales cu unanimitate de voturi PC Arhid. Conf. univ. dr. Caius Cuțaru. Preacucernicia sa are o vechime de 18 ani în această instituție academică, fiind implicat în mai multe activități ca: secretar științific, director al Centrului de Studii, membru în Consiliul facultății și în diverse comisii ale acesteia, toate cele amintite constituindu-se într-un background solid pentru activitățile ce-i sunt conferite în această nouă responsabilitate.

În cadrul Consiliului departamentului au fost aleși prin vot următorii profesori: Pr. Conf. dr. Lucian Farcașiu, Conf. dr. Mircea Buta, Pr. Lect. dr. Adrian Murg și Pr. Lect. dr. Filip Albu. La nivelurile organismelor superioare au fost aleși: în cadrul Consiliului Facultății: Pr. prof. dr. Constantin Rus, Pr. Prof. dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. dr. Ștefan Negreanu; pentru Senatul Universității: Pr. prof. dr. Cristinel Ioja și Arhid. Conf. dr. Caius Cuțaru; iar pentru funcția de Director al Școlii doctorale: Pr. prof. dr. Constantin Rus. (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/o-noua-conducere-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

— ❧ —

10 Mai: Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad are un nou decan: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop TIMOTEI al Aradului și în urma procesului electoral organizat de către Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Preacucernicul Părinte Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a fost desemnat în funcția de decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”. Misiunea încredințată părintelui profesor Cristinel Ioja, aceea de a coordona activitatea teologică, didactică, de cercetare și administrativă a Facultății de Teologie arădene, se înscrie în slujirea pe care preacucernicia sa o desfășoară la catedră din anul 2000 și la Sfântul Altar din anul 2014.

Părintele profesor Cristinel Ioja s-a năcut în data de 09 martie 1974 în Lipova, județul Arad din părinții Gheorghe și Aurica, buni credincioși ai Bisericii. Studiile gimnaziale le face în orașul natal după care urmează Seminarul Teologic Ortodox din Caransebeș (1990-1995), Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad (1995-1999) cu licența elaborată la disciplina Teologie Dogmatică Ortodoxă, Studii Aprofundate în cadrul Secției Sistemice cu lucrare de disertație la disciplina Teologie Dogmatică Ortodoxă (1999-2000), studii de doctorat la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” din cadrul Universității din București sub coordonarea Pr. Prof. Acad. Dumitru Popescu (2002-2007). Susține teza de doctorat în anul 2007. În anul 2005 participă ca membru în Grantul de cercetare Leonardo Da Vinci intitulat Formare de formatori în studii misiologice și ecumenice, cu stagiu de cercetare la Oslo (Norvegia), primul grant internațional de cercetare din teologia ortodoxă română.

În ce privește activitatea sa academică, parcurge următoarele stadii: preparator la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad (2000-2002), asistent universitar (2002-2006), lector universitar (2006-2009), conferențiar universitar (2009-2013), profesor universitar (2013), conducător de doctorat în urma obținerii habilitării (la disciplina Teologie Dogmatică Ortodoxă) la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București (2014). În perioada 2012-2016 ocupă funcția de Președinte al Senatului Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Parcursul clerical începe cu treapta de cântăreț bisericesc (1997-2004). Sub directă sa implicare a fost construită Capela Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad (2002-2004). În anul 2014 este numit preot slujitor la Parohia Arad-Centru de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei. Pentru întreaga sa activitate academică și științifică precum și

pentru recunoașterea sa pe plan național și internațional, este distins de către Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei, cu cel mai înalt grad în preoție: iconom-stavrofor (2015).

Activitatea sa științifică este foarte bogată. Amintim aici volumele publicate ca autor unic: *Rațiune și mistică în Teologia Ortodoxă* (teză de doctorat), Arad, 2008, 467 p.; *Homo adorans. Între Iisus Hristos și politeismul lumii contemporane*, Arad, 2008, 329 p.; *Cosmologie și soteriologie în gândirea Părinților Răsăriteni*, 2008, 417 p.; *Dogmatică și dogmatişti. Prolegomena privind aprofundarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe Române în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea*, Timișoara, 2008, 615 p.; *Homo economicus. Iisus Hristos, sensul creației și insuficiențele purului biologism*, Timișoara 2010, 330 p.; *O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română*, București, 2013, 622 p. Este co-autor la următoarele volume: *Teologie și viață. Relevanța teologiei ortodoxe în lumea contemporană* (convorbiri cu Pr. Prof. Dr. Acad. Dumitru Popescu), Alexandria, 2009, 197 p.; *Elemente de istorie, doctrină și practică misionară: o perspectivă ecumenică*, Sibiu, 2006, 621 p.; *Hristos, Biserică, Misiune. Relevanța misiunii Bisericii în lumea contemporană* (convorbiri cu Pr. Prof. Dr. Acad. Dumitru Popescu), Galați, 2011, 150 p.; *Apologetica ortodoxă*, vol. I și II, București 2013/2014, 327/408 p. Alături de acestea stau cele peste 60 de studii de specialitate și peste 100 de articole; participarea ca invitat la peste 40 de simpozioane naționale și internaționale, susținând conferințe la marile Congrese teologice din țară (București, Cluj, Sibiu, Craiova s.a.) și din străinătate: Oslo (2005), Bruxelles (2011), Tesalonic (2011), Geneva (Consiliul Mondial al Bisericilor - 2012) și Sofia (2013).

Tot la activitatea sa științifică se adaugă și implicarea sa în organizarea Simpozioanelor Facultății de Teologie din Arad și în coordonarea tipăririi volumelor de studii rezultate precum și inițiativa fondării Asociației Internaționale a Dogmatiştilor Ortodocși. Deține responsabilitatea de Redactor șef al revistei *Teologia*, editată de Facultatea de Teologie din Arad, precum și pe cea de redactor al săptămânalului pastoral-misionar *Calea Mântuirii*, editat de aceeași instituție academică. A participat ca membru în peste 25 de Comisii de Doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, specialitatea Teologie Dogmatică. (Articol semnat de Protos. Lect. Dr. Iustin Popovici în www.episcopiaaradului.ro/2016/05/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-are-un-nou-decan-pr-prof-univ-dr-cristinel-ioja/)

17 mai: Reprezentanți ai Facultății de Teologie din Arad la manifestările aniversare ale Facultății andreiene din Sibiu

Manifestările academice dedicate împlinirii celor 230 de ani de la înființarea învățământului teologic ortodox de la Sibiu au fost marcate, săptămâna trecută (16-20.05.2016), prin ample manifestări organizate de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Andrei Șaguna” a Universității „Lucian Blaga”.

În virtutea istoricelor legături dintre cele două centre eparhiale și academice, de la Arad și Sibiu, Facultatea de Teologie Ortodoxă Ilarion V. Felea din Arad a fost reprezentată la aceste manifestări, cu binecuvântarea ÎPS Părinte Timotei Sevcicu, Arhiepiscop al Aradului, prin însuși Decanul instituției, Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja și prin Pr. Lect. Dr. Filip Albu.

Aceștia au luat parte la Sfânta Liturghie oficiată în Catedrala mitropolitană, de față fiind ierarhi, oficialități și alți invitați din țară și străinătate. După Sfânta Liturghie, IPS Mitropolit Laurențiu și soborul slujitor au oficiat un parastas pentru toți profesorii de Teologie de la Sibiu care au trecut la Domnul.

În Aula “Mitropolit Ioan Mețianu” a Facultății de Teologie s-au deschis manifestările propriu-zise, adresându-se cuvinte de felicitare și de apreciere pentru această îndelungată și rodnică existență a vrednicei

școli teologice Sibiene. În acest context, în dialogul cu Părintele decan al Facultății de Teologie din Sibiu, Pr. Prof. Nicolae Chifăr, Pr. Prof. Cristinel Ioja a adus salutul și bucuria colegilor din Arad, pentru părinții profesori și studenții Facultății de Teologie din Sibiu, cu ocazia acestui frumos moment aniversar, reiterându-se dorința de păstrare și fructificare a bunelor relații între cele instituții academice.

Cu acest prilej, Pr. acad. prof. dr. Mircea Păcurariu a vorbit despre cele mai importante momente din viața învățământului teologic ortodox de la Sibiu, fiind lansate două volume “230 de învățământ teologic ortodox la Sibiu” al părintelui Păcurariu, reeditat recent la Editura “Andreiana”, precum și un frumos album fotografic și documentar “Vocație și dăinuire. Învățământ teologic ortodox la Sibiu, 230 de ani de istorie <<în chipuri și icoane>>”.

Manifestările au continuat cu prelegerea festivă a arhid. prof. univ. dr. Ioan I. Ică jr., intitulată “Relevanța învățământului teologic pentru lumea contemporană”, printre altele, sfinția sa evocând și rolul personalităților arădene în constituirea și emanciparea învățământului teologic din Ardeal (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/reprezentanti-ai-facultatii-de-teologie-din-arad-la-manifestarile-aniversare-ale-facultatii-andreiene-din-sibiu/>)

18 Mai: Prezența Facultății de Teologie din Arad la Colegiul Decanilor de la Sibiu

În zilele de 17 și 18 mai 2016, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Andrei Șaguna” din Sibiu a avut loc sesiunea ordinară a

Colegiului Decanilor din Patriarhia Română, lucrările fiind prezidate de Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal. Cu binecuvântarea ÎPS Părinte Timotei Sevcicu, Arhiepiscop al Aradului, la acest eveniment au participat, din partea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Decanul instituției, Pr. Prof. dr. Cristinel Ioja, precum și Pr. Lect. dr. Filip Albu, din partea Departamentului de Discipline Teologice. La această întrunire, părintele decan, Pr. Prof. Cristinel Ioja, a reliefat efortul constant demonstrat de Facultatea de Teologie din Arad, de a sluji Bisericii, prin profesorii și studenții ei, înscriindu-se pe linia înaintașilor. De asemenea, au fost evidențiate și eforturile continue pentru corelarea cu exigențele academice impuse atât în plan bisericesc cât și în cel universitar, prin legile și regulamentele adoptate. Pr. Prof. Viorel Ioniță, Consilier Patriarhal Onorific, a reiterat dorința Părintelui Patriarh Daniel pentru finalizarea manualelor destinate mediului universitar, evidențiind și felicitând contribuția părinților profesori la acest proiect, în care sunt implicate activ și câteva cadre didactice de la Facultatea de Teologie din Arad (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/prezenta-facultatii-de-teologie-din-arad-la-colegiul-decanilor-de-la-sibiu/>)

În aceeași zi, Pr. Conf. Univ. Dr. Vasile Vlad, profesor de Morală la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, a susținut conferința cu titlul „Educația tinerilor prin spovedanie”, la Seminarul Teologic Ortodox din Arad, în cadrul Concursului și Simpozionului Internațional de Creație literară, Creație plastică și Artă

fotografică „Educația – artă și formare”. Părintele profesor le-a vorbit tinerilor seminariști și elevilor din alte licee arădene despre rolul Tainei Spovedaniei în viața tânărului, despre modul în care atât preotul, cel care săvârșește actul slujirii, cât și cel care vine în scaunul mărturisirii, trebuie să se pregătească pentru întâlnirea cu Hristos, în actul spovedaniei. „Spovedania înseamnă mărturisirea deplină a păcatelor, cu durere și părere de rău a penitentului, în fața preotului și a lui Dumnezeu. Această verticalitate dintre Dumnezeu și cel care se spovedește

se așează peste orizontalitatea dintre credinciosul care vine la spovedanie și preotul duhovnic, formând crucea prin care Dumnezeu, ridică păcatele omului și le transferă asupra Lui”, a relatat Părintele conferențiar.

La finalul conferinței a urmat o serie de întrebări legate de tema propusă, după care moderatorul întâlnirii, Părintele Profesor Pompiliu Gavra, Directorul Seminarului arădean, a mulțumit Părintelui conferențiar pentru faptul că a acceptat invitația de a fi în mijlocul elevilor seminariști, împărtășindu-le din bucuriile și foloasele Sfintei Taine a Spovedaniei, ca prim factor al educației religioase. (A consemnat Arhid. Asist. univ. drd. Tiberiu Ardelean <http://www.seminararad.org/simpozion-international-2016>)

23 Mai: Prima ședință a noii legislaturi a Consiliului Facultății de Teologie din Arad

Noul decan, pr. prof. dr. Cristinel Ioja, a convocat prima ședință a noului Consiliu Profesoral, pentru data de 23 mai, la care au luat parte toate cadrele didactice ale instituției, în calitate de invitați, ședința fiind prezidată de Înaltpreasfințitul Părinte dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, însoțit de doi dintre colaboratorii de la centrul eparhial: protos. lect. dr. Iustin Popovici, consilier cultural și pr. Octavian Blaj, consilier economic. În debutul ședinței, părintele decan a mulțumit ÎPS Timotei pentru încrederea arătată, odată cu acordarea binecuvântării pentru a candida la această funcție de conducere, precum și pentru bucuria și onoarea de a fi alături de Facultatea de Teologie în acest moment de nou început, dată fiind investirea unei noi echipe manageriale. Răspunzând acestor cuvinte, Înaltpreasfinția Sa a felicitat pe noul decan și noua conducere, evidențiind câteva dintre coordonatele ce trebuie avute în vedere în viitor, pentru bunul mers al acestei școli teologice, care trebuie să răspundă deopotrivă atât exigențelor academice cât și celor bisericești. În această ordine de idei au fost discutate și unele aspecte privitoare la apropiatul proces de renovare a clădirii Facultății.

Pe ordinea de zi s-au regăsit mai multe puncte. La primul punct s-a aflat o informare din partea decanului, în care preacucernicia sa a adus cuvântul de mulțumire și de apreciere către Chiriarh, pentru faptul că a acordat binecuvântarea conducătorului Facultății de a participa la Conferințele preoțești, ce au și debutat în această zi, în care să se poată prezenta proiectul de colaborare a Facultății arădene cu parohiile din Arhiepiscopie. Aceasta arată deschiderea, susținerea și întărirea

acestei instituții academice istorice și de prestigiu, atât din partea centrului eparhial, cât și din partea preoților, care sunt asumați ca parteneri în acest proces continuu de creștere a școlii teologice arădene. A fost prezentat, apoi, un raport detaliat în urma participării delegației Facultății arădene la Colegiul Decanilor desfășurat, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la Facultatea de Teologie sin Sibiu. Din această delegație au făcut parte pr. prof. dr. Cristinel Ioja și pr. lect. dr. Filip Albu.

În altă ordine de idei s-au reliefat și colaborările academice ce s-au manifestat, în perioada recentă, cu vizite ale câtorva cadre didactice în instituții partener, prin diferite programe internaționale. Aici au fost prezentate informații și impresii de către cei implicați. Astfel, părinții profesori Adrian Murg și Filip Albu, au fost prezenți, în săptămâna 9-13 mai, într-un teaching programm la Facultatea de Teologie din Sofia (Bulgaria), prin departamentul Erasmus. Arhid. Conf. Dr. Caius Cuțaru a făcut parte din delegația Patriarhiei Române ce a întreprins o vizită de o săptămână în Iran, pentru a pune bazele unei colaborări pentru un viitor centru de studii interreligioase. Tot pe acest palier a fost adusă în atenție problematica Centrului de Studii al Facultății care va avea o nouă conducere și noi coordonate de lucru. În finalul ședinței au fost făcute precizări cu privire la examenele de admitere și de finalizare a studiilor pentru studenții de la programele de licență și de la cele de master. (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/prima-sedinta-a-noii-legislaturi-a-consiliului-facultatii-de-teologie-din-arad/>)

Mai-Iunie: Prezența decanului Facultății de Teologie din Arad în mijlocul preoților din Arhiepiscopia Aradului

Din încredințarea și cu binecuvântarea Întâistătătorului Eparhiei, Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad a fost prezent la conferințele preoțești de primăvară organizate în cele patru protopopiate:

Arad

(www.episcopiaaradului.ro/2016/05/conferinta-preteasca-in-protopopiatul-ortodox-roman-arad-23-mai-2016/),

Ineu

(www.episcopiaaradului.ro/2016/05/conferinta-preteasca-de-primavara-in-protopopiatul-ineu/),

Lipova

(www.episcopiaaradului.ro/2016/05/conferinta-preteasca-de-primavara-in-protopopiatul-lipova-3/)

Sebiș

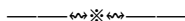
(www.episcopiaaradului.ro/2016/05/conferinta-preteasca-pe-tema-educatiei-religioase-a-tineretului-in-protopopiatul-sebis/),

precum și la Cercul pastoral de la parohia Belotinț (www.episcopiaaradului.ro/2016/05/cercul-pastoral-de-la-parohia-belotin/).

episcopiaaradului.ro/2016/06/
cerc-pastoral-misionar-in-paro-
hia-belotint/).

Părintele Decan, a prezentat preoților proiectul de colaborare al Facultății arădene cu parohiile din Arhiepiscopie, arătând totodată nevoia de susținere și întărire a acestei instituții academice istorice și de prestigiu, atât din partea Centrului eparhial, cât și din partea preoților, care sunt asumați ca parteneri în acest proces continuu de creștere a școlii teologice arădene.

26 Mai: Cursul festiv la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad

Absolvenții celei de-a XXII-a promoție a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” Arad și-au încheiat parcursul studiilor universitare de licență, prin festivitatea emoționantă a încheiatului curs festiv, desfășurat cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Arhiepiscop dr. Timotei Sevcicu în ziua de 26 mai

2016. Deschiderea festivităților a început cu Sfânta Liturghie oficiată în capela facultății, programul a continuat în Aula Magna. În prezidiu s-au aflat: ÎPS dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscop al Aradului, Prof. dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Ing. dr. Gheorghe Falcă, Primarul Aradului, PC Pr. prof. dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, PC Arhid. conf. dr. Caius Cuțaru, Directorul de

Departament al Facultății și PC Pr. Prof. Pompiliu Gavra. Dizertația cursului festiv a fost susținută de PC Pr. Conf. dr. Lucian Farcașiu, titularul disciplinei de Teologie Liturgică și Pastorală, dar și decanul de an al absolvenților. Prin prisma disciplinei predate, tema aleasă de sfinția sa *Educație și formare – Autoeducație și formare continuă*, s-a axat pe descoperirea și importanța autenticității persoanei preotului după modelul suprem Hristos Mântuitorul, pildă făcându-se pentru păstoriții săi. Arhid. Conf. dr. Caius Cuțaru a dat citire catalogului, absolvenții primind câte un trandafir și o diplomă de onoare din partea părintelui decan. Festivitatea s-a încheiat cu mesajele adresate de absolvenți, prin vocea domnului absolvent Florian Gașpar, care a mulțumit „mâinilor lucrării lui Dumnezeu, părinții trupești și cei sufletești”, precum și prin răspunsul studenților din anul al treilea, care au preluat cheia simbolică a școlii, prin domnul student Florin Avram. (<http://www.teologiearad.ro/2016/06/17/curs-festiv-la-facultatea-de-teologie-ilarion-v-felea-din-arad/>)

01 și 08 Iulie: Examenul de finalizare a studiilor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 30 iunie și 1 iulie 2016 s-a desfășurat examenul de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Ilarion V. Felea" a Universității "Aurel Vlaicu" din Arad. Astfel, la această sesiune s-au înscris 19 candidați, dintre care 14 provin din promoția curentă, restul fiind din promoții anterioare. În prima zi a fost susținut examenul la Teologie Dogmatică, iar în cea de-a doua zi au urmat examinări la cea de-a doua probă aleasă de candidați cât și susținerea lucrărilor de licență în fața Comisiei. Statisticile realizate în urma acestui examen arată că media generală de promovare a cursurilor universitare, pentru această promoție de candidați înscriși a fost de 8,17, în creștere cu aproape un punct față de media promoției anterioare. De asemenea, media generală de promovare a acestei sesiune de licență a fost 9,09.

Sesiunea de licență s-a încheiat cu depunerea jurământului, aceasta desfășurându-se în capela Facultății de Teologie, în prezența ÎPS Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului. În cuvântul său, acesta a amintit absolvenților despre rostul jurământului depus, care evidențiază asumarea a tot ceea ce s-a primit de-a lungul acestui ciclu de învățământ superior și care "ne leagă de o întreagă tradiție sfântă, mărturisită neschimbat de două milenii, aceasta fiind reiterată acum și la recent

încheiatul Sfânt și Mare Sinod Panorthodox”. În încheierea cuvântului său, ÎPS Sa a mulțumit cadrelor didactice și absolvenților pentru munca depusă, felicitându-i pentru efortul închinat permanent slujirii Bisericii lui Hristos. Părintele decan, Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, în calitate sa de președin-

te al Comisiei de licență a mulțumit Înaltpreasfinției Sale pentru prezență și pentru sprijinul constant arătat față de această școală teologică de tradiție. (<http://www.teologiearad.ro/2016/07/02/examenul-de-licenta-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

TABEL NOMINAL CU ABSOLVENȚII PROMOȚIEI LICENȚĂ 2016

nr. crt.	Numele și prenumele	Eparhia	loc nasterii	jud. nasterii
1	BAN S. OVIDIU-COSMIN	Arad	Arad	Arad
2	BLAGA G. GAVRILĂ	Arad	Vișeu de Sus	Maramureș
3	BALUȘ M. ADRIANA	Deva	Răuseni	Botoșani
4	COMAN N. OVIDIU-NICOLAE	Deva	Cugir	Alba
5	DĂNILĂ M. CĂTĂLIN-MIRCEA	Arad	Arad	Arad
6	GAȘPAR I. FLORIN-IOAN	Arad	Sebiș	Arad
7	GLIGOR M.G. GABRIEL-DACIAN	Arad	Vladimirescu	Arad
8	JITEA G. ANAMARIA	Arad	Câmpina	Prahova
9	LAZĂR E. CARMEN-EMANUELA	Arad	Lipova	Arad
10	LAZEA G. FLAVIUS-GHEORGHE	Arad	Arad	Arad
11	MELTIȘ D. CRISTIAN-CORNEL	Deva	Brad	Hunedoara
12	MISCHIE I. CLAUDIU-ANDREI	Deva	Petroșani	Hunedoara
13	RAJKOVIC V. SARIJAN	Vârșeț	Cuprija	Serbia
14	RĂDUCAN C. CONSTANTIN-IULIAN	Deva	Țirgu Cărbunești	Gorj

15	RISTI I.D. BOGDAN-DANIEL	Arad	Lipova	Arad
16	SAS P. EMANUEL-FLAVIAN	Arad	Arad	Arad
17	STEPAN G. IONUȚ-GABRIEL	Arad	Ineu	Arad
18	ȘTEȚCA G. ILEANA	Arad	Sighetu Marmației	Maramureș
19	VIȚELAR G. GHEORGHE-EUGEN	Arad	Lipova	Arad

Absolvenții programului de studii teologice masterale: *Pastorație și viață liturgică* din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad au susținut examenul de disertație, în ziua de 8 iulie 2016. Astfel, la acest examen s-au înscris 23 de candidați, dintre care 2 din promoția anterioară, examinarea constând din prezentarea lucrărilor pregătite sub coordonarea părinților profesori.

La final, în prezența ÎPS Arhiepiscop dr. Timotei Sevcicu și a Comisiei, candidații au depus jurământul în capela Facultății. După citirea catalogului și a frumoaselor rezultate obținute, părintele Decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja i-a felicitat pe absolvenți, arătând că „la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad se înregistrează în cele două săptămâni scurse până acum trei evenimente majore, amprentate cu o bucurie care ține de solemnitatea actului academic: examenul de licență, o susținere de teză de doctorat, iar acum examenul de disertație, ceea ce arată faptul că la această instituție, cu o veche tradiție în domeniu teologic, se întregesc studiile universitare, în cele trei forme stabilite de lege”. Prilejul oferit de oficierea slujbei speciale, săvârșite cu ocazia depunerii jurământului, „ne ajută să înțelegem faptul că actul rugăciunii către Hristos Domnul ghidează întreg demersul nostru de viață și de cunoaștere, prin care El intervine și susține acțiunile noastre, puse în slujba lui Dumnezeu, a Bisericii, a lumii, spre împlinirea noastră mântuitoare. La final, vă îndemn să rămâneți în fidelitate față de Biserica noastră, cât și față de Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Dr. Timotei, cel care cu atâta dragoste de părinte ne păstorește pe toți.

La invitația părintelui decan, ÎPS Arhiepiscop Timotei a salutat această generație de absolvenți de master, subliniind importanța actului depunerii jurământului „ca unul care vine să întărească ceea ce s-a învățat pe parcursul celor doi ani de studii post-universitare și care să proiecteze un alt fel de parcurs al existenței noastre, în care să împlinim ceea ce am primit prin învățătură, ca să devenim mădulare vii ale Trupului Tainic al lui Hristos-Biserica. Acum, la acest ceas de încheiere,

vă felicităm atât pe dumneavoastră cât și pe profesorii acestei școli, pentru efortul depus în osteneala academică, cât și pentru atașamentul față de Biserica pe care cu toții o slujim”. (<http://www.teologiearad.ro/2016/07/08/examenul-de-disertatie-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-promotia-2016/>)

TABEL NOMINAL CU ABSOLVENȚII PROMOȚIEI MASTER 2016

nr. crt.	Numele și prenumele	Eparhia	loc. nasterii	jud. nasterii
1	BARBĂLATĂ RADU	Arad	Arad	Arad
2	BRĂTEANU A. AMALIA	Deva	Dobra	Hunedoara
3	CIOBOTIN M. BLAGOIE	Timișoara	Sănnicolau Mare	Timiș
4	COMAN I. GHEORGHIȚĂ-CLAUDIU	Alexandria	Alexandria	Teleorman
5	CORHAN I. CLAUDIU	Deva	Bistrița	Bistrița-Năsăud
6	CRISTACHE V. ALEXANDRU-MARIAN	Arad	Medgidia	Constanța
7	DRĂGAN I. ALEXANDRU-BOGDAN	Arad	Arad	Arad
8	DRĂGAN P. MARCEL-DORIN	Arad	Petroșani	Hunedoara
9	FAUR V. OVIDIU	Arad	Lipova	Arad
10	HANGANU D. MARIUS DUMITRU	Arad	Iași	Iași
11	LĂSCOIU-MARTIN A. MARIUS	Arad	Orăștie	Hunedoara
12	LAZĂR E. FLAVIUS-ALEXANDRU	Arad	Arad	Arad
13	MĂȘLOȘAN I.T. ALEXANDRU	Deva	Petroșani	Hunedoara
14	MELNICZKY A. ANDREI	Arad	Arad	Arad
15	MILOVAN E.A. ALEXANDRU-LAURENȚIU	Arad	Timișoara	Timiș
16	MORARIU G. SIMONA-LAURA	Arad	Arad	Arad
17	PĂIUȘ V. MIHAELA	Severin	Brăești	Iași

18	POP G. MARIA-DIANA	Arad	Arad	Arad
19	RUDEANU I.O. IOAN-ANDREI	Deva	Deva	Hunedoara
20	SANDU Ș.M. VLAD-SERGIU	Arad	Petroșani	Hunedoara
21	ZBÎRCEA T. TEODOR-GHEORGHE	Arad	Gurahonț	Arad

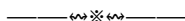
07 iulie: Un nou doctor în teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, Arhim. Casian Rușeț

Joi, 7 Iulie 2016, Arhim. Casian Rușeț, a susținut teza de doctorat intitulată: *Instanțele de judecată ale Patriarhiei Române în secolul al XX-le-a. Studiu canonic*, sub coordonarea PC Pr. Prof. Dr. Constantin Rus. Aceasta s-a desfășurat în Aula Magna în prezența Înaltpresfințitului dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului și a Preasfințitului Dr. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului, precum și a Comisiei stabilite prin Hotărârea Senatului Universitar, din acesta făcând parte: în calitate de Președinte PC Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății arădene, coordonatorul lucrării și referenții de specialitate: PC. Pr. Prof. Dr. Nicolae Dura și Dna. Conf. Dr. Cătălina Mititelu, de la Universitatea Ovidius din Constanța, precum și PC. Pr. Conf. Dr. Patriciu Vlaicu, de la Universitatea Babeș – Bolyai din Cluj-Napoca. Acestora li s-au alăturat mai mulți invitați din Arad, Caransebeș și Timișoara, având în vedere faptul că părintele Casian

îndeplinește acum slujirea de secretar eparhial la Centrul Eparhial din Caransebeș.

Lucrarea a fost apreciată pentru rigurozitatea cercetării și actualitatea temei, fiind încheiată cu deliberarea Comisiei, acordarea titlului de doctor în teologie și cu de depunerea jurământului de către candidat. (<http://www.teologiearad.ro/2016/07/07/un-nou-doctor-in-teologie-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-preacuviosul-arhim-casian-ruset/>)

13 Iulie: Prezență ÎPS Timotei Seviciu la Consiliul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

La convocarea părintelui decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Consiliul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad s-a întrunit în ședință de lucru în ziua de 13 iulie a.c., acesta desfășurându-se în prezența Înaltpreasfințitului Părinte dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului.

Pe ordinea de zi s-au aflat mai multe chestiuni curente: încheierea sesiunii de vară a examenelor de an, precum și finalizarea studiilor pentru toate cele trei cicluri ale programelor de studii: licență, master și doctorat; problema reabilitării clădirii Facultății; stadiul proiectelor de cercetare și editare a publicațiilor; datele referitoare la admiterea în noul ciclu academic.

În deschidere, ÎPS Sa a mulțumit conducerii facultății pentru invitație și pentru buna colaborare, evidențiind disponibilitatea și implicarea Centrului Eparhial în reparația acoperișului clădirii, lucrare extrem de necesară având în vedere deteriorarea acestuia în urma furtunilor recente. Pentru lămuriri suplimentare a fost invitat la cuvânt și PC Părinte Octavian Blaj, consilier economic la centrul eparhial. În același context, ÎPS Timotei a solicitat cadrelor didactice ale facultății contribuții științifice pentru editarea Îndrumătorului bisericesc, precum și sprijinul pentru reactivarea tipografiei eparhiale, unde se vor putea tipări cărțile profesorilor, ziarul și revistele Facultății. O mențiune specială a fost făcută în legătură cu pregătirea absolvenților în direcția întăririi conștiinței de unitate, responsabilitate și ascultare față de ierarhia bisericească în contextul dificil al societății de astăzi, care îndrumă spre tendințe centrifugale, acestea aducând grave deservicii imaginii Bisericii.

Părintele decan a reiterat, la rândul-i, mulțumirea cadrelor didactice pentru suportul spiritual și material arătat prin prezența și implicarea ÎPS Timotei în favoarea susținerii și promovării teologiei arădene, invitându-i pe colegii profesori să fie implicați în acțiunile întreprinse în plan academic și administrativ, toate purtând pecetea binecuvântării chiriarhale.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/07/13/prezenta-arhiereasca-la-consiliul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

25-27 Septembrie: Reprezentați ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la cea de 5-a Conferință a Asociației Internaționale a teologilor dogmatști ortodocși

În perioada 25-27 septembrie 2016, la Centrul social-pastoral Sfânta Cruce de la Mănăstirea Caraiman s-a desfășurat cea de-a 5-a conferință a Asociației internaționale a teologilor dogmatști ortodocși. Tema de anul acesta s-a intitulat *Primat și primații în Biserică*.

Timp de trei zile, în cadrul simpozionului au prezentat referate profesori de teologie dogmatică atât din țară cât și din străinătate. Între aceștia s-au numărat, din partea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad: Pr. prof. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie din Arad, Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan și Pr. Lect. dr. Filip Albu.

Pr. prof. Porphyrios Georgi a evidențiat ce reprezintă Asociația internațională a teologilor ortodocși: „Este o platformă în care teologi

ortodocși din întreaga lume se pot întâlni și discuta teme care privesc direct viața Bisericii și care au baze teologice. Așadar, ne întâlnim la fiecare doi ani, alegem teme de actualitate care privesc probleme din contemporaneitate și le discutăm într-un mod exhaustiv. Este un prilej de a ne întâlni dar reprezintă și o contribuție pentru dezbateri teologice contemporane legate de viața Bisericii”.

Toate lucrările prezentate în cadrul conferinței vor fi publicate într-un volum. Următoarea întrunire a Asociației internaționale a teologilor dogmatişti ortodocși va avea loc peste doi ani la Balamand, în Liban.

(<http://basilica.ro/despre-primat-si-primatii-in-biserica-la-manastirea-caraiman-a-5-a-conferinta-a-asociatiei-internationale-a-teologilor-dogmatisti-ortodocsi/>)

01 Octombrie Consfătuirea profesorilor de religie din arhiepiscopia Aradului

Cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte dr. Timotei Sevițiu, Arhiepiscop al Aradului, sala festivă a Colegiului

Național "Moise Nicoară" din Arad a găzduit, în ziua de 1 octombrie 2016, consfătuirea profesorilor de Religie.

La prezidiu s-au aflat, alături de Chiriarh, Prof. Dr. Vasile Timiș, Inspector general în Ministerul Educației Naționale și a Cercetării Științifice, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, PC Protos. Dr. Iustin Popovici, Consilier Cultural și PC Diac. Florin Sirca, Inspector de specialitate în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Arad.

După rostirea rugăciunii, Prof. Florin Sirca a prezentat Raportul de activitate pe anul școlar precedent, subliniind inspecțiile efectuate la clasă, precum și rezultatele obținute la etapa națională a Concursurilor și Olimpiadelor desfășurate. După aceea, a arătat necesitatea respectării și includerii priorităților în proiectarea documentelor la nivelul comisiilor metodice, după cum urmează: cunoașterea și respectarea programelor școlare de către toate cadrele didactice; conceperea demersului didactic din perspectiva atingerii competențelor specifice incluse în cadrul programelor școlare; utilizarea de către toate cadrele didactice a unor strategii didactice bazate pe metode moderne și alternarea formelor de activitate; integrarea elementelor de evaluare în cadrul strategiilor didactice prin utilizarea unor metode și forme diversificate: evaluare inițială, formativă, sumativă, metode tradiționale, alternative și complementare, inclusiv evaluarea digitală; adecvarea strategiilor didactice la particularitățile claselor de elevi; realizarea unor conexiuni inter și trans-disciplinare. De asemenea, a prezentat Calendarul Olimpiadelor, Concursurilor și Simpoziunilor din anul

școlar 2016-2017 și publicația Catehetul, nr.23/2016, revista de metodică și spiritualitate a profesorilor de religie;

În continuare, PC Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a spus că „Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad rămâne deschisă oricărui tip de colaborare cu profesorii de religie, atât pentru susținerea gradelor didactice și continuarea studiilor postuniversitare, cât și la nivel publicistic.” De asemenea, a atras atenția asupra pericolului reprezentat de secularizarea orei de religie.: „Ora de Religie este excepția de la regulă într-o lume secularizată. Prin aceasta, tinerii vor sta în corespondență cu viața Bisericii”.

Inspectorul general Conf. Univ. Dr. Vasile Timiș a evidențiat că „ora de religie se bazează pe prevederile Statului român. Prezența ei în școală se datorează atât profesorilor, cât și cultelor, APOR-ului, elevilor și părinților. Discursul religios din școală trebuie să fie încurajant, alcătuit într-o manieră optimistă, promovând încrederea în Dumnezeu”. De asemenea, a făcut o paralelă între momentele Sfintei Liturghii și scenariul didactic. Astfel, ora de Religie începe cu rostirea solemnă a rugăciunii, continuă cu argumentarea biblică a învățăturii creștine și are ca punct culminant așezarea elevului pe Cărarea Vieții alături de Mântuitorul Iisus Hristos.

În încheiere, Înaltpreasfinția Sa a încununat cele rostite anterior, evidențiind „necesitatea unei prezențe mai active a slujitorilor Bisericii în mijlocul profesorilor de Religie. Această implicare este crucială în societatea actuală”.

La sfârșitul întrunirii, participanții au primit arhieresti binecuvântări pentru implicarea în noul an școlar.

03 Octombrie: Deschiderea noului an universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad

Ziua de luni, 3 octombrie 2016, a marcat momentul deschiderii noului an universitar pentru corpul profesoral și studenții Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. După cele două sesiuni de admitere, în anul I, la toate cele trei programe de studii: licență, master și doctorat, s-au înscris peste 90 de studenți.

Programul manifestărilor a debutat cu oficierea Sfintei Liturghii și a Te-Deum-ului. Din sobor au făcut parte Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, delegatul Arhiepiscopiei Aradului, P. Cuv. Dr. Iustin Popovici, consilier eparhial, precum și alți părinți profesori.

În cuvântul său, Părintele decan Cristinel Ioja, a subliniat trei semnificații prin care putem privi începutul unui nou an universitar. În primul rând, orice an universitar începe sub semnul doxologiei, al preamăririi lui Dumnezeu și al nădejzii. În al doilea rând, în această toamnă se împlinesc 25 de ani de la intrarea Teologiei ortodoxe arădene în universitate, deși rădăcinile acestei instituții le putem identifica la începutul secolului al XIX-lea. În al treilea rând, acest an universitar debutează sub auspiciile Anului omagial al educației religioase și al tineretului ortodox, fapt ce arată importanța pe care Biserica noastră o acordă tinerilor. Mai mult, acest nou început stă sub binecuvântarea ÎPS Arhiepiscop Timotei, sub viziunea căruia se desfășoară și se dezvoltă învățământul teologic arădean, în corespondență cu exigențele învățământului teologic din Patriarhia Română. „Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a intrat într-un amplu proces de restaurare a clădirii, care trebuie dublat de restaurarea interioară permanentă a fiecăruia dintre noi. Toate acestea ne conduc la asumarea unei reînnoiri spirituale-personale și comunitar-academice”, a subliniat Părintele decan.

Deschiderea festivă a avut loc, într-un cadru special, în incinta Sălii Sporturilor „Victoria” din Arad. Aici au fost prezente cele două Universități arădene: „Aurel Vlaicu” și „Vasile Goldiș”, de față fiind oficialitățile locale, cadrele didactice și studenții celor două universități.

În acest cadru, ÎPS Arhiepiscop Timotei a adresat un cuvânt de binecuvântare: „Deschiderea anului academic se leagă de fiecare dată de începutul anului nou bisericesc, pentru aceasta învățătorii și ucenicii lor se află sub protecția și lucrarea harului lui Dumnezeu. Deschiderea comună a anului universitar a celor două universități evocă, prin cei doi patroni ai lor: Vasile Goldiș și Aurel Vlaicu, aspirația spre unitate

și înălțime materială și spirituală. La acestea se adaugă și evenimentele recente desfășurate la București, prin binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, prin care s-a evidențiat contribuția specială a Mitropolitului Antim Ivireanu la dezvoltarea culturii române. Urăm mult spor și invocăm binecuvântarea lui Dumnezeu întru desăvârșirea cunoașterii.”

Cu acest prilej, primarul Aradului, dl. ing. dr. Gheorghe Falcă, a oferit distincția de „cetățean de onoare” foștilor rectori: Prof. Univ. Dr. Lizica Mihuț și Prof. Univ. Dr. Aurel Ardelean.

În cadrul festivităților amintite, Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă, condus de D-I Conf. Univ. Dr. Mircea Buta și Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean, a intonat: imnul național, cel academic și rugăciunea „Tatăl nostru”.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/03/deschiderea-noului-an-universitar-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/>)

04 Octombrie: Revederea la două decenii a celei de-a doua promoții de absolvenți ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, absolvenții celei de-a doua promoții a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad s-au reunit pentru sărbătorirea celor două decenii de când au absolvit această instituție academică. Festivitățile

au debutat în Catedrala veche a urbei, fiind săvârșită aici Sfânta Liturghie de către Preasfințitul Părinte Lucian, episcopul Caransebeșului, împreună cu părinții profesori și absolvenții clerici prezenți. La final a fost săvârșită și o slujbă de pomenire pentru cei trecuți la Domnul, precum și un Polihroniu.

În cuvântul rostit la finalul sfinte slujbe, Preasfinția Sa a mulțumit ÎPS Timotei pentru binecuvântare și primirea călduroasă, rostind, apoi, în numele colegilor absolvenți, un cuvânt de mulțumire adresat Arhiepiscopului Suprem, pentru realizările de până acum ale fiecăruia dintre absolvenții promoției 1996. Au fost asociate aceleași cuvinte de grație și dascălilor prezenți, pentru „nașterea și creșterea noastră întru cele ale teologiei”. Preasfinția Sa a evocat și bunele relații existente între cele două eparhii, evidențiind rolul și importanța școlii teologice arădene pentru întreaga regiune, aceasta având statutul de singura Facultate de Teologie Ortodoxă a Mitropoliei Banatului.

A cuvântat apoi și PC Pr. Prof. dr. Ioan Tulcan, fostul decan al Facultății arădene, care a adresat, atât în nume personal cât și în numele actualului decan, Pr. Prof. Univ. dr. Cristinel Ioja, mulțumiri PS Lucian pentru frumoasele aprecieri rostite la adresa Facultății și a dascălilor ei. În continuare, Preacucernicia sa a arătat că fiecare promoție a oricărei școli reprezintă o nouă carte de vizită pentru instituția respectivă, astfel că, „promoția 1996 s-a dovedit a fi una specială, prin aceea că, dintre absolvenții ei s-au ridicat vrednici slujitori ai altarelor și ai catedrelor, cu ranguri și slujiri înalte în Biserica noastră și în instituțiile de învățământ. Aceasta ne bucură și ne dă speranțe pentru viitor. De aceea vă felicităm pe toți și vă îndemnăm să fiți și pe mai departe ambasadorii noștri”.

Programul a continuat în sala de festivități a Parohiei Arad-Centru, unde s-a desfășurat îndătinatul curs festiv, susținut de decanul de an al acestei promoții, Pr. Prof. Univ. dr. Constantin Rus. După obicei, la citirea catalogului, cei prezenți și-au evocat realizările pe plan familial și pastoral-profesional, mulțumind fiecare dascălilor pentru ceea ce aceștia au semănat în ogorul sufleteilor și minților lor.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/05/revederea-la-doua-decenii-a-celei-de-a-doua-promotii-de-absolventi-ai-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

11 octombrie: Etapa mitropolitană a Festivalului-Concurs de Muzică Bisericească „Lăudați pe Domnul” la Timișoara

Marti, 11 octombrie 2016, la biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” a Parohiei Timișoara-Iosefin, s-a desfășurat etapa mitropolitană a Festivalului-Concurs Național de Muzică Bisericească „Lăudați pe Domnul”. Concursul, ajuns la a IX-a ediție, a reunit corurile universitare din eparhiile sufragane Mitropoliei Banatului. Formațiile concurente au fost: Corul Universității de Vest, dirijat de Diac. Lect. Univ. Dr. Ionuț Alexandru Ardereanu (Arhiepiscopia Timișoarei), Corul Universității „Aurel Vlaicu”, condus de Arhid. Asist. Univ. drd. Tiberiu Ardelean (Arhiepiscopia Aradului) și Corul Universității „Eftimie Murgu”, dirijat de Pr. Prof. Gheorghe Tistu (Episcopia Caransebeșului).

Comisia de jurizare a fost alcătuită din următorii profesori de specialitate: Conf. dr. Ciprian Para, de la Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca, prof. Elena Gaja (Brașov) și Diac. Prof. dr. Malene Gheorghe, de la Liceul Teologic Ortodox „Sfântul Constantin Brâncoveanu” din Făgăraș.

Cele trei formații corale au avut de interpretat o piesă religioasă din repertoriul românesc, o piesă religioasă din repertoriul internațional și o piesă românească de inspirație folclorică. În urma deliberărilor, a fost desemnat câștigător Corul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Acesta va reprezenta Mitropolia Banatului la etapa națională a concursului, ce va avea loc la București, în data de 27 octombrie, în Aula Magna „Teoctist Patriarhul” a Palatului Patriarhiei.

Din partea centrului mitropolitan, corurile participante au primit diplome și premii, ce au constatat în cărți.

Festivalul – Concurs Național de Muzică Bisericească „Lăudați pe Domnul” este organizat de către Sectorul teologic-educational al Patriarhiei Române, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel și cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Acest festival-concurs își propune să contribuie la cunoașterea lui Dumnezeu și la cultivarea comuniunii frățești, să susțină interpretarea autentică a muzicii bisericești, să identifice și să promoveze formațiile de muzică bisericească valoroase. Ediția a IX-a a festivalului-concurs se înscrie între manifestările dedicate anului 2016, declarat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Anul omagial al educației religioase a tineretului creștin ortodox și Anul comemorativ al Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanu și al tipografilor bisericești.

Corul bărbătesc al Universității „Aurel Vlaicu” din Arad este constituit, pe de-o parte, din membri ai Corului bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, iar, pe de altă parte, din studenți ai altor facultăți din cadrul universității. Corul promovează cântările liturgice ale cunoscuților compozitori Nicolae Lungu, Ion Vidu, reducții de Gavriil Muzicescu, Gheorghe Danga, Trifon Lugojan, dar și piese corale de factură folclorică. Corala bărbătească arădeană a obținut premiul I la următoarele concursuri: Festivalul – Concurs prepascal de Muzică Corală Sacră „Lumină lină”, Deva, 20 aprilie 2013; Concursul Coral Internațional de Muzică Bisericească „Să slăvim pe Dumnezeu”, Ediția a XII-a, Grodno – Belarus, 27 februarie – 2 martie 2013; Concursul de Muzică Corală Sacră „Cu noi este Dumnezeu”, Orăștie, 12 decembrie 2015.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/12/etapa-mitropolitana-a-festivalului-concurs-de-muzica-bisericeasca-laudati-pe-domnul-la-timi-soara/>)

10-11 Octombrie: Reprezentanți ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Congresul Facultăților de Teologie din Patriarhia Română

La Alba Iulia a avut loc, în perioada 10 – 11 octombrie 2016, cel de-al VII-lea Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română. Întâlnirea a avut tema: „Misiune și educație religioasă. Rolul facultăților de teologie în contextul învățământului religios”, iar la lucrări au participat delegații din partea celor 11 Facultăți de Teologie și a celor 4 Departamente de Teologie din România, ne-a transmis Pr. Prof. Dr. Mihai Himcinschi, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Delegatul Patriarhului României la întrunire a fost Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop vicar Patriarhal. Din partea Sectorul Teologic-educational al Patriarhiei Române au participat: Pr. Florin Marica, Consilier Patriarhal, și Conf. dr. Adrian Lemeni, Consilier Patriarhal onorific.

Această ediție a congresului a fost organizată de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, cu sprijinul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei și prin directa purtare de grijă a Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscopul Alba Iuliei.

În deschiderea Congresului a luat cuvântul Pr. Prof. Dr. Mihai Himcinschi. Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul a dat citire Mesajului de binecuvântare al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul

Bisericii Ortodoxe Române, mesaj intitulat: Educația religioasă și teologică – formare pentru viață.

Facultățile de Teologie au rolul de a cultiva vocația personală a studenților care aspiră deopotrivă la o formare academică și duhovnicească. O educație teologică autentică presupune cultivarea dimensiunii informative, dar și a celei formative: cunoașterea informațională trebuie dublată de formarea duhovnicească, fiind esențial ca teologul să-și asume și să mărturisească legătura dintre reflecția teologică și experiența eclesială. Prin urmare, suntem datori să valorificăm relația dintre știință și spiritualitate, dintre cultură și credință, evitând tendințele reduționiste, precum raționalismul și pietismul. Totodată, trebuie depășite atitudinile secularizate prin care autonomia universitară este folosită ca pretext de înstrăinare a teologiei de Tradiția și de viața Bisericii, se precizează în mesajul Patriarhului României.

Programul a inclus trei secțiuni de comunicări. Prima secțiune a fost dedicată *dimensiunii misionare a educației religioase în contemporaneitate*, cea de-a doua secțiune a abordat *rolul facultăților de Teologie ortodoxă în contextul educației religioase: priorități, provocări și perspective*. În urma prezentării mesajelor oficiale, a referatelor și a discuțiilor, au fost formulate propuneri pentru îmbunătățirea dimensiunii misionare a învățământului teologic universitar.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a fost reprezentată la acest congres de către Părintele decan Prof. Univ. dr. Cristinel Ioja și Părintele Director al Departamentului de Teologie Conf. Univ. dr. Caius Cuțaru.

Membrii Colegiului Decanilor au convenit ca următoarea întrunire a acestuia să se desfășoare în primăvara anului 2017, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Valahia din Târgoviște.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/12/congresul-facultatilor-de-teologie-din-patriarhia-romana/>)

13 Octombrie: Un nou doctor în teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, PC. Diac. Paul-Sebastian Orădan

Ziua de joi, 13 octombrie 2016, a reprezentat, pentru Școala doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, un alt moment special prin aceea că unul dintre cursanții acesteia, PC. Diac. Paul-Sebastian Orădan, a

ajuns la finalul programului de pregătire. Astfel, cercetarea întreprinsă de Preacucernicia sa s-a concretizat în teza de doctorat intitulată: *Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae – relevanța Misticii în înnoirea Dogmaticii Ortodoxe din România în secolul al XX-lea*, sub coordonarea PC. Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan. Acesta a trecut prin toate fazele aprobării prealabile, fiind acceptată pentru prezentare în ședință publică în ziua amintită.

Prezentarea s-a desfășurat în clădirea istorică școlii teologice din Arad, în prezența Comisiei stabilite prin Hotărârea Senatului Universitar, din aceasta făcând parte: în calitate de Președinte, PC Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, iar ca membri: Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din București, alături de Pr. Prof. Univ. Dr. Sterea Tache, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja decanul Facultății arădene și coordonatorul lucrării Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan. Din partea Înaltpreasfințitului dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscop al Aradului, a fost prezent PCuv. Protos. Lect. Dr. Iustin Popovici, consilier eparhial. Aceștia li s-au alăturat mai mulți invitați, rude, prieteni și colegi de la Parohia Arad-Centru: PC. Prot. Flavius Petcuț, Pr. Traian Micoroi, dr. Florinel Cozma, Prof. dr. Doru Bogdan și alții, încât evenimentul a căpătat nuanțe de adevărată sărbătoare cu reverberații în întreaga urbe.

În deschiderea lucrărilor, părintele decan, Pr. Cristinel Ioja, în calitate de gazdă, a salutat audiența, evocând, în câteva cuvinte, bucuria pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad o trăiește din nou, prin

acest eveniment academic, în contextul dat de tradiția acestei școli teologice, cu rădăcini istorice ce urcă până la începutul secolului al XIX-lea, dar și a actualității, în care, slujitorii ei de acum, se înscriu cu bune realizări în peisajul academic și teologic din Patriarhia Română. În continuare, Preacucernicia sa a mulțumit ÎPS Arhiepiscop dr. Timotei pentru toată grija părintească și binecuvântarea cu care păstorește școala teologică arădeană.

A urmat prezentarea lucrării de către candidat. Conform procedurii, a urmat prezentarea referatelor de către membrii comisiei, lucrarea fiind apreciată pentru rigurozitatea cercetării și actualitatea temei, fiind încheiată cu deliberarea comisiei, acordarea titlului de doctor în teologie, cu calificativul Foarte bine și cu de depunerea jurământului de către Diac. Paul-Sebastian Orădan.

Părintele Decan, Cristinel Ioja a mulțumit, la final, tuturor celor prezenți pentru onoarea făcută Facultății.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/13/un-nou-doctor-in-teologie-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-pc-diac-paul-sebastian-oradan/>)

17 Octombrie: PC. Pr. Marius Iovan – nou doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 17 octombrie 2016, PC Pr. Marius Iovan și-a susținut teza de doctorat în cadrul Școlii doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Cercetarea întreprinsă de Preacucernicia sa s-a concretizat în teza de doctorat intitulată: Profesor Doctor Iorgu D. Ivan și opera sa canonică. O evaluare canonică a contribuției sale la sistematizarea Dreptului Bisericesc, sub coordonarea PC Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus. Lucrarea a trecut prin toate fazele aprobării prealabile, fiind acceptată pentru prezentare în ședință publică.

Comisia stabilită prin Hotărârea Senatului Universitar, a fost compusă din Președinte, în persoana PC Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în calitate sa de decan al instituției academice arădene, iar ca membri: PC Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Dură și Conf. Univ. Dr. Cătălina Mititelu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Constanța, precum și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

În deschiderea lucrărilor, Părintele decan, pr. Cristinel Ioja, în calitate de gazdă, a salutat invitații, evocând bucuria pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad o trăiește la doar câteva zile distanță față de momentul similar petrecut recent, prin conferirea unui alt titlu de doctor, încât și prin susținerea acestei teze se consolidează școala doctorală, de data aceasta în domeniul Dreptului bisericesc. În sală s-au aflat rude, prieteni, cunoscuți și colegi ai părintelui candidat, de la catedrala episcopală din Deva.

A urmat prezentarea lucrării de către candidat. Conform procedurii, a urmat prezentarea referatelor de către fiecare membru al comisiei, lucrarea fiind apreciată pentru rigurozitatea cercetării și actualitatea tezei, fiind încheiată cu deliberarea Comisiei, acordarea titlului de doctor în teologie cu calificativul Foarte bine și cu depunerea jurământului de către PC. Pr. Marius Iovan.

În încheiere, părintele decan a mulțumit tuturor celor prezenți pentru onoarea făcută Facultății arădene, felicitându-l pe candidat pentru munca de cercetare întreprinsă și pentru frumoasa prezentare care i-a încântat pe membrii comisiei.

La rândul-i, noul doctor a ținut să mulțumească comisiei și coordonatorului pentru încredere și pentru întreaga susținere acordată pe tot parcursul cercetării, adresându-le un cuvânt special de mulțumire și celor doi Chiriarhi: ÎPS Arhiepiscop Dr. Timotei al Aradului și PS

Episcop Dr. Gurie al Devei și Hunedoarei, pentru grija și binecuvântarea arhierescă arătată în tot acest timp.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/10/18/pc-pr-marius-iovan-nou-doctor-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

27 Octombrie: Premiul special la Festivalul-Concurs Național de Muzică Bisericească: „Lăudați pe Domnul!”, obținut de Corul Universității „Aurel Vlaicu” Arad

În prezența Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, la Palatul Patriarhiei din București a avut loc joi, 27 octombrie 2016, finala celei de a IX-a ediții a Festivalului-Concurs Național de Muzică Bisericească: „Lăudați pe Domnul!” Moderatorul evenimentului a fost actorul Tomi Cristin de la Teatrul Național „I. L. Caragiale” din București.

Evenimentul a fost organizat de Patriarhia Română, prin Sectorul teologic-educational, și în parteneriat cu Radio România Muzical.

În cadrul Secțiunii – Interpretare la această etapă națională au participat șase coruri universitare, mixte sau de voci egale: Corul Bărbătesc Imnodia al Universității din București (Mitropolia Munteniei și Dobrogei); Corul Bărbătesc Universitar Mitropolitul Iosif Naniescu

al Universității A. I. Cuza din Iași (Mitropolia Moldovei și Bucovinei); Corul de Cameră Psalmodia Varadiensis al Universității din Oradea (Mitropolia Ardealului); Corul de Cameră al Academiei de Muzică Gheorghe Dima din Cluj-Napoca (Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului); Corul Bărbătesc al Universității din Craiova (Mitropolia Olteniei); Corul Bărbătesc al Universității Aurel Vlaicu din Arad (Mitropolia Banatului) – dirijor: Arhid. Tiberiu Ardelean.

Aceste coruri au interpretat trei piese muzicale la alegere: o piesă religioasă ortodoxă din repertoriul românesc, o piesă religioasă din repertoriul internațional, o piesă românească de inspirație folclorică.

În urma jurizării, Patriarhul României a premiat corurile câștigătoare. Marele Premiu a fost acordat pentru două coruri: Corul Bărbătesc Universitar Mitropolitul Iosif Naniescu al Universității A. I. Cuza din Iași (reprezentând Mitropolia Moldovei și Bucovinei) și Corul de Cameră al Academiei de Muzică Gheorghe Dima din Cluj-Napoca (reprezentând Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului). Celelalte coruri participante au primit Premii speciale.

La final, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a rostit un cuvânt intitulat „Muzica bisericească – izvor de bucurie și formare duhovnicească”.

„Festivalul-concurs contribuie la cultivarea comuniunii frățești, iar tinerii descoperă în muzica bisericească un izvor nou de bucurie duhovnicească și de formare a personalității lor. Se evidențiază dimensiunea comunitară și educativă a muzicii bisericești, în contextul proclamării anului 2016, de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca An omagial al educației religioase a tineretului creștin ortodox”, a mărturisit Părintele Patriarh.

Totodată, corurile finaliste au dat răspunsurile la biserici și la mănăstiri din București, în timpul Sfintei Liturghii, cu ocazia prăznuirii Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, Ocrotitorul Bucureștilor. Cu acest prilej, tinerii au adus multă bucurie și speranță, devenind, prin muzica bisericească, mărturisitori ai credinței în societatea de azi.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/04/premiul-special-la-festivalul-concurs-national-de-muzica-bisericeasca-laudati-pe-domnul-obtinut-de-corul-universitatii-aurel-vlaicu-arad/>)

30 Octombrie: Slujire arhierescă la Catedrala Veche din Arad, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la reînființarea Facultății de Teologie arădene

În Duminica a 22-a după Rusalii, 30 octombrie 2016, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop TIMOTEL, înconjurat de soborul preoților profesori ai Facultății de Teologie din Arad, în frunte cu decanul acesteia, Preacucernicul Părinte Profesor Dr. Cristinel Ioja, a slujit Dumnezeiasca Liturghie, în Catedrala istorică a Aradului. Sfânta Liturghie din această zi, deschide seria manifestărilor organizate de Facultatea de Teologie din Arad, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la reînființare.

În cadrul sfintei slujbe s-au înălțat rugăciuni de mulțumire pentru binefacerile revărsate în cei 25 de ani, asupra profesorilor, studenților și ostenitorilor școlii de Teologie arădene.

Cuvântul de învățătură, rostit de către Chiriarh a fost pus sub titlul „Cunoaștere și conștiință”. După cuvântul de învățătură al Înaltpreasfințitului Arhiepiscop TIMOTEL, a fost citit mesajul de consolare și comuniune la un an de la tragedia din Clubul Colectiv, transmis de Preafericitul Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La finalul Sfintei Liturghii a fost săvârșită rânduiala Parastasului pentru tinerii decedați în urma incendiului din Clubul Colectiv, la

împlinirea unui an, potrivit îndrumărilor date de Biroul de Presă al Patriarhiei Române, precum și pentru profesorii, studenții, ctitorii și ostenitorii Institutului Teologic, Academiei Teologice și Facultății de Teologie din Arad (1822/1927-1948; 1991-2016).

În încheierea sfintei slujbe, Preacucernicul Părinte Profesor Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, a adresat un cuvânt de mulțumire Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop TIMOTEL, pentru întreaga purtare de grijă arătată Facultății de Teologie, profesorilor și studenților aceștia, punctând, totodată, contribuția esențială a Înaltpreasfinției Sale la reactivarea școlii de Teologie arădene. În continuarea cuvântului, Preacucernicia Sa, a readus în memorie momentele esențiale din istoria seculară a învățământului teologic arădean.

Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de corul mixt al Facultății de Teologie, condus de conf. univ. dr. Mircea Buta.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/slujire-arhiereasca-la-catedrala-veche-din-arad-cu-prilejul-implinirii-a-25-de-ani-de-la-reinfiintarea-facultatii-de-teologie-aradene/>)

30 Octombrie: Concertul aniversar al corurilor Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de Teologie în Universitate (1991-2016)

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei, apusul zilei de 30 octombrie 2016, a fost marcat într-un cadru festiv, cu totul special, de ostenitorii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, printr-un concert aniversar, desfășurat în Sala Ferdinand al Primăriei Municipiului Arad, începând cu orele 18.00, al celor două coruri ale instituției de teologie arădene, corul bărbătesc „Atanasie Lipovan”, dirijat de Părintele Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean și corul mixt „Maxim Mărturisitorul”, dirijat de D-I Conf. Univ. Dr. Mircea Buta.

Aniversăm în aceste zile, 25 de ani de împliniri, de formare duhovnicească, ecclesial-intelectuală și științifică, o adevărată călătorie interioară spre cunoaștere, spre afirmarea și aprofundarea propriei identități spirituale. Aniversăm în aceste zile și pe cei ce trudesec sau slujesc acest ideal al cunoașterii, pe dascălii și pe toți ostenitorii acestei instituții de învățământ și-i omagiem și pe cei care au trudit și ostenit la același ideal, dar care astăzi nu mai sunt printre noi. Ne gândim cu bucurie la generațiile de tineri care au absolvit cursurile acestei facultăți și care astăzi, unii dintre ei activează în mediul ecclesial, devenind slujitori ai Sfintelor Altare, alții pe tărâmul educației religioase și nu numai, iar alții în planul asistenței sociale, devenind slujitori ai aproapelui lor, alții fiind pur și simplu „teologi”, în înțelesul cel mai profund al cuvântului (teolog = cel ce vorbește cu Dumnezeu).

Concertul a debutat cu un cuvânt de retrospecție pentru ceea ce a însemnat istoria acestei instituții academice de prestigiu, dar și cu un mesaj de perspectivă al Facultății arădene, exprimat de Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în numele instituției pe care o conduce. „ARADUL, cetatea de pe Mureș, nu este străin de parcursul istoric al învățământului teologic românesc. Dimpotrivă, a contribuit dinamic la geneza și dezvoltarea lui prin personalități teologice de excepție, a căror experiență a stat la baza formării unor generații de teologi care au marcat teologia românească a secolului al XX-lea. Această tradiție caută să o actualizeze acum Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Astfel, această instituție academică reprezintă expresia Tradiției în actualitate, identitatea idealurilor teologic-culturale și social-naționale ale arădenilor și una din veritabilele surse ale istoriei locale, fiind permanent sprijinită în anii post revoluționari, inspirată și întărită prin purtarea de grijă a ÎPS Arhiepiscop Timotei Sevcicu, a dascălilor, ostenitorilor și absolvenților acestei vetre de cultură teologică. Tocmai de aceea Memoria teologică a Aradului trebuie restaurată, reconfirmată și permanent actualizată”.

Prezentatorul acestei festivități a fost Părintele Daniel Dumitru, de la Parohia Chișineu-Criș I, și absolvent al Facultății noastre, care a moderat acest eveniment, introducând în scenă cele două coruri, după următorul program:

Corul bărbătesc:

Rugăciune – Teodor-Teodorescu Iași

Doamne, buzele mele – Gavriil Musicescu;

Graiurile mele – Alexandru Delcea – solo: Pr. Sergiu Sandu

Mare ești Doamne – Iulian Cârstoiu

Corul robilor evrei – opera Nabuco – Giuseppe Verdi

Sârba-n căruță – Gheorghe Danga

Ana lugojana – Ion Vidu

Corul mixt:

Tropar – Sf. Maxim Mărturisitorul – gl.VIII;

Heruvic – podobie gl. I

Ostenit-am – Pr. Ioan Șerb

Ochiul inimii mele – Augustin Bena

De Tine Doamne – Nicolae Lungu – solist: soprana Mihaela Mladin

Ișpan

Spre Tine Doamne – Mircea Emandi

La fântână – Augustin Bena

La finalul concertului, ÎPS dr. Timotei, Arhiepiscop al Aradului, a rostit un cuvânt de binecuvântare, ca o încununare a evenimentului dedicat Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad: „Participăm cu bucurie la acest eveniment festiv, ca mesageri ai Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, transmițând și din partea noastră binecuvântarea Preasfintei Treimi, pentru toți profesorii, ostenitorii, studenții și absolvenții acestei școli teologice de prestigiu. Momentul acesta ne dă prilejul să arătăm unitatea și forța credinței noastre, deoarece sunt prezente aici oficialitățile locale, reprezentanții de vârf ai celor două Universități arădene și mulți prieteni ai Facultății de Teologie, toți și toate evocând acum rolul important al tinerilor în viața Bisericii și a societății. Împlinim astfel chemarea Sfântului Sinod al Bisericii noastre care a închinat anul acesta tocmai educației tinerilor. Așadar, această instituție academică a re-născut și a crescut permanent, prin tinerii ei studenți și absolvenți care ne fac cinste azi, arătându-ne valoarea ei, prin înălțimea academică a

dascălilor ei trecuți și prezenți. Toate ne dau bune nădejdi pentru un viitor luminos al Facultății de Teologie din Arad”.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/concertul-aniversar-al-corurilor-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-cu-ocazia-implinirii-a-25-de-ani-de-teologie-in-universitate-1991-2016/>)

30 Octombrie – 2 Noiembrie: Simpozion teologic național la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Manifestările dedicate sfertului de veac scurs de la redeschiderea porților Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad au continuat azi cu deschiderea oficială a unui simpozion național de teologie, pus sub genericul: „Teologia în Universitate. 25 de ani asumare a tradiției, de formare teologică și cercetare științifică în Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad (1991-2016)”.

La lucrările acestuia, desfășurate pe parcursul a două zile, au participat ierarhi și profesori de la Facultățile de Teologie din Patriarhia Română. În deschiderea festivă au luat parte, în prezidiu: ÎPS Ioan

Selejan, Arhiepiscopul Timișoarei și Mitropolitul Banatului; ÎPS Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscop al Aradului; dl. Iustin Cionca, Președintele Consiliului Județean Arad; PC. Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, Decanul Facultății de Teologie din București și Președintele Colegiului Decanilor din Patriarhia Română; d-na. Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu”; d-l. Prof. Univ. Dr. Cristian Benze, Prorector al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad și decanul Facultății arădene, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Părintele decan, în calitate de gazdă, a adresat un cuvânt de bun-venit tuturor celor prezenți, reamintind câteva dintre coordonatele acestei aniversări: „Obârșiile învățământului teologic arădean se leagă de contextul istoric deosebit al Transilvaniei, loc în care Aradul a avut rol de seamă, prin ierarhii și profesorii ce au activat aici. Prin acești mari dascăli școala aceasta s-a dezvoltat permanent, trecând prin mai multe stadii instituționale: Preparandia, Institutul și Academia. În toate acestea, implicarea ierarhilor locului a fost decisivă. Așa se întâmplă și acum, când, prin implicarea ÎPS Dr. Timotei, Arhiepiscop al Aradului, gândul inițiatorilor reînvierii acestei tradiții s-a pus în practică, Facultatea făcând parte din cadrul Universității „Aurel Vlaicu”. Pentru tot sprijinul acordat instituției noastre trebuie să-i mulțumim ierarhului nostru care ne îndrumă, ne inspiră și ne încurajează în demersurile noastre, sprijinind concret, împreună cu Universitatea, la reabilitarea complexului Facultății, așa cum se poate lesne observa. Pe de altă parte, alăturăm acestor mulțumiri și pe ceilalți profesori, decani ai Facultăților de Teologie din țară, care au răspuns invitației noastre. Se continuă, astfel, o tradiție a locului, prin care legăturile dintre aceste școli au dus la o comuniune fericită, încât profesori de la Teologia arădeană au trecut apoi la școlile teologice din București și Sibiu, spre exemplu. Această tradiție o păstrăm și noi, având parteneriate fructuoase cu celelalte centre universitare de profil teologic din țară și străinătate. Cu această frumoasă istorie în spate și cu efortul depus în acești 25 de ani de existență suntem încrezători în viitorul nostru, care dorim ca să fie în slujba Bisericii lui Hristos”.

După acest sintetic excurs, Preacucernicia sa a evidențiat și bucuria dascălilor și a studenților Facultății de Teologie din Arad pentru popasul duhovnicesc al ÎPS Mitropolit Ioan al Banatului la acest eveniment.

După protocolul stabilit, a luat cuvântul ÎPS Arhiepiscop Timotei. Înaltpreasfinția Sa a evocat implicarea centrului eparhial de la Arad „în continuitatea școlii teologice de aici, după desființarea Academiei în anul 1948, prin organizarea periodică a cursurilor preoțești, la care au

participat profesori de teologie, de marcă, de la cele două centre care au mai rămas în viață atunci: București și Sibiu. Tocmai de aceea, odată cu noile condiții create de Revoluția din decembrie 1989, era firesc să luptăm pentru reînființarea acestei școli, integrată, conform legilor în vigoare, în cadrul Universității „Aurel Vlaicu”. Suntem încrezători în viitorul acestei Facultăți de Teologie pe care o sprijinim și o binecuvântăm”.

Cuvântările reprezentanților Universităților arădene și ale autorităților locale, au subliniat importanța acestui moment pentru urbea Aradului, felicitându-i pe organizatori pentru frumoasa inițiativă, urând școlii tradiționalul „La mulți ani!”.

Părintele decan, Ștefan Buchiu, s-a alăturat și el mesajelor de felicitare, evocând frumosul parteneriat realizat între București și Arad, pe linia Teologiei, având în vedere faptul că „aici se face o teologie echilibrată, pe care o demonstrează profesorii tineri de aici, care sunt extrem de dinamici”.

La finalul acestor luări de cuvânt, a urmat disertația ÎPS Mitropolit Ioan care a prezentat câteva reflecții, vis-a-vis de relația dintre știința pozitivă și cercetarea teologică, invitând la relaționarea celor două. Concret, ÎPS Ioan a invitat pe profesorii de Teologie să ofere spații de dialog, prin seminarii programate, la care să fie invitați cercetători din domeniile științei, care să prilejuiască un dialog real și concret între teologie și știința rațională. În încheiere, Înaltpreasfințitul Mitropolit Ioan a felicitat pe dascăli și pe studenții acestei școli de teologie pentru această aniversare, un cuvânt special fiind adresat PC Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean, dirijorul corului bărbătesc al Facultății din Arad, care a reprezentat cu cinste Mitropolia Banatului la recent încheiatul Concurs național de muzică bisericească „Lăudați pe Domnul”, organizat de Patriarhia Română.

Părintele decan a mulțumit, apoi, tuturor celor din structurile bisericești care au răspuns invitației și au fost alături la această bucurie a Facultății arădene, precum și tuturor rectorilor, decanilor și colegilor profesori care, în cei 25 de ani de existență și-au adus contribuția la creșterea acestei școli. Mulțumiri speciale au fost adresate și domnului Lect. Univ. Dr. Tang Marcel și PC Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu, prin osteneala căroara Aula facultății a fost împodobită cu frumoasele chipuri ale foștilor dascăli ai Academiei, efortul recuperării chipurilor lor necesitând un efort considerabil de timp, de răbdare și de suport financiar.

Programul a inclus, apoi, o expoziție de producție de carte veche, reviste și cărți editate la Arad, precum și documente și imagini de epocă,

care au readus în actualitate ceva din aura acelor timpuri ale trecutului istoric bogat al școlii de teologie din Arad.

Simpozionul a continuat cu prezentarea referatelor profesorilor prezenți: Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, (Facultatea de Teologie Ortodoxă din București): *Misiunea Facultăților de Teologie Ortodoxă în context contemporan*; Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr, (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu): *Contribuția mitropolitului Nicolae Bălan la recunoașterea nivelului universitar al Academiei Teologice Andreiene de la Sibiu*; Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula (Facultatea de Teologie Ortodoxă din București) *Teologia în Universitate: exigențe, provocări în învățământul teologic de după 1989*; Pr. Prof. Dr. Dumitru Megheșan (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea): *Legăturile academice între Instituțiile de învățământ teologic universitar de la Arad și Oradea*; Pr. Prof. Dr. Valer Bel (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca): *Vocația misionară și doxologică a teologiei academice*; Pr. Prof. dr. Aurel Pavel (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu): *Educația ecumenică – factor de promovare a toleranței*; Pr. Prof. Dr. Mihai Himcinschi, (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba-Iulia): *Tinerii și misiunea Bisericii azi*; Pr. Conf. Dr. Gabriel Gârdan (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca), *Dimensiunea ecumenică a educației teologice contemporane*; Pr. Conf. Dr. Gelu Călina (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova): *Câteva considerații despre misiunea urbană*; Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczkai, (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu): *Fundamentele credinței vs. Istoria religiilor: ce fel de educație religioasă să*

avem în școala românească?; Lect. Dr. Iulian Damian (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași): *Rolul și importanța disciplinei Istoria și filosofia religiilor în învățământul teologic contemporan*; Pr. Lect. Dr. Daniel Alic, (Departamentul de Teologie Ortodoxă din Caransebeș): *Legături duhovnicești și culturale între școlile teologice de la Arad și Caransebeș (1865-1948)*; Arhim. Asist. Dr. Casian Rușeț (Departamentul de Teologie Ortodoxă din Caransebeș): *Învățământul teologic în spațiul universitar românesc după anul 1990. O abordare canonică și juridică*; Drd. Ramona Besoiu, (Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu): *Tinerii și educația religioasă în familie – fundament al conștientizării și edificării valorilor*. Acestor prezentări le-au urmat, conform programului, ample dezbateri.

Seara zilei s-a încheiat cu sfințirea, de către ÎPS Arhiepiscop Timotei, a lucrărilor de renovare ce s-au desfășurat, de către Arhiepiscopie și Universitate, la complexul Facultății de Teologie din Arad, prin implicarea părintelui consilier Octavian Blaj.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/simpozion-teologic-national-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

Conferință cu titlul: Implicațiile sistemului tehnologic actual. Provocări semnificative pentru lumea de astăzi

Sub acest generic s-a desfășurat conferința publică susținută de domnul Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni (Universitatea din București), în cea de-a treia zi a manifestărilor aniversare dedicate Facultății de Teologie din Arad. Acest eveniment s-a desfășurat la orele după amiezii zilei de 1 noiembrie, în sala Ferdinand a Primăriei Municipale din Arad, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului.

În deschiderea conferinței, părintele decan, Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit ierarhului pentru binecuvântare și prezență, ca un gest de susținere și apreciere atât pentru invitatul serii cât și pentru instituția academică organizatoare. În continuare, Preacucernicia sa l-a prezentat pe oaspete, evocând rolul și lucrarea sa mărturisitoare prin care se aruncă punți de dialog real cu științele, prin studiile și cărțile editate, dar și prin implicarea acestuia în viața Bisericii, prin aceea că deține, alături de funcția didactică și pe cea de consilier onorific al Patriarhului României.

În debutul conferinței, domnul Adrian Lemeni a mulțumit, la rândul-i pentru invitația făcută și pentru bucuria de a fi împreună și de a împărtăși cuvintele Teologiei și dincolo de zidurile instituției. În cadrul conferinței au fost subliniate mai multe aspecte referitoare la tema anunțată, plecându-se de la evidențierea certitudinii că nu există persoană pe pământ care să nu fie influențată de aceste tehnologii, încât s-a ajuns la concluzia că generația actuală suportă influența schimbării mai multor lumi. Tema a fost tratată urmărindu-se trei direcții: Spiritul tehnic al ideologiei digitalizate; implicațiile sistemului tehnologic și posibile repere cu soluții probabile din perspectiva Bisericii. În desfășurarea ideilor, în cele aproape două ore de prezentare, au fost evidențiate caracteristicile acestei noi ideologii generate de hiperconectivitatea actuală, care transformă realitatea vie într-una utopică, la secvențialitatea existenței, ceea ce duce, paradoxal, la alienarea conștiinței personale și a colectivității. Pentru a recupera bucuria evenimentului vieții reale au fost propuse ca soluții accentuarea relațiilor directe, în contraponderă cu cele mediate, printr-o așezare a vieții în așa fel încât să ne permitem răgazul de a ne mai și opri, tocmai pentru a da prilejul reflecției, meditației și comuniunii cu Dumnezeu, cu semenii și cu tine însuși, avându-L ca model și ajutător pe Însuși Mântuitorul Iisus Hristos.

După aceasta a urmat o sesiune de dialog, în care invitatul a răspuns întrebărilor din sală, manifestarea bucurându-se de un real succes.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/conferinta-cu-titlul-implicatiile-sistemului-tehlogic-actual-provocari-semnificative-pentru-lumea-de-astazi/>)

Binecuvântarea lucrărilor de renovare de la complexul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În cadrul manifestărilor aniversare dedicate celor 25 de ani de la redeschiderea porților Facultății de Teologie Ortodoxă au fost sfințite și inaugurate noile spații ale complexului Facultății de Teologie Ortodoxă de pe strada Academia Teologică, renovate în această perioadă. La slujba de sfințire a participat ÎPS Arhiepiscop Dr. Timotei Sevciciu, alături de care s-au aflat: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății din Arad; Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae D. Necula de la Facultatea de Teologie din București, consilierii eparhiali Protos. Lect. Dr. Iustin Popovici și Pr. Octavian Blaj și Arhid. Asist. Drd. Tiberiu Ardelean. La slujba de sfințire au asistat preoții profesori ai facultății și invitații prezenți la Simpozionul academic desfășurat cu prilejul aniversar amintit.

După încheierea slujbei, Înaltpreasfinția Sa a evocat câteva aspecte istorice legate de această străveche clădire și de interesul manifestat de centrul eparhial pentru renovarea clădirii, odată ce aceasta a fost recuperată, ca proprietate, prin retrocedare. Cu acest prilej a fost apreciat pozitiv efortul depus de Părintele consilier Octavian Blaj pentru ceea ce s-a săvârșit până acum în această direcție.

Despre aceste acțiuni de renovare ne-a oferit mai multe detalii Părintele decan Cristinel Ioja: „Astăzi, în contextul manifestărilor dedicate aniversării Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, avem bucuria de a-l avea în mijlocul nostru pe ÎPS Arhiepiscop Timotei pentru a binecuvânta lucrările de renovare desfășurate în complexul Facultății noastre. Trebuie să menționăm faptul că aceste reabilitări erau extrem de necesare, odată ce, după preluarea mandatului în această primăvară s-a impus nevoia aducerii spațiilor de învățământ, din incinta străvechii clădiri a Teologiei, la capacitatea de a găzdui în siguranță desfășurarea cursurilor și seminariilor. Astfel că, având sprijinul ÎPS Arhiepiscop Timotei și a Centrului Eparhial, precum și a conducerii Universității „Aurel Vlaicu”, reprezentată prin doamna Rector, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, s-a purces la un amplu proces de înnoire. Astfel, a fost refăcut complet acoperișul care a fost grav avariat de intemperii de-a lungul vremii. În acest loc a fost descoperit un spațiu care a găzduit cândva o sală, care se va pune din nou în funcțiune. După terminarea acestora s-au început lucrări de reparații a plafoanelor din sălile de curs, afectate de ploii, respectiv lucrări de zugrăvire și parchetare.

Alături de această etapă de zugrăvire, proiectul nostru a vizat și un proces de recuperare a memoriei istorice a acestei instituții, ceea ce s-a materializat printr-o muncă laborioasă și extrem de elegantă de recuperare a chipurilor foștilor dascăli de teologie ce au activat aici și aranjarea acestora în tablourile care împodobesc acum și personalizează Aula noastră. În acest proces s-au implicat colegii noștri Lect. Univ. Dr. Marcel Tang și Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, cărora le suntem recunoscători pentru efortul de timp, de răbdare și financiar.

Mai mult, prin implicarea Părintelui consilier Octavian Blaj a fost renovat demisolul clădirii, unde au fost amenajate spații generoase și primitoare, unde cadrele didactice și studenții se pot întâlni pentru discuții. Alături de acestea, întreaga curte interioară se află acum în plin proces de reamenajare, fiind organizată o parcare, cu pietre de pavaj, refacerea terenului de sport și amenajarea unor spații verzi.

Pentru toate acestea suntem datori a mulțumi tuturor celor ce s-au implicat activ în aceste acțiuni, sprijinind material costul acestora, Facultatea noastră beneficiind acum de un spațiu elegant, propice procesului academic”.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/binecuvantarea-lucrarilor-de-renovare-de-la-complexul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

Simpozionul Școlii doctorale și lansarea revistei anuale Studia Doctoralia

În cea de-a patra zi a manifestărilor aniversare dedicate împlinirii celor 25 de ani de la reînființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, au avut loc mai multe evenimente.

Primul dintre acestea a fost consacrat întâlnirii absolvenților, reușiți conform cutumei universitare în ceea ce se numește Alumi, unde cei prezenți au depănat amintiri frumoase legate de perioada anilor de studenție.

În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Seviciu, a avut loc lansarea noului volum al doctoranzilor arădeni, intitulat Studia Doctoralia, moment ce a premers deschiderii oficiale simpozionului școlii doctorale.

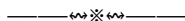
În debutul acestui eveniment, Preacucerniciul Părinte profesor Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie din Arad, a salutat prezența chiriarhului, subliniind purtarea de grijă pe care aceasta o manifestă față de Facultatea de Teologie, precum și implicarea ÎPS Sale în buna organizare a zilelor teologie arădene. A urmat o scurtă prezentare a dezideratelor și exigențelor academice și științifice ale Școlii Doctorale de la Arad.

Despre Studia Doctoralia a vorbit Preacucernicul Părinte profesor Dr. Constantin Rus, Directorul Școlii Doctorale: „Ne bucurăm că astăzi suntem reuniți aici, în aceste zile frumoase de sărbătoare pentru școala noastră. Tocmai de aceea, în momentul când s-a pus în discuție programul acestor manifestări, am răspuns cu drag inițiativei Părintelui decan de a organiza simpozionul Școlii Doctorale și a edita acest volum. Ca urmare, având binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei, am început conturarea volumului pe care-l avem în fața noastră. El a fost gândit ca o revistă de studii, cu apariție anuală, revistă în care fiecare student doctorand are posibilitatea să-și publice rezultatul cercetărilor, astfel încât, acestea să intre în arena dezbaterilor, până la finalizarea tezei. Așadar, primul nostru volum cuprinde un număr de 18 studii, reunite în cele 417 pagini, prefațate de Părintele decan cu un frumos cuvânt introductiv intitulat: Școala doctorală – o împlinire a învățământului teologic ortodox din Arad.”

După această lansare a urmat prezentarea referatelor în ordinea programată.

În cadrul acestui eveniment, ÎPS Dr. Timotei Seviciu, a adresat cuvânt de felicitare studenților doctoranzi pe care i-a îndemnat totodată la seriozitate, la fidelitate față de tradiție și Biserică. Dacă la Arad, în perioada interbelică, acordarea examenului de licență a rămas doar la nivelul unui deziderat, astăzi, după 25 de ani în Universitate, Facultatea noastră a ajuns la performanța organizării examenelor de doctorat și a acordării titlului de DOCTOR în teologie.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/02/simpozionul-scolii-doctorale-si-lansarea-revistei-anuale-studia-doctoralia/>)

15 Noiembrie: PS Arhiepiscop Timotei prezent la Consiliul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În data de 15 Noiembrie, odată cu începerea Postului Nașterii Domnului, la invitația decanului Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarioan V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu”, Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului a fost prezent la ședința Consiliului Facultății.

Pe ordinea de zi s-au aflat următoarele puncte: Informarea decanului; mulțumiri adresate ÎPS dr. Timotei Seviciu pentru sprijinul acordat manifestărilor aniversare desfășurate; Restaurarea clădirii Facultății

de Teologie (acoperișul clădirii, săli de curs, sala festivă, cabinete, curtea facultății, sala profesorală); Reamenajarea unui nou spațiu al bibliotecii facultății și a sălii de lectură; Achiziționarea de carte teologică și reviste de specialitate pentru biblioteca facultății; Cercetarea științifică: Studia Doctoralia, Revista Teologia (este cotate în ERICH PLUS), Anuarul facultății, Volumul de studii dedicat celor 25 de ani de învățământ teologic la Arad; Concertul anual de colinde; Procesul de învățământ. Exigențe; Noile criterii CNADTCU; Întărirea școlii doctorale: Simpozionul Școlii Doctorale; Simpozionul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 08.12.2016; Diverse.

În debutul ședinței, părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit Înaltpreasfinției Sale pentru prezență și pentru susținerea acestei școli teologice, asigurându-l de toată cooperarea și ascultarea cadrelor didactice și a studenților.

În cuvântul Său ÎPS Sa a evidențiat câteva aspecte care privesc menținerea școlii teologice în slujba Bisericii, cadrele didactice fiind invitate să-i îndrume și pe studenți în acest spirit, ținând cont de contextul actual în care trăim astăzi.

În continuare, au fost luate în discuție și aprobate acele măsuri care să ducă la coerența sistemului educațional și academic din această instituție academică.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/11/16/ips-arhiepiscop-timotei-prezent-la-consiliul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

9 Decembrie: ÎPS Arhiepiscop Dr. Timotei, prezent la aniversarea a 25 de ani de la înființarea Universității „Aurel Vlaicu” din Arad

Ziua de 9 decembrie ac. a constituit, pentru Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, aniversarea a 25 de ani de la înființarea acestei instituții academice în orașul de pe Mureș. La acest eveniment a fost prezent și Arhipăstorul Aradului, Înaltpreasfințitul Dr. Timotei Sevcicu, precum și reprezentanți ai instituțiilor de învățământ superior din țară și străinătate, oficialități ale instituțiilor centrale și locale, oameni de cultură, foști profesori și studenți.

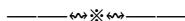
În mesajul adresat cu această ocazie, ÎPS Sa a evocat tradiția locală prezentă încă de la începutul veacului al XIX-lea, prin binecunoscuta școală a Preparandiei și care a însemnat o legătură durabilă între Biserică și Școală. Pe firul acestei moșteniri s-a conturat și realizarea

visului arădenilor de a avea o instituție academică aici, Facultatea de Teologie făcând parte constitutivă din inițierea acestui proiect care s-a dezvoltat frumos aici. Așadar, avem un viitor garantat de tot ceea ce s-a împlinit până acum. Prin urmare, Dumnezeu să binecuvânteze cu ani mulți și rodnici Universitatea „Aurel Vlaicu”.

În cadrul acestui eveniment, ÎPS Sale i-a fost înmănată o diplomă și o plachetă omagială de recunoaștere a contribuției avute în înființarea și parcursul acestei instituții academice, mai ales prin Facultatea de Teologie Ortodoxă.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/11/ips-arhiepiscop-dr-timo-tei-prezent-la-aniversarea-a-25-de-ani-de-la-infiintarea-universitatii-aurel-vlaicu-din-arad/>)

Omagierea primilor profesori ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Anul acesta s-au împlinit 25 de ani de la înființarea Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Cu acest prilej au fost organizate mai multe manifestări omagiale, prima dintre acestea a avut loc în data de 9 decembrie, în primitoarea Aula Magna a corpului M al Universității.

Evenimentele de aici au cuprins, printre altele, și o gală de premiere, unde, la propunerea conducerii Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea”, cadrele didactice ale Facultății au primit, din partea doamnei Rector, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, plachete aniversare și diplome ca semne de mulțumire și prețuire pentru contribuția lor la reînființarea și creșterea acestei instituții teologice.

Astfel, pentru Părinții profesori Silviu Anuichi și Dumitru Moca, trecuți la cele veșnice, s-a păstrat un moment de reculegere.

Între ce aniversați în aplauzele participanților s-au numărat: PS Episcop dr. Daniil Stoenescu, Pr. Prof. Emil Roman, Pr. Conf. Dr. Teodor Baba, Pr. Prof. Dr. Constantin Rus, Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan și Pr. Nicandru Cuțaru.

Corul Bărbătesc „Atanasie Lipovan”, dirijat de Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean, a prezentat un purpuriu de colinde tradiționale cu ocazia acestui eveniment.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/11/omagierea-primilor-profesori-ai-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

Gala premiilor de excelență la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

Cu ocazia împlinirii a unui sfert de veac de la înființarea Universității „Aurel Vlaicu” din Arad au fost organizate mai multe manifestări aniversare. Între acestea s-a numărat și o gală specială de premiere a personalităților care și-au adus contribuția la afirmarea Universității arădene. La aceasta s-a adăugat și o gală de premiere a cercetării. În deschiderea evenimentului, corul mixt al Facultății de Teologie, condus de Conf. Dr. Mircea Buta, a intonat imnul academic și rugăciunea Tatăl nostru.

A fost reiterat aici colaborarea deosebită și specială dintre Universitatea „Aurel Vlaicu” și Arhiepiscopia Aradului, doamna Rector, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile acordându-i ÎPS Arhiepiscop dr. Timotei Sevcicu o diplomă de excelență ca mărturie a recunoștinței Universității.

Pentru implicarea deosebită în viața Facultății, ca semn de prețuire pentru întreaga activitate administrativă și didactică desfășurată în ultimul sfert de veac, la propunerea decanului Facultății de Teologie, Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, și cu acordul Consiliului Facultății, le-au fost oferite diplome distinselor cadre didactice: Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan, Pr. Prof. Dr. Constantin Rus și Conf. Dr. Mircea Buta.

În cadrul aceluiași eveniment, ca urmare a procesului de selecție, au fost decernate premii pentru excelența în cercetare, în anul universitar

2015-2016, următoarelor cadre didactice: Arhid. Conf. Dr. Caius Cuțaru; Pr. Lect. Dr. Filip Albu; Arhid. Asist. Drd. Tiberiu Ardelean.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/15/gala-premiilor-de-excelenta-la-universitatea-aurel-vlaicu-din-arad/>)

13 Decembrie: „Sus în casa lui Crăciun” – tradiționalul concert de colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Apropierea sărbătorii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos aduce, an de an, prilej de bucurie pentru arădeni prin aceea că, de peste un sfert de veac, vestea minunată a Nașterii Pruncului Sfânt este adusă, cu măiestrie muzicală îndelung pregătită, de corurile Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Și în anul 2016, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, cele două coruri ale instituției academice amintite: corul bărbătesc Atanasie Lipovan și corul mixt au susținut un recital de colinde în sala Regele Ferdinand a Primăriei, sub genericul amintit mai sus.

Dintre oficialitățile de marcă invitate amintim aici prezența reprezentanților autorităților și instituțiilor locale, cum sunt: domnul Iustin Cionca, Președintele Consiliului Județean Arad, delegați ai domnului Gheorghe Falcă, Primarul Municipiului Arad, distinsele doamne Prof. Univ. Dr.

Ramona Lile și Prof. Univ. Dr. Coralia Cotoraci, Rectori ai Universității „Aurel Vlaicu”, respectiv Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, decani ai Facultăților din Universitatea „Aurel Vlaicu”, consilieri eparhiali, profesorii și ostenitorii Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

La inițiativa Părintelui decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, deschiderea și prezentarea concertului a fost făcută de PC Pr. drd. Sandu Vlad-Sergiu de la Parohia Firiteaz, Protopopiatul Arad.

În frumoasa sa alocuțiune, Preacucernicia sa a evidențiat câteva aspecte importante ale teologiei și tradiției colindatului: „Perioada în care ne aflăm acum, cea a postului, a fost instituită de către Biserica noastră străbună, ca pregătire pentru Sărbătoarea Nașterii Domnului sau a Crăciunului, pentru a avea în sufletele noastre spațiu și timp pentru primirea Celui care este mai presus decât acestea, Iisus Hristos Care S-a făcut Om din iubire pentru oameni. Slujbele liturgice și textele biblice care se citesc în această perioadă vorbesc despre pregătirea omeniirii, prin strămoșii, profeții și dreptii Vechiului Testament, ca să primească pe Fiul lui Dumnezeu „Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri, S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut Om”, cum frumos mărturisim în Simbolul de credință.

Colindele se cântă în cor, împreună, în stare de comuniune, pentru că persoanele care le cântă: copiii, tinerii sau vârstnicii reprezintă cetele de îngeri care au cântat la Nașterea Mântuitorului Hristos în Betleem: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bunăvoie” (Luca 2, 14). Colindele se cântă în cor, în comuniune, și pentru că ele reprezintă credința Bisericii, iar Biserica este adunarea oamenilor în iubirea Preasfintei Treimi.

Dar colindele se cântă în cor nu numai împreună cu oamenii din vremea noastră, ci și în cor cu strămoșii, cu generațiile trecute. „Azi cu strămoșii cânt în cor colindul sfânt și bun, /Tot moș era și-n vremea lor bătrânul Moș Crăciun”.

Cu alte cuvinte, colindele sunt deodată eveniment contemporan, nou, dar și tradiție veche. Colindele sunt statornicie și proștețime. Ele reprezintă legătura vie a credinței Bisericii și a iubirii ei față de Hristos-Domnul, ca răspuns al oamenilor la iubirea lui Dumnezeu Cel veșnic Care S-a făcut Om.

În același timp, Colindele au darul de a revigora în Biserica lui Hristos conștiința misionară, întrucât misiunea de a vesti iubirea lui Dumnezeu prin cuvânt și faptă este o vocație a tuturor creștinilor.

Colindul românesc a fost și va rămâne pentru totdeauna o sursă de trăire intensă, de bucurie deplină a sufletelor noastre, adunate în jurul Pruncului Iisus, Cel Care din Fecioară S-a născut pentru noi și pentru a noastră mântuire. Melodicitatea și exuberanța acestei muzici, simplitatea ei, candoarea redării în discursul muzical și delicatețea expresiei textului contribuie din plin la farmecul inconfundabil caracteristic colindelor religioase românești”.

Recitalul corului bărbătesc, condus de PC Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean a cuprins următoarele piese: „Liniște” – Gheorghe Danga; „Bună dimineața” – Gheorghe Danga; „Mare minune” – Gheorghe Cucu (dirijor: Rafael Pop – student în anul IV); „Sus în casa lui Crăciun” – Gheorghe Șoima; „Doamne a Tale cuvinte” – Vasile Ștefu (dirijor: Andrei Dimitriu – student, anul III); „O ce veste minunată” – Gheorghe Dima; „La Betleem” – Constantin Drăgușin; „Somnul lui Iisus” – Francois Gevaert; „Leru-i ler” – Gabriel Popescu (solist: Ștefan Muț, student anul II); „Plugușorul” – Maxim Vasiliu (dirijor: Prof. Marius Lăscoiu-Martin – masterand, anul II).

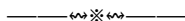
A urmat corul mixt, condus de maestrul Conf. Univ. Dr. Mircea Buta, în repertoriul lor regăsindu-se următoarele piese: „Colinda Judelui” și „Ia ieșiți boieri afară” – Marin Dârvă; „Când s-a născut Domnul Sfânt” – Marius Cuteanu; „Domnul Iisus Hristos” – Timotei Popovici; „Colind” – versuri Vasile Voiculescu, prelucrare M. Buta; „Florica” – Francisc Hubic, solo

– Daria Ardelean; „La Vifleem colo-n jos” – Nicolae Lungu; „Praznic luminos” – Timotei Popovici; „Sfânt locaș” (Silent night) – mel. tradițională, prelucrare și armonizare: M. Buta; „Concert de Crăciun – (Magii de la răsărit)” – Ion Runcu, solist: drd. Sorin Săplăcan și un diptic: „Ziurel de zi” (Tiberiu Brediceanu) și „Colindița” – Vasile Spătărelu.

Aplauzele publicului spectator au venit să înnoobileze o prezentare de excepție, evidențiind astfel o seară specială de pregătire a marelui Praznic și a noului an.

În răsunetul imnului arhieresc, ÎPS Arhiepiscop Timotei a binecuvântat pe cei prezenți și, mulțumind corurilor, a urat cele de cuviință tuturor, spre sănătate și împliniri.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/15/sus-in-casa-lui-craciun-traditionalul-concert-de-colinde-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

14 decembrie: ÎPS Arhiepiscop Timotei la ședința de bilanț a Consiliului Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Apropierea sărbătorilor de încheierea anului civil prilejuiește momente de evaluare a ceea ce s-a desfășurat în acest răstimp de vreme. O astfel de împrejurare a constituit motivul întrunirii Consiliului Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, la care a participat Înaltpreasfințitul Părinte dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, alături de cadrele didactice ale acestei instituții academice.

ÎPS Timotei a adresat aici un cuvânt prin care a evidențiat rolul Facultății în păstrarea unității și fidelității față de valorile tradiționale ale Bisericii, având în vedere faptul că instituția academică îi pregătește pe viitori slujitori ai altarelor.

Primul punct pe ordinea de zi a adus o informare din partea decanului, PC Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja evidențiind și apreciind pozitiv: participarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Gala premiei personalităților și a cercetării din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad; vizibilitatea Facultății în presa laică și bisericească, prin grija ÎPS Arhiepiscop Timotei, în cadrul emisiunii „Universul Credinței” de la televiziunea națională; evenimentul tradițional legat de concertul de colinde, adresându-se mulțumiri corurilor și dirijorilor pentru prestația de excepție; stabilirea și aprobarea participării cadrelor universitare la sesiunea de examene; un alt aspect important a evidențiat finalizarea bibliotecii, prin aportul direct al Arhiepiscopiei Aradului, fiind implicat PC Pr. Mihai Blaj, consilier economic, cu concursul direct al Universității care va dota acest loc cu calculatoare conectate la bibliotecă online; în problema cercetării științifice a fost apreciată contribuția cadrelor didactice în editarea volumelor care vor fi scoase curând de la tipar: primul număr al revistei *Studia Doctoralia*, *Anuarul*, revista *Teologia*, albumul și volumul aniversar. În cadrul acestei întâlniri a fost aprobată și noua siglă a Facultății.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/15/ips-arhiepiscop-timotei-la-sedinta-de-bilant-a-consiliului-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>)

19 decembrie: Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” la Penitenciarul de maximă siguranță din Arad

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei al Aradului, corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, a oferit un concert de colinde, la Penitenciarul de maximă siguranță, celor care sunt privați de libertate, încercând prin ceea ce s-a prezentat să sădească în inimile ascultătorilor licărul de nădejde și de bucurie în prag de sărbători.

Conducerea Penitenciarului a făcut toate diligențele pentru buna desfășurare a concertului, care s-a desfășurat în Capela „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, din incinta închisorii.

Corul, condus de Părintele Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean, a prezentat un buchet de colinde din repertoriul tradițional, colindele fiind intercalate de un cuvânt de mângâiere și de întărire oferit de Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea arădeană. Părintele, în cuvântul său a subliniat importanța Nașterii Mântuitorului Hristos în inima fiecăruia, importanța primirii lui Hristos, Cel care-l eliberează pe om de păcate, de neputințe, Cel care rupe orice lanțuri și opreliști, redându-i omului libertatea și deschizându-i acestuia, drumul spre mântuire.

La final, s-au făcut toate urările de bine, sănătate și nădejde în Hristos Domnul, urări din partea conducerii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din Arad, a Părintelui decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Părintele capelan Vlad Oneț a mulțumit colindătorilor, asigurând facultatea noastră de toată dragostea și de buna colaborare și pe viitor.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/19/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-la-penitenciarul-de-maxima-siguran-ta-din-arad/>)

Corala Facultății de Teologie arădene vestește Nașterea Domnului militarilor din Cetatea Aradului

Într-o atmosferă feerică, aflată sub imperiul binecuvântat al Marelui Praznic al Nașterii Domnului, corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, condus de părintele Arhid. Asist. Univ. Drd. Tiberiu Ardelean, a susținut un frumos concert de colinde în mijlocul, militarilor din Cetatea Aradului, adunați în jurul bradului de Crăciun.

Prezența an de an a coralei bărbățești cu voci îngerești arată legătura milenară ce există între Armată și Biserică, legătură ce păstrează vie și nealterată identitatea de neam a românilor.

Colindătorii au fost răsplătiți cu cele tradiționale și rugați să revină an de an pentru a-L vesti pe Hristos, Mântuitorul nostru.

(<http://www.teologiearad.ro/2016/12/28/corala-facultatii-de-teologie-ara-dene-vesteste-nasterea-domnului-militarilor-din-cetatea-aradului/>)

Corala mixtă în misiune la spitalele municipale din Arad

Ca în fiecare an, încă de la înființare, corala mixtă "Sf. Maxim Mărturisitorul" a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, condusă de Conf. dr. Mircea Buta, a adus vestea Nașterii Domnului la spitalele din orașul Arad. Astfel, după oficierea Vecerniei din ajunul Crăciunului, corala a făcut primul popas vestitor la centrul eparhial, aici fiind pri-miți de ÎPS Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului.

De aici, coriștii au colindat: Spitalul Județean, Spitalul Municipal și Spitalul matern din municipiu, aducând astfel un zâmbet și o mângâie-re suflătească celor ce-și petrec zilele de sărbătoare pe patul de suferin-ță, oferindu-le tuturor și un dar, constând în mere și portocale. În acest pelerinaj au fost însoțiți de părintele Vasile Cucu, capelanul Spitalului Județean.

Un proiect cultural-teologic de excepție

Împlinirea a 25 de ani de la reînființarea Facultății de Teologie din Arad, în toamna acestui an, a dus la realizarea unui proiect cultural-teologic cu totul excepțional. În vederea întâmpinării marelui eveniment Precucernicul Părinte Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul instituției, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Dr. TIMOTEI SEVICIU, a lansat ideea realizării unei galerii de portrete fotografice în sala festivă a facultății, menită să cuprindă chipurile profesorilor care au slujit învățământul teologic arădean din 1822 și până în zilele noastre.

Cu multă pasiune și exigență științifică, domnul Lect. Univ. Dr. Marcel Tang, a scos la iveală portretele a nu mai puțin de 70 de profesori din cei 76, din diferite perioade ale istoriei venerabilei instituții teologice arădene. Astfel, prin mijlocirea materială a Precucernicului Părinte Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, în sala festivă a Facultății de Teologie au fost așezate 70 de tablouri ale ierarhilor și profesorilor care au slujit teologia arădeană în seculara ei existență. S-a realizat astfel, un proiect de restaurare a memoriei istorice a Institutului și

Academiei Teologice, în imagini și chipuri, care se constituie, totodată, și într-un pios act de omagiu adus celor care au înființat, condus și întreținut existența prestigioasei instituții de teologie arădeană.
(Protos. lect. dr. Iustin Popovici, Consilier eparhial cultural)

Pr. Lect. Dr. Filip Albu

